

Veres Valér

Népességszerkezet és nemzetiség

Az erdélyi magyarok demográfiai képe
a 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások tükrében

Presa Universitară Clujeană · Kolozsvári Egyetemi Kiadó

VERES VALÉR

NÉPESSÉGSZERKEZET ÉS NEMZETISÉG

VERES VALÉR

NÉPESSÉGSZERKEZET ÉS NEMZETISÉG

AZ ERDÉLYI MAGYAROK DEMOGRÁFIAI KÉPE
A 2002. ÉS 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁSOK TÜKRÉBEN

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ – KOLOZSVÁRI EGYETEMI KIADÓ
2015

A könyv megjelenését támogatta:

Magyar Tudományos Akadémia

Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány

A kézirat elkészítése a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj
és a Magyar Tudományos Akadémia Domus Hungarica Program (2011–2013)
támogatásával készült,
a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen és az MTA TK Kisebbségkutató Intézetében
végzett kutatómunka eredményeként.

Szakmai lektor: prof. dr. Benedek József

Olvasószerkesztő: Gergely Erzsébet Emese, Rácz Éva Mária
Korrektúra, fordítás angolra: Bogdán Andrea, Kustán Magyarai Attila
Nyomdai előkészítés: Virág Péter
Borítóterv: Jánosi Andrea

© Veres Valér, 2015

ISBN 978-973-595-890-9

Universitatea Babeş-Bolyai
Presă Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Haşdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

TARTALOM

Bevezetés.....	7
1. Előjáróban: A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások politikai-társadalmi fogadtatása és értékelése	13
1.1. A 2002. évi népszámlálás körüli hangulat és az eredmények fogadtatása a sajtó tükrében.....	14
1.2. A 2011. évi népszámlálás a sajtóban	20
1.3. A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások rövid szakmai értékelése.....	24
2. A népességszám változása és nemzetiségi-anyanyelvi összetétele	29
2.1. A népesség összetétele és alakulása országos szinten	29
2.2. Nemzetiségi és anyanyelvi összetétel és az erdélyi magyarok lélekszámának változása megyénként	32
2.3. A romániai magyarok valószínű száma az ismeretlen nemzetiségűek számával kiegészítve, megyénként	36
3. A népesség korszerkezete, előregedés.....	42
3.1. Korszerkezet és előregedés Romániában	42
3.2. A romániai nemzetiségek és a romániai/ erdélyi magyarok korösszetétele, öregedési mutatói	46
3.3. A magyarság korszerkezete és előregedése Erdélyben, regionálisan és megyénként.....	51
4. A népesség iskolázottsága, iskolázottság szerinti rétegződés.....	71
4.1. Az oktatás expanziója és az iskolázottság szerkezetének átalakulása, 1992–2011: országos trendek.....	71
4.2. A népesség iskolázottsága nemzetiség szerint	77
4.3. Az erdélyi népesség iskolázottsága megyénként, nemzetiség szerint.....	80
4.4. A romániai magyar tanuló népesség (beiskolázottak) száma és összetétele	82
4.5. Az oktatás nyelve és a romániai magyar fiatalok	88
5. Foglalkoztatottság és foglalkozásszerkezet.....	99
5.1. A társadalomszerkezet és a rétegződés népszámlálások alapján történő vizsgálatának elméleti kérdései.....	99
5.2. A romániai népesség gazdasági aktivitása, általános trendek	103
5.3. Munkaerőpiaci helyzet nemzetiség szerint.....	113
5.4. Foglalkozási rétegződés országos és nemzetiségi sajátosságai	119
5.5. A foglalkozási rétegződés az erdélyi magyarok körében, megyénként	125

6. A természetes népmozgalom, a születésszámok, a termékenység alakulása	138
6.1 Születések, termékenység alakulása Romániában.....	138
6.2. A születések, a termékenység területi sajátosságai.....	141
6.3. A halandóság és a természetes szaporodás területi sajátosságai	145
6.4. A várható élettartam területi különbségei Romániában	150
6.5. A természetes szaporodás és a termékenység nemzetiségi sajátosságai.....	153
6.5.1. A női termékenység a népszámlálási adatok alapján.....	155
6.6. Természetes szaporodás, termékenység az erdélyi magyarok körében.....	158
6.6.1. A magyarság természetes népmozgalmának visszabecslése 1978–1991 között.....	160
6.6.2. A magyarság természetes népmozgalma, termékenysége 1992–2011 között.....	163
6.7. Az erdélyi magyarság termékenysége megyénként	169
7. A családi állapot szerinti összetétel és a házasságkötések, válások számának alakulása.....	181
7.1. A házasságkötések és válások számának alakulása Romániában.....	181
7.2. Családi állapot szerinti összetétel.....	186
7.3. Etnikailag vegyes házasságok és gyermekeik nemzetisége	190
8. A népesség vándormozgása Romániában.....	199
8.1. A belső, megyeközi vándorlás trendjei.....	199
8.2. A belső vándorlás hatása Erdélyben a magyarlakta területekre.....	211
8.3. A nemzetközi vándorlás	216
8.4. A romániai magyarság kivándorlása	225
8.5. Kivándorlás a 2011. évi népszámlálás alapján.....	220
9. Összefoglaló következtetések.....	240
9.1. A népesség szerkezetének sajátosságai	240
9.2. A népességcsökkenés okai a romániai magyarság körében.....	241
Veres Valér: Population Structure and Ethno-nationality in Romania (Abstract)	246
Szakirodalom	251
Ábrajegyzék.....	257
Táblázatjegyzék	259

BEVEZETÉS

Romániában 2011-ben először került sor olyan népszámlálásra, amelyet az ország európai uniós tagállamként hajtott végre. E feladattal a kormány és az Országos Statisztikai hivatal nem tudott megbirkózni problémák nélkül. A tagállamok polgárainak az európai térségen belül való szabad áramlása következtében az egyes országok népességének összeírása a korábbi népszámlálásokhoz képest új problémákat vetett fel. A népesség megszámlálását a kijelölt időszakban nem tudták maradéktalanul elvégezni, emellett több, az adatfelvételt zavaró változtatást is hoztak a tárgyidőszakban. De ami a legsúlyosabb, hogy az előzetes adatokkor közzétett állandó (stabil) népességszámot a végleges adatok közzétételkor lényegesen megváltoztatták, és mintegy 1,2 milliós lélekszámmal megnövelték, 20 121 641 főre, olyan indirekt módszerrel, amelyet a népszámlálást szabályozó kormányrendelet nem tartalmazott. A népszámlálási adatbázisba utólag beemelt személyekről ráadásul több adatot nem ismerünk, köztük a nemzetiségre, anyanyelvre, vallásra vonatkozó kulturális adatokat, a termékenységi adatokat, a tényleges családi állapotot. Az *állandó népesség* fogalmát az EU-s szabályozások értelmében határozták meg: az ország állandó népességét alkotják azok a román (és más) állampolgárok, akiknek szokásos lakhelye Romániában volt a népszámlálás előtti 12 hónapban, és akik jelen v oltak az országban a népszámláláskor, vagy ideiglenesen külföldön tartózkodtak ugyan, de a népszámlálás előtt kevesebb, mint egy évvel távoztak az országból. Beletartoznak továbbá azok a külföldi (és román) állampolgárok, akik több mint egy éve Romániában tartózkodnak, de nem itt van az állandó lakhelyük.

E szakkönyv három fő célt tűzött ki.

Egyrészt, a 2011. évi romániai népszámlálás megszervezésének és módszertanának sajátosságai alapján értékeljük a végleges eredményeket, az ország népességszámát és különösen a nemzetiségi összetételre vonatkozó adatokat, rámutatva a szakmai hiányosságokra, és összevetve 2002. évi népszámlálással. Megvizsgáljuk azt a populációt, amelyet a népszámlálás szervezői és feldolgozói a „nemzetiségre vonatkozó információ nem hozzáférhető” csoportba soroltak, ezeket röviden „ismeretlen nemzetiségűként” tüntetjük fel, más vonatkozásban a „nincs adat” kategóriát használjuk. Kísérletet teszünk az ismeretlen nemzetiségűeken belül a magyar nemzetiségűek valószínű számának becslésére, egy meglehetősen alkalmazott algoritmus alapján, és ezáltal az ország teljes állandó népességén belül is a magyarok valószínű számát próbáljuk meghatározni. A 2002. és 2011. évi népszámlálások megszervezésének és a közzétett eredményeknek a társadalmi fogadtatását is elemezzük, a korabeli romániai magyar sajtó tükrében.

Másrészt, célunk a 2002. és 2011. évi népszámlálások és esetenként más makrostatisztikai adatok segítségével megvizsgálni, hogyan alakult az elmúlt évtizedben Románia társadalom- és népességszerkezete, korösszetétele, családi állapota, a lakosság foglalkoztatottsága, foglalkozási rétegződése, iskolázottsága. Megvizsgáljuk a természetes népmozgalom, házasságkötések és válások alakulását, a belföldi és a nemzetközi migrációs folyamatok sajátosságait Romániában, és specifikusan az erdélyi magyarok körében.

Harmadrészt, mint ismeretes, a romániai magyarok számának meghatározása, a népszámlálások nemzetiségi adatainak hitelessége, és a népesség különböző ismérvek szerinti megoszlása nem csupán a népességtudományt foglalkoztatja, hanem jóval szélesebb körű érdeklődésnek örvend. A könyv a benne foglalt adatsorok, táblázatok, térképek és grafikonok által segíteni kíván a szélesebb közönségnek abban, hogy az érdeklődők könnyebben eligazodjanak a népszámlálások számadatainak tengerében, amennyiben a romániai nemzetiségekről, és azon belül a romániai/erdélyi magyarokról szeretnének tájékozódni a számadatok és a számsorokkal jelzett folyamatok tükrében.

Ugyanakkor e munka abban is segíteni próbál, hogy a politikum és a véleményformáló értelmiség számára a népesség változását, és különösen annak összetevőit a maga természet szerű összefüggérendszerében tudja értelmezni, elhelyezve a hazai és az európai népességi folyamatok kontextusában. A népességfogyás Európában általános probléma, nem csupán a kisebbségeket érinti.

A könyvben a 2011. évi népszámlálás eredményeinek ismertetésére tesszük a nagyobb hangsúlyt, elsősorban, mert ennek van aktualitása, így a közzétett adatok és feldolgozások legnagyobb része először lát napvilágot. Másrészt, a 2002. évi népszámlálások eredményeiből már számos kiadvány jelent meg, lásd Kiss (szerk., 2004), Veres (2006), Csata–Kiss (2007), Papp (2008), Kiss (2010), Benedek (szerk., 2011), Csata–Salat–Péntek et al. (2010), Rotariu–Voineagu (szerk., 2012) munkáit.

Módszertani szempontból a könyv minden fejezete egy népességszerkezeti aspektust vagy demográfiai, népességi eseményt vizsgál, elsősorban demográfiai és népességtisztikai mutatók alapján. Nagy hangsúly került az összehasonlító szempontra és a kontextualizálásra. A jelenségeket először az országos szinten vizsgáljuk, és a 2002–2011 közötti időszakban megfigyelt változások, trendek feltárását céloztuk meg. Fontosnak tartjuk, hogy ezeket a trendeket behelyezzük a nemzetközi tudományosság és az európai tendenciák kontextusába, anélkül, hogy területi okokból a nemzetközi trendeket átfogóan ismertetnénk. Az országos trendeket követően megnézzük, hogy a jelenségeknek, folyamatoknak milyen nemzetiségi sajátosságai vannak. Ezt követően megvizsgáljuk a magyar nemzetiségű népesség fő jellemzőit és sajátosságait Erdélyben. A fejezetekben elemzett témákat megvizsgáljuk regionálisan, fejlesztési régiók szerint és megyénként is, ebben az esetben főleg a 2011. évi adatokra helyezzük a hangsúlyt, területi és aktualitási okokból. Továbbá, területi korlátok miatt, nem minden 2011. évi népszámlálási adat, rétegződési vagy demográfiai mutató mentén tudtuk a regionális vagy megyei tendenciákat is megvizsgálni. Esetenként, vagy a regionális, vagy a megyei szintű elemzéstől eltekintettünk, a redundanciát elkerülendő, vagy amikor a regionális átlagok elfedték az eltéréseket, csupán a megyei tendenciák voltak relevánsak. Egyes jelenségek jobb időbeli elhelyezéséhez az 1992. évi népszámlálási adatokat is felhasználtuk.

A 2011. évi népszámlálás előzetes eredményei alapján a nemzetiségi összetételről és az erdélyi magyar népesség tényezőiről készült egy elemzés és értékelés (Kiss–Barna 2012),

ám a végleges adatok közzétételekor számos adat számottevően módosult, különösen, mert az ország állandó népességének meghatározásában olyan új adatokat vontak be, amelyek miatt a népszámlálás eredményeinek érvényességét, és a végleges népszámlálási adatok nemzetiségi adatsorainak érvényességi körét és használhatóságát is újra meg kellett vizsgálni. A Kiss–Barna-elemzés magyar népességre vonatkozó eredményei nagyságrendjükben érvényesek maradtak, ám a pontos számadatok kissé módosultak a végleges adatok tükrében, nem csupán az adatbázisokból átemeltek miatt, hanem más okokból is. A magyar nemzetiségűek lélekszáma is módosult, országos szinten csökkent 10 123 fővel az előzetes adatokhoz képest. Egyébként a két mű tematikai súlypontjai nagyjából eltérnek egymástól: jelen mű a népességszerkezet elemzésére teszi a hangsúlyt, a Kiss–Barna-féle műhelytanulmány pedig a népesedés összetevőit vizsgálja részletesen a magyar népességre vonatkozóan.

A romániai magyarság – és más nemzeti kisebbségek – népesedési viszonyainak tanulmányozása számos nehézséggel jár. Alapvetően a népesség számának alakulását a népszámlálási közlemények és a demográfiai, illetve statisztikai évkönyvekben közölt adatok segítségével követhetjük nyomon. A nemzeti kisebbségek esetében a népszámlálási adatok a népmozgalmi adatok kontrollját is szolgálják, továbbá pedig a nemzetiségek évenkénti átlagos népességszámát is a kutatóknak kell kiszámítani-becsülni, azt nem teszi közzé a Statisztikai Hivatal két népszámlálás között.

Amennyiben az erdélyi/romániai magyarságot¹ mint önálló entitást próbáljuk szocio-demográfiai és népességszerkezeti szempontból vizsgálni, felvetődik az a kérdés, hogy tekinthetjük-e önálló társadalomnak vagy sem. Az erre vonatkozó reflexiók nem újkeletűek, a kilencvenes évek elején a csíkszeredai KAM munkatársainak írásaiban is előfordult. E megközelítésmód lényege, hogy noha a romániai magyar társadalmat, mint olyant, nem lehet definiálni, ám azt mégis meg lehet állapítani, hogy a Romániában élő magyarság „társadalomként működik”. Ebben az antropológiai megközelítésben a társadalom a mindennapi megélés természetes keretként teteleződik. Ezzel a szerzők azt állítják, hogy „a mindennapi élet megélésében tartósan kimutatható egy olyan magatartáshalmaz, amely részben implicit, részben pedig explicit módon folyamatosan kollektív identitást termel” (Bíró et. al 1995. 17). A kisebbségi társadalom kollektív identitás irányából való megközelítése a szociológiai vizsgálatok számára is kézenfekvő megközelítésmódot nyújtott, mivel ezáltal kutatási témaként felmerülhet az is, hogy e „társadalomnak” mely elemei stabilabbak, és melyek azok a mozzanataik, amelyeket valóban befolyásolnak az aktuális kisebbségi politizálás eredményei és mintázatai, a magyarországi belpolitikai történetek erdélyi kisugárzásai és lecsapódásai, illetve a romániai gazdasági, társadalmi és politikai változások (lásd még Veres–Papp 2012).

Azok a törekvések, amelyek értelmében az erdélyi magyar értelmiségi és politikai elittek „önálló” entitásként próbálják meghatározni az erdélyi magyarságot, nem választhatók el attól a folyamattól, amelynek eredményeként a közösség „megszületett”. Az első világháború végi nagy európai államalapítási és határátrendező hullám következmé-

1 A könyvben rendszerint a „romániai” és az „erdélyi” magyarság fogalmakat szinonimaként használjuk, mivel demográfiai értelemben a magyar nemzetiségűek 99 százalékban Románián belül a tárgyalt értelemben vett Erdély területén éltek a 2002. és 2011. évi népszámlálás szerint is.

nyeként, határváltozással jött létre több nemzeti kisebbség, amikor a saját nemzetépítési folyamaton átesett népcsoportok leszakadtak azokról az államokról, amelyekhez a domináns etnikumhoz tartoztak (Horváth 2006. 160). A folyamat dokumentálását több történeti munkában is megtaláljuk (lásd például Bárdi 2004; Szarka 2004). Ehhez a gondolatmenethez kapcsolható Kántor Zoltán elgondolása, aki az a ndersoni értelemben vett elképzelt közösségek elméletére építve gondolja el az erdélyi magyar társadalmat. Az ehhez vezető utat Kántor kisebbségi nemzetépítésnek nevezte, és azt állította, hogy ez „egyrészt ellenáll a többségi állam nemzetépítő politikájának, másrészt erősíti az illető nemzeti kisebbség [tagjai] közötti kötelékeket és összetartozás-érzetét. A kisebbségi politika, de általában a nemzeti elven alapuló politika határteremtő, illetve határerősítő” (Kántor 2000. 238–239). Kiss Tamás rámutat, hogy az 1990-es évektől kezdődően az erdélyi magyarokra vonatkozó survey kutatások megerősítették és plauzibilissé tették a *kisebbségi magyar társadalmak* korábban is létező elképzelését, és ezeket önmagukban vizsgálható entitásokként kezelték. Ezzel együtt, hiba lenne a kisebbségi magyarságot minden szempontból különálló, és ezáltal önmagában elemzendő kisebbségi társadalomnak tekinteni (Kiss 2010a. 166). E megközelítésmóddal nagyjából egyetértve, mint már a korábbi kutatásaink során is, azt az elvet tartjuk szem előtt, hogy a magyar kisebbségi közösségek sajátosságait nem csupán a többségi társadalommal való összehasonlításban, hanem a belső szerkezetből, a területi-regionális eloszlásból származó sajátosságokon keresztül is meg lehet közelíteni, és ezek a megközelítésmódok kiegészítő jellegűek. Más szóval, ha egy transzverzális megközelítés során a kisebbségi és a többségi társadalom között egy társadalmi jellemző vagy demográfiai esemény szempontjából nem is találunk szignifikáns különbséget, az nem jelenti azt, hogy ne lennének az illető etnikai-nemzeti közösségnek a többségtől eltérő reprodukciós vagy strukturális sajátosságai, amennyiben a jelenséget a közösség belső szerkezeti sajátosságai szerint is megvizsgáljuk, és longitudinálisan is elemezzük.

A demográfiai jelenségek etnikailag lehatárolt közösségekben való vizsgálatát Trebici akkor tartja indokoltnak, ha társíthatunk hozzá egy sajátos, másoktól eltérő reprodukív viselkedési modellt (Trebici–Ghinoiu 1986. 116–117). Kiss Tamás rámutat arra, hogy az erdélyi magyarokra kialakított modellekben az etnikai változó mint lehatároló változó, és nem mint magyarázó változó jelenik meg, ahogyan egyes amerikai vizsgálatokban. Megközelítésében, amikor a vizsgálat tárgyaként az erdélyi magyar népességet megjelöljük, nem feltételez a többségtől eltérő reprodukciós modellt, mivel összességében több érvet találunk a magyarok reprodukciós sajátosságai mellett, mint azok ellen (Kiss 2010c. 177–178). A könyv elemzése során választ keresünk arra is, hogy milyen elemek jelölhetők meg mint az erdélyi magyar reprodukív modell sajátosságai. A reprodukciós sajátosságok esetében nem csupán a szokásos, a népességi átlagok szintjén és az idősorokban meghúzódó sajátosságokat fogjuk keresni, hanem a népesség belső összetételéből következő sajátosságokat is.

Az erdélyi társadalomszerkezet és népesedés háttere egy olyan sajátos történelmi folyamat eredménye, amelyben az etnicitás szelektív szerepet játszott a társadalmi pozíciók megszerzésében. A jelen szakmunkába foglalt kutatás egyik célja volt ezeknek a sajátosságoknak a vizsgálata a legújabb népszámlálási adatok tükrében. Ehhez viszont értelmezni kell azt a társadalmi tért, amelyben a mozgásokat be akarjuk azonosítani, erre teszünk kísérletet a bevezető részben a továbbiakban. Anélkül, hogy a jelenség történelmi dimen-

zióira részletesen kitérnénk, ismert tény, hogy már a dualizmus idején is (lásd Kiss 2010a), és azt követően a két világháború között is, az erdélyi magyarok a románokhoz képest felülreprezentáltak voltak a középosztályi kategóriákon belül, különösen az értelmiségi foglalkozásúak, kisiparosok és nagybirtokosok körében. A két világháború közötti időszakban Románia történelmi régióinak etnikum-specifikus társadalomstruktúráját I. Livezeanu (1995) foglalta össze. Ebben az időszakban a romániai magyarok társadalmi strukturális eltérései a többséghez képest folyamatosan változtak, két fő tényező hatására: egyrészt a magyarok hatalmi pozicionális előnyei megszűntek, így a többségi román etnikum tagjai előtt megnyíltak a felfele irányuló mobilitás lehetőségei, másrészt pedig a román állam etnocentrikus társadalomfejlesztő politikája különösen a hivatalnoki középosztály és az értelmiség elrománosítását eredményezte. Barkley K. szerint mind Magyarország, mind Románia etnocentrikus személyzetpolitikát folytatott. Romániában ezt különösen a nem román nemzetiségűek eltávolításával érték el, míg Magyarországon a mobilitás előfeltétele a magyarsághoz való asszimiláció volt² (Barkley 2000. 516). Ezzel a kijelentéssel csak részben tudok egyetérteni, mert később mindkét állam használta mindkét módszert a kisebbségeivel szemben, legfennebb azok gyakorisága volt eltérő. Mindenesetre az a fontos, hogy a jelenséget a nemzetközi szakirodalomban is jegyezték.

A kommunista rendszer társadalomszerkezetéről és etnikumspecifikus mobilitási viszonyairól igen kevés, és nem átfogó kutatás készült. Az 1990-ben „megörökölt” társadalomszerkezetből láthatjuk, hogy a kommunizmus második korszakában, a hírhedt Ceaușescu-diktatúra idején, az új társadalomszerkezet kialakulásában az etnikai szempontok egyre inkább szerepet kaptak. Ez különösen a vezető réteg rekrutációjában és a felsőoktatási politikában érhető tetten, mivel az államosítást és a kollektivizálást követően a vagyoni alapuló tulajdonos, vállalkozó vagy kézműves réteg eltűnt. Azt talán nem kell külön hangsúlyozni, hogy társadalomtörténeti szempontból a „homogén szocialista” nemzet fogalma nem csupán etnikai, hanem társadalmi szempontból is ideológiailag statuált.

Kisebbségi szempontból nem mellékes, hogy a román kommunista hatalom általánosan átfogóan ellenőrizte a társadalmi mobilitási folyamatokat és a kisebbségek esetében ez az ellenőrzés ideológiailag is fontos eleme volt a román nemzetpolitikának. Ez bizonyos fokú marginalizációs folyamatokat is feltételezett, ami elsősorban a hatalom gyakorlásához közvetlenül kapcsolódó államigazgatásban jelentkezett fokozottabban, ezt külföldi elemzők már a hetvenes években jelezték (Gilberg 1974). A marginalizációs folyamat eredményeként az 1989-es fordulat után, az 1992. évi népszámlálás adatai alapján, a romániai magyarok mindössze 3,6 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, míg az országos arány 5,1 százalék volt. Az értelmiségi foglalkozásúak közül a magyarok aránya a pedagógusok (6,1) és az orvosok (6,7) körében kielégítő, mert ezek utánpótlásáról az egyetemek még részben anyanyelven legtovább tudtak gondoskodni, ám jelentősen alulreprezentáltak voltak a magyarok a jogászok (3,1) és a közgazdászok (2,4) körében (lásd Varga 1998. 274–275). Több kutatás rámutatott, hogy különösen a 70-es évek közepétől a

2 „Románia és Magyarország is »nemzetiesítő« állam volt, de más módszereket alkalmaztak. Magyarország a felfele törekvőket magyarosította, Romániában viszont az államapparátust etnikailag románosították el, a nem románok eltávolításával.” (Ford. tőlem, V. V.)

helyi magyar eliteket marginalizálták, és a legtöbb „kulcspozíciót” a közigazgatásban a helyi románokkal töltötték be (Bugajski 1995. 200, lásd még Gallagher 1999. 232).

Az 1990-től kezdődő új társadalmi, politikai és gazdasági környezetben a tulajdonszerkezet, általában a társadalmi szerkezet átalakulásában, a posztkommunista társadalmakban az egyik legfontosabb stratégiát a politikai-kapcsolati tőkének gazdasági tőkévé való konvertálása jelentette, de igazán sikeresek azok a rétegek voltak, amelyek a politikai/kapcsolati tőkéjük mellett jelentős kulturális tőkével is bírtak (Eyal–Szelényi–Townsend 1998). A fenti adatok és az előbbi szerzők megállapításából kiindulva (amely igen közel áll egy 1997-es kutatás eredményei alapján az iskolai mobilitás kapcsán megfogalmazott megállapításhoz, miszerint a rendszerváltás utáni években a szülők társadalmi helyzetét két tényező határozza meg, a hatalmi pozíció és a kulturális javakkal való ellátottság – Veres 1998) elmondható, hogy a magyarok sajátos helyzetét a rendszerváltás során kialakuló társadalomszerkezetben két fő tényező határozta meg: (1) általában alacsonyabb a kulturális tőke (a diplomások aránya), és (2) a meg lévő diplomások, akik nem vándoroltak külföldre, kevésbé jó stratégiai pozíciókat töltöttek be, vagyis kevésbé voltak jelen egyrészt a „piacos”, jól „konvertálható” foglalkozáskategóriákban, mint a jogászok és a közgazdászok. Emellett enyhén alulreprezentáltak voltak az államigazgatásban, a vállalatok vezetésében, a román nemzetiségűekhez képest. A hatodik fejezetben megvizsgáljuk, hogy ez a helyzet milyen sajátosságokat eredményezhetett a romániai magyarok társadalomszerkezetében, összehasonlítva a románokéval.

A társadalom szerkezetéről a társadalmi rétegződés különböző mutatókkal történő elemzése alkot képet. Ilyen mutatók a munkaerőpiaci pozíció, a foglalkozás, az iskolai végzettség, az anyagi helyzet, a jövedelem, más szavakkal a gazdasági, kulturális, a társadalmi vagy kapcsolati tőkéék. A népszámlálási adatok segítségével elsősorban a munkaerőpiaci pozíciót, a foglalkozásszerkezetet és az iskolázottságot tudjuk vizsgálni.

1. ELŐJÁRÓBAN:

A 2002. ÉS 2011. ÉVI ROMÁNIAI NÉPSZÁMLÁLÁSOK POLITIKAI-TÁRSADALMI FOGADTATÁSA ÉS ÉRTÉKELÉSE

A 2002. évi romániai népszámlálás előzetes eredményeinek közzétételét követően igen nagy meglepetésnek számított, hogy a romániai magyarok száma több mint 190 ezer fővel csökkent, és az ország össznépessége is 1,1 millió fővel, illetve 4,2 százalékkal volt kevesebb, mint 1992-ben. A 2011. évi népszámlálást megelőzően már mind az ország, mind pedig a magyarság szintjén számítani lehetett jelentős mértékű népességcsökkenésre, ám az előzetes adatok közzétételekor talán jobban megdöbbenek az ország népességszámának csökkenési ütemén, mint a magyarságén, amely az előzetes adatok alapján kisebb mértékűnek mutatkozott az országosnál, de abszolút számokban az elvárások kissé nagyobbak voltak az eredményeknél: az Új Magyar Szó elektronikus szavazógépén összesített válaszok alapján, a 2011. évi népszámlálás kezdete előtt a válaszadók 70 százaléka azt az opciót választotta, hogy a romániai magyarság lélekszáma 1,4 millió alatt lesz... de kérdés, hogy ebből mennyien gondolták ezt több, mint 170 000-rel kevesebbnek. A fogyás oka mindkét esetben elsősorban a nagyarányú emigráció, ezt követi a negatív természetes szaporodás. A korábbi népmozgalmi adatok azt mutatják, hogy Romániában is beindult a termékenység csökkenésének folyamata 1991-ben. Romániában a rendszerváltás társadalmi költségei, valamint az 1990-es évek elején felemás módon elkezdett reformfolyamat igen megviselte az ország népességét, és sokan elvándoroltak az országból. Az elvándorlás mértéke annál látványosabb, mert a népszámlálások alkalmával változott az állandó népesség meghatározása a 1992. évihez képest, 2002-ben a több, mint egy éve külföldön tartózkodókat nem sorolták az állandó népességhez. A 2011. évi népszámláláskor újra változott az állandó népesség meghatározása, mert nem az állandó lakhely lett az elsődleges, hanem az Unióban elfogadott „szokásos” lakhely, továbbá, megnövekedett az EU-n belüli mobilis, kétlaki népesség száma is, ami tovább nehezítette a korábbi népszámlálási eljárások alkalmazását, és egyáltalán, a lakosság elérését a 2011. évi romániai népszámlálás által meghatározott időszak alatt. A népszámlálás előkészítésében több fontos dolgot nem láttak előre a szervezők, pedig nemzetközi tapasztalatok alapján ezekre fel lehetett volna készülni, és elkerülni azt, hogy időközben változtatják meg a személyi szám igénylését, vagy jogalap nélkül használják a népességi adatbázisokat a népszámlálás kiértékelésére.

A továbbiakban megvizsgáljuk a népszámlálást övező közhangulatot, annak fogadtatását, főbb eredményeit, valamint a valószínűsíthető népesedési perspektívákat a romániai/erdélyi magyarokra vonatkozóan. A 2002 és 2011 közötti időszakban sokat javult a gazdasági helyzet, különösen 2009-ig, a mikor a világ válság begyűrűzésével újra romlani, vagy legalábbis stagnálni kezdett a gazdaság helyzete. Románia 2007. évi Európai Unióhoz való csatlakozásával párhuzamosan felerősödött a kivándorlás az Unió gazdaságilag fejlettebb régiói felé, olyan országba, ahol a román állampolgárok jobban be tudtak illeszkedni, ennek következtében az ország népességszáma 2011-re lényeges mértékben csökkent, és ezen belül a magyar nemzetiségűek lélekszáma is csökkent.

1.1. A 2002. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS KÖRÜLI HANGULAT ÉS AZ EREDMÉNYEK FOGADTATÁSA A SAJTÓ TÜKRÉBEN

A 2002. évi népszámlálás adatfelvételét megelőző két hetet és a népszámlálás időszakát a romániai magyar írott napisajtó néhány témára koncentrálni kezdte. Ezt sajtóelemzéssel mutatjuk be. Az elemzésre három, legnagyobb területi szórású napilapot választottunk ki, a Kolozsváron kiadott Krónikát és Szabadságot, valamint az országos terjesztésű bukaresti Romániai Magyar Szót (továbbiakban RMSZ). Az elemzésre kiválasztott periódus 2002 márciusa és júliusa, egyik a népszámlálási adatfelvételt és az azt megelőző tájékoztató időszakot fedi le, júliusban pedig az előzetes eredmények közzétételére került sor országosan és megyénként, így ebben az időszakban az eredményekre adott reakciókról írtak a lapok. Az elemzésbe minden cikk bekerült a három lapból a vizsgált két hónapban.

1.1. táblázat

A 2002. évi népszámlálással kapcsolatos elemzett sajtócikkek száma napilapok szerint, 2002

Napilap	Lapszámok		Cikkek száma	
	Március	Július	Március	Július
Krónika	11	9	15	9
Romániai Magyar Szó	13	7	18	7
Szabadság	18	5	29	5
Összesen	42	21	62	21

Forrás: kiadványgyűjtemények, saját feldolgozás.

Az elemzésbe összesen 63 lapszám került be, ebből 42 darab 2002. márciusból, 21 pedig júliusból. Az elemzett sajtócikkek száma 83, ebből 62 márciusban, 21 júliusban jelent meg.

A tájékoztató írások egy része márciusban ismétlődött, így a ténylegesen elemzett írások száma alacsonyabb volt. Az írásokat műfaj szerint is megvizsgáltuk, ám a különbségek a lapok között jelentősek – viszont hasonló eltérések más témákra vonatkozóan is megfigyelhetők, ezért a népszámlálás szempontjából ennek nincs jelentősége.

Az írások tartalmának elemzése alapján négy fő kérdést tematizáltak a lapok, az első a magyarság lélekszámával kapcsolatos elvárások és ennek politikai összefüggései, a második a csángók nemzetiségi-nyelvi önbevallásának kérdései, a harmadik a kolozsvári polgármester magatartása a népszámlálás kapcsán, és a negyedik a népszámlálás során tapasztalt, vélt vagy valós rendellenességek, visszaélések ismertetése. A témákról szóló írások összefoglalását és rövid elemzését a következőkben ismertetjük.

• „Hányan kellene legyünk?” „Túl kevesen vagyunk.” Politikai elvárások és reakciók

Az RMSZ március 19-i, népszámlálásról szóló cikke Markó Béla nyilatkozatával indít, ebből a számunkra fontosabb részletek a következők:

„A romániai magyar közösség életerejét mutatja, hogy eddig, ha nehezen is, de minden vészeséget pótolni tudott, s ezért lehet bízni abban, hogy van esély a rossz demográfiai trendek megfordítására. Az RMDSZ legfontosabb gondja ebben a pillanatban az, hogy a népszámlálás hány magyart mutat majd ki Romániában. A szövetség, az erdélyi magyar történelmi egyházak, a civil szervezetek, a romániai magyar sajtó egységesen arra buzdítja a romániai magyarokat, hogy a népszámlálás során magyar nemzetiségűnek és magyar anyanyelvűnek vallják magukat. A közösségnek szüksége van, szüksége lenne arra, hogy a statisztikai adatokban szerepeljenek azok a romániai magyarok is, akik jelenleg külföldön tartózkodnak. Ezért kéri, hogy aki teheti, írassa össze magát, és keresik annak módját, hogy ehhez segítséget nyújtsanak. (...) A tíz éve rendezett népszámlálás adatai szerint az ország lakossága 22 810 035 fő volt, ebből a magyar nemzetiségűek száma 1 624 959-et tett ki. A valóságban ennél kb. 100–200 ezer fővel több magyar élt akkor Romániában. Akkoriban nagyon erős magyarellenesség volt, valós a feltételezés, hogy a kérdezőbiztosok nem mindenütt jártak el korrekt módon, és nem minden magyar merete vállalni nemzetiségét, anyanyelvét főként a szórványban. (...) Nem akarom elhinni azt, hogy másfél millióan leszünk a népszámlálás után. Szeretnék bízni abban, hogy a 2002-es népszámlálás sem mutat ki kevesebb magyart, mint ahányat az 1992-es népszámlálás mutatott ki.”

Ez alkalommal mind az RMSZ, mind a 2002. március 18-i Kronika tudósításként, kommentárok nélkül ismertette az RMDSZ hivatalos álláspontját képező elnöki nyilatkozatot. A nyilatkozat elemzése nyomán látható, hogy az RMDSZ az 1992-es népszámlálás eredményeinek fogadtatásában utólag nem igazolható elutasító magatartását nem volt hajlandó érdemben felülbírálni. Továbbra is azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a tényleges lélekszám és a népszámlálási adat lényegesen eltér egymástól. Bár ez alkalommal már a nyilatkozat tükrözi a kolozsvári Korunk folyóirat a szerző (Veres 2002) által vendégszerkesztett 2002-es februári demográfiai számának tanulságait, amely mintegy száz- ezres nagyságrendű népességfogyást és annak okait elemzi, ám ez hihetetlennek tűnik a politika számára, és bízna abban, hogy széles körű mozgósítással kisebb mértékű fogyással számolhatnak a 2002. évi népszámlálás eredményeiben. Varga É. Árpád (1998) helyesen mutatott rá, hogy 100 000-nél lényegesen nagyobb mértékű fogyást is előre lehetett volna jelezni a felhasznált adatok alapján, ám még ez is soknak tűnt a politikai mező szereplőinek.

A nyilatkozat felhívást intéz a külföldön tartózkodókhoz, ám, mint ezt utólag láttuk, a több mint egy éve elvándoroltak számát amúgy sem adták hozzá az állandó népességhez (EU-s normák alapján).

Március 22-én a romániai helyi közigazgatási miniszter, O. Cozmâncă nyilatkozatban reagált az RMDSZ népszámlálási tájékoztató kampányára, elítélve azt, hogy „az RMDSZ szórólapokat terjeszt, amelyben arra buzdítja a csángókat és a cigányokat, hogy magyar- nak vallják magukat”. A kijelentés tényszerű tartalma megkérdőjelezhető, ám számunkra az az érdekes, hogy a kormányzat is reagált az RMDSZ kampányára, annak célját kifogás- olva, mármint, hogy minél több romániai magyart mutasson ki a népszámlálás, még ha ez közvetve is van kimondva (ne legyen csökkenés). Az ország lakosságának nemzeti- ségi összetétele tehát nem mellékes az állam számára sem, és ebben a „harcban” az állam ké- pviselői nem semlegesen lépnek fel, hanem ki-ki a maga etnikai-nemzeti- ségi hovatartozá- sa szerint. Az RMDSZ a miniszter vádját természetesen elutasította, jogosan abba az irányba eltolva a vitát, hogy a kormány nem végzett megfelelő tájékoztatást a népszámlá-

lásról. Markó Béla szerint a népszámlálás lefolyásában a legsúlyosabb problémák Kolozsváron és a csángók lakta vidéken vannak, ezekkel a sajtó is külön foglalkozott, mint látni fogjuk.

A népszámlálás előzetes eredményeit 2002. július 3-án tették közzé, amelyben már ismertették a nemzetiség szerinti országos lélekszámokat is. Az 1992-es népszámláláskori lélekszámhoz képest 190 ezer fős fogyásról az RMDSZ hivatalos álláspontja számított a fő véleményformáló tényezőnek. Markó Béla a Krónika július 4-i számának kommentálta az előzetes eredményeket. Az elnök álláspontja egyáltalán nem kérdőjelezte meg a számadatok hitelességét, bár a népszámlálás idején kiadott nyilatkozatában megfogalmazott „elvárások” nem jöttek be. A sajtócikkek alapján a diskurzus a fogyás okainak irányába mozgult el, és a romániai magyar közéletben inkább erről kezdtek beszélni, mintsem arról, hogy hihető-e vagy sem az adatok. Úgy tűnik, hogy a szociológusok és a Korunk kezdeményezése betöltötte a szerepét, hogy a romániai magyarság és az RMDSZ a nagymértékű fogyást a helyzet magaslatán tudta fogadni. Sőt, a későbbi nyilatkozatok, cikkek alapján elmondható, hogy sem az RMDSZ „radikális”-nak tekintett belső ellenzéke, sem pedig egyes egyházi vezetők vagy az érdeklődő magyarországiak körében nem fogalmazódott meg komolyan az adatok hitelességét megkérdőjelező vélemény. Inkább arról kezdtek vitát, hogy ki a felelős ezekért a trendekért. A népszámlálási eredmények „felnőtt” fogadtatásához nagyban hozzájárult az a tény, hogy a magyar többségű, vagy kiegyensúlyozott etnikai viszonyokkal rendelkező önkormányzatokkal rendelkező településeken a népszámláló bizottság tagjai többségben vagy jelentős számban magyarok voltak, és maguk győződhetek meg a fogyás mértékéről helyi szinten, így országos szinten is előreláthatóak voltak a tendenciák.

• A csángók nemzetiségi-nyelvi önbevallásának „befolyásolása”

Még a népszámlálás megkezdése előtt, március első hetében a iasi-i római katolikus püspök körlevelet adott ki, amelyben kifejti, *„miszerint a csángók románok, s a moldvai katolikusok feltüntetése külön népcsoportként példa nélküli eset, mert a csángók soha nem szerepeltek önálló népcsoportként, hivatalos összeírásban, legalábbis. A népszámlálási dokumentumokban a csángó népcsoport szerepel ugyan, de a csángó nyelv nem. Nyelv nélkül nép nincs, ezért se vallja magát senki csángónak.”*³ A körlevél joggal keltette fel a romániai magyar közvélemény figyelmét, hiszen mindez nem sokkal azután történt, hogy Európa Tanácsa ajánlás született a csángók külön népcsoportként való elismeréséről Romániában. Emellett pedig a csángók magyarságának kérdése „örökzöld” téma a magyar értelmiségi és politikai elit számára, bár a kérdés „európaivá” válásával szembe kellett nézni azzal a ténnyel, hogy az európaiak nem egyértelműen magyar népcsoportként, hanem *különálló* népcsoportként való elismertetésüket kérik, erre az RMSZ-cikk is utal. A problémát tovább bonyolítja, hogy a negyedmillió létszámú moldvai katolikusok csak kisebb része beszéli anyanyelvi szinten a „csángó magyar” nyelvjárás valamelyik változatát. Erre vonatkozóan felmérés is készült a *Metromedia Transilvania* cég részéről. A problémán az sem változtat, hogy a régi források általában a moldvai katolikusokat magyarként jelölik

3 A fordítást az RMSZ március 15-i cikkéből vettük át.

meg, mivel a népszámlálás a jelenben zajlik, és a mai állapotokat kell rögzítenie. A tények felleltározásához az is hozzátartozik, hogy a „magyar csángók” szervezetei minden jel szerint úgy döntöttek, hogy ezennel nem a csángó, hanem a magyar identitást kell felvállalni, mivel a népszámlálási kódlistán az anyanyelvénél „csángó nyelv” nem szerepelt (a nyelvészetben sem tartanak számon külön ilyen nyelvet, csupán nyelvjárást, ám a népszámlálás nem rögzít nyelvjárásokat). Az RMSZ helyenként személyes hangvételű cikkben vezeti fel a csángóproblémát. Az írás nagyobb részében azzal foglalkozik, hogy létezhet-e a magyartól és a románától különválasztható „csángó identitás”. Bár az írás csak utalásszerűen mondja, de kiolvasható belőle, hogy valójában nem lehet külön csángó identitás, illetve, hogy nem is ez a kérdés. A Krónika március 5-i számában megjelent tudósítás ennél jóval távolságtartóbb, kevésbé személyes hangvételű, és lényegében a püspöki körlevél tartalmára és szándékaira hívja fel a figyelmet, de egy erdélyi magyar identitású személy számára egyértelműen körvonalazható, hogy a püspökségi kísérlet nem „tisztességes”. Ez a cikk is utal az ET ajánlására, kiegészítve a Román Helsinki Bizottság és a Pro Európa Liga jelentésének lényegével.

A „csángó ügy” várhatóan a népszámlálás ideje alatt folytatódott. A Krónika március 22-i számában arról olvashatunk, hogy olyan eseteket jelentettek, ahol a népszámlálók nem írták be a nemzetiséget és az anyanyelvet a népszámlálási ívbe. Az incidens a „pusztinai ügy”-ként került be a közvéleménybe, amelynek lényege, hogy néhány személy panaszt tett a Bákó megyei Pusztinán, hogy néhány esetben egy népszámláló üresen akarta hagyni a nemzetiség és anyanyelv rovatot, illetve nem semlegesesen viselkedett a nemzetiség bevallásakor (magyar igazolványt kért, utána nevetett, és viccnek vette). A népszámlálási bizottsághoz letett panasz alapján a megyei Statisztikai Hivatal kivizsgáló bizottságot küldött a helyszínre, ám, a magyar lapok tudósítása szerint, eltussolni akarták az ügyet, és nem állapítottak meg semmilyen rendellenességet. A cikkből arra is következtethetünk, hogy a kivizsgálási jelentésben utalás történik arra, hogy a nemzetiség bejegyzésében „éber” magatartás mögött a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének kampánya állhatott.

Túllépve a sajtócikkek szemüvegén, a pusztinai helyzet valóban az összeírás nemzeti-ségi vonatkozásainak a gyenge pontját mutatja. Ez az a terep, a moldvai csángók, ahol még „harc” folyik a nemzeti-ségi bejegyzés körül. Ám a Bákó megyei népszámlálási bizottság elnökének nyilatkozata alapján a pusztinaiak íveit áttekintve túlnyomó többségük magyarként lett bejegyezve, kevés csángó és román mellett. Ez arra enged következtetni, hogy a jelenség elszigeteltnek tekinthető, és nem általános jellemzője volt a Csángóvidéken zajlott népszámlálási tevékenységnek. Ám a helyzetet a végleges adatok falkénti közzététele után tovább lehet vizsgálni, a helyi lakosság és az illetékes civil szervezetek reakcióit is figyelembe véve. A jelenleg ismert, mintegy 4500 körüli magyar és ezernél kevesebb csángó nemzeti-ségű Bákó megyei lélekszám önmagában nem is támasztja alá, nem is cáfolja a népszámlálási eredmények hitelességét, ám az egyértelműnek látszik, hogy a püspöki körlevélnek megvolt a hatása.

• A kolozsvári polgármester és „főszámláló” magatartása

Kolozsváron a népszámlálásnak igen nagy politikai tétje volt. A helyi közigazgatási törvény előírásainak megfelelően ugyanis, ha a város magyar lakosságának aránya meg-

haladja a húsz százalékot, akkor érvénybe lépnek a magyar nyelvhasználatra vonatkozó rendelkezések, amelyeket a helyi, szélsőségesen nacionalista polgármester nem akar elfogadni és alkalmazni. A jelenségről az RMSZ és Krónika országos lapok is több lapszámban közöltek egy-két cikket, ám a kolozsvári Szabadság naponta követte végig az eseményeket, így márciusban 18 lapszámban 29 cikket olvashattunk a népszámlálásról, míg a két országos lapban ennek majdnem felével kevesebbet. A „balhé” azzal kezdődött, hogy a polgármester – aki a népszámlálási törvény alapján a népszámlálási bizottság elnöke – szerint az első napokon a számlálók „túl sok” magyart írtak össze. Ezt megelőzően a népszámlálás első napján tartott sajtótájékoztatón már „előkészítette” a terepet, amikor indulatokat felkavaró kijelentéseket tett. A Szabadság március 19-i száma tájékoztat, hogy egyrészt a székelyekért „aggódott”, hogy az RMDSZ propagandája következtében magyarnak fogják vallani magukat. Aztán a cigányokért „aggódott”, hogy sokan közülük magyarnak fogják vallani magukat, ám ha ez kiderül, akkor kérni fogja a népszámlálás megismétlését Kolozsváron. Nyilvánvalóan ezek a kijelentéseknek semmilyen jogi alapjuk nincs. Két nappal később, a Szabadság tudósítása alapján Gheorghe Funar igen csúnyán kitámadta az RMDSZ népszerűsítő kampányát, és ezzel összefüggésben a kormány helyi és országos képviselőit, akik „támogatták” ezt az akciót. A polgármester ezáltal ellenkampányolt a magyar nemzetiség bevallásával kapcsolatban, kijelentve: „a népszámlálók ellenőrzik majd mindazokat, akik magyarnak vallották magukat. Személyesen megyek haza azokhoz, akik magyarnak vallották magukat – jelenlétemben merjék majd magyarnak vallani magukat”. Csak azért nem lehet megfélemlítésnek tekinteni, mert Funar lépten-nyomon mond képtelenségeket, a kolozsvári magyar közvéleményben őt már nem lehet komolyan venni: a kijelentést követően már a Krónika 2002. március 26-i száma szerint a népszámlálási bizottság titkára ellentmond a polgármester véleményének, miszerint „mindössze azokban az esetekben szállhatnak ki újra egy családhoz, ha kételyeik vannak az adatok hitelességét illetően”. Ám igazi megfélemlítés is elhangzott, amikor a Szabadság újságíróját veréssel fenyegette meg egy kérdés kapcsán, amely a polgármester magyar nyelvtudására vonatkozott. Ezzel párhuzamosan a Kolozs megyei RMDSZ népszámlálási „válságtábot” állított fel, ahol jelezni lehetett az esetleges visszaéléseket vagy más hiányosságokat.

Bár nem tudhatjuk pontosan, a polgármester kijelentései és akciói a jelek szerint arra irányultak, hogy megakadályozzák a jelentős számú, Kolozsvárról elvándorolt magyar bejelentését az itthon maradt rokonaik által, annak érdekében, hogy ne legyen húsz százalék magyar nemzetiségű lakos a városban, és így ne kelljen életbe léptetni a fennebb említett nyelvhasználati cikkelyeket. A külföldre, főleg Magyarországra telepedettek száma ugyanis több ezerre tehető, és ha egy részük bekerül az állandó lakosok közé, akkor a bővös húsz százalék megszűnik.

A polgármester a törvényt megsértve a népszámlálás utáni napokban egyoldalúan nyilvánosságra hozta, pezsgőt bontva, hogy a város magyarsága mindössze 18,8 százalékot tesz ki, és így fuccs a magyar nyelvhasználat lehetőségének a városban, ami emblematikusan a kétnyelvű helységnevtábla-harcban jelenítődött meg.

A Kolozs megyei RMDSZ nem fogadta el ezt az eredményt, mivel több rendellenességet is jelentettek válságtábjának, amikor a számlálók nem akartak felvenni a regisztrációba olyan családtagokat, akik csak ideiglenesen voltak elutazva, és nem több, mint egy éve távoztak. Emellett politikailag sem találták elfogadhatónak a 20 százalék alatti arányt.

Ám az 1992-es népszámlálás óta eltelt időszakban a 2002-ig 14 849 fős fogyás a kolozsvári magyarok körében nem hihetetlen, hiszen az 1980-as évektől tartó számottevő kivándorlás közvetlenül, és a termékenységen keresztül közvetve is apasztotta a lélekszámot, másrészt pedig a város magyarsága meglehetősen előregedett, így a halandóság is igen magas. Mindenesetre az ideiglenes népszámlálási adatok július eleji közzétételekor a Funar által „kikotyogott” arány beigazolódott. Az erről tájékoztató március 25-i Szabadság cikkben már nem kérdőjelezi meg ezt az eredményt, a másnapi cikkben is a megyei RMDSZ vezetők csupán Funar bepereléséről beszélnek amiatt, hogy törvénytelenül nyilvánosságra hozta a népszámlálás előzetes eredményét Kolozsváron a nemzetiségi összetételt illetően (illetve más törvényteleniségekért is).

• Népszámlálási „visszaélések” jelentése országos szinten

A népszámlálás lefolyása során a külön témában tárgyalt eseteket leszámítva még olvashatunk néhány cikket a ki választott sajtóorgániumokban. Az esetek többnyire arra utalnak, hogy Nagyváradon vagy Bukarestben néhány esetben a kérdőívet – szabálytalanul – ceruzával töltötte ki a számláló, vagy a nemzetiség, anyanyelv és vallás rovatokat egyáltalán nem töltötték ki. De mivel a kérdőíveket alá kellett írni, ezeket az eseteket a szemfülebb polgárok „helyre tudták hozni”. Ezek az esetek elszigeteltek voltak, az RMDSZ és a magyar sajtó előkészítő kampánya lehetővé tette, hogy elvileg minden jelentősebb rendellenességről tudomást szerezzünk. Sajnos nem áll módunkban a leírt eseteket nézve eldönteni, hogy egyes helyi népszámlálási bizottságok szándékos manipulálásáról van szó, vagy a számláló szakszerűtlen, esetleg szándékos hozzáállásáról. Mindenesetre a jelen tett esetek száma alapján nem feltételezhető, hogy a romániai magyarok lélekszámát érdemben, több ezres nagyságrendben befolyásolhatták volna ezek a rendellenességek.

A számlálás másik hiányossága, hogy kimaradtak egész épületek, így családok, amelyeket nem írtak össze. Ez különösen a nagyvárosokban volt probléma, mert a népszámlálást az 1994-es térképek alapján készítették elő (amelyek az azután elkészült épületeket nem tartalmazzák), és a számlálók az általuk kijelölt épületszámokat látogatták meg, így nem volt rálátásuk arra, hogy más mit ír össze, és mi vagy ki marad ki az összeírásból. Mindenesetre ez a jelenség etnikai vonatkozásoktól független, különösen Bukarestben és Iași-ban jeleztek több ilyen esetet (Krónika, március 29.), de Erdélyben is voltak példák. Ez utóbbi hiányosságok az etnikai arányokat nem befolyásolják, de a végső lélekszámokat igen, tehát számszerűen az ország összlétszáma, így a magyarok lélekszáma is kisebb lehet a ténylegesnél. Ugyanakkor más okokból ez a lélekszám, mint látni fogjuk, növekedhetett, így összességében a torzítások kiegyenlíthették egymást.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a népszámlálás körüli politikai légkör számottevően etnicizált volt a médiában, ám ugyanakkor a normalitás jelei is megfigyelhetők. Az eredmények fogadtatásában pedig egyértelműen a normalitás és a józanság érvényesült, annak ellenére, hogy számos településen nagyarányú volt a magyarság fogyása, és a nyelvhasználati jogok alkalmazása a 20 százalékos „küszöb” alá süllyedt, mint Kolozsváron, vagy kiderült, hogy a magyarság kisebbségbe került, mint Marosvásárhelyen. Ebben a „normálisabb” fogadtatásban több tényező is közrejátszott, az egyik, hogy nagyobb a

bizalom a románok és a magyarok között általában, mint tíz éve, más volt az RMDSZ hozzáállása, mint akkor, és nem utolsósorban az értelmiség hozzáállása jóval racionálisabb, a szakmai vélemények pedig nagyobb súlyt kaptak, mint az előző népszámlálás alkalmával (ám a társadalomkutatók is felkészültebbek voltak, mint tíz évvel korábban).

1.2. A 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS A SAJTÓBAN

A 2011. évi népszámlálás sajtóban megjelenő tematizációival kapcsolatban is készítettünk elemzést. Módszertani szempontból az eljárás hasonló, mint a korábbi népszámlálás sajtóelemzése. Ehhez a három, korábban is elemzett, legnagyobb területi szórású napilapot választottuk ki, a Kolozsváron megjelenő Krónikát és Szabadságot, valamint az országos terjesztésű bukaresti Új Magyar Szót (ÚMSZ), viszont kiegészítettük az elektronikus sajtó 2011-ben legjelentősebb magyar nyelvű portáljával, a Transindex.ro-val. A népszámlálással kapcsolatos írásokat három periódusból gyűjtöttük össze, a népszámláláshoz kapcsolódó három fontos esemény körüli időszakban. Az egyik, 2011. októbere, a népszámlálási adatfelvételt (október 20–31.) és az azt megelőző tájékoztató időszakot fedi, a második a 2012. február és szeptember közötti időszak, mivel az ideiglenes eredmények közzétételére 2012. február 2-án, az előzetes népszámlálási eredményekre pedig 2012. augusztus 24-én került sor, így ebben az időszakban az előzetes eredményekre adott reakciókról írtak a lapok. A harmadik időszak pedig 2013. július–augusztusa, mivel a végleges eredmények összefoglalóját tartalmazó sajtóközleményt 2013. július 4-én tették közzé. A végleges eredmények közzétételét követő időszak sajtóreakcióit 2002-ben nem elemeztük, mivel akkor nem okoztak meglepetést az előzetes adatokhoz képest. A 2011. évi népszámlálás végleges eredményeinek közzétételekor kiderült, hogy az összeírást önkényesen kiegészítették adatbázisokból, és az össznépesség száma így több mint egymillió fővel meghaladta az előzetes adatokat, így a népszámlálás kérdése a közvélemény középontjába került újra. Az elemzéshez minden kapcsolódó cikket felleltároztunk, a számszerű összesítésekben találjuk ezek számát (lásd 1.2. táblázat), ám a tényleges, szöveges elemzésbe bekerült cikkek esetében a jellegzetesebb, tartalmasabb írásokból idézünk, a vizsgált időszakokból.

1.2. táblázat. A 2011. évi népszámlálással kapcsolatos elemzett sajtócikkek száma napilapok szerint, 2011–2013

Sajtótermék	Cikkek száma			Összesen 2011–13
	2011. szeptember– november	2012. február– szeptember	2013. július–augusztus	
Krónika	57	26	1	84
Új Magyar Szó	23	10*	12	45
Szabadság	65	22	8	95
Transindex	11	9	6	26
Összesen	156	67	27	250

* Időközben az Új Magyar Szó nyomtatásban megszűnt, és online változatra állt át. Technikai okokból az elemzésbe nem került be minden írás a 2012. évi időszakból.

Forrás: kiadványgyűjtemények, saját feldolgozás.

A sajtótermékek vizsgálata során 250 cikket sikerült felleltározni, egy viszonylag hosszabb időszakra vonatkozóan. A legtöbb írás a népszámlálásról az első időszakban született, 2011. október–novemberben, összesen 156. A legtöbb, 65 darab a Szabadságban jelent meg, ezt követi a Krónika 57 írással, a Romániai Magyar Szó 23 és a Transindex 11 írással, amelyek között hosszabb összefoglalók is előfordultak. A napilapok írásai között számos rövidebb közlés is van, néhány napig akár több írás is megjelent egy lapszámban, eltérő terjedelemben. Az ideiglenes és az előzetes eredmények közzétételének időszakában 2012. február–szeptember között 67 írás jelent meg a négy lapban, 2013 július–augusztusban pedig 27. Az utóbbi két időszakban megjelent sajtócikkek viszonylag kiegyensúlyozott számban oszlanak meg a lapok között, és a végleges eredmények közzétételekor (2013) már két online termékről beszélünk a négyből, mindkettőben arányaiban növekedett a népszámlálásokról szóló közlések száma a hagyományos napilapokhoz képest, a más műfaji–terjedelmi lehetőségek következtében.

A tájékoztató írások nagyobb része 2011. október–novemberben íródott, egyes cikkek témája ismétlődött, így a ténylegesen elemzett írások száma alacsonyabb volt. Az írásokat műfaj szerint is megvizsgáltuk, és az egyes témák elemzésénél ismertetjük.

Az írások tartalmának elemzése alapján négy fő kérdést tematizáltak a lapok, ezek a következők: a népszámlálással kapcsolatos politikai kampányok, a népszámlálás lebonyolításával kapcsolatos rendellenességek, a népességszám csökkenése, az ezzel kapcsolatos tárgyyszerű ismertetés vs. elvárások és reakciók, valamint a végleges eredmények adatbázisokból való kiegészítése.

A továbbiakban ismertetjük a témákról szóló sajtócikkek rövid elemzését.

• A népszámlálással kapcsolatos politikai kampányok, tájékoztatás

Az első cikkek az elemzett sajtóorgánumban a politikai pártok, szervezetek népszámlálás-népszerűsítő kampányáról, ehhez kapcsolódó közleményeiről, felhívásairól szólnak, valamint a népszámlálás technikai előkészületeiről, a Statisztikai Intézet közleményeiről tájékoztatnak. Részletes írások számolnak be az RMDSZ népszámlálási karavánjáról, az ENMT népszámlálási kampánygyűléseiről.

Az RMDSZ népszámlálási kampányának nyitórendezvényén elhangzott politikai nyilatkozatban megjelölték a kampány fókuszpontjait, prioritásait is: „*Minden magyar számít*” – szögezte le Kelemen Hunor, „*ezért nagy hangsúlyt fektetünk a vegyes házasságokban élőkre, a szórványmagyarságra, az átmenetileg külföldön tartózkodókra, a nagyvárosi tömbház-negyedekben élőkre, valamint a csángókra*”. Az RMDSZ célja, hogy minden romániai magyar vállalja magyarságát” (Krónika 2011. 09. 15). A prioritások elérésére három lépésben megvalósítható stratégiát fogalmaztak meg, ennek első lépése a sajtókommunikáció, és egy sajtóklipp terjesztése, majd tájékoztató anyagok terjesztése a lakosság körében, végül pedig egy karaván keretében azon településeken keresik fel személyesen a magyarokat, ahol 2002-ben 18 és 22 százalék között volt a magyarok aránya. Az EMNT–EMNP által indított stratégia 45 000 szórólap terjesztését, pályázatok meghirdetését helyezte kilátásba „*olyan kulturális jellegű rendezvények szervezésére, amelyek a népszámlálást és a magyar identitás vállalásának fontosságát népszerűsítene*” (Szabadság, 2011. 09. 27), valamint népszámlálási találkozókat, nagygyűléseket szerveztek.

A politikai kampányok egyik fő súlypontja, hogy az elmúlt évtized nagyarányú kivándorlása a számok szintjén mérsékelten jelenjen meg a népszámlálás adataiban, ezáltal minél több elvándorolt személy mégis megjelenjen a statisztikákban mint jelen levő, vagy ideiglenesen távol levő, akit beleszámolnak az állandó népességbe. Az RMDSZ népszámlálási kampányának részeként közzétett felhívás így fogalmaz: *„Összeírásakor nem kell az összes családtagnak jelen lennie, egy személy is – nem feltétlenül a családfő – bediktálhatja a háztartásban élők adatait. Ne hagyjuk ki azokat sem, akik más városban tanulnak, vagy más országban dolgoznak. Az itthon élőket és az ideiglenesen távol (más településen vagy külföldön) tartózkodókat mindenképpen a P (persoane, személyek) piros színű űrlapra regisztráljuk.”* (Transindex, 2011. 09. 30.).

A Transindexen október 18-án megjelenő ENMT közleményben az elvándoroltakkal kapcsolatban felhívják az erdélyi magyarok figyelmét, hogy a távol lévő hozzátartozóikat úgy próbálják bejelenteni, hogy kevesebb mint egy éve vannak távol, így be tudnak kerülni az ország állandó népességébe: *„Amennyiben Ön román állampolgár (is), és az elmúlt 12 hónapban volt otthon (Románia területén), akkor elvileg a csupán ideiglenesen külföldön tartózkodók kategóriájába esik. Fontos, hogy hozzátartozói így jelentsék be, vagyis hogy az otthon maradt hozzátartozóik Önöket a G (háztartás) űrlapra és a P (személyekre vonatkozó) űrlapra is felvezettségük.”*

A Szabadság október 17-i számában közölt, az EMNT elnöke, Tökés László által jegyzett közleményben újra felröppen a korábbi népszámlálások előtt is létező politikai bizalmatlanság, amely megkérdőjelezi a népszámlálási adatok hitelességét: *„A közelgő népszámlálás nem csak egy közigazgatási esemény, hanem magyarságunk megvallásának is a lehetősége, vállaljuk identitásunkat, annál is inkább, mert 1910 óta egyetlen hiteles népszámlálás sem volt a Kárpát-medencében.”*

Az elemzett sajtóorgánumban leközölt korai (népszámlálás adatfelvétele előtti) írások tárgyilagosak, tudósítás jellegűek, nem elemzik, nem értékelik a különböző kampányok, elemeit, kijelentéseit, céljait, prioritásait, csak tájékoztatnak róluk, a politikai szervezetek, egyházak által kiadott közlemények, felhívások alapján.

A tájékoztató kampányokhoz kapcsolódóan már az adatfelvétel előtt sajtónyilvánosságot kapott egy helyi incidens, miszerint Marosvásárhelyen a polgármesteri hivatal megtiltotta, hogy az RMDSZ magyar nyelvű plakátokat tegyen ki a városban nyilvános helyeken. (ÚMSZ, 2011. 10. 17.)

• A népszámlálás lebonyolításával kapcsolatos rendellenességek, „kapkodás”

A népszámlálás első napjáról tájékoztató vezércikkek már több értékelő elemet tartalmaznak, mint a korai tájékoztatók. A műfaji elemek keverednek, az értékelő, véleményt megfogalmazó írások második felében már a népszámlálás módszertanáról tájékoztatnak. Kapkodással jellemezhető az adatfelvétel indítása, viszonylag általános vélemény a sajtóban: *„Kapkodás, szervezési káosz jellemezte tegnap több erdélyi településen a népszámlálás első napját, és nem voltak ritkák a visszaélések sem. Nagyváradon és Kolozsváron a magyar válaszadók arra panaszkodtak az RMDSZ forródrótján, hogy a kérdezőbiztosok elmulasztották a nemzetiségi adatok rögzítését. A népszámlálás két hétig tart, és akár 4500 lejes büntetést is kaphatnak azok, akik megtagadják az adatközlést.”* (ÚMSZ, 2011. 10. 17.) A Szabadság tájékoztat olyan bejelentésekről, miszerint a nemzetiségi adatot Brassóban

csak a válaszadó unszolására volt hajlandó beírni a számláló, arra hivatkozva, hogy nem kötelező róla nyilatkozni. A későbbi lapszámokban még más rendellenességekről is tájékoztatnak, hogy albérlőt, diákot a TP, azaz ideiglenesen jelen levő külföldiek űrlapjába vesznek fel, illetve a nemzetiségnek csak a kódját vezette fel a számláló, nem írta be szövegesen. (Szabadság, 2011. 10. 20., 23.) Míg ezek a rendellenességek alkalmi jellegűek, történt egy nagy, zavart és súlyosabb problémákat generáló hiba a népszámlálás szervezésében. Amíg első héten a Statisztikai Intézet útmutatása szerint nem volt kötelező a személyi szám (CNP) megadása, addig a második hétre kiderítették, hogy mégiscsak szükség van erre, és a kérdezőket arra kényszerítették, hogy térjenek vissza az addig megszámláltakhoz is, kiegészítendő az űrlapokat a személyi számmal. Ez bizalmatlanságot, és félreértést keltett sok lakosban. (Krónika, 2011. 10. 25.)

Még az adatfelvétel elindítása előtt a lapok hírt adtak egy szabálytalanságról, amelyre az RMDSZ hivatalosan is reagált, jelezve a Statisztikai Intézet felé: Bihar megyében a számlálóbiztosok kiképzésén az hangzott el, hogy a válaszadók kulturális adatait (nemzetiség, vallás, anyanyelv) csak közvetlenül, személyesen lehet felvenni, miközben a kormányhatározatban is rögzített központi útmutatóban az szerepelt, hogy ezeket az adatokat a közvetlen hozzátartozók (családtagok) is közölhetik. Nem tudni, hogy milyen mértékben tulajdonítható ennek, de a népszámlálási eredményekben Erdély-szinten Bihar megyében a legmagasabb azok aránya, akik nem nyilatkoztak a nemzetiségükről a számlálási időszakban.

• A népességszám csökkenése: tárgyszerű ismertetés vs. elvárások és reakciók

A népesség számáról szóló sajtójelentések már az adatfelvétel utolsó napjaiban, illetve közvetlenül a népszámlálás után megjelentek, főleg helyi vonatkozásban, egy településről, illetve az ismeretebb városokról. A cikkek egy másik csoportja az ideiglenes, illetve az előzetes eredmények közzétételét követően jelentek meg, majd a harmadik hullám a végleges eredmények közzétételekor, amelyek nagyobb része már a következő témával foglalkozott. A cikkek egy csoportja a számlálók által kitöltött összesítőik alapján készült, és a székelyföldi városi és megyei önkormányzatoktól „kiszivárogtatott” adatok alapján íródtak, amelyekből már a pusztán népességszámot, és esetenként a nemzetiségi összetételt ki lehetett deríteni, nyilván a kettős regisztrációk és más hibák még nem voltak kiszűrve ezekből. Ezek a sajtócikkek tárgyszerűen tájékoztatnak a népességszám változásáról, a magyarság arányáról. A székelyföldi települések népszámlálási eredményei nem mutatnak a 2002. évi népszámláláshoz képest nagyobb mérvű fogyást a magyarság körében, sőt, helyenként, a helyi politikai vezetők nyilatkozatai sikernek könyvelik el a magyarság kismértékű statisztikai térnyerését (Krónika, 2011. 11. 7–17.). November és december folyamán Erdély más részeiről is jelennek meg ideiglenes adatok a népességszámról és a nemzetiségi összetételről. Kolozsvár népességének nemzetiségi összetételéről és a magyarság arányának a csökkenéséről is tárgyilagosan ír a Szabadság (2011. 12. 15.).

Az ideiglenes adatokról szóló cikkek második hulláma 2012. február és szeptember között jelenik meg. Bár az elemzett időszak hosszú, és a Statisztikai Intézet több közleményt is kiadott, a megjelent és elemzett sajtócikkek száma viszonylag alacsony marad a 2011. évihez képest. Az összesen 67 írás legnagyobb része rövidebb vagy hosszabb tudósítás, tárgyilagos ismertető a népszámlálás valamely területének adatairól, országos vagy

helyi szintre vonatkozóan, egyes íráások csak érintőlegesen foglalkoznak a népszámlálással, mivel időközben a népszavazásra jogosultak számának kérdése is összekapcsolódott politikailag a népszámlálási eredmények kérdésével, annak közzétételével. A népszámlálási eredmények alapján az erdélyi magyarok létszámát, egy-egy jelentősebb város magyar lakosságának csökkenése kapcsán az újságírók esetenként egy-egy RMDSZ-politikust idéznek, akik próbálják a népszámlálási eredmények pozitív aspektusaira hivatkozva hangsúlyozni, hogy nem kell a magyarság kihalását, nemzethalált vizionálni (Krónika, 2012. 08. 27.).

• A végleges eredmények adatbázisokból való kiegészítése

Az Országos Statisztikai Intézet (INS) által 2013. július 2-án kiadott közlemény arról tudósított, hogy a 2011. évi népszámlálás végleges eredményeit úgy alakították ki, hogy a népszámlálás időszakában összeírt népességszámot kiegészítették adminisztratív úton különböző, gazdasági jellegű adatbázisokból átvett, és a népszámlálás adatfelvételéből kimaradt, mintegy 1,18 millió személy adataival. A jelenségről az elemzett sajtótermékek viszonylag keveset írtak, pedig a népszámlálás etnikai-nemzeti vonatkozású használata szempontjából is több problémát vet fel az intézkedés, mivel ezeknek az adminisztratív úton átemelt személyeknek nem ismerjük a kulturális jellegű adatait, azaz a nemzetiségét, vallását és anyanyelvét. Ennek értelmében, bár a Statisztikai Intézet közleménye szerint a nemzetiségi arányokat az arról nyilatkozók adataiból számolják ki, mégis történhetnek visszaélések: ha az össznépességhez viszonyítják a magyarok adatait, akkor százalékban még kisebb arányt képeznek. Az intézkedésről a Transindex és az ÜMSZ online kiadása (maszol.ro) közölt 2–2 hosszabb cikket, interjút, amelyekben szakembereket szólaltattak meg, akik elmondták az ezzel kapcsolatos problémákat, megfontolásokat, és az esetleges motivációkat, amelyek ehhez a döntéshez vezettek. A jelenségről az RMDSZ részéről is jelent meg nyilatkozat, amely ugyancsak aggályosnak tekintette az intézkedést. Az adatbázisokból való kiegészítés módját és az ismeretlen nemzetiségűek miatt felvetődő problémákat a következő alfejezetben ismertetjük.

1.3. A 2002. ÉS A 2011. ÉVI ROMÁNIAI NÉPSZÁMLÁLÁSOK RÖVID SZAKMAI ÉRTÉKELÉSE

A 2002. évi népszámlálás

A szóban forgó népszámlálást, mint minden népszámlálást nem a népességszám pontos megragadásának, hanem annak nagyon jó közelítésének kell tekintetünk. A sajtóban jelzett rendellenességek már rávilágítottak arra, hogy vannak, akiket nem vettek számba, és vannak, akiket kétszer is számba vettek, ezeket elvileg utólag kiszűrték a végleges adatokból. Ami a népszámlálás etnikai-nemzetiségi adatait illeti, az előrejelzések és az eredmény összevetése nyomán azt komolyan kell vennünk, és nagyságrendi értelemben hitelesnek tekinthetjük. A Korunk-tanulmányban közölt számítási becslés (Veres 2002a) alapján a fogyás kisebb mértékűnek látszott a népszámlálás előtt. Az akkor elvégzett számítások alapján a romániai magyarság csökkenésének üteme kisebb lett volna mint 190 ezer. Ez az eltérés leginkább annak tudható be, hogy a népesség regisztrálása eltérő mód-

szertan szerint történt az 1992-es és a 2002-es népszámláláskor, valamint a természetes fogyás kiszámításához még nem álltak rendelkezésre hivatalos elveszületési és halálozási adatok a magyarságra vonatkozóan.

Az Országos Statisztikai Hivatal munkatársai közzétettek egy elemzést, amely a 2002-es népszámlálás előzetes eredményeit hasonlítja össze az 1992-es népszámlálás eredményeivel. Ebből kiderül, hogy 1992-ben az állandó (stabil) népességbe felvették mindazokat a román és más állampolgárokat, akiknek az állandó lakhelye Romániában van, függetlenül attól, hogy a felvételnél hol éltek, vagy mennyi ideje távoztak.

Ilyen számítás szerint 2002-ben az ország lakossága 21 852 600 fő lett volna, és ezen belül a magyarok száma is magasabb lenne, mint 1 434 000 (megközelítőleg 1,5 millió). 2002-ben az ENSZ és az EUR OSTAT módszertani ajánlásainak megfelelően az állandó népességbe nem vették fel az egy évnél hosszabb ideje külföldön élő román állampolgárokat, ez 178,5 ezer főt jelentett, de beleszámolták a több, mint egy éve Romániában élő külföldi állampolgárokat, akiknek száma 24 ezer fő (INS 2002). Így alakul ki az ország 21 698,2 ezer fő 2002. évi állandó népességszáma. A nem regisztrált 178 503 személyi népesség nem szerepel tehát a részletes táblázatokban, sem az össznépességben, ugyanis ezek a román állampolgárok egy évnél hosszabb ideje nem tartózkodnak az országban. A távol levő időszak hosszát a hozzátartozók szabad bevallása alapján regisztrálták, de a válaszadók tudták (általában), hogy büntethetők, ha nem valódi adatokat közölnek. Feltehetően, hogy ez a különbség adhatja az előrejelzésem és a végeredmény közti eltérés tetemes részét is, hiszen a több mint egy éve távol élők jelentős része erdélyi megyékből való, összesen 158 469 személy. Véleményem szerint a legalább egy éve távol levők jelentős része magyar, és itt nem lehet az erdélyi etnikai arányokat kulcsként használni, hiszen a magyarok speciális helyzetben vannak, mivel a nyelvismeretük és Magyarország közelsége miatt a magyarok kivándorlása az 1990-es évek első felében meghaladta az erdélyi románokét. Ezt valószínűsíthetjük az előzetes népszámlálási eredmények megyei adatai is, miszerint a magyarság aránya majdnem minden megyében csökkent. Márpedig 1992-ben is már feltehetően sok (több tízezer magyar) nem tartózkodott több, mint egy éve az országban a népszámlálás időpontjában, de akkor őket is beleszámolták az állandó népességbe. Ilyenformán tehát a „tulajdonképpen” tényleges fogyás 1992-höz képest lényegesen kisebb, mint 190 000 a magyarok körében. Ez úgy értendő, hogy ha a 2002-es módszertannal számolunk, akkor már 1992-ben sem voltak 1624 ezren, hanem kevesebben, mint 1 600 ezer, míg ha az 1992-es módszertannal összesítjük a romániai magyar nemzetiségűeket, akkor közel 1 500 ezren kellett volna legyenek.

A 2011. évi népszámlálás

2011-ben Románia már uniós tagállam, ezért az állandó népesség meghatározásában az Eurostat útmutatásait óhatatlanul be kellett tartani. E népszámlálás adatainak értékét azonban más probléma árnyékolja be: az adatgyűjtés módjának utólagos, jogalap nélküli módosítása. A 2011. évi népszámlálás végleges adatközlésekor megállapított állandó (stabil) népességszámot nagyjából közvetlen kérdéssel, kisebb részt közvetett (indirekt) adatgyűjtéssel írták össze. A népszámlálás közvetlen (népszámlálók általi) adatgyűjtését 2011. október 20-i eszmei időponttal folytatták le, ebben a fázisban, a végleges adatok szerint, 18 938 641 személyt írtak össze, mint állandó lakost. Ezt utólag, a végleges eredmények közzététele előtt, 2013 első felében, kiegészítették 1 183 000 fővel, közvetett adat-

gyűjtésekből, különböző népességi regiszterekből. Hogyan történt ez a „kiegészítés”, és miért van vele probléma?

A népszámlálások adatainak közvetett forrásokból való kiegészítése romániai viszonylatban szokatlan, rendhagyó dolognak számított, különösen, mert nem volt tervbe véve a használata, a népszámlálást szabályozó kormányhatározat nem tartalmazta, bár nemzetközi viszonylatban használják ezt a módszert. Mivel több megyében és a fővárosban is úgy érezték, hogy lényeges alulszámolás történt, ezért a népszámlálás adatbázisát összevetették a különböző népesség-nyilvántartásokkal, és ahol be tudtak azonosítani olyan személyeket, akik bizonyos kritériumok szerint bizonyítottan az országban éltek a népszámlálás előtti egy évben, de nem lettek megszámlolva, azoknak néhány adatát, amiket át lehetett venni ezekből az adatbázisokból – kivéve az önbevalláson alapuló kulturális jellegű adatokat, vagy a tényleges családi állapotot – átvették. A végleges népszámlálási eredmények hivatalos közzétételekor leírták, és megnevezték azokat az adatbázisokat is, amelyekből ezek az átvételek történtek. A népszámlálást szakmailag koordináló Országos Statisztikai Intézet (INS) szerint a következő nyilvántartásokból egészítették ki a népszámlálási adatokat: a kiegészítés nagy részét, 64,9 százalékát a D112-es nyilatkozat, az Országos Adó- és Pénzügyi Hivatal (ANAF)⁴ adatbázisában az alkalmazottakra vonatkozó társadalombiztosítási nyilvántartások alapján, 16,1 százalékát a D070-es nyilatkozat alapján vették át, ez az ANAF-hoz kisvállalkozók és szabadfoglalkozásúak által letett nyilatkozat, míg 4,6 százalékot az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (CNAS) nyilvántartásaiból vették át. További 11,9 százalékát e személyeknek több országos adatbázis összevetéséből kombinálták ki. Olyan személyekről van tehát szó, akik a hivatalos INS-álláspont szerint Romániában legális javadalmazást, jövedelmet vettek fel, tehát valamilyen munkát végeztek a népszámlálás előtti 12 hónapban. Úgy tekintették, hogy a népszámlálás kritériumai szerint az ország állandó népességéhez tartoznak, mivel ha nem lennének itt, nem tudnának munkát végezni (INS 2013a).

Az Országos Statisztikai Intézet (INS) szerint a következő megfontolások vezettek a közvetett (indirekt) adatgyűjtéshez: (1) A közvetlen, terepen történő számlálás előkészítése és lebonyolítása során problémák adódtak, és ezek előre jelezték, hogy a népességet jelentősen alulszámolták; (2) Az ország teljes, állandó népességére biztosítani kell a népszámlálási információkat; (3) Az állandó népesség jellemzőinek korrekt megismerése; (4) Rendelkezésre álltak 2013-ban olyan adminisztratív nyilvántartások, amelyek lehetővé tették a 2011-re vonatkozó népességszám kiegészítését (INS 2013a).

A népszámlálási adatok ilyen jellegű, indirekt módszerű kiegészítésének az egyik fontos oka nagy valószínűséggel az volt, hogy az Európai Unión belül Románia relatív súlya ne csökkenjen lényegesen, mert a népesség számától függ az európai parlamenti képviselői mandátumok száma, a költségvetési kulcsok és a döntéshozatal rendszere az Európai Bizottságon belül. A mások lehet pszichológiai: mégiscsak húszmillió fölött vagyunk Romániában!

Ennek a „regiszteres kiegészítési” módszernek a használata felvet néhány problémát. Az első, leg súlyosabb probléma módszertani és etikai jellegű: olyan módszerrel egészített-

4 ANAF: Agenția Națională de Administrare Fiscală, magyarul: Országos Adó- és Pénzügyi Hivatal.

ték ki a népszámlálást, amelyet előzetesen a kormány nem hagyott jóvá, a népszámlálás időpontjában nem volt ismeretes, és az állampolgárok nem tudhatták, hogy ha nem törekednek válaszadásra a számlálási időszakban, akkor is megszámláltatnak, de „ismeretlen” nemzetiségűek lesznek. Másodszor, az így összegyűjtött adatok hiányosak, nem közvetlen kérdezésen alapulnak, nem bizonyos, hogy a nyilvántartásokban megjelenő lakhely, a lakás felszereltségének adatai tükrözik a népszámlálás eszmei időpontjában jellemző valóságot. Harmadszor, a népszámlálás úgynevezett kulturális adatai (nemzetiség, anyanyelv és vallási hovatartozás) teljességgel hiányoznak az adatbázisokból átemelt személyek esetében. Ez egy érzékeny ügy, és minket, kisebbségeket különösen érdekel. Ezekről az emberekről nem tudjuk, hogy milyen nemzetiségűek és milyen anyanyelvűek. Ennek következtében a Romániában élő magyarok pontos lélekszámát nem ismerjük: a népszámlálás során csupán az állandó népesség mintegy 94,1 százalékától kérdezték meg, hogy milyen nemzetiségű, ebből is csupán 18 884 831 fő nemzetiségét ismerjük.⁵

A nemzetiségi arányok megállapítása az adatbázisokból átvett népességre vonatkozóan nagyon problematikus. Lehetséges, hogy az alapján, akiktől meg tudták kérdezni a nemzetiséget, anyanyelvet és vallási hovatartozást, az eredményeket extrapoláljuk az egész országra, és akkor becsülhetjük, hogy az „ismeretlen” nemzetiségűek között hány magyar nemzetiségű és anyanyelvű van, ám ez csak nagy fenntartásokkal tehető meg. Egyrészt, mert erősen sajátosan oszlik meg területileg az ilyen adatbázissal megszámlolt népesség: 17 százalékuk Bukarestben él, és viszonylag nagy arányban élnek Iași (4,4 százalék), Temes (3,4 százalék), Bákó (3 százalék) megyében, illetve 2,9 százalékuk él Kolozs, Dolj és Galac megyékben. Másrészt arra sincs garancia, hogy az illető megyékben jellemző nemzetiségi arányok jellemzőek lennének erre a sajátosan rekonstruált népességre. A népszámlálás eredményeinek közlétevoi külön kiemelték, hogy néhány megyében nagyon-nagyon kevés személyt vettek át ilyen adatbázisból – ezek közé tartozik Kovászna (0,5 százalék), Hargita (0,7 százalék), Szilágy (0,8 százalék) és Beszterce-Naszód (1 százalék) megye. Ebből az következik, hogy az ezzel a furcsa módszerrel megszámlolt személyek közt a magyarok aránya kisebb lehet, mint az össznépszségben belül, illetve azok közt, akiket a népszámlálás során ténylegesen összeszámláltak. Ezzel egybehangzó véleményt fogalmazott meg Kapitány Balázs is, szerinte két dolgot mutathat a regiszterekből átemelt személyek sajátos területi megoszlása. Az egyik, hogy azokról a településekről került ki több „regiszteres megszámlált”, amelyekről viszonylag többen elvándoroltak külföldre, másrészt a magyarlakta településeken lehet, hogy hatékonyabban összeírták a népszámlálás időpontjában azokat is, akik ideiglenesen külföldön tartózkodtak, ezért ott kevésbé volt szükség/lehetőség arra, hogy utólagosan pótolják (Kapitány 2013. 42).

Az erdélyi megyékben a regiszterekből átemelt „ismeretlen nemzetiségű” népesség számából kiindulva feltételezhető, hogy az egyes megyéken belül a regiszterbe ugyanolyan arányban kerültek be a magyar nemzetiségűek, mint akiket sikerült megkérdezni, így a magyarság megyei és településtípus szerinti arányai alapján készíthető egy becslés (lásd a 2. fejezetet). Eszerint Erdély 16 megyéjében az „ismeretlen nemzetiségűek” közül

5 A 2011. évi népszámlálási adatok adatbázisokból történő kibővítéséről e szakmai véleményt először az Erdélyi Társadalomban közöltem (Veres 2013).

összesen 56 487 fő lehet magyar nemzetiségű. Ezekkel együtt az erdélyi magyarok lélekszáma 1 284 110 fő lehetne a 2011. évi népszámláláskor (lásd 2.4. táblázat).

Fel szeretném azonban a figyelmet hívni arra, hogy több migrációs és népességi vizsgálat (Horváth 2008, Horváth–Anghel 2009, Veres 2011) egybehangzó megfigyelése alapján már a népszámlálás előtti időszakban sokan voltak olyanok, akik valójában több mint egy éve nem éltek az országban, a népszámláláskor mégis megszámolták őket, mint jelen lévőket. Ezek összlétszáma az EUROSTAT nyilvántartása alapján már 2010-ben meghaladta a 2 millió főt (Veres 2011. 160), más források szerint pedig a 2,5 millió főt is (Iris–Horváth 2012), és ha ehhez hozzávesszük a természetes fogyás mértékét, akkor az ország 21,7 milliós 2002-es lélekszámából nehezen lehet 20,1 millió állandó lakos 2011 októberében.

Valóban voltak olyan személyek, akik életvitelszerűen az országban éltek, de kimaradtak a népszámlálási összeírásból, különböző okokból (a lakásuk címe kimaradt a számláló listájáról, vagy az összeírás rövid ideje alatt nem találták őket otthon). Véleményem szerint, figyelembe véve a migrációs és nép mozgalmi adatok nagyságrendjét, ez a két kategória (technikai okokból kimaradtak, illetve migránsok, akiket jelenlevőként összeírtak) valamennyire kiegyenlítette egymást, és nem volt indokolt a regiszterekből való kiegészítés.

A regiszterekből átvett „ismeretlen nemzetiségű” népesség körében viszont jelentős számú olyan személy is bekerülhetett, akik lakhelyüktől távol, külföldön élnek. Többnyire minden olyan személyt „utolérték” ezzel a módszerrel, aki valóban Romániában élt 2011 folyamán, és nem sikerült megkérdezni a népszámláláskor. De egyúttal olyanokat is átvettek az állandó népességbe, akiknek bár van Romániában bejegyzett cégük, vagy volt valamilyen jövedelmet hozó tevékenységük (ismerünk olyan esetet, amikor egy magáncégnél az elvándorolt gyermeket, rokont rátették a fizetéslistára), bérbe adott lakásuk stb., de ténylegesen több mint egy éve elvándoroltak, nem éltek az országban. Más szóval, az ország, állandó, életvitelszerűen jelen levő népességszáma reálisan inkább a ténylegesen, terepen összeírtak számához áll közel, azaz a végleges adatok alapján 18,9 millió lakos, és ebből a magyar nemzetiségűek száma 1,22 millió. Amennyiben Románia szinten 20,1 millió állandó lakosról beszélünk, ebbe beleértünk legalább 1,2 millió olyan lakost, aki szoros kapcsolatokat tart fenn az országban élőkkel, de jelentős részük életvitelszerűen nem él Romániában. Ebben az értelemben beszélhetünk arról, hogy van 1,28 millió erdélyi magyar, akik közül mintegy 55 ezer szoros családi, akár gazdasági kapcsolatokat tart fenn romániai hozzátartozókkal, de nagy valószínűséggel jelentős részüket, az EUROSTAT módszertana szerint, nem kellene beleszámítani a romániai állandó népességbe.

2. A NÉPESSÉGSZÁM VÁLTOZÁSA ÉS NEMZETISÉGI-ANYANYELVI ÖSSZETÉTELE

2.1. A NÉPESSÉG ÖSSZETÉTELE ÉS ALAKULÁSA ORSZÁGOS SZINTEN

A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei alapján az ország állandó (stabil) népességéből 18,88 millió főnek (18 884 831) ismerjük a nemzetiségét. A romániai nemzetiséget „etnikum”-ként⁶ rögzítették hivatalosan. 2002. óta a hivatalos közleményekben kerül a rendszerváltás előtt szokásos „nemzetiség” vagy nemzeti kisebbség⁷ fogalmakat. A romániai nemzetiségi kötődés kultúrnemzeti alapozású, innen származik a „nemzeti kisebbség” terminus is, ami utal arra, hogy van egy „nemzeti többség” az országban, illetve más országokban, amihez képest magukat a románoktól eltérően identifikálók kisebbséget alkotnak (lásd Brubaker 2006, Veres 2005, 2012).

A nemzetiségről, csakúgy, mint az anyanyelvről és a vallási hovatartozásról való nyilatkozás az utóbbi három (1992, 2002, 2011) romániai népszámlálás során önbevalláson alapult, és nem volt kötelező. Ezek az ismérvek a népszámlálás ún. kulturális adataihoz tartoznak, és a népesség, a népszámlálást szabályozó kormányhatározat szerint, teljesen szabadon nyilatkozhat ezekről. A valóságban, különösen a 2002. évi népszámlálás során, mint az előző részben olvashattuk, voltak elszigetelt kísérletek arra, hogy a számláló befolyásolja a válaszadást, erről Bákó megyéből tudósított a sajtó, ahol a magyar nemzetiségről nyilatkozót arra kérték, hogy azt igazolja, és magyar igazolványt kértek egyes személyektől. A 2011. évi népszámláláskor nem tudunk arról, hogy ilyen esetek történtek volna, inkább abból adódtak gondok, hogy a nemzetiségi adatok bevallásának „fakultatív” jellegéből adódóan egyes számlálók nem kérdeztek rá, vagy sugallták, hogy nem léven kötelező, ne nyilatkozzanak a nemzetiségről.

Az előzetes adatok alapján nem rögzítették a nemzetiségét 59,2 ezer főnek, amely az ország 0,3 százalékát teszi ki. Ők, a hivatalos közlemény szerint (INS 2011), nem nyilatkoztak vagy nem voltak jelen, ám a népszámlálási gyakorlatot ismerve sokan lehetnek közöttük, akiket nem is kérdeztek meg nemzetiségükről, nem is beszélve arról, hogy az adatközlő a hozzátartozó nemzetiségéről is nyilatkozhatott. A nemzetiségükről nem nyilatkozók, valamint az adatbázisokból indirekt átvett személyek, akiket meg sem kérdeztek a nemzetiségükről együtt összesen 1 236 810 főt tesznek ki, mindezeknek nem ismerjük a nemzetiségét Romániában 2011 óta. Egészen a 2011. évi népszámlálásig Romániában a nemzetiségekről viszonylag komplex, összetett statisztikai képet, „konstrukciót” lehetett alkotni, az egész népességet, diszjunkt formában be lehetett sorolni egy etnikai-nemzeti kategóriába nem csupán a népszámlálások alkalmával, hanem a főbb demográfiai események anyakönyvezésekor (születés, halálozás, házasságkötés). Ez a megközelítés a politikai életet is áthatja, nem csupán azáltal, hogy a legszámasabb nemzeti kisebbség, a ma-

6 Románul: etnie

7 Románul: naționalitate, minoritate națională

gyarság többsége egy etnikai párt, az RMDSZ jelöltjeit juttatja a parlamentbe, hanem a többség, az állam is támogatja ezt a fajta identifikációt, hiszen a kisebbségek politikai képviselőit kedvezményes szavazatszám mellett, mintegy alanyi jogon parlamenti helyhez juttatja a Képviselőházban, ahol külön parlamenti frakciót tudnak alkotni. A 2011. évi népszámlálás során a magyarányú adathiány miatt először alakult ki az a helyzet, hogy a népesség jelentős részéről nincsenek kulturális identitásra vonatkozó adataink (nemzetiség, anyanyelv, vallás), így nehézségek adódnak abban, hogy az egyes etnikai-nemzeti közösségek longitudinális vizsgálatát végezzük demográfiai adatok alapján, és mutatókat számoljunk. Mivel a könyvünk elsősorban a magyar nemzetiségű népességre fókuszál, esetükben megpróbáljuk ezt az adathiányt kezelni, becsléssel pótolni, és a megfelelő demográfiai események tárgyalásakor erre reflektálni. Mivel a népszámlálási eredményeknek adminisztratív státusa is van, az Országos Statisztikai Hivatal a végleges eredmények közzétételekor hivatalosan közölte, hogy a nemzetiségi arányokat csak az arról nyilatkozottak köréből kiszámítva kell alapul venni és számon tartani. Ez a megközelítés azonban egyelőre nincs törvénybe foglalva, csak egy lehetőség, amivel mi is élünk, de tisztában vagyunk azzal, hogy ez másképp is történhet.

A nemzetiség szerinti összetétel alapján számottevő változások észlelhetők: az ország stabil népességéből 2011-ben román nemzetiségűnek vallotta magát 16,792 millió fő, azaz 88,9 százalék; magyarnak vallotta magát 1,227 millió fő, azaz 6,5 százalék; romának (vagy cigánynak) vallotta magát 621,6 ezer fő⁸, azaz 3,3 százalék. Más, kisebb lélekszámú nemzetiséghez tartozónak vallotta magát (20 ezer fő fölött): 50,9 ezer ukrán, 36,0 ezer német, 27,7 ezer török, 23,5 ezer orosz-lipován, és 20,3 ezer tatár nemzetiségű személy (lásd 2.1. táblázat és 2.6. melléklet).

2.1. táblázat. Románia népességének nemzetiségi megoszlása a népszámlálások alapján, 1992–2011

Népesség	Abszolút számokban			Százalékban	
	1992	2002	2011	2002	2011
Románia	22 810 035	21 680 974	20 121 641		
Nemzetiségek			18 884 831		
Román	20 408 542	19 399 597	16 792 868	89,5	88,9
Magyar	1 624 959	1 431 807	1 227 623	6,6	6,5
Roma	401 087	535 140	621 573	2,5	3,3
Ukrán	65 472	61 098	50 920	0,3	0,3
Német	119 462	59 764	36 042	0,3	0,2
Török	29 832	32 098	27 698	0,1	0,1
Orosz-lipován	38 606	35 791	23 487	0,2	0,1

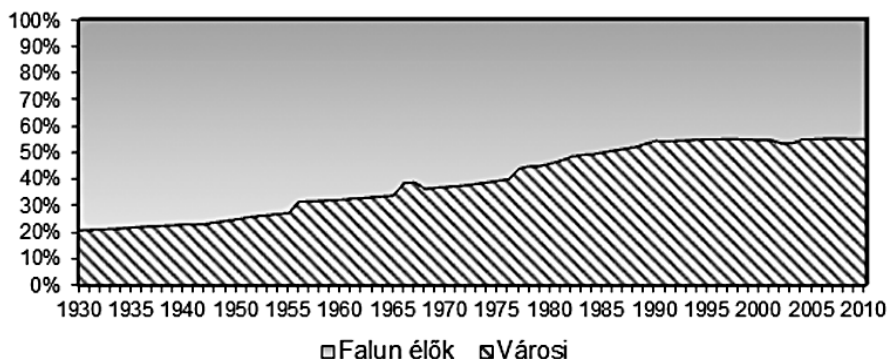
⁸ Most nem foglalkozunk azzal a kérdéssel, hogy egyes becslések szerint a roma származású népesség száma jóval magasabb lehet, a roma szervezetek, illetve szakértői becslések számukat 1 és 2 millió közé teszik. Az 1990 utáni romániai népszámlálások során rendre azt figyeltük meg, hogy a romák számának és arányának emelkedése mögött egyik fontos tényező az, hogy a roma származásúak közül egyre többen vállalják identitásukat.

	Abszolút számokban			Százalékban	
Tatár	24 596	23 935	20 282	0,1	0,1
Szerb, horvát	33 769	29 570	23 484	0,1	0,1
Szlovák	19 594	17 226	13 654	0,1	0,1
Bolgár	9851	8025	7336	0,0	0,0
Görög	3940	6472	3668	0,0	0,0
Zsidó	8955	5785	3271	0,0	0,0
Cseh	5797	3941	2477	0,0	0,0
Lengyel	4232	3559	2543	0,0	0,0
Örmény	1957	1780	1361	0,0	0,0
Egyéb	8618	23 445	26 544	0,1	0,1
Ismeretlen	766	1941	1 236 810	0,0	(6,5)

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

Településtípusok szerint 2011-ben az ország össznépességének 54 százaléka városokban él, és 46 százaléka községekben, falvakban. Megfigyelhetjük, hogy az elmúlt 80 évben a népesség településtípus szerinti összetétele átalakult, a 80 százalékos falun élő többség az 1980-as években 50 százalékra csökkent, majd 1992 óta a városi népesség 54 százalékos többsége kissé csökkent 2002-re 52 százalékra, majd, főleg adminisztratív eszközökkel elérték, hogy visszaemelkedjen a 54 százalék körüli értékre, azáltal, hogy számos nagyközséget várossá nyilvánítottak (lásd 2.1. ábra és Benedek 2011).

2.1. ábra. Románia népességének településtípus szerinti összetétele, 1930–2011

Forrás: Tempo Online (INS, 2014), és a 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a). A százalékok a szerző számításai.

2011-ben a magyar nemzetiségű népesség aránya városban egy kevéssel alacsonyabb az országos átlagnál, 51,5 százalék, a románok aránya viszont városban mindössze 37,1. A „leg-urbánusabb” népesség az „ismeretlen” nemzetiségűek csoportja, ezeknek ugyanis 72,6 százaléka városi.

Az ország össznépeességén belül megmaradt a nőtöbbség, 51,4 százalékkal, ez a magyar nemzetiségű népesség körében még hangsúlyozottabb, 52 százalék, a romák esetében viszont 50,8 százalékos férfitöbbség jellemző. A városi népességen belül még több, ott 52,2 százalék a nők aránya, a magyarok körében pedig még magasabb, 53,2 százalék.

A magyar nemzetiségű népesség számának alakulását vizsgálva megfigyelhetjük, hogy az előző, 2002-es népszámláláshoz viszonyítva 2011-ig a romániai magyarok száma 206.754 fővel csökkent (kissé nagyobb számban, mint a korábbi időszakban). A magyar-ság országos nemzetiségi aránya is minimális mértékben csökkent, 6,5 százalékra, mindössze 0,1 százalékkal alacsonyabb a 2002. évi arányhoz képest. Itt azt is figyelembe kell venni, hogy jelentős azok száma is, akiknek nemzetiségét nem ismerjük, ezért bátran állíthatjuk, hogy Románia teljes, 2011. évi népszámláláskori állandó népességéből ennél több magyar, de a pontos számot nem ismerjük. A fennebb ismertetett információk értelmében, bár olyan megyékből pótolták nagyobb mértékben indirekt adatokból az ország népességét, ahol kevesebb magyar él, mégis, ha a teljes állandó népességnek ismernénk a nemzetiségi összetételét, akkor a magyar nemzetiségűek száma is magasabb lenne (ennek becslésére még visszatérünk).

2.2. NEMZETISÉGI ÉS ANYANYELVI ÖSSZETÉTEL ÉS AZ ERDÉLYI MAGYAROK LÉLEKSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA MEGYÉNKÉNT

Az ország összetételét megvizsgáltuk a nagyobb létszámú nemzetiségekre bontva, fejlesztési régiók szerint, és Erdélyben megyénkénti bontásban is. Mint az országos arányok vizsgálatakor, itt is a nemzetiségükről nyilatkozókon belül vizsgáltuk a területi arányokat (a nemzetiségek lélekszámát minden megyében lásd a 2.6. mellékletben). A román nemzetiségű népesség aránya Erdély fejlesztési régióiban változó, legalacsonyabb a Közép régióban, 64,4, az Északnyugati régióban 74,9, a Nyugati régióban 88,2 százalék. A többi régiókban országos átlag feletti, 94–97 százalék körül mozog. A magyar nemzetiségűek aránya legmagasabb a Közép régióban, 30,1 százalék, az Északnyugati 18,3, a Nyugati régióban pedig mindössze 5,3 százalék. A romák aránya változó a különböző régiókban, legmagasabb a Közép régióban, 5 százalékkal, ezt követik az Északnyugati és a Dél-Munténia régiók 4 százalék fölötti arányai. A nemzetiségileg legszínesebb történelmi régióban, a tág értelemben vett Erdélyben 2011-ben a nemzetiségéről nyilatkozó népességből 74,8 százalék román, 19 százaléka magyar, 4,2 százaléka roma, 0,7 százaléka ukrán, míg a hagyományos erdélyi etnikum a németek (szászok, svábok) aránya mindössze 0,5 százalék, az egyéb etnikumúak aránya pedig 0,8 százalék. Az egyes erdélyi megyék etnikai összetételét a 2.2. táblázatban tekinthetjük meg. A magyar nemzetiségű népesség lélekszámának és arányának időbeli változására részletesen visszatérünk a 2.4. táblázatban.

2.2. táblázat. Románia népességének összetétele nemzetiség* szerint, régióként, és Erdélyben megyénként(%), 2011

	Román	Magyar	Roma/Cigány	Ukrán	Német	Egyéb	Összesen	Nem nyilatkozott
ROMÁNIA	88,9	6,5	3,3	0,3	0,2	0,8	100,0	6,5
Erdély	74,8	19,0	4,2	0,7	0,5	0,8	100,0	5,9
Északnyugati régió	74,9	18,3	4,6	1,3	0,3	0,5	100,0	5,6
Bihar	67,0	25,3	6,3	0,0	0,1	1,3	100,0	5,2
Beszterce-Naszód	90,2	5,2	4,3	0,0	0,2	0,1	100,0	4,3
Kolozs	80,1	15,9	3,5	0,0	0,1	0,4	100,0	6,3
Máramaros	82,9	7,2	2,7	6,8	0,2	0,1	100,0	6,0
Szatmár	57,9	34,7	5,4	0,4	1,5	0,1	100,0	6,0
Szilágy	69,0	23,3	7,0	0,0	0,0	0,6	100,0	4,4
Közép régió	64,4	30,1	5,0	0,0	0,4	0,1	100,0	5,2
Fehér	90,6	4,6	4,4	0,0	0,2	0,1	100,0	6,3
Brassó	87,9	7,7	3,6	0,0	0,6	0,2	100,0	6,5
Kovászna	22,1	73,7	4,1	0,0	0,1	0,1	100,0	3,0
Hargita	13,0	85,2	1,8	0,0	0,0	0,0	100,0	2,8
Maros	52,6	38,1	8,9	0,0	0,3	0,1	100,0	4,5
Szeben	90,9	2,9	4,8	0,0	1,1	0,2	100,0	6,7
Nyugati régió	88,2	5,3	2,7	0,6	0,9	2,3	100,0	7,3
Arad	84,2	9,0	4,1	0,3	0,7	1,7	100,0	6,4
Krassó-Szörény	89,7	1,1	2,7	0,9	1,1	4,5	100,0	8,7
Hunyad	93,6	4,0	1,9	0,0	0,2	0,2	100,0	6,4
Temes	86,9	5,6	2,3	0,9	1,3	3,0	100,0	7,8
Többi régió								
Északkeleti régió	97,5	0,2	1,8	0,2	0,0	0,4	100,0	5,8
Délkelet	94,3	0,0	2,9	0,1	0,0	2,7	100,0	7,0
Dél-Munténia	95,7	0,0	4,1	0,0	0,0	0,2	100,0	5,3
Bukarest-Ilfov	96,9	0,2	2,0	0,0	0,1	0,9	100,0	12,2
Délnyugat-Olténia	96,5	0,0	3,2	0,0	0,0	0,1	100,0	5,4

* Az arányokat a nemzetiségükről nyilatkozó népességből számította ki a szerző.

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013c).

Az állandó népesség anyanyelv szerinti összetételét vizsgálva, 6,1 százalékról nincs adat, 85,4 százalék anyanyelve román, 6,3 százalék magyar, 1,2 roma anyanyelvű, a többi nyelv aránya egyenként 0,2 százalék alá tti. Erdélyben a magyar anyanyelvűek aránya 18,4%. A megyénkénti arányok a nemzetiségi arányokat követik, az ismeretlen anyanyelvűek (1,23 millió) viszonylag jelentős aránya miatt számos megyében a kismértékű változásokat nem követhetjük (2.3. táblázat). Abszolút számokban, országos szinten a román anyanyelvűek száma 17 176 544, a magyar anyanyelvűeké 1 259 914, a roma nyelvűeké 245 677 fő, az ukrán 48 910, a németet pedig mindössze 26 557 fő beszéli anyanyelvi szinten. Az egyéb anyanyelvűek száma összesen 134 011 fő (lásd megyénként is a 2.8. mellékletben). A magyar anyanyelvűek száma 32 291 fővel magasabb, mint a magyar

nemzetiségűeké, és ez az el térés abszolút számokban még nagyobb, mint 2002-ben. Az ukránok esetében az anyanyelvi adat közel áll, a németeké viszont közel 10 ezer fővel elmarad a nemzetiségi adattól. A roma nemzetiségűek esetében, mint már a korábbi népszámlálások alkalmával is láttuk, csak egy kisebbségük (39,5%) beszél valamely sajátos roma nyelvjárást, a többiek anyanyelve a román vagy a magyar nyelv.

2.3. táblázat. A népesség összetétele anyanyelv szerint, régióként, és Erdélyben megyénként (%), 2011

	Román	Magyar	Romani	Ukrán	Német	Egyéb	Ismeretlen	Összesen
ROMÁNIA	85,4	6,3	1,2	0,2	0,1	0,7	6,1	100,0
Erdély	72,9	18,4	1,5	0,6	0,4	0,7	5,5	100,0
Északnyugati régió	73,0	18,2	1,8	1,2	0,1	0,4	5,2	100,0
Bihar	65,5	25,1	3,2	0,0	0,1	1,1	4,9	100,0
Beszterce-Naszód	89,8	4,8	1,1	0,0	0,1	0,0	4,1	100,0
Kolozs	77,7	14,9	1,1	0,0	0,1	0,3	5,8	100,0
Máramaros	79,7	6,7	1,4	6,4	0,1	0,1	5,7	100,0
Szatmár	55,4	37,7	0,7	0,4	0,2	0,1	5,6	100,0
Szilágy	69,3	22,7	3,3	0,0	0,0	0,5	4,2	100,0
Közép régió	64,1	29,0	1,4	0,0	0,4	0,1	5,0	100,0
Fehér	88,6	4,2	1,0	0,0	0,2	0,0	5,9	100,0
Brassó	85,5	7,2	0,5	0,0	0,5	0,1	6,1	100,0
Kovácsna	23,8	73,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	100,0
Hargita	12,8	84,1	0,4	0,0	0,0	0,0	2,7	100,0
Maros	53,8	37,5	4,1	0,0	0,2	0,1	4,3	100,0
Szeben	89,3	2,5	0,9	0,0	1,0	0,1	6,3	100,0
Nyugati régió	84,0	4,9	1,2	0,5	0,7	2,0	6,7	100,0
Arad	81,5	8,6	1,7	0,3	0,6	1,4	6,0	100,0
Krassó-Szörény	83,7	0,9	1,9	0,8	0,8	4,0	8,0	100,0
Hunyad	89,8	3,7	0,3	0,0	0,2	0,1	6,0	100,0
Temes	82,2	5,0	1,3	0,8	1,1	2,6	7,1	100,0
Többi régió								
Északkeleti régió	93,1	0,2	0,9	0,2	0,0	0,2	5,4	100,0
Délkelet	90,0	0,0	1,3	0,0	0,0	2,2	6,5	100,0
Dél-Munténia	93,6	0,0	1,3	0,0	0,0	0,1	5,0	100,0
Bukarest-Ilfov	88,0	0,2	0,3	0,0	0,0	0,7	10,8	100,0
Délnyugat-Olténia	93,0	0,0	1,7	0,0	0,0	0,1	5,1	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013c). Az arányok (százalékban) a szerző számításai.

Megvizsgáltuk azt is, hogyan alakult az erdélyi megyékben a magyarság aránya 1992 és 2011 között az utolsó három népszámlálás szerint, a nemzetiségről nyilatkozott népéségen belül. Látható, hogy az erdélyi magyar nyelvterület két jelentősebb összefüggő területén levő megyékben, a Székelyföldön és a Partiumban (az Alföld keleti szélén és az Ér-

melléken) a magyarok aránya megmaradt a 2002-es szinten, vagy kevesebb mint egy százalékot változott. A többi megyében, ahol a magyarság szigetszerűen vagy szórványban él, a létszámcsökkenés nagyobb mérvű volt, Beszterce-Naszód megye kivételével meghaladta az egy százalékot. A magyar népesség száma és csökkenése Erdélyben megyénként a következőképpen alakult:

2.4. táblázat. A magyar nemzetiségű népesség száma és csökkenése (százalékban) Erdélyben megyénként, népszámlálási adatok, 1992, 2002, 2011

Megye	Lélekszám			Csökkenés (százalékban)	
	1992	2002	2011	1992–2002	2002–2011
Fehér	24 765	20 682	14 849	-16,49	-28,20
Arad	61 011	49 000	36 568	-19,69	-25,37
Bihar	181 703	155 554	138 213	-14,39	-11,15
Beszterce-Naszód	21 098	18 394	14 350	-12,82	-21,99
Brassó	63 558	51 470	39 661	-19,02	-22,94
Krassó-Szörény	7876	5859	2938	-25,61	-49,85
Kolozs	146 186	122 131	103 591	-16,46	-15,18
Kovácsna	175 502	164 055	150 468	-6,52	-8,28
Hargita	295 104	275 841	257 707	-6,53	-6,57
Hunyad	33 849	25 321	15 900	-25,19	-37,21
Máramaros	54 902	46 250	32 618	-15,76	-29,47
Maros	252 651	227 673	200 858	-9,89	-11,78
Szatmár	140 392	129 998	112 580	-7,40	-13,40
Szilágy	63 151	57 312	50 177	-9,25	-12,45
Szeben	19 309	15 478	10 893	-19,84	-29,62
Temes	62 866	51 421	35 295	-18,21	-31,36
Összesen Erdély	1 603 923	1 416 439	1 216 666	-11,69	-14,10
Románia	1 624 959	1 434 377	1 227 623	-11,73	-14,41

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013c). A csökkenés (százalékban) a szerző számítása.

Székelyföldön, Kovácsna, Hargita és Maros megyékben 2002–2011 között a magyarok számának csökkenése az 1992–2002 periódushoz hasonló nagyságrendű volt: Hargita megyében 6,5 százalék körül, Kovácsnában 8,3 százalék, Maros megyében pedig 11,8 százalék. A Partiumban összességében néhány ezer fővel csökkent a magyarság a korábbi periódushoz képest, de ez megyénként igen eltérő volt: míg Bihar megyében lassult a létszámcsökkenés 11,1 százalékra (14%-ról), addig Arad, Szatmár és Szilágy megyében nőtt. Kolozs megyében a 1992 és 2002 közötti 16,5 százalékos csökkenéséhez képest 2002–2011 között kissé alacsonyabb 15,1 százalékos csökkenést mérhetünk, ami továbbra is igen magas érték.

A csökkenés mértékét illetően megfigyelhető, hogy mindegyik szóróványmegyében a magyarok csökkenésének aránya 2011-ben nagyobb 2002-höz képest, mint 2002-ben 1992-höz képest, különösen nagy a csökkenés azokban a megyékben, ahol a magyarok aránya az 5–7 százalék körül, vagy az alatt volt már 2002-ben is (Krássó-Szörény, Hunyad, Szeben, Temes), itt a magyarság több mint 30 százalékkal csökkent tíz év alatt. Jó hírnek tekinthető, hogy a Székelyföldön és a Partiumban (Arad nélkül) a magyarok létszámcsökkenésének aránya elmarad az országos, 14 százalékos értéktől, különösen Hargita és Kovászna megyében (ahol a csökkenés mértéke 6,5, illetve 8,2 százalék). A magyarság csak Bihar, Hargita és Kolozs megyékben csökkent ugyanolyan, vagy kisebb mértékben 2002 óta, mint korábban (lásd 2.4. táblázat).

2.3. A ROMÁNIAI MAGYAROK VALÓSZÍNŰ SZÁMA AZ ISMERETLEN NEMZETISÉGŰEK SZÁMÁVAL KIEGÉSZÍTVE, MEGYÉNKÉNT

Ahhoz, hogy képet alkossunk arról, hogy Románia és Erdély teljes, hivatalos állandó népességéből mennyi lehet magyar nemzetiségű, megnéztük, hogy a regiszterekből átemelt „ismeretlen nemzetiségű” népesség hogyan oszlik el megyénként. Mint ahogy az előző részben jeleztük, feltételezve, hogy az egyes megyéken belül a regiszterbe ugyanolyan arányban kerültek be magyar nemzetiségűek, mint azok körében, akiket sikerült megkérdezni, készítettem egy becslést, hogy megyénként hány magyar lehet a regiszterekből átemelt népesség soraiban, a magyarság megyei arányai alapján. A becsléshez figyelembe vettük az ismeretlen nemzetiségűek településtípus szerinti megoszlását megyénként. Ezeket az értékeket megyénként összesítve kaptunk egy új adatot, miszerint a népességi regiszterekből átemelt népességből a magyar nemzetiségűek *valószínű száma* 56 487. Nyilván a valóságban ennél lehet kevesebb vagy több is, sokkal több nyilván nem, mert a jelentősebb magyarlakta megyékben viszonylag kevés személy adatait emelték át a népszámlálásba. Ezekkel együtt az összes romániai magyar nemzetiségű népesség *valószínű száma* 1 284 110 fő lehetne a 2011. évi népszámláláskor. A magyarok *valószínű száma* megyénként is megtekinthető (lásd 2.5. táblázat utolsó oszlopát). Mint az előző módszertani értékelőben jeleztük, hangsúlyozzuk, hogy a romániai magyarok *valószínű száma* magába foglal olyanokat is, akik valójában nem élnek életvitelszerűen az országban, ezek száma hozzávetőlegesen megegyezhet a regiszterekből átemelt, és magyarnak valószínűsített népesség 56 ezres nagyságrendjével, mint ahogy az ország „megnövelt”, 20,1 milliós állandó össznépességéből is úgy tekinthető, hogy hozzávetőlegesen 1,2 milliónyi valójában nem él életvitelszerűen Romániában.

2.5. táblázat. Állandó és becsült romániai magyar népességszám megyénként, a magyar és az ismeretlen nemzetiségűek száma alapján

Megye	Állandó népesség	Ismert nemzetiségű ¹ népesség	A magyarok létszáma	Magyarok aránya ² (százalék)	Ismeretlen nemzeti-ségű ³	Magyarok száma az ismeretle-nekből (becslés) ⁴	Magyarok összesen (számlált + becsült)
Fehér	34 2376	321 960	14 849	4,6	20 416	942	15 791
Arad	430 629	404 808	36 568	9,0	25 821	2333	38 901
Bihar	575 398	547 003	138 213	25,3	28 395	7175	145 388
Beszterce-Naszód	286 225	274 553	14 350	5,2	11 672	610	14 960
Brassó	549 217	515 467	39 661	7,7	33 750	2597	42 258
Krassó-Szörény	295 579	271 863	2938	1,1	23 716	256	3194
Kolozs	691 106	650 397	103 591	15,9	40 709	6484	110 075
Kovászna	210 177	204 060	150 468	73,7	6117	4511	154 979
Hargita	310 867	302 435	257 707	85,2	8432	7185	264 892
Hunyad	418 565	393 337	15 900	4,0	25 228	1020	16 920
Máramaros	478 659	451 536	32 618	7,2	27 123	1959	34 577
Maros	550 846	527 299	200 858	38,1	23 547	8969	209 827
Szatmár	344 360	324 865	112 580	34,7	19 495	6756	119 336
Szilágy	224 384	214 917	50 177	23,3	9467	2210	52 387
Szeben	397 322	372 302	10 893	2,9	25 020	732	11 625
Temes	683 540	634 150	35 295	5,6	49 390	2749	38 044
Összesen Erdély	6 789 250	6 410 952	1 216 666	19,0	378 298	56 487	1 273 153
Románia	20 121 641	18 884 831	1 227 623	6,5	1 236 810		1 284 110

Megj.

1. Az állandó népesség azon része, akit közvetlenül megkérdeztek, és nyilatkozott a nemzetiségéről.
2. A magyar nemzetiségű népesség aránya a nemzetiségükről nyilatkozó állandó népességen belül.
3. Ismeretlen nemzetiségű: azok, akiket nem kérdeztek meg (nem elérhető információ) + nemzetiségükről nem nyilatkozók.
4. Becslés arra, hogy az ismeretlen nemzetiségűeken belül mennyi lehet a magyarok száma.

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

MELLÉKLET

2.6. táblázat

Románia népességének nemzetiségi megoszlása a népszámlálások alapján 1930–2011

	Lélekszám							Százalék- ban	
	1930	1956	1966	1977	1992	2002	2011	2002	2011
Népesség	14 280 729	17 489 450	19 103 163	21 559 910	22 810 035	21 680 974	20 121 641		
Nemzetiség						18 884 831			
Román	11 118 170	14 996 114	16 746 510	18 999 565	20 408 542	19 399 597	16 792 868	89,5	88,9
Magyar	1 423 459	1 587 675	1 619 592	1 713 928	1 624 959	1 431 807	1 227 623	6,6	6,5
Roma	242 656	104 216	64 197	227 398	401 087	535 140	621 573	2,5	3,3
Ukrán	45 875	60 479	54 705	55 510	65 472	61 098	50 920	0,3	0,3
Német	633 488	384 708	382 595	359 109	119 462	59 764	36 042	0,3	0,2
Török	26 080	14 329	18 040	23 422	29 832	32 098	27 698	0,1	0,1
Orosz- lipován	50 725	38 731	39 483	32 696	38 606	35 791	23 487	0,2	0,1
Tatár	15 580	20 469	22 151	23 369	24 596	23 935	20 282	0,1	0,1
Szerb, horvát	50 310	46 517	44 236	43 180	33 769	29 570	23 484	0,1	0,1
Szlovák	50 772	23 331	22 221	21 286	19 594	17 226	13 654	0,1	0,1
Bolgár	66 348	12 040	11 193	10 372	9851	8025	7336	0,0	0,0
Görög	23 161	11 166	9088	6262	3940	6472	3668	0,0	0,0
Zsidó	451 892	146 264	42 888	24 667	8955	5785	3271	0,0	0,0
Cseh	-	11 821	9978	7683	5797	3941	2477	0,0	0,0
Lengyel	15 804	7627	5860	4641	4232	3559	2543	0,0	0,0
Örmény	12 175	6441	3436	2342	1957	1780	1361	0,0	0,0
Egyéb	49 182	13 357	4681	4028	8618	23 445	26 544	0,1	0,1
Ismeret- len	5052	4165	2309	452	766	1941	1 236 810	0,0	(6,5)

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b.) A százalékok a szerző számításai.

2.7. táblázat

Románia népességének száma nemzetiség és megyék szerint, 2011. évi népszámlálás

	Összesen	Románok	Magyarok	Romák	Ukrá- nok	Néme- tek	Egyéb	Ismeretlen
ROMÁNIA	20 121 641	16 792 868	1 227 623	621 573	50 920	36 042	155 805	1 236 810
Férfiak	9 788 577	8 172 326	589 549	316 055	25 544	17 371	81 743	585 989
Nők	10 333 064	8 620 542	638 074	305 518	25 376	18 671	74 062	650 821
Megyék:								
Fehér	342 376	291 850	14 849	14 292	17	728	224	20 416
Arad	430 629	340 670	36 568	16 475	1261	2909	6925	25 821
Argeş	612 431	571 149	237	16 476	18	63	524	23 964
Bacău	616 168	558 507	4208	15 284	30	99	1452	36 588
Bihar	575 398	366 245	138 213	34 640	101	735	7069	28 395
Beszterce-								
Naszód	286 225	247 627	14 350	11 937	55	428	156	11 672
Botoşani	412 626	388 195	38	4155	659	28	609	18 942
Brassó	549 217	453 325	39 661	18 519	66	2923	973	33 750
Brăila	321 212	291 899	60	8555	30	31	2514	18 123
Buzău	451 069	409 316	81	20 376	11	19	228	21 038
Krassó-								
Szörény	295 579	243 933	2938	7272	2483	2897	12 340	23 716
Călăraşi	306 691	259 310	72	22 939	8	13	711	23 638
Kolozs	691 106	520 885	103 591	22 531	173	687	2530	40 709
Constanţa	684 082	570 754	450	8554	94	143	45 904	58 183
Kovácsna	210 177	45 021	150 468	8267	14	114	176	6117
Dâmboviţa	518 745	470 136	156	27 355	20	43	2382	18 653
Dolj	660 544	594 841	192	29 839	17	60	848	34 747
Galaţi	536 167	482 932	133	16 990	48	62	1086	34 916
Giurgiu	281 422	248 355	59	15 223	4	18	173	17 590
Gorj	341 594	321 686	134	6698	24	22	151	12 879
Hargita	310 867	39 196	257 707	5326	14	70	122	8432
Hunyad	418 565	368 073	15 900	7475	114	971	804	25 228
Ialomiţa	274 148	241 765	28	14 278	17	14	564	17 482
Iaşi	772 348	703 422	146	11 288	60	88	4813	52 531
Ilfov	388 738	341 895	242	15 634	39	111	2920	27 897
Máramaros	478 659	374 488	32 618	12 211	30 786	1054	379	27 123
Mehedinţi	265 390	236 908	153	10 919	13	151	1622	15 624
Maros	550 846	277 372	200 858	46 947	40	1478	604	23 547
Neamţ	470 766	439 834	98	6398	23	72	489	23 852
Olt	436 400	400 089	66	9504	5	11	137	26 588
Prahova	762 886	712 886	447	17 763	16	149	674	30 951
Szatmár	344 360	188 155	112 580	17 388	1340	5006	396	19 495
Szilágy	224 384	148 396	50 177	15 004	29	57	1254	9467

	Összesen	Románok	Magyarok	Romák	Ukrá- nok	Néme- tek	Egyéb	Ismeretlen
Szeben	397 322	338 505	10 893	17 946	28	4244	686	25 020
Suceava	634 810	588 358	183	12 178	5916	717	4262	23 196
Teleorman	380 123	345 949	18	8198	3	5	102	25 848
Temes	683 540	550 836	35 295	14 525	5950	8504	19 040	49 390
Tulcea	213 083	180 496	70	3423	1083	23	13 683	14 305
Vaslui	395 499	364 530	52	5913	7	13	212	24 772
Vâlcea	37 1714	347 806	207	6939	13	63	183	16 503
Vrancea	340 310	308 390	68	11 966	12	10	226	19 638
Bukarest	1 883 425	1 618 883	3359	23 973	279	1209	15 658	220 064

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

2.8. táblázat

Románia népességének száma anyanyelv és megyék, régiók szerint, 2011. évi népszámlálás

	Összesen	Román	Magyar	Romani	Ukrán	Német	Egyéb	Ismeretlen
ROMÁNIA	20 121 641	17 176 544	1 259 914	245 677	48 910	26 557	134 011	1 230 028
Északnyugati régió	2 600 132	1 898 588	474 134	45 624	32 056	2847	10 531	136 352
Bihar	575 398	376 935	144 377	18 526	85	472	6560	28 443
Beszterce-Naszód	286 225	257 129	13 777	3234	38	271	140	11 636
Kolozs	691 106	537 146	102 966	7742	151	569	2149	40 383
Máramaros	478 659	381 301	32 199	6496	30 548	690	316	27 109
Szatmár	344 360	190 645	129 887	2283	1214	810	177	19 344
Szilágy	224 384	155 432	50 928	7343	20	35	1189	9437
Közép régió	2 360 805	1 513 870	685 713	33 714	131	8407	1971	116 999
Fehér	342 376	303 376	14 478	3420	8	568	168	20 358
Brassó	549 217	469 473	39 699	2811	54	2684	737	33 759
Kovászna	210 177	50 107	153 728	87	12	80	69	6094
Hargita	310 867	39 786	261 417	1117	11	56	61	8419
Maros	550 846	296 439	206 412	22 837	23	1194	450	23 491
Szeben	397 322	354 689	9979	3442	23	3825	486	24 878
Északkeleti régió	3 302 217	3 073 818	5519	28 451	6610	513	8024	179 282
Bacău	616 168	565 017	5062	8959	19	57	698	36 356
Botoşani	412 626	390 424	36	2513	419	19	291	18 924
Iaşi	772 348	709 387	134	7270	51	72	3016	52 418
Neamţ	470 766	443 222	88	3437	18	32	278	23 691
Suceava	63 4810	598 224	159	3258	6097	323	3602	23 147
Vaslui	395 499	367 544	40	3014	6	10	139	24 746

	Összesen	Román	Magyar	Romani	Ukrán	Német	Egyéb	Ismeretlen
Délkeleti régió	2 545 923	2 290 576	796	32 852	752	205	54 763	165 979
Brăila	321 212	298 827	42	2718	13	23	1535	18 054
Buzău	451 069	420 746	71	9021	9	15	204	21 003
Constanța	684 082	581 669	372	3447	40	110	40 255	58 189
Galați	536 167	490 570	105	9954	35	37	601	34 865
Tulcea	213 083	184 775	46	1341	646	13	12 006	14 256
Vrancea	340 310	313 989	160	6371	9	7	162	19 612
Dél-munténia	3 136 446	2 934 156	799	39 302	59	214	4294	157 622
Argeș	612 431	586 545	202	1480	11	45	437	23 711
Călărași	306 691	278 077	48	4336	6	9	601	23 614
Dâmbovița	518 745	490 440	139	7617	18	21	1923	18 587
Giurgiu	281 422	258 285	44	5371	3	11	164	17 544
Ialomița	274 148	244 605	26	11 462	3	13	563	17 476
Prahova	762 886	726 639	322	4437	15	111	522	30 840
Teleorman	380 123	349 565	18	4599	3	4	84	25 850
Bukarest-Ilfov	2 272 163	1 999 847	3547	7099	225	1071	15 885	244 489
Ilfov	388 738	354 428	239	3480	28	107	2803	27 653
Bukarest	1 883 425	1 645 419	3308	3619	197	964	13 082	216 836
Délnyugat-Olténia	2 075 642	1 929 883	630	36 216	55	234	2548	106 076
Dolj	660 544	604 085	101	21 018	14	41	684	34 601
Gorj	341 594	325 435	107	3048	16	22	132	12 834
Mehedinți	265 390	241 761	123	6294	11	103	1480	15 618
Olt	436 400	405 914	56	3749	4	16	100	26 561
Vâlcea	371 714	352 688	243	2107	10	52	152	16 462
Nyugati régió	1 828 313	1 535 806	88 776	22 419	9022	13 066	35 995	123 229
Arad	430 629	351 129	36 904	7129	1134	2400	6197	25 736
Krassó-Szörény	295 579	247 358	2628	5523	2329	2451	11 748	23 542
Hunyad	418 565	375 720	15 300	1167	84	646	539	25 109
Temes	683 540	561 599	33 944	8600	5475	7569	17 511	48 842
Erdély összesen	6 789 250	494 8264	1 248 623	101 757	41 209	24 320	48 497	376 580

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b). A százalékok a szerző számításai.

3. A NÉPESSÉG KORSZERKEZETE, ELŐREGEDÉS

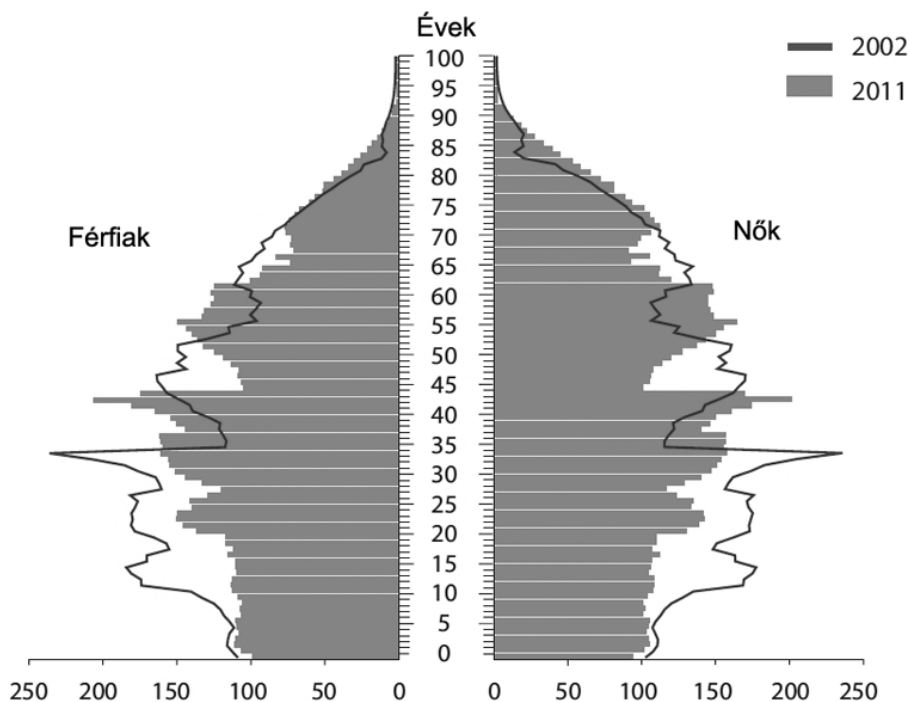
3.1. KORSZERKEZET ÉS ELŐREGEDÉS ROMÁNIÁBAN

A népesség életkor szerinti összetételét illetően a legfontosabb kérdés, hogy mennyire előregedett a népesség, mennyit öregedett az eltelt tíz évben, a 2002. és 2011. évi népszámlálások között, és az országon belül hol előregedetettebb a népesség. A korösszetételre több demográfiai esemény is hatással van, a születések, elhalálozások, a be- és kivándorlás. Ezek közül a születések, a termékenység hatása szokott látszani a legjelentősebb mértékben a korfákon, ám a korai halandóság, különösen a férfiaknál jelentős nyomokat hagyhat a 45–65 éves férfinépesség lélekszámában. A korszerkezet magán viseli a különböző generációk demográfiai viselkedését, amelyet nagymértékben meghatározott a családdal, párkapcsolatokkal, gyermekvállalással kapcsolatos generációs értékrend, valamint az illető generáció születésekor, és azt követően érvényesülő népességgazdasági intézkedések. A generációk lehatárolásában irányadónak tekintjük a lerövidült generációk elvét, miszerint, a második világháborút követően, a felgyorsult társadalmi változások kontextusában célszerűbb 15 éves generációkban gondolkodni, mint a korábbi 25–30 éves generációkban (lásd Mackay 1997, McCrindle–Wolfinger 2010. 13–15).

Rotariu rámutatott, hogy az előregedés nem önmagában probléma, hanem a társadalmi következményei miatt, amelyekre a társadalom nem készült fel (Rotariu–Mezei 2012. 39).

Romániában a 15 évesnél fiatalabb korcsoportok aránya a szüleik generációjának tekinthető 25–39 évesek mindössze 60–70 százalékát teszik ki, ami hosszú távon a népesség lényeges mértékű előregedését vetíti előre. Amíg 2002-ben a 65 éves és idősebb népesség 14 százalékos aránya elmaradt a 15 év alatti kiskorú népesség 17,7 százalékos arányától, addig 2011-re minkét korcsoport aránya 16 százalék körüli, és a 15–24 éves fiatalok aránya is 15,5-ről 12,3 százalékra csökkent. Nagy az eltérés a nemek között, 2011-ben a 65 éves és idősebb nők aránya 18,7, a férfiaké pedig csak 13,3 százalék, míg a 0–14 évesek körében 1,7 százalékos fiúföllet van. Amint az ország korfája is mutatja, az előző népszámláláshoz képest a legnagyobb eltérés a 35 évesnél fiatalabb népesség körében van, a korfa alsó fele „karcsúbb” lett, amihez nem csupán az alacsony születésszám járult hozzá, hanem jellemzően a fiatal népesség tetemes részének elvándorlása, ezek „hiányoznak” a korfáról (lásd 3.1. ábra).

3.1. ábra. Romániai népességének 2011. évi korfája összehasonlítva a 2002. évvel

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei, grafikonok (INS 2013a).

Hasonlóképpen, a településtípus szerint vizsgálva, a falusi népesség körében magasabb, 19,4 százalék az idősek aránya, és a kiskorúak is átlag fölötti 17,7 százalékkal, ám 2002-vel ellentétben most már az öregek vannak többen. A városi népesség körében 2002-ben még a 15 év alatti kiskorúak aránya jelentősen, 5,5 százalékkal múlta felül a 65 év fölötti idősek arányát, 2011-re már ez az előny mindössze 1 százalékra mér séklődött (lásd 3.1. táblázat és 3.6. melléklet).

3.1. táblázat. Románia népességének korcsoportok szerinti összetétele nemek és településtípus szerint, 2002, 2011

	0–14	15–24	25–64	65 fölött
2011				
Románia	15,8	12,3	55,9	16,1
Férfiak	16,7	13,0	57,0	13,3
Nők	15,0	11,6	54,8	18,7
Városok	14,3	12,3	60,1	13,4
Községek	17,7	12,3	50,7	19,4

	0–14	15–24	25–64	65 fölött
2002				
Románia	17,7	15,5	52,7	14,0
Férfiak	18,5	16,3	53,2	12,0
Nők	16,7	14,9	52,4	16,1
Városok	16,0	17,3	56,3	10,5
Községek	19,5	13,6	48,8	18,1

Forrás: A 2002. és 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2003a, 2013a). Saját számítás.

Az előregedés mértékét szemléletesebben mutatják az öregedési és eltartottsági indexek.

Az öregedési index a 65 é ves és idősebb népesség arányát mutatja meg a 15 é v alatti kiskorú népességhez viszonyítva. Ennek értelmében, Romániában 2002-ben még 79,1 volt az öregedési index értéke, és 2011-ben már 201,9 százalékra emelkedett, ami határozottan előregedett állapotot mutat, az index több, mint 20 százalékos emelkedésével. A nők körében az öregedési index mértéke még nagyobb, 28 százalékos, mint ahogy a városi népesség körében is ehhez fogható nagyságrendű az előregedés üteme. Falun, bár eleve előregedetebb a népesség, a további előregedés üteme lassúbb, 17 százalék körüli (lásd 5.2. táblázat). Összehasonlításképpen, Magyarországon az előregedési index értéke 2006 óta 100 fölött van, 2011-ben pedig 114,7, tehát még előregedetebb a népesség, mint Romániában (lásd KSH 2012).

A korösszetétel vizsgálatának másik két mutatója az idősek⁹, illetve a gyermekek eltartottsági rátája¹⁰. Mindkét mutató az aktív korú, 15–64 éves népességre arányítva vizsgálja a népesség korszerkezetét. A gyermekek eltartottsági rátájának mértéke és változásának iránya azt jelzi, hogy mekkora, terhet jelent a munkavállaló korú népességnek a gyermekek eltartása, és ez hogyan változik. Romániában e mutató értéke a 2002. évi 26 százalékos értékről 2011-re 23,2 százalékra csökkent. Összehasonlításképpen, ez Magyarországon 2011-ben még kisebb, 21,3 százalékos. A gyermeknépesség eltartottsági rátája a 2012 év eleji érték szerint az Európai Unióban átlagosan megegyezik a romániaiával, 23,4 százalék. A romániaiainál magasabb termékenyséű európai országokban jóval magasabb: Írországban 32,5, Franciaországban 28, Dániában 27, Hollandiában, Belgiumban, Nagy-Britanniában, Svédországban és Finnországban 25–26 százalék körül mozog a mutató értéke, máshol az EU-s átlag körül, vagy az alatt található. Nagy a kilengés a településtípusok között is Romániában: városon 19,8, falun pedig 28,1, több, mint 8 százalékkal magasabb a mutató értéke 2011-ben, mint tíz évvel korábban, amikor még 10 százalékos volt az eltérés (lásd 3.2. táblázat és EU 2013).

⁹ Az **idős népesség eltartottsági rátája** az időskorú népességnek (65 év fölött) az aktív korú (15–64 éves) népességhez viszonyított arányát fejezi ki. A mutató mértéke és változásának iránya azt jelzi, hogy mekkora, növekvő vagy csökkenő terhet jelent a munkavállalási korú népességnek az időskorúak eltartása.

¹⁰ A **gyermeknépesség eltartottsági rátája** a gyermekkorú népességnek (0–14 éves) az aktív korú (15–64 éves) népességhez viszonyított arányát fejezi ki (KSH 2015).

3.2. táblázat

Öregedési és eltartottsági ráták Romániában, nemek és településtípus szerint, 2002, 2011

	Öregedési index	Idősek eltartottsági ráta	Gyermekek eltartottsági ráta	Eltartottak rátája
2011				
Románia	101,8	23,6	23,2	46,8
Férfiak	79,8	19,0	23,9	42,9
Nők	125,1	28,2	22,6	50,8
Városok	93,7	18,5	19,8	38,3
Községek	109,6	30,8	28,1	58,9
2002				
Románia	79,1	20,5	26,0	46,5
Férfiak	64,9	17,3	26,6	43,9
Nők	96,4	23,9	24,8	48,7
Városok	65,6	14,3	21,7	36,0
Községek	92,8	29,0	31,3	60,3

Forrás: A 2002. és 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2003, 2013a). Saját számítás.

Az idősek eltartottsági rátája Romániában 2002-ben 20,5 százalék, ez 2011-re 23,6 százalékra emelkedik, de még így is számottevően alacsonyabb a 2012. évi EU-s 26,8 százaléknál. Magyarországon a mutató értéke 2011-ben 24,4 százalék volt (KSH 2012). Románia egyelőre még a kevésbé előregedett országokhoz tartozik az unión belül. A kisebb idős eltartottsági rátával rendelkező országok Ciprus, Szlovákia és Lengyelország (18–19 százalék). Meg kell jegyeznünk, hogy a 2012. évi népesség-nyilvántartásból származó adatokból számolt öregedési index Romániában is alacsonyabb, 21,5 százalék, ám a 2011. októberi népszámlálási adatok a népesség-nyilvántartásnál pontosabbnak számítanak. A kiskorúak és az idősek eltartottsági rátájának az együttese adja az eltartott népesség rátáját. E mutató 46,8 százalékos értéke Romániában 2002. és 2011. között lényegében nem változott (csupán az összetevőinek aránya módosult, mint az előbb láthattuk). Az együttes eltartottsági ráta Romániában alacsonyabb az EU 50,2 százalékos átlagánál. A romániaiaknál alacsonyabb értékekkel rendelkezik Ciprus (41,5%), Szlovákia (39,2%), Lengyelország (40,7%), és 45 százalék körüli értékkel rendelkezik Magyarország, Csehország, Luxemburg, Málta és Szlovénia. A többi országban meghaladja a romániai értéket. Románián belül óriási az eltérés a városok és a községek népessége között, az előbbieké 2011-ben 38,3, az utóbbiaké pedig 58,9 százalék (lásd 3.2. táblázat és EU 2013). Ennek háttérében a faluról városra elvándorló fiatalnépesség áll, míg a gyermekek még a falusi népességnél jelennek meg el tartottként, később jelentős részük a városi népesség aktív keresőinek sorait gyarapítja.

Az öregedési és eltartottsági indexek regionális eltéréseit vizsgálva az utolsó két népszámlálás időpontjában, megfigyelhető, hogy jelentős eltérések figyelhetők meg a különböző régiók között. Különösen 2002-ben voltak nagy eltérések, amikor az Észak-keleti régióban az öregedési index értéke 66,8, míg Dél-Munténiában 91,3, a bukaresti térség-

ben pedig 103 százalékos volt. 2011-re már csökkentek az eltérések, és a sorrend is megváltozott. Az országos 101,9-es értéknél magasabb indexekkel a legelőregedetettebb régió Délnyugat-Olténia (118,7) Dél-Munténia (116,2), Bukarest-Ilfov (106,8), a Nyugati régió (Bánság, 106,2), Délkelet (103,8) százalékkal, míg a többi régiók, köztük az erdélyiek is, az országos átlagnál kevésbé előregedettek (lásd 3.3. táblázat). Kárpát-medencei viszonylatban a Bukaresti érték még nem annyira aggasztó, például 2012-ben a Budapestet magába foglaló Közép-Magyarország régió öregedési indexének értéke 120,3, a Dunántúlon pedig 121,2 százalék, csu pán az Észak-Alföld 96,2 százalékos értéke van 100 százalék alatt.

3.3. táblázat

Öregedési és eltartottsági ráták Romániában, fejlesztési régiók szerint, 2002, 2011

	Öregedési index		Idősek eltartott-sági rátája		Gyermekek eltartottsági rátája		Eltartottak rátája	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Románia	79,1	101,9	20,5	23,6	26,0	23,2	46,5	46,8
Északnyugati régió	72,4	93,8	19,0	21,9	26,3	23,4	45,3	45,3
Közép régió	74,0	94,5	19,0	22,7	25,6	24,0	44,6	46,7
Északkeleti	66,8	87,6	20,9	25,0	31,2	28,5	52,1	53,5
Délkeleti	77,3	103,8	19,8	24,6	25,6	23,7	45,4	48,3
Dél-Munténia	91,3	116,2	23,6	26,9	25,9	23,1	49,5	50,0
Bukarest-Ilfov	103,0	106,8	18,8	19,5	18,2	18,3	37,0	37,8
Délnyugat-Olténia	88,6	118,7	23,2	26,4	26,2	22,2	49,3	48,6
Északkeleti	80,1	106,2	19,8	22,1	24,7	20,8	44,4	42,9

Forrás: A 2002. és 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2003, 2013a). Saját számítás.

A megyénkénti adatokat vizsgálva, a legtöbb nagyon előregedett megye a három déli régióból kerül ki, legmagasabb öregedési indexekkel 2011-ben Teleorman (165!), Brăila (129), Vâlcea (127), Buzău (125), Olt (124), Giurgiu (122), Dolj (121), Prahova (118) és Bukarest (115) rendelkeznek. E regionális sajátosságokon túl, magas előregedési indexszel rendelkezik még Erdélyben Kolozs (119) és Hunyad megye, 118 százalékos értékkel (lásd 3.6–3.8. mellékletek).

3.2. A ROMÁNIAI NEMZETISÉGEK ÉS A ROMÁNIAI/ERDÉLYI MAGYAROK KORÖSSZETÉTELE, ÖREGEDÉSI MUTATÓI

Az ország nemzetiségei között jelentős eltérések vannak az előregedés tekintetében. Először megvizsgáltuk az öregedési és eltartottsági indexeket az országban élő nemzetiségekre.

Az öregedési indexek értéke jól mutatja, hogy az ország népességének kissé 100 fölötti öregedési indexéhez képest a román többség is előregedetettebb, 116,8 százalékos értékkel. Ám a romániai magyarok ennél jóval előregedetettebbek, esetükben az index értéke 143,7

százalék, a német népesség esetében pedig 412,7 százalékos az öregedési index, négyszerese az országos átlagnak. A kisebb lélekszámú nemzeti kisebbségek közül fiatalnak számít a roma/cigány 11,4, a török 31,7 és az ukrán 85,9 százalékos öregedési indexszel. A nemrég bevándorolt kínai kisebbség, érthetően, nagyon fiatal. A többi etnikumok előre-gedettnek számítanak, a horvátok 132 százalékos öregedési indexét leszámítva a legtöbb esetben 170–180 fölötti az index értéke. A nemek közötti eltérések mindenhol a nők nagyobb előregedését mutatják, az indexek mintegy 60 százalékkal magasabbak a férfiakénál, a legtöbb nemzetiség esetében (lásd 3.4. táblázat és 3.9. melléklet).

A gyermekek eltartottsági rátái mutatják a 0–14 éves, kiskorú népesség arányát a felnőtt, munkaképes (15–64 éves) népességhez képest a különböző nemzetiségek szerint. A románok 21,1 és a magyarok 20,6 százalékos rátái kissé az országos átlag alattiak, a magyarországi 21 százalékos értéket közelítik, a német etnikum 14,1 százalékos rátája még ettől is nagyon elmarad. Ettől eltérően, a roma kisebbségnek az 53,6 százalékos ráta értéke az országos átlag több, mint kétszerese. Az összesített eltartottak rátája nem különbözik lényegesen a legtöbb kisebbség esetében, mivel a kiskorúak és az idősek eltérő irányú kilengései összesítve semlegesítik egymást, csupán a romák és a németek esetében haladja meg a ráta jelentősen az átlagot, az első esetben a gyermekek, a második esetben az idősek rendkívül magas aránya miatt (lásd 3.4. táblázat és 3.9. melléklet).

3.4. táblázat

Öregedési és eltartottsági ráták a romániai nemzetiségekre, nemek szerint, 2011*

Kor		Összes	Román	Magyar	Roma/ cigány	Ukrán	Német	Török
Öregedési index	Összes	101,8	116,8	143,7	11,4	85,9	412,7	31,7
	Férfiak	79,8	92,1	108,8	8,8	69,0	295,9	23,0
	Nők	125,1	143,0	180,4	14,2	103,6	537,7	41,0
Idősek eltartottsági rátája	Összes	23,7	24,7	28,9	6,1	22,4	58,3	10,6
	Férfiak	19,1	20,0	22,4	4,7	17,8	39,9	7,1
	Nők	28,4	29,4	35,5	7,6	27,4	80,0	15,0
Gyermekek eltartottsági rátája	Összes	23,3	21,1	20,1	53,6	26,1	14,1	33,5
	Férfiak	23,9	21,7	20,6	53,6	25,8	13,5	31,1
	Nők	22,7	20,6	19,7	53,6	26,5	14,9	36,5
Eltartottak rátája	Összes	47,0	45,8	49,0	59,7	48,5	72,4	44,1
	Férfiak	43,0	41,6	42,9	58,3	43,5	53,3	38,2
	Nők	51,0	50,0	55,2	61,2	53,9	94,9	51,5

* Az ország össznépességére vonatkozó mutatók kissé eltérnek az előző alfejezetben levő értékektől a kerekítések miatt, mivel ott a hivatalosan megadott százalékos értékekből, itt a lélekszámokból lettek kiszámítva (ezek a pontosabbak).

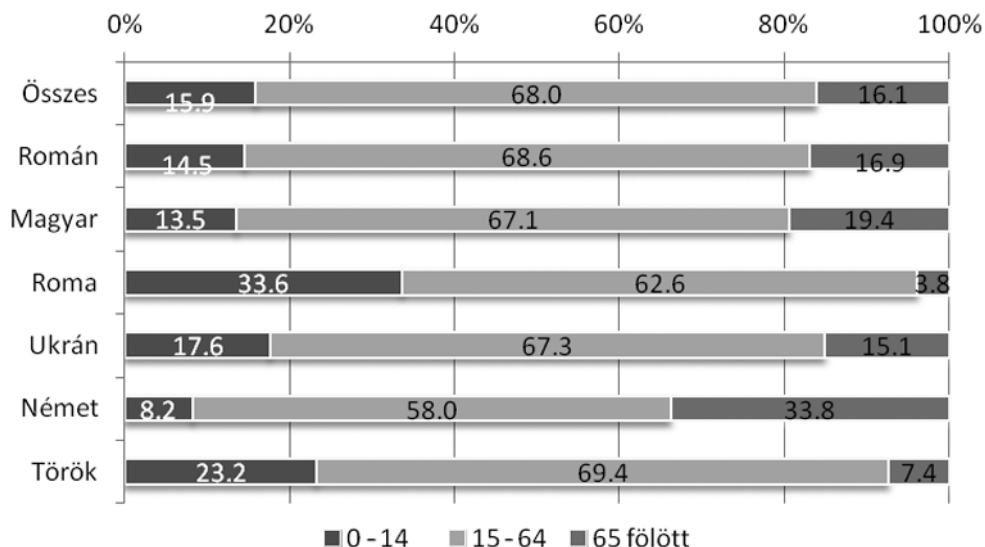
Forrás: A 2002. és 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2003, 2013b), saját számítások.

A nagyobb lélekszámú nemzeti közösségek korstruktúráját részletesebben megvizsgálva megfigyelhetjük, hogy a magyar nemzetiségűek körében a 15 év alatti kiskorú népesség aránya mintegy egy százalékkal marad el a román etnikumétól, míg a 65 éves és idő-

sebb népesség aránya 2,5 százalékkal nagyobb, mint a románok esetében. A roma népesség körében a fiatalok aránya 33,6 százalék, több, mint kétszerese az országos átlagnak. A németek esetében pedig, mint az öregedési index is mutatta, az idősek aránya 33,8 százalék, kétszerese az országos átlagnak, míg a 15 év alatti kiskorú gyermekek 8,2 százalékos aránya mintegy felét képezi az országos arálynak. A 15–64 éves, munkaképes korú népességen belül is lényeges hangsúlyeltolódások vannak, aszerint amit a nagy korcsoportok szerint is megfigyelhetünk (lásd 3.2. ábra és 3.10. melléklet).

3.2. ábra

A romániai nemzetiségek nagy korcsoportok szerinti összetétele, 2011*

* A többi kisebbségre az arányokat lásd a mellékletben.

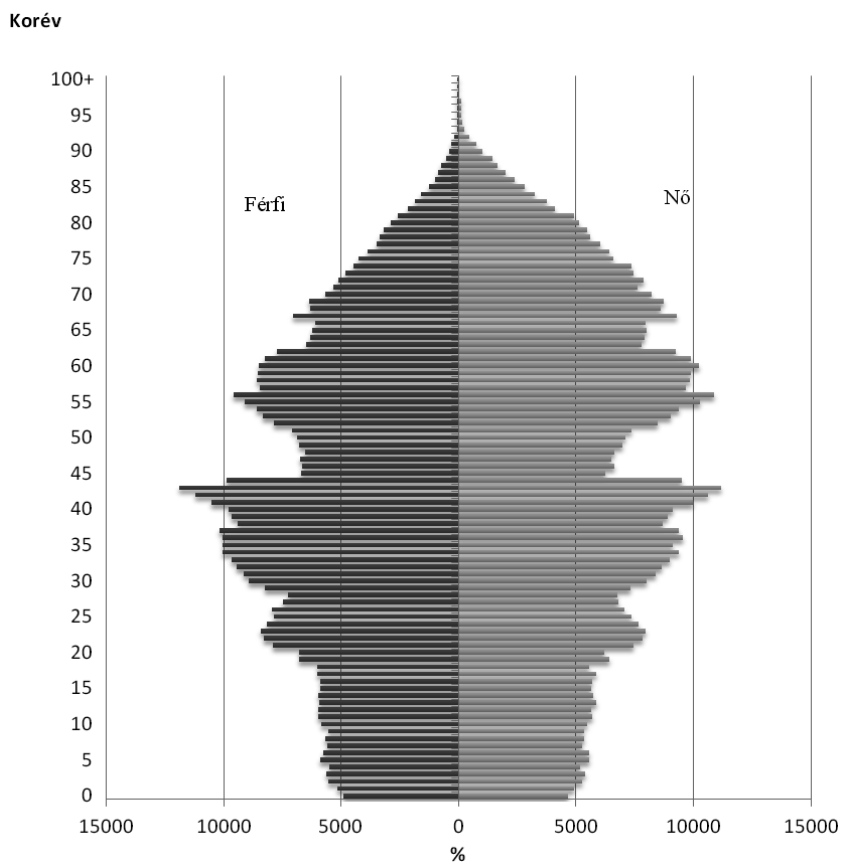
Forrás: A 2002. és 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2003, 2013b), saját számítások.

A romániai magyarok korstruktúráját részletesebben elemezve megjegyzendő, hogy az már 1992-ben elöregedettebb volt, mint Románia össznépessége. Ezt követően 2002. és 2011-re újra összehasonlítottuk a két korstruktúrát, és ugyanazok a tendenciák figyelhetők meg, kissé hangsúlyozottabban: a 60 éven felüli évjáratok aránya, egészen a 75 évesekig, lényegesen magasabb az erdélyi/romániai magyarok esetében, mint az össznépességénél, míg a 18 éven aluliak aránya kisebb, mint a többségnél. 1966-tól az abortusztilalom hatására a korosztályok létszáma megugrik, és lényegesen nagyobb, mint azelőtt. Európai összehasonlításban nézve az erdélyi magyarok korfája 2002-ben legjobban Magyarország korfájához hasonlított, 2011-re már annál is elöregedettebbnek mutatkozik. Abban is hasonlít a helyzet a magyarországiakra, hogy 1992 óta a születések száma soha nem láttalacsony szintre süllyedt (lásd 3.3–4. ábrák és KSH 2012).

Összehasonlítva a romániai/erdélyi magyarok 2002. és 2011. évi korfáit, megfigyelhető, hogy míg a 2002. évben a 30 éven aluli népesség száma korévenként csökkent körülbelül a felére a 10 évesekig, ezt követően a 0–10 éves korosztályok lélekszáma már viszonylag

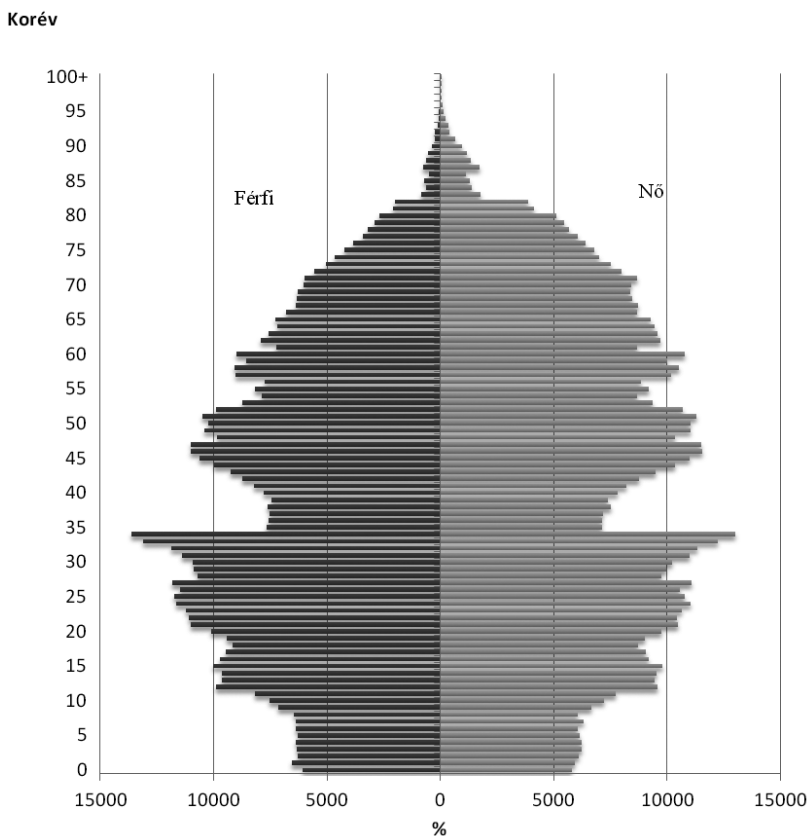
hasznló, a csökkenés nem látványos. Ennek következtében a 2011-ben 20 éves és fiatalabb romániai magyar korosztályok lélekszáma nemenként 5,5–6000 fő körül mozgott, és a trend folytatódott 2002. után is, ezért csak kis mértékben változott a 10 éves kor alatti évfjáratok lélekszáma egészen a 3 évesekig. Ezt követően, 2010 óta a születésszámok újabb csökkenésével a 0–2 év közötti évfjáratokhoz tartozók száma 5000 fő körüli szintre csökkent. A másik nagy eltérés a korfák felső és alsó része közötti arányosság között van: amíg 2002-ben még a 40 év alattiak és felettiek egyensúlyban voltak, addig a 2011. évi korfán már a 40 év alatti rész elkarcsúsodik, a felső, idősebb része a korfának viszont terebélyesebb, különösen a 40–45 és 55–70 éves nők esetében (lásd 3.3, 3.4. ábrák).

3.3. ábra. A romániai magyar nemzetiségű népesség korfája, 2011

Forrás: A 2011. népszámlálás végleges eredményei, rendelt adatok (INS 2015).

3.4. ábra. A romániai magyar nemzetiségű népesség korfája, 2002

Forrás: A 2002. évi. népszámlálás végleges eredményei (INS 2003), saját számítások.

Megvizsgáltuk a korösszetételt a korfák alapján településtípusok szerint is 2011-ben. A városi népesség esetében a korfa nagyon egyenlőtlen: amíg a 0–15 éves évjáratok lélekszáma 2020 és 2500 fő között mozog, addig a 30–45 éves évjáratok lélekszáma 4500 és 5000 fő között, majd a 45–55 év közötti kisebb lélekszámú (3500 és 4500 fős) évjáratok következnek, akik nagyjából még ma is többen vannak, mint a 15 év alattiak. Az 55–70 évesek, főleg a nők esetében pedig újra népesebbek, 4500 és 6000 fő közötti lélekszámmal. Látható tehát, hogy a még életben levő „nagyamama” korúak lélekszámához képest sok esetben a lányaik fele, az unokáiknak pedig harmada akkora évjáratokkal rendelkeznek, és a halandóság hatását még nem is számítottuk (lásd 3.6a ábra). Ehhez hozzá kell venni azt, hogy a városi népességet a migráció jelentősen gyarapította, ám a 2000-es években a faluról városra irányuló migráció nagyon lelassult, nem jelentősebb, mint a fordított irányú város–faluk migráció (lásd a 8. fejezetet).

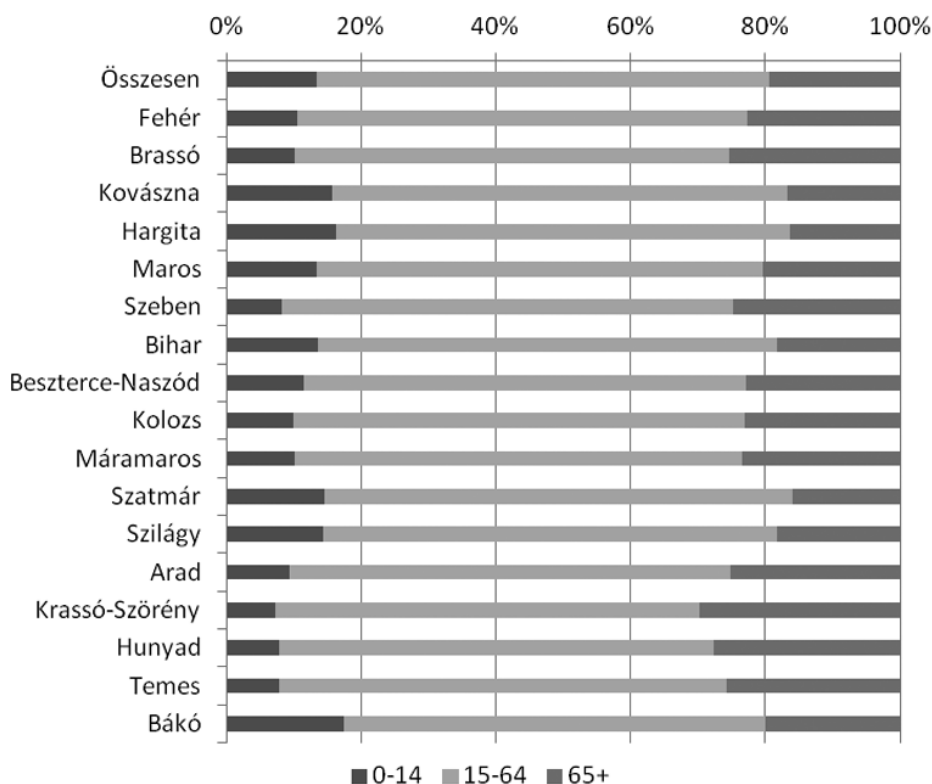
A falusi népesség korfáját vizsgálva, a városi népességhez képest kiegyensúlyozottabb. A különböző évjáratok lélekszámait egymáshoz viszonyítva nem térnek el annyira látványosan. A 3000 fős lélekszám az 5 évesektől egészen a 70 évesekig egy referencia, ehhez

képest többen vannak az 1966. évi abortusztilalom után született 30–45 éves generáció tagjai, akiknek lélekszáma 4300 és 6000 fő között mozog évjáratonként, majd az 55–70 év közötti nők évjáratái esetében újra megnövekedik 4000 fő körüli értékekre (lásd a 3.6b ábrát a mellékletben).

3.3. A MAGYARSÁG KORSZERKEZETE ÉS ELŐREGEDÉSE ERDÉLYBEN, REGIONÁLISAN ÉS MEGYÉNKÉNT

Az erdélyi magyarok korstruktúrájának belső, területi egységek szerinti sajátosságait, eltéréseit figyelhetjük meg ebben az alfejezetben. Ezeket a sajátosságokat több módszerrel is megvizsgáljuk, mindegyik alapján hozzá tudunk tenni valamilyen új szempontot. Először a 2011. évi népszámlálás végleges adatai alapján a korszerkezet százalékos összetételét vizsgáljuk, majd az előregedési indexeket és az eltartottsági rátákat elemezzük, összevetve a teljes népesség mutatóival és más kisebbségekre vonatkozó adatokkal. Végül részletes, nemenkénti összetételt is tüköröző korfákat vizsgálunk meg nag yobb régiók és megyék szerint.

3.5. ábra. A romániai magyarok nagy korcsoportok szerinti összetétele megyénként, 2011

Forrás: 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b), saját számítások.

A magyarság nagy korcsoportok szerinti százalékos összetételét vizsgálva megfigyelhetjük, hogy az idős, 65 éves és idősebb népesség aránya átlagosan 20 százalék a romániai magyarok körében. Ennél nagyobb arányú az idős magyar népesség a bánsági megyékben, ahol meghaladja a 25–30 százalékot, ezt követi Brassó és Szeben megye, 25 százalék körüli arányokkal. A többi megyében az idősek átlaghoz közelebb álló arányai jellemzők. A 15 évnél fiatalabb gyermeknépesség arányában már jelentősebbek az eltérések, amíg a többségi magyar megyékben arányuk 15–20 százalék között mozgott, a szóróvány megyékben a magyarságon belül a 15 évesnél fiatalabb gyermekek aránya legtöbb esetben 10 százalék körüli vagy alatti (lásd 3.5. ábra).

Az öregedés mértékében és a korstruktúra eltéréseinek mélyebb feltárásához az erdélyi megyék magyarságának öregedési indexét, eltartottsági rátáit, vizsgáljuk meg a továbbiakban.

Az öregedési indexek és az eltartottsági ráták szerint a magyarok korstruktúráját tekintve, Erdélyben megyénként lényeges különbségek vannak 2011-ben, annál is nagyobbak, mint amit világviszonylatban megfigyelhetünk a különböző országok között. Néhány megyében a népesség sokkal fiatalabb az erdélyi magyarság átlagánál, de ezekben a megyékben is csak a romániai átlagszinten mozog az öregedési index, csupán Hargita megyében alacsonyabb, 100,4 százalék, Kovászna megyében pedig 106,1 százalék, a mi kissé magasabb a romániai átlagnál. Az öregedés tekintetében a partiumi megyék következnek: Szatmárban 109, Szilágyban 126 és Bihar megyében 134 százalékos az öregedés az indexek értéke szerint. Ezeknek a megyéknek a magyarsága van a kevésbé öregedett helyzetben Erdélyben. A többi megyében a magyarság átlagos, 143,7 százalékos öregedési indexénél nagyobb mértékű öregedés mutatható ki: Maros megyében még a magyarság átlagához közelálló, 150,2 százalék, a többi, szóróvány- vagy szigetmagyarság által lakott megyékben már jóval öregedettebb a magyarság, az indexek értéke 200 körül vagy afölött volt 2011-ben. Ezek közül Beszterce-Naszód megyében a legalacsonyabb az öregedési index értéke, 198,5 százalék, és ezt követi sorrendben Fehér 216, Kolozs 231, Máramaros 231, Brassó 250, Arad megye 269 százalékkal. Az ennél is szóróványosabban élő magyarság megyéiben az öregedési indexek értéke még a 300 százalékot is meghaladja, és ezáltal az olyan, drasztikusan megcsappant és öregedett nemzetiségek állapotához közelednek, mint a romániai németek, ahol, mint előbb láttuk, 400 körüli az öregedési index értéke. Ezekben a megyékben az öregedési indexek értéke növekvő sorrendben a következő: Szeben 303, Temes 331, Hunyad 355 és Krassó-Szörény megyében 411 százalék. Összehasonlítva a teljes népesség megyénkénti öregedési mutatóival, azt láthatjuk, hogy Teleormanban is „csak” 165 százalékos az öregedési index értéke, aminél a nagyobb lélekszámú erdélyi magyar megyei közösségek fiatalabbak, de már a sorrendben utána következő Brăila és Vâlcea megyék 127–129 százalékos értékeinél csak három megye magyar népességének indexei mutatnak fiatalabb korstruktúrát (Hargita, Kovászna, Szatmár). Ami pedig az erdélyi megyék teljes népességével való összehasonlítást illeti, mint láttuk, Kolozs megyében az öregedési index értéke az országos átlagnál jóval magasabb, 119,4 százalékos (ám a Kolozs megyei magyarság a megyei átlagnak is közel a kétszerese, 231,7 százalék). Máshol Erdélyben a teljes népesség öregedési indexei az országos átlagnál és a pszichológiai, 100 százalékos küszöbértéknél is alacsonyabbak, a Bánságban viszont többnyire átlag fölötti értékek jellemzők (97–118 százalék között), de a bánsági me-

gyékben a magyarság öregedési indexértékei ehhez képest is kétszeresét vagy háromszorosát teszik ki az össznépeségének 2011-ben (3.5. táblázat).

Az idős népesség eltartottsági rátája, bár a szórvány és szigetmagyarság megyéiben meghaladják mind az országos, mind a romániai magyar 28,9 százalékos átlagot, a legtöbb megyében 30–40 százalék között mozognak, jóval alacsonyabb szinten, mint a német kisebbség esetében. Ez jól mutatja, hogy a szóránymagyarság esetében is a 15–64 éves, munkaképes korú népesség aránya jelentős, a probléma főleg a születésszámmal, a kiskorú népesség alacsony arányával van, amit az alacsony gyermek eltartottsági ráta értékei is mutatnak, amelyek a szóránymegyékben a romániai magyarság 20,1 százalékos átlagértéke alatt vannak. Ezzel szemben a tömbmagyarság és a partiumi vegyes lakosságú vidékek megyéiben többnyire a magyarság 20 százalékos átlaga felett vannak, Székelyföldön eléri vagy közelíti a 23 százalékos romániai átlagot (lásd 3.5. táblázat).

3.5. táblázat

Öregedési és eltartottsági ráták a romániai magyarok körében, megyék szerint, 2011

	Öregedési index	Idős eltartottsági ráta	Gyermek eltartottsági ráta
Összesen	143,7	28,9	20,1
Fehér	216,3	33,9	15,7
Brassó	250,3	39,1	15,6
Kovászna	106,1	24,8	23,4
Hargita	100,4	24,3	24,2
Maros	150,2	30,6	20,4
Szeben	303,7	37,0	12,2
Bihar	134,1	26,7	19,9
Beszterce-Naszód	198,5	34,7	17,5
Kolozs	231,7	34,4	14,8
Máramaros	231,6	35,4	15,3
Szatmár	109,8	23,0	21,0
Szilágy	126,3	27,1	21,5
Arad	269,6	38,5	14,3
Krassó-Szörény	411,3	47,5	11,5
Hunyad	355,6	42,7	12,0
Temes	331,2	38,8	11,7
Bákó	113,9	31,7	27,9

Forrás: 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b), saját számítások.

A területi sajátosságok harmadik fázisában a korfák szerkezetét vizsgáljuk meg, a magyarság sajátos régiói szerint, majd egyes megyei korfák szerint is.

A székelyföldi magyarság korfája 2011-ben viszonylag kiegyensúlyozott, az előregedés mértéke a romániai átlaghoz hasonló. A 20 év alatti, 1990 után született évjáratok 3000 fő körüli lélekszáma az 1955–1965 között születettekhez hasonló, majd az abortusztilalom bevezetését követően született 2011-ben 30–45 éves korúak lélekszáma a legnagyobb, 5000 fő fölötti nemenként és évjáratonként, a 20–30 évesek pedig átmenetet képeznek,

lélekszámuk 4000 fő körül mozog nemenként. Az 55–65 év közötti évjáratok lélekszáma nem haladja meg a hozzávetőlegesen gyermekeiknek számító 30–45 évesekét. A 65 éven felüliek néhány évjárata, különösen a nők esetében, meghaladja a 18 év alatti fiatalokét, de jellemzően nem mondhatjuk, hogy az idősök aránya különösen magas lenne (lásd 3.7.a ábra a mellékletben).

A magyar–román határ közelében élő Partium magyarságának korfája hasonlít a székelyföldihez, de kissé előregedettebb népességet mutat, mint már az előbbi részekben is láttuk. A korfa felső, 50 év fölötti részén mindkét nemnél, de különösen a nők esetében évjáratonként számottevően népesebb az alsó, 20 éveseket ábrázoló részénél. Amíg a fiatal népesség évjáraitak lélekszáma nemenként 1500 fő körüli, addig az 50 év fölöttieké jellemzően 2000 és 2500 fő közötti a nők esetében, és 2000 körüli a férfiaknál. A fiatal felnőtt 30–45 éves „abortusztilalom nemzedéknek” csak a férfi része népesebb az 50–70 éves szüleik évjáraitainál, a nők esetében az évjáratok mérete hasonló.

Észak-Erdély magyarságának korfája az előbbi két régióhoz képest már sokkal előregedettebb, és nagyobb „kilengésekkel” rendelkezik, kevésbé kiegyensúlyozott. Az 55–70 év közötti nők lélekszáma évjáratonként és nemenként 1000 és 1300 fő között mozog, amíg a 20 év alatti, fiatal évjáratok lélekszáma, az előbbieknél kevesebb, mint fele, 500 fő körüli. Hasonlóképpen, a 20–25 évesek lélekszáma jellemzően duplája a 16–20 évesek évjáraitainak, a 30–45 évesek lélekszáma pedig nemenként az 1000 és 1400 között-körül mozog, 15 év alatti gyermekeik generációjában az évjáratok mérete pedig nem haladja meg az 500 főt nemenként, ami 35–50 százaléka a szülőkének.

Dél-Erdély és Bánság jellegzetesen a szórványmagyarság terepe. Korfája a legelőregedettebb, tipikusan a „gomba” modellt mutatja: alul keskeny szárral, és felül széles kalappal. Az előregedés olyan mérvű, hogy a jellemzően 1300 és 1500 fő közötti, 65 éves és idősebb női évjáratok lélekszámának a 20 év alatti, 500 fő körüli női kohorszok alig a harmadát, legfeljebb 40 százalékat képezik. A közöttük levő generációk lélekszáma is nagyon ingadozó, az „abortusztilalom” generációjából a 40–45 évesek évjáraitai 1000–1500 fő között, a 30–39 éveseké 1000 fő körül mozognak nemenként. A 30 év alattiak lélekszáma, bár ingadozó, de méretében alig haladja meg a nála nál fiatalabb, 1990 után született 20 év alattiak évjáraitainak lélekszámát nemenként.

A megyénkénti sajátosságok a régiós átlagokat árnyalják. Minden régióból kiemelünk egy-egy megyét, amelyet külön is megvizsgálunk.

Székelyföldről Hargita és Maros megyét vizsgáljuk meg, mivel már az öregedési indexek is jelentős eltéréseket jeleztek az előregedésben. Hargita megye mint a „legfiatalabb” korszerkezetű megye, korfája a székelyföldi átlaghoz képest is kiegyensúlyozottabb. A Maros megyei magyarok korfáján már az 55 év fölötti nők mintegy harmadával népesebbek a 20 év alatti fiatal népességnél, viszont a 30–45 éves felnőtt népességnél nem népesebbek. Ez egy fontos egyensúlyi tényező. A partiumi megyék közül az egyik Bihar megye, ahol az 55–70 és 30–45 éves nők 1000–1100 fő körüli lélekszámához képest a 20 év alattiak lélekszáma alig 500 és 700 fő között mozog, tehát mintegy 50–60 százalékot tesz ki a szüleik és nagyszüleik túlélőinek számához képest. Szatmár megyében Biharhoz képest jobbak a különböző generációk évjáraitainak egymáshoz viszonyított arányai, a régiós átlagot jobban közelíti a korfa (lásd 3.9.a, b, c, d ábrák).

Észak-Erdélyből megvizsgáltuk Kolozs megye korfáját. Feltűnően nagy a 20–25 éves korú népesség aránya az idősebb és a fiatalabb korosztályokhoz képest is. Ez nagy valószí-

nűséggel a migráció ho zadéka, a városba települő nagyszámú fiatalnak tulajdonítható, akik egyetemre jönnek, majd egy részük ottmarad Kolozsváron. Bár a korfa 20 és 30 év közötti jelentős behorpadása azt jelzi, hogy a korábbi magyar diákok nagy többsége nem maradt a városban. A korosztályok közötti kiegyensúlyozatlanságot mutatja, hogy a 40–45 éves és a 60–70 éves nők száma évjáratonként 700 és 900 fő körüli lélekszáma a 18 év alatti fiatal évjáratok egyik nemre eső mintegy 350 fős lélekszámának 2–2,5-szerese, ami még a 46–51 éves, kisebb létszámú 1965 előtt született, 2011-re 500 fő körüli női kohorszok lélekszámához képest is alacsony érték. A Kolozsvárra irányuló korábbi betelepedésnek a gyermekvállalás terén jelentős mértékben tükröződnie kellene, ám a fiatalok elvándorlása is jelentős volt az 1980-as és 1990-es években egyaránt. Máramaros megye már tipikusan mutatja a szórványnépességre jellemző „gomba” modellt. Az 55–75 év közötti idősebb népesség aránya itt jellemzően közel háromszorosa a 20 év alattinak (lásd 3.9.e, f ábrák).

Dél-Erdélyből Brassó megye korfáját elemezzük. Ebben a régióban a „gomba” korfa-modell hangsúlyozottabb változatát találjuk, így Brassó megyében is azt figyelhetjük meg, hogy az 55–75 év közötti népességhez képest mindössze 30 százalékát teszik ki a 18 év alatti évjáratok, különösen a nők körében (évjáratonként 400, illetve 100–140 fős női népesség). A Bánságból Temes megyét elemeztük, ahol a magyarság elöregedése az egyik leghangsúlyozottabb Erdélyben. A 18 év alatti évjáratok létszáma az 55–75 éves női népességnek alig a 25 százalékát teszi ki. A kiskorúak szüleit képező 30–40 éves népesség a nagyszülők évjáraitak mintegy felét teszik ki, az abortusztilalom népesebb nemzedékét viszont alig 4–5 évjárat képviseli, ezek lélekszáma egy évjárat kivételével már eléri létszámában a 60–75 éves idősebb nők 400 fő körüli lélekszámát (lásd 3.9.g, h ábrák).

A 2002. évi népszámlálás adatai alapján készült korfák is hasonló tendenciákat mutatnak megyénként. Már akkor látni lehetett, hogy alapvetően három csoportja volt a korstruktúráknak. Az első a székelyföldi többséggel Kovászna, Hargita és Maros megye (bár ez utóbbinak van szórványmagyar része is, látszott is a korfán). A második a Bihar, Szatmár és Szilágy megye által alkotott partiumi megyecsoport, a harmadik pedig az ún. szórványmegyék csoportja, amelybe az összes belső-erdélyi és bánsági megye került.

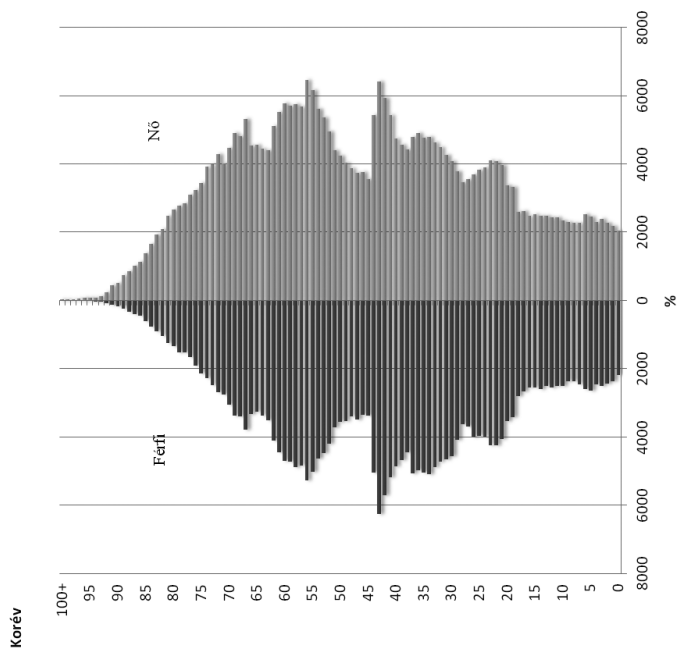
A székelyföldi megyék korfája volt 2002-ben is a legkiegyensúlyozottabb, abban az értelemben, hogy a fiatal, de még a 10 év alatti korosztályok létszáma sem maradt el az idősekétől, és eléri az 1966-os abortusztilalom előtt született korosztályok létszámát is. Kivételt képezett Maros megye, amelyben a 10 éven aluliak száma nem csökkent olyan nagymértékben a 20 éven felüliekhez képest 2002-ben, mint a szórványmegyékben, de a 60 éven felüliek jóval többen voltak, nemenként 1500 körül, mint a 10 éven aluli korévekhez tartozók (1000 fő körül, lásd 3.10.a–b ábrák).

A harmadik csoportban a szórványmegyék többnyire igen elöregedett magyar népességgel rendelkeznek, a korfák „gomba” típusúak, nagyszámú öreg és kis számú kiskorú népességgel. Rendszerint a felnőtt és 75 évig az öregebb korosztályokhoz 2–3-szor annyian tartoznak, mint a 10 év alattiakhoz. Megfigyelhető azonban, hogy a 2011. évi korfákhoz képest, az elöregedés Brassó megyében még nem a annyira előrehaladott mértékű 2002-ben, a gomba jelleg még nem hangsúlyos, mint ahogy Arad vagy Fehér megyében sem. E modell szélső formája Erdélyben, már 2002-ben is Temes megye volt (a többi bánsági megyével), ahol egy átlagos 60 év fölötti korosztályban négyszer annyian voltak, mint a 10 éven aluli korosztályokban (lásd 3.10.e–j ábrák).

Az erdélyi magyarság korstruktúrájának belső, regionális szerkezeti sajátosságai a termékenységi magatartás korábbi kérdőjeleire is választ ad. A Partiumban, Dél-Erdélyben és Bánságban élő magyarok korfáin megfigyelhettük, hogy a 21–30 éves valamint a 20 év alatti évjáratok közelálló lélekszáma arra enged következtetni, hogy e két régióban erőteljesebben érvényesült az erdélyi magyarok korai termékenységsökkenése. A másik két régióban, Székelyföldön az 1989–90. évi rendszerváltás és az abortusztilalom megszűnése jelentősebb esést okozott a születésszámokban, és ezáltal a korfákon is jobban látható az évjáratok létszámcsökkenése 20 éves kor után. Észak-Erdélyben, a Kolozsvárra irányuló migrációs folyamatok ezt nem engedik világosan láttatni, de feltehetően a születésszámok ott is igazolják a Partiumban és dél-erdélyi magyarok körében is megfigyelhető tendenciákat. Ezek az eredmények újra megerősítik a már 2004-ben is megfigyelt sajátosságot, hogy az erdélyi magyarok demográfiai, elsősorban termékenységi magatartásának regionális különbségei igen jelentősek, és a közösség belső, regionális struktúrája határozza meg az országos szintű átlagok vektorát (a különböző régiókban élők súlya a magyarokon belül, lásd Veres 2004b), ami még átfedődik a régiókon belüli településstruktúrával.

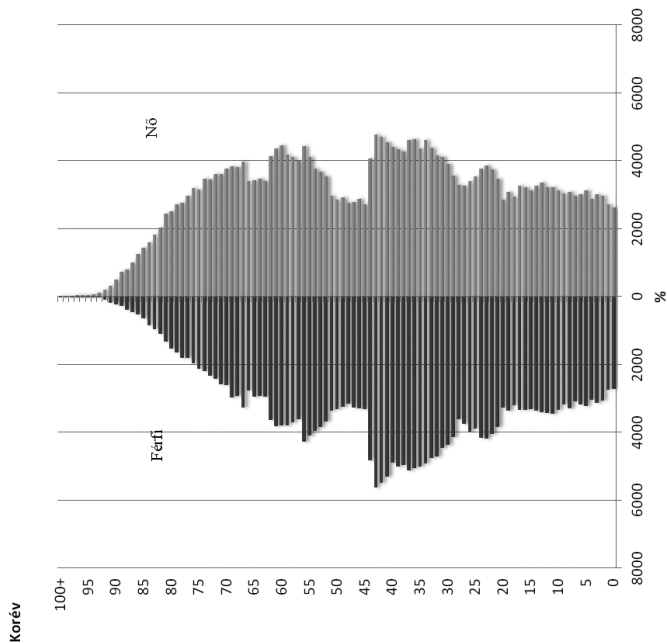
3.6a. ábra

A városok magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011

3.6.b. ábra

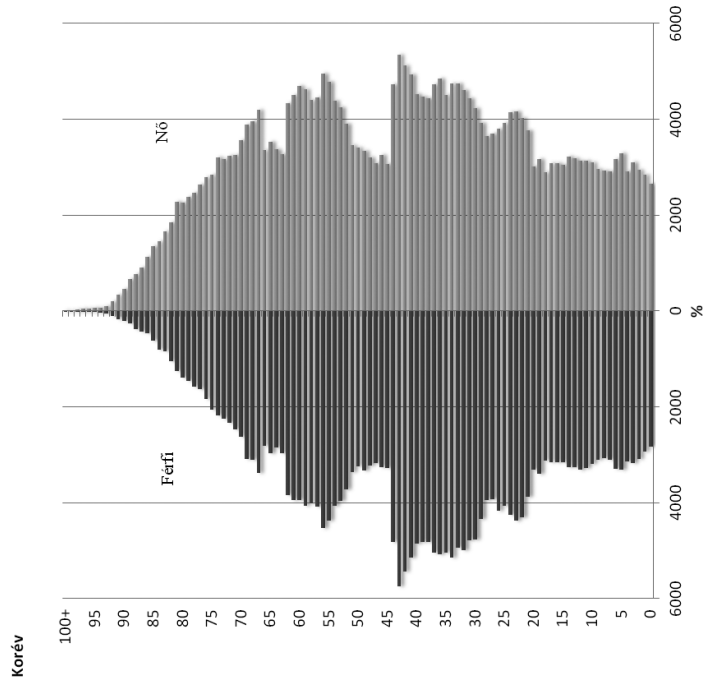
A közösségek magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011

Forrás: A 2011. népszámlálás végleges eredményei, nem publikált adatok (INS, 2015), saját számítások.

3.7.a. ábra

A Székelyföld magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011

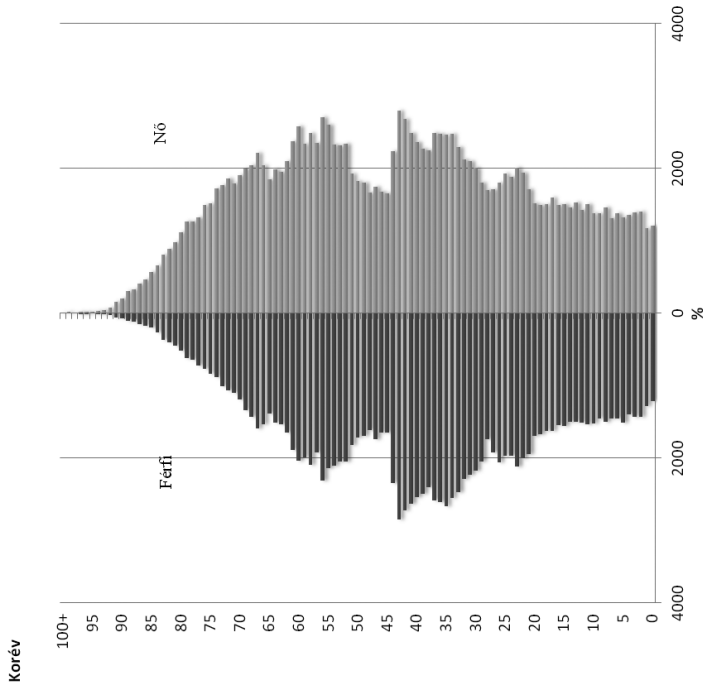

Megj.: Székelyföld: Kovászna, Hargita, Maros megye

Forrás: A 2011. népszámlálás végleges eredményei, nem publikált adatok (INS 2015), saját számítások.

3.7.b. ábra

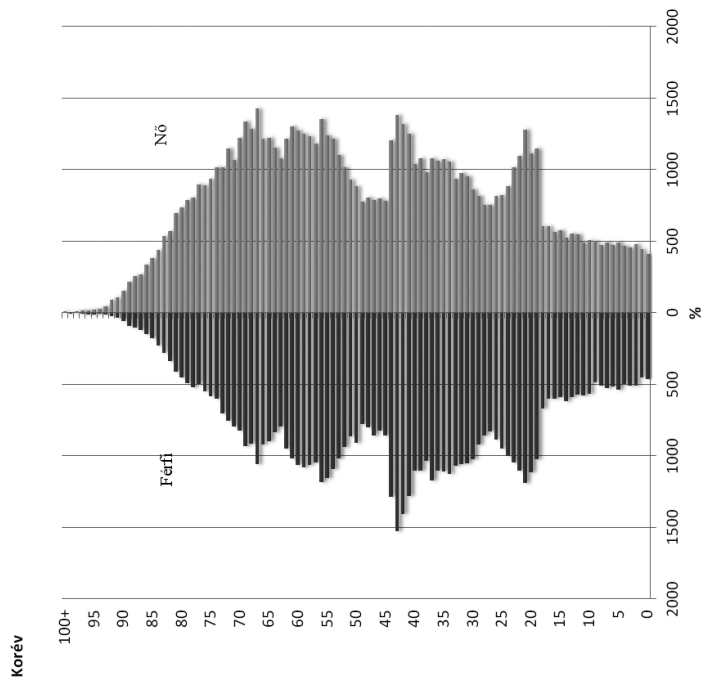
A Partium magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011

Partium: Bihar, Szatmár és Szilágy megye

3.8a. ábra

Észak-Erdély magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011

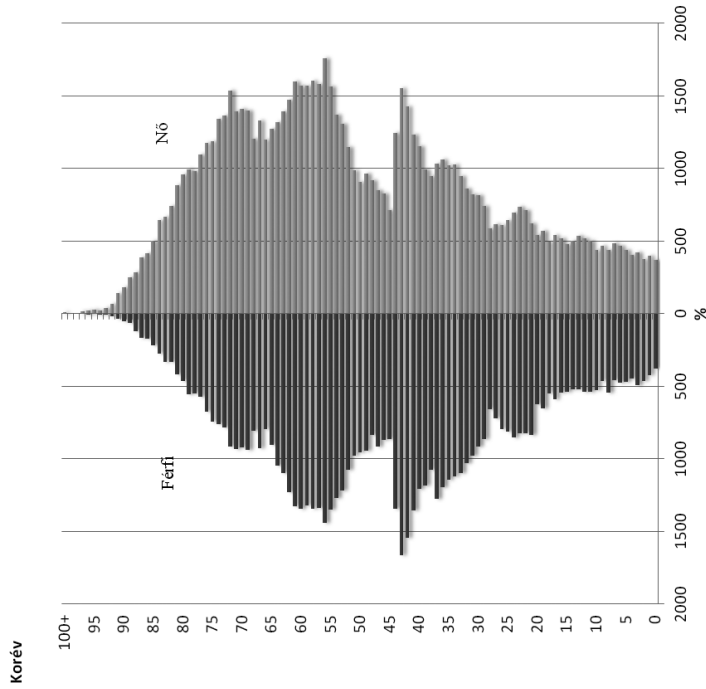

Megj.: Észak-Erdély: Kolozs, Beszterce-Naszód és Máramaros megye

Forrás: A 2011. népszámlálás végleges eredményei, nem publikált adatok (INS 2015), saját számítások.

3.8b. ábra

Dél-Erdély és Bánság magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011

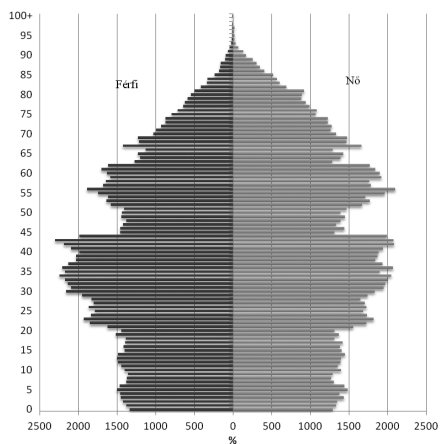

Dél-Erdély és Bánság: Brassó, Fehér, Szeben, Hunyad, Arad, rassó-Szörény és Temes megye

Forrás: A 2011. népszámlálás végleges eredményei, nem publikált adatok (INS 2015), saját számítások.

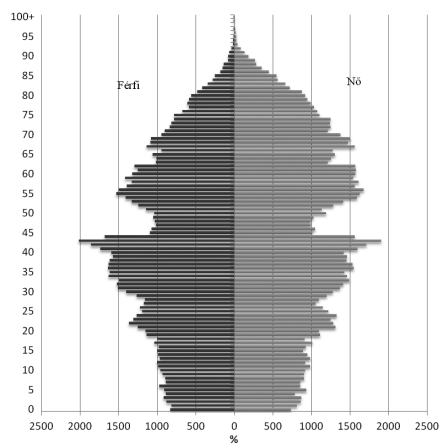
3.9. ábra A magyar nemzetiségűek korfái néhány megyében, 2011

Korév

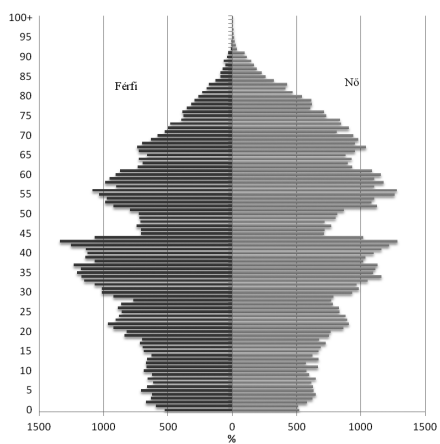
a. Hargita

Korév

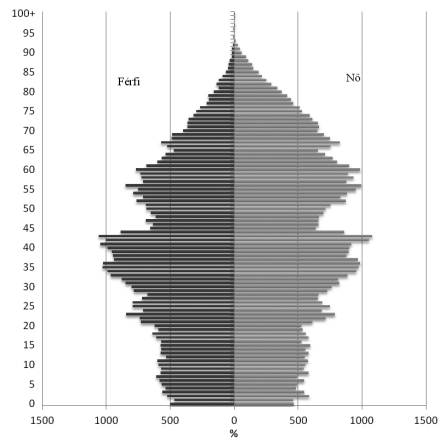
b. Maros

Korév

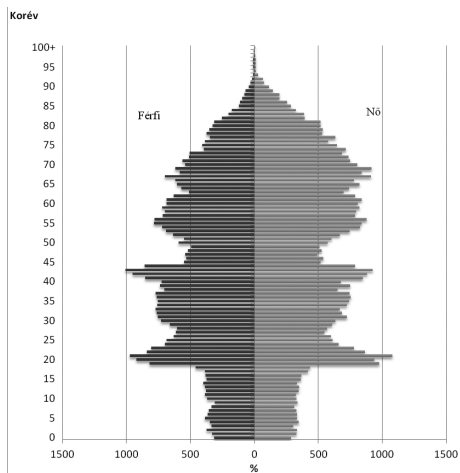

c. Bihar

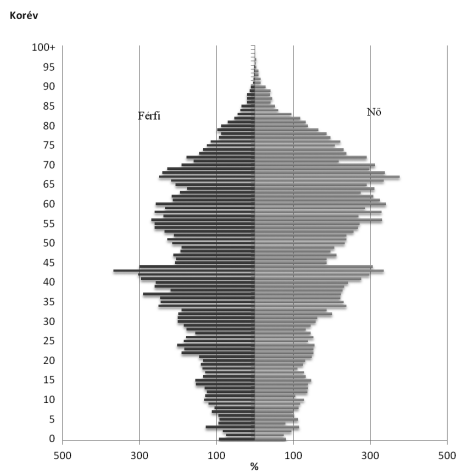
Korév

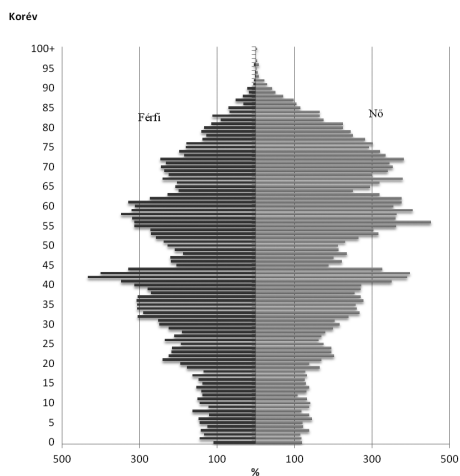
d. Szatmár

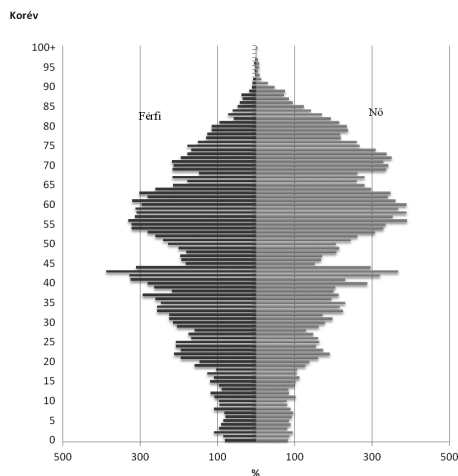
e. Kolozs

f. Maramaros

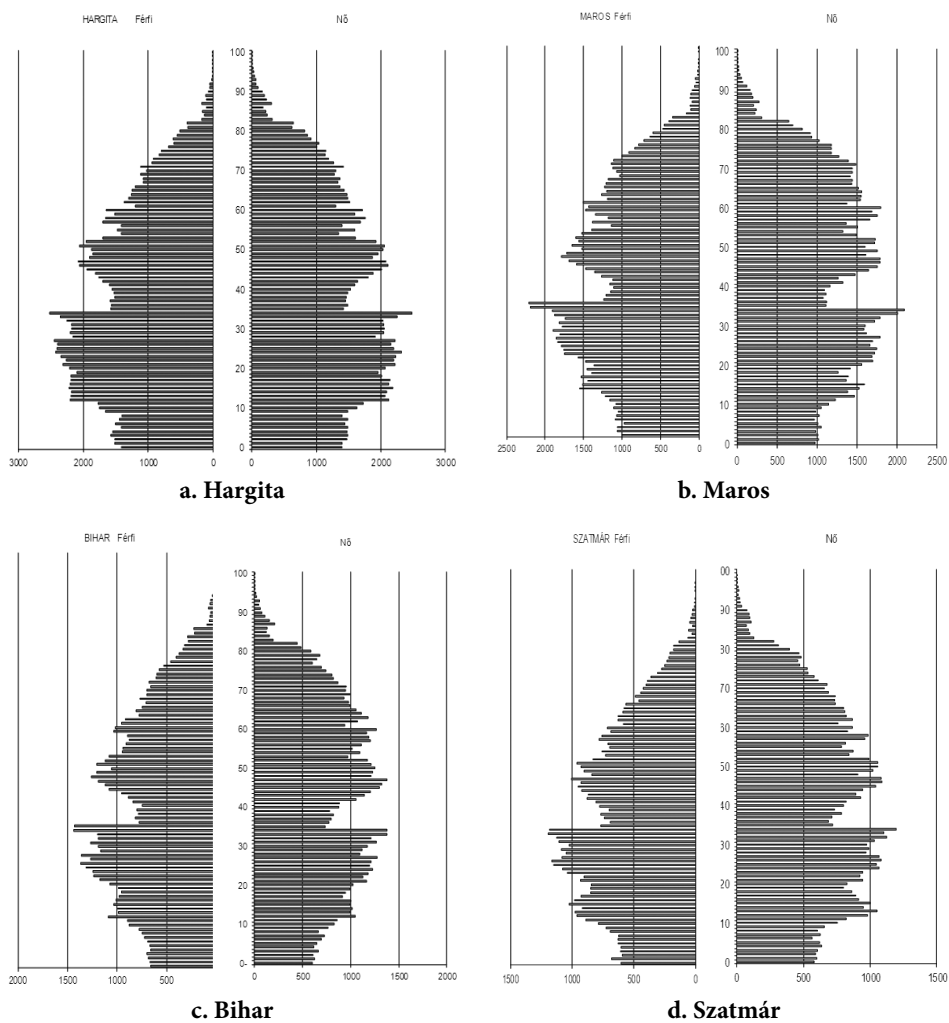
g. Brassó

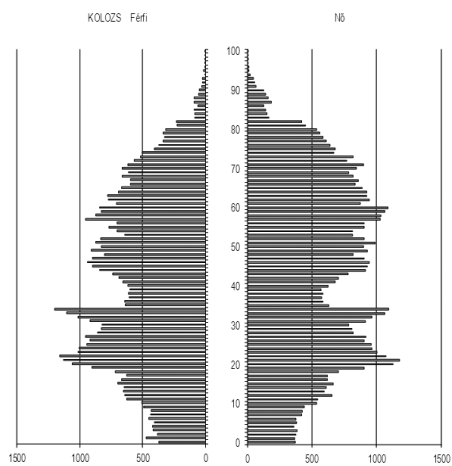

h. Temes

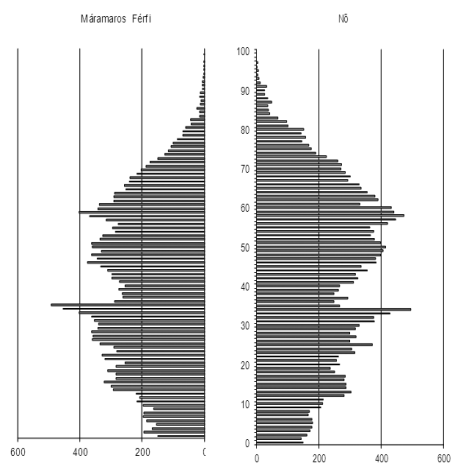
Forrás: A 2011. népszámlálás eredményei, nem publikált adatok (INS 2015), saját számítások.

3.10. ábra Magyar nemzetiségűek korfái néhány megyében, 2002

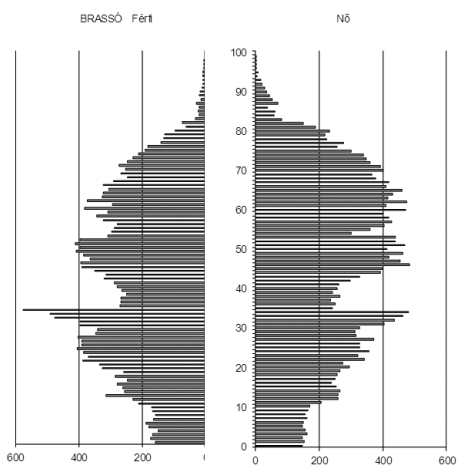

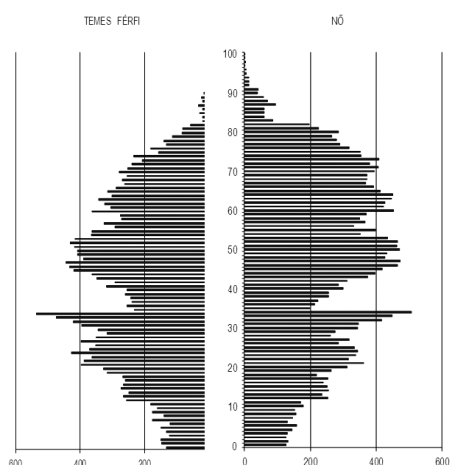
e. Kolozs

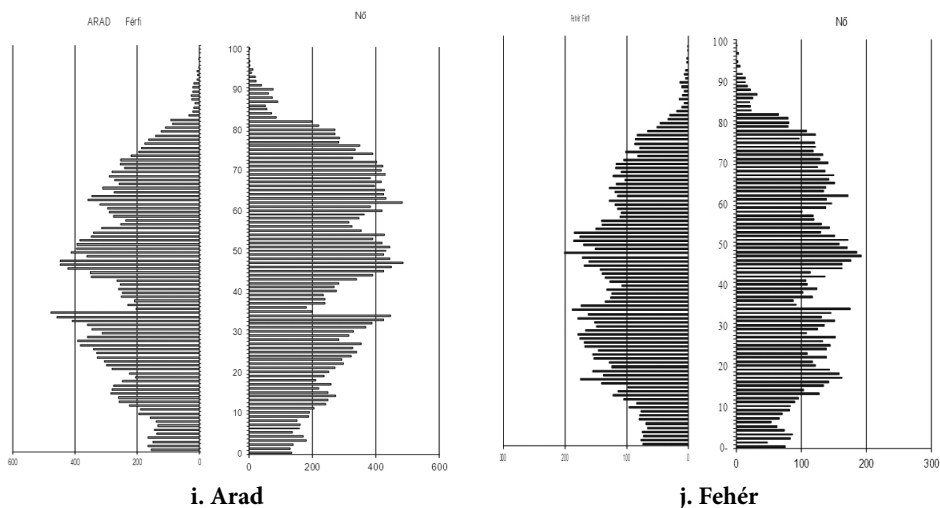
f. Máramaros

g. Brassó

h. Temes

Forrás: A 2011. népszámlálás eredményei, nem publikált adatok (INS 2015), saját számítások.

3.6. táblázat

A romániai népesség korcsoport szerinti összetétele nemekre, településtípusra bontva fejlesztési régiók szerint, 2002.

2002	Népesség száma	0–14	15–24	25–64	65 fölött
Románia	21 680 974	17,7	15,5	52,7	14,0
Férfiak	10 568 741	18,5	16,3	53,2	12,0
Nők	11 112 233	16,7	14,9	52,4	16,1
Városok	11 435 080	16,0	17,3	56,3	10,5
Községek	10 245 894	19,5	13,6	48,8	18,1
Régiók					
Északkelet	3 674 367	20,5	16,1	49,6	13,7
Délkelet	2 848 219	17,6	15,4	53,3	13,6
Dél-Munténia	3 379 406	17,3	14,4	52,5	15,8
Dél-Nyugat	2 330 792	17,5	14,5	52,4	15,5
Dél	1 958 648	17,1	15,0	54,3	13,7
Északnyugat	2 740 064	18,1	16,0	52,8	13,1
Közép	2 523 021	17,7	16,2	52,9	13,1
Bukarest-Ilfov	2 226 457	13,3	17,1	55,9	13,7

Forrás: 2002. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2003), saját számítások.

3.7. táblázat

A romániai népesség korcsoport szerinti összetétele nemekre, településtípusra bontva fejlesztési régiók és megyék szerint, 2011.

	2011	0-14	15-24	25-64	65 fölött
Románia	20 121 641	15,8	12,3	55,9	16,1
Férfiak	9 788 577	16,7	13,0	57,0	13,3
Nők	10 333 064	15,0	11,6	54,8	18,7
Városok	10 858 790	14,3	12,3	60,1	13,4
Községek	9 262 851	17,7	12,3	50,7	19,4
Régiók/megyék					
Északnyugat	2 600 132	16,1	13,3	55,6	15,1
Bihar	575 398	16,3	12,8	55,8	15,2
Beszterce-Naszód	286 225	18,3	12,5	54,4	14,9
Kolozs	691 106	13,4	15,1	55,4	16,0
Máramaros	478 659	16,9	12,9	55,9	14,2
Szatmár	344 360	17,4	12,5	56,7	13,4
Szilágy	224 384	17,0	11,9	53,9	17,3
Közép régió	2 360 805	16,4	12,3	56,0	15,5
Fehér	342 376	15,4	11,5	56,3	17,2
Brassó	549 217	15,6	12,2	57,9	14,3
Kovászna	210 177	17,5	12,0	55,4	15,1
Hargita	310 867	17,1	12,3	55,4	15,4
Maros	550 846	16,7	12,4	54,4	16,5
Szeben	397 322	16,7	12,9	56,4	14,1
Északkelet	3 302 217	18,6	12,9	52,3	16,3
Bacău	616 168	18,1	12,2	53,3	16,5
Botoşani	412 626	18,9	12,2	51,2	17,7
Iaşi	772 348	18,7	15,2	52,2	14,0
Neamţ	470 766	17,1	11,1	53,3	18,7
Suceava	634 810	19,3	13,2	51,6	16,0
Vaslui	395 499	19,9	11,8	51,5	16,9
Délkelet	2 545 923	16,0	11,5	56,0	16,6
Brăila	321 212	14,6	10,5	56,1	18,9
Buzău	451 069	15,6	10,8	54,2	19,6
Constanţa	684 082	16,0	12,1	58,2	13,7
Galaţi	536 167	16,3	12,0	56,1	15,7
Tulcea	213 083	16,3	10,9	57,0	15,9
Vrancea	340 310	17,3	11,6	52,8	18,4

	2011	0–14	15–24	25–64	65 fölött
Dél-Munténia	3 136 446	15,4	11,8	54,8	17,9
Argeş	612 431	14,7	11,8	57,5	16,1
Călăraşi	306 691	17,2	11,8	52,9	18,2
Dâmboviţa	518 745	16,0	12,9	55,4	15,7
Giurgiu	281 422	15,9	12,2	52,7	19,4
Ialomiţa	274 148	17,4	11,5	53,6	17,7
Prahova	762 886	14,8	11,5	56,3	17,5
Teleorman	380 123	14,0	10,5	52,3	23,2
Bukarest-Ilfov	2 272 163	13,3	11,9	60,8	14,2
Ilfov	388 738	17,2	11,7	58,4	12,8
Bukarest	1 883 425	12,5	12,0	61,1	14,4
Délnyugat-Olténia	2 075 642	15,0	11,9	55,6	17,8
Dolj	660 544	14,6	12,3	55,6	17,8
Gorj	341 594	15,7	12,6	56,6	15,2
Mehedintî	265 390	15,2	11,3	55,7	17,6
Olt	436 400	14,9	11,6	54,9	18,6
Vâlcea	371 714	14,8	11,3	54,9	18,9
Nyugat	1 828 313	14,6	12,9	57,2	15,5
Arad	430 629	15,5	11,9	56,4	16,0
Krassó-Szörény	295 579	15,2	11,4	56,7	16,8
Hunyad	418 565	14,3	11,0	57,8	16,9
Temes	683 540	13,8	15,3	57,4	13,5

Forrás: 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a), saját számítások.

3.8. táblázat

Öregedési és eltartottsági ráták Romániában megyék szerint, 2002, 2011.

	Öregedési index		Idősek eltartottsági rátája		Gyermekek eltartottsági rátája		Eltartottak rátája	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011	2002	2011
ROMÁNIA	79,1	101,9	20,5	23,6	26,0	23,2	46,5	46,8
Északnyugati régió	72,4	93,8	19,0	21,9	26,3	23,4	45,3	45,3
Bihar	78,2	93,3	20,6	22,2	26,3	23,8	46,9	45,9
Beszterce-Naszód	61,7	81,4	19,0	22,3	30,8	27,4	49,9	49,6
Kolozs	92,7	119,4	19,7	22,7	21,3	19,0	41,0	41,7
Máramaros	57,4	84,0	16,2	20,6	28,2	24,6	44,4	45,2
Szatmár	60,8	77,0	17,1	19,4	28,2	25,1	45,3	44,5
Szilágy	78,9	101,8	22,7	26,3	28,7	25,8	51,4	52,1

	Öregedési index		Idősek eltartottsági rátája		Gyermekek eltartottsági rátája		Eltartottak rátája	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Közép régió	74,0	94,5	19,0	22,7	25,6	24,0	44,6	46,7
Fehér	82,9	111,7	21,4	25,4	25,8	22,7	47,1	48,1
Brassó	70,9	91,7	16,3	20,4	22,9	22,3	39,2	42,7
Kovászna	67,9	86,3	18,5	22,4	27,2	26,0	45,7	48,4
Hargita	71,2	90,1	19,2	22,7	26,9	25,3	46,1	48,0
Maros	81,0	98,8	21,4	24,7	26,5	25,0	47,9	49,7
Szeben	66,1	84,4	17,3	20,3	26,2	24,1	43,6	44,4
Északkelet	66,8	87,6	20,9	25,0	31,2	28,5	52,1	53,5
Bacău	64,5	91,2	19,7	25,2	30,5	27,6	50,2	52,8
Botoşani	77,3	93,7	25,3	27,9	32,7	29,8	58,0	57,7
Iaşi	59,7	74,9	17,7	20,8	29,6	27,7	47,3	48,5
Neamţ	73,7	109,4	21,6	29,0	29,3	26,6	50,9	55,6
Suceava	65,0	82,9	21,9	24,7	33,7	29,8	55,7	54,5
Vaslui	68,4	84,9	22,6	26,7	33,0	31,4	55,6	58,1
Délkelet	77,3	103,8	19,8	24,6	25,6	23,7	45,4	48,3
Brăila	92,7	129,5	22,5	28,4	24,2	21,9	46,7	50,3
Buzău	102,4	125,6	26,3	30,2	25,7	24,0	52,1	54,2
Constanţa	62,1	85,6	15,1	19,5	24,3	22,8	39,3	42,2
Galaţi	65,8	96,3	17,4	23,1	26,5	23,9	43,9	47,0
Tulcea	69,4	97,5	18,0	23,4	25,9	24,0	43,8	47,4
Vrancea	84,5	106,4	24,1	28,6	28,5	26,9	52,7	55,4
Dél-Munténia	91,3	116,2	23,6	26,9	25,9	23,1	49,5	50,0
Argeş	79,4	109,5	19,4	23,2	24,5	21,2	43,9	44,4
Călăraşi	88,6	105,8	25,2	28,1	28,5	26,6	53,7	54,7
Dâmboviţa	76,1	98,1	21,4	23,0	28,1	23,4	49,6	46,4
Giurgiu	108,6	122,0	29,7	29,9	27,3	24,5	57,0	54,4
Ialomiţa	82,7	101,7	23,1	27,2	28,0	26,7	51,1	53,9
Prahova	90,2	118,2	21,5	25,8	23,8	21,8	45,3	47,6
Teleorman	131,2	165,7	32,4	36,9	24,7	22,3	57,1	59,2
Bukarest-Ilfov	103,0	106,8	18,8	19,5	18,2	18,3	37,0	37,8
Ilfov	78,3	74,4	20,0	18,3	25,5	24,5	45,5	42,8
Bukarest	109,6	115,2	18,6	19,7	17,0	17,1	35,6	36,8
Délnyugat- Olténia	88,6	118,7	23,2	26,4	26,2	22,2	49,3	48,6
Dolj	97,6	121,9	23,9	26,2	24,5	21,5	48,4	47,7
Gorj	66,5	96,8	19,1	22,0	28,7	22,7	47,9	44,7
Mehedinţi	93,1	115,8	24,2	26,3	26,0	22,7	50,2	49,0
Olt	90,3	124,8	23,9	28,0	26,4	22,4	50,3	50,4
Vâlcea	91,5	127,7	24,2	28,5	26,5	22,4	50,8	50,9

	Öregedési index		Idősek eltartottsági rátája		Gyermekek eltartottsági rátája		Eltartottak rátája	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Nyugati régió	80,1	106,2	19,8	22,1	24,7	20,8	44,4	42,9
Arad	89,5	103,2	22,6	23,4	25,2	22,7	47,8	46,1
Krassó-Szörény	81,0	110,5	20,6	24,7	25,4	22,3	45,9	47,0
Hunyad	74,6	118,2	18,5	24,6	24,7	20,8	43,2	45,3
Temes	76,0	97,8	18,0	18,6	23,7	19,0	41,7	37,6

Forrás: a 2002. és 2011. évi népszámlálások végleges eredményei (INS 2003, 2013a), saját számítások.

3.9. táblázat

Öregedési és eltartottsági ráták a romániai nemzetiségekre, nemek szerint, 2011

A. Kisebb lélekszámú nemzetiségek

	Orosz-lipován	Tatár	Szerb	Szlovák	Bolgár	Horvát	Görög	Olasz
Öregedési index	195,1	180,6	300,1	173,8	248,2	132,8	340,7	189,1
	136,7	137,2	219,1	135,6	200,0	114,2	265,6	287,2
	259,1	230,9	387,3	212,3	292,1	151,2	422,3	86,5
Idősek eltartottsági rátája	29,3	27,7	38,1	28,6	39,3	23,7	41,3	30,2
	21,6	22,5	27,2	22,4	28,8	19,6	28,2	27,7
	37,0	32,9	50,4	34,8	51,0	28,0	60,8	44,0
Gyermekek eltartottsági rátája	15,0	15,3	12,7	16,5	15,8	17,9	12,1	16,0
	15,8	16,4	12,4	16,5	14,4	17,2	10,6	9,6
	14,3	14,3	13,0	16,4	17,4	18,5	14,4	50,9
Eltartottak rátája	44,4	43,0	50,7	45,1	55,2	41,6	53,5	46,2
	37,4	38,9	39,6	39,0	43,2	36,8	38,8	37,4
	51,2	47,2	63,4	51,2	68,4	46,6	75,2	94,9

B. (folytatás)

	Zsidó	Cseh	Lengyel	Kínai	Örmény	Csángó	Macedón	Egyéb	Nincs adat
Öregedési index	953,6	321,1	131,2	5,4	372,1	107,0	388,0	38,0	27,7
	875,6	259,4	94,9	5,9	318,5	89,8	326,0	42,4	19,4
	1043,7	378,7	168,4	4,9	422,8	124,3	461,9	33,1	36,3
Idősek eltartottsági rátája	87,9	42,0	31,3	0,4	49,3	21,1	43,8	5,4	12,3
	71,2	33,0	22,3	0,4	37,4	15,5	35,7	4,6	9,3
	114,0	50,9	40,8	0,4	63,9	28,5	54,2	6,9	15,0

	Zsidó	Cseh	Lengyel	Kínai	Örmény	Csángó	Macedón	Egyéb	Nincs adat
Gyermekek	9,2	13,1	23,9	6,9	13,3	19,7	11,3	14,1	44,5
eltartottsági	8,1	12,7	23,5	6,2	11,7	17,3	10,9	10,9	48,2
rátája	10,9	13,4	24,2	7,8	15,1	22,9	11,7	20,9	41,2
Eltartottak	97,2	55,1	55,2	7,2	62,6	40,8	55,1	19,4	56,8
rátája	79,3	45,8	45,8	6,6	49,1	32,9	46,6	15,5	57,5
	124,9	64,3	65,1	8,2	79,0	51,4	65,9	27,8	56,2

Forrás: A 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b), saját számítások.

3.10. táblázat

A romániai nemzetiségek korcsoport szerinti összetétele nemenként, 2011 (%)

Korcsoport		Összes	Román	Magyar	Roma	Ukrán	Német	Török
0–4	Összes	5,2	4,6	4,2	11,9	5,1	2,5	8,5
	Férfiak	5,5	4,8	4,5	12,0	5,2	2,6	8,1
	Nők	4,9	4,3	4,0	11,7	5,0	2,4	9,0
5–9	Összes	5,2	4,8	4,5	11,3	6,0	2,7	7,6
	Férfiak	5,5	5,1	4,8	11,3	6,2	2,9	7,4
	Nők	5,0	4,5	4,2	11,2	5,8	2,6	7,7
10–14	Összes	5,4	5,1	4,7	10,4	6,5	3,0	7,2
	Férfiak	5,7	5,4	5,0	10,5	6,6	3,3	7,0
	Nők	5,1	4,9	4,5	10,3	6,3	2,6	7,4
15–19	Összes	5,5	5,4	4,9	8,7	7,3	3,2	6,0
	Férfiak	5,8	5,8	5,2	8,9	7,8	3,5	5,9
	Nők	5,2	5,1	4,6	8,4	6,8	2,9	6,0
20–24	Összes	6,8	6,7	6,2	9,7	7,4	4,1	8,2
	Férfiak	7,2	7,2	6,7	10,0	8,0	4,7	8,5
	Nők	6,4	6,2	5,8	9,5	6,8	3,6	7,8
25–29	Összes	6,5	6,2	6,0	8,0	7,0	4,0	7,6
	Férfiak	6,8	6,6	6,6	8,1	7,4	4,9	7,9
	Nők	6,2	5,9	5,5	7,8	6,5	3,3	7,4
30–34	Összes	7,6	7,4	7,4	8,2	7,3	4,9	8,9
	Férfiak	7,9	7,8	8,0	8,3	7,7	5,8	9,4
	Nők	7,3	7,1	6,8	8,2	6,8	4,1	8,3
35–39	Összes	7,6	7,6	7,7	7,3	7,3	5,5	8,7
	Férfiak	8,0	8,0	8,4	7,4	7,7	6,9	9,6
	Nők	7,3	7,3	7,2	7,2	6,9	4,3	7,6

Korcsoport		Összes	Román	Magyar	Roma	Ukrán	Német	Török
40–44	Összes	8,7	8,9	8,4	6,3	6,9	7,4	8,4
	Férfiak	9,1	9,3	9,0	6,4	7,4	9,0	9,2
	Nők	8,3	8,5	7,9	6,3	6,5	5,9	7,4
45–49	Összes	5,3	5,5	5,4	3,9	6,1	5,4	5,9
	Férfiak	5,6	5,7	5,7	4,0	6,2	6,3	6,7
	Nők	5,1	5,3	5,2	3,9	5,9	4,5	5,0
50–54	Összes	6,6	6,9	6,5	4,2	6,4	7,0	6,3
	Férfiak	6,7	6,9	6,6	4,1	6,4	7,5	6,3
	Nők	6,6	6,8	6,5	4,2	6,4	6,5	6,2
55–59	Összes	7,2	7,5	7,7	3,7	6,1	9,4	5,6
	Férfiak	7,0	7,3	7,5	3,5	5,8	9,6	5,4
	Nők	7,3	7,6	7,9	3,9	6,4	9,2	5,8
60–64	Összes	6,2	6,5	6,7	2,6	5,6	7,0	3,9
	Férfiak	5,9	6,1	6,3	2,4	5,3	7,0	3,5
	Nők	6,5	6,8	7,1	2,7	5,9	7,0	4,5
65–69	Összes	4,4	4,6	6,1	1,4	4,4	7,8	2,5
	Férfiak	4,0	4,2	5,4	1,2	3,9	7,3	1,9
	Nők	4,8	5,0	6,7	1,6	4,9	8,2	3,2
70–74	Összes	4,5	4,7	5,2	1,1	4,3	9,8	2,0
	Férfiak	3,8	4,0	4,3	0,9	3,6	8,8	1,4
	Nők	5,1	5,4	6,0	1,4	5,0	10,7	2,8
75–79	Összes	3,6	3,8	3,9	0,8	3,3	7,6	1,6
	Férfiak	2,9	3,1	3,1	0,5	2,6	5,7	1,1
	Nők	4,3	4,5	4,7	1,0	4,1	9,4	2,1
80–84	Összes	2,3	2,4	2,6	0,4	2,0	5,4	0,8
	Férfiak	1,7	1,9	1,9	0,3	1,5	3,2	0,5
	Nők	2,8	3,0	3,3	0,5	2,5	7,5	1,2
85 és fölött	Összes	1,3	1,4	1,5	0,1	1,1	3,3	0,5
	Férfiak	0,9	0,9	0,9	0,1	0,7	1,1	0,3
	Nők	1,7	1,8	2,1	0,2	1,4	5,3	0,7

Forrás: A 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b), saját számítások.

4. A NÉPESSÉG ISKOLÁZOTTSÁGA, ISKOLÁZOTTSÁG SZERINTI RÉTEGZŐDÉS

Románia és az erdélyi magyarság iskolázottsági helyzetét és iskolai végzettség szerinti rétegződését a 2002. és 2011. évi népszámlálás eredményei alapján vizsgáltuk. Az oktatási rendszerbe bekerülők számának nagyarányú emelkedése változásokat hozott az erdélyi fiatalok általános iskola utáni szintekre való bejutásában, ám ennek körülményei a rendszerváltás társadalmi hatásai által meghatározottak. Arra keresünk választ, hogy a rendszerváltás folyamatában 1992, 2002 és 2011. évek között hogyan alakult át a népesség iskolázottsága. Az expanzió hatását három dimenzióban vizsgáljuk, a szülők társadalmi státusa, a nemek valamint a nemzetiség szempontjából, különös tekintettel a magyarságra. Az elemzéseket elsősorban a 2002 és 2011. évi népszámlálások végleges adatain végeztük, míg a tanuló fiatalok számának vizsgálatokor felhasználtunk más, országos statisztikákból származó nyilvántartásokat.

Az oktatás expanziója meghatározó szerepet játszik a fiatalok életpályájában, és ezáltal az egész társadalom átalakulásában. Megfigyelhető, hogy miközben a középfokú végzettség megszerzése a fent jelzett periódusban a kötelező 8. osztályos általános oktatási szintet befejező fiatalok többsége számára realitássá vált, és az érettségizők jelentős része felsőfokú képzettséget adó intézményben tanulhat tovább, ez részben a középosztályosodás folyamatának feltételeit vetíti előre a magyarországi tapasztalatok alapján (Kolosi 2000, Gábor 1993).

4.1. AZ OKTATÁS EXPANZIÓJA ÉS AZ ISKOLÁZOTTSÁG SZERKEZETÉNEK ÁTALAKULÁSA, 1992–2011: ORSZÁGOS TRENDEK

1990-től kezdve Romániában évről évre növekedtek a beiskolázási számok a közép- és felsőoktatásban. A középiskolai oktatásban ez a bővülés az 1990-es évek közepére leállt, mert a helyek száma a szakiskolai osztályokkal együttvéve lassan elérte a vonatkozó korosztályból továbbtanulni szándékozók számát, így a 2000-es években még sikerült csökkenteni az iskolai szintek közötti lemorzsolódást, ahogy azt a korcsoportos elemzésből látni fogjuk lennebb. A felsőoktatásban azonban ez a bővülés tovább tartott, és 2002-re a tandíjas helyeket számos egyetemen nem tudták betölteni. 2011-ben pedig már a tandíjmentes helyek betöltése is gondot okoz, még a nagy egyetemi központokban is. Hangsúlyosan igaz ez a magyar nyelvű felsőoktatásra, ahol még az őszi pótfelvételre is maradnak be nem töltött helyek. Az ezredforduló után bontakozott ki igazán a felsőoktatás expanziója Romániában, vagy legalábbis 2002 után „ért be” jelentősebb mértékben, így 2011-re joggal számíthattunk arra, hogy a népesség jelentősebb arányban fog közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezni, mint korábban. Az oktatás ilyen irányú expanziójának eredményeként 2011-ben a népszámlálás végleges eredményei szerint a romániai, 10 évet betöltött és idősebb össznépesség 14,4 százalékanak van felsőfokú végzettsége. Ez jelentős

emelkedést, megduplázódást jelent a 2002-es állapothoz képest, amikor mindössze 7,1 százalék volt ez az arány, 1992-ben pedig 5,1 százalék.

Romániában 1992-ben a 10 éves és idősebb népességből középfokú, érettségit adó végzettséggel rendelkezett 18,4 százalék, 2002-ben 21,4 százalék, 2011-ben pedig 24,4 százalék, ami az érettségivel rendelkezők számának a jelen tős emelkedését jelenti, tekintve hogy az egyetemet és posztliceális képzést végzettek is rendelkeznek érettségivel. A 2011. évi népszámláláskor a középfokú végzettségűek aránya összesen 55,9 százalék, ebből érettségizett 42 százalék, míg 2002-ben még az érettségizettek aránya 31,3 volt. A szakiskolával rendelkezők aránya enyhén csökkenést mutat, 10 év alatt 1,4 százalékos, ami arra utal, hogy többen választják a diplomás pályákat. Az általános iskolával rendelkezők aránya (ez lehet 8 vagy 10 osztály) nem változott 2002–2011 között, 27 százalék körül maradt. Az elemi iskolai szinten megrekedt népesség aránya (leszámítva a 10–14 éveseket, akik életkori okokból ide sorolódnak be) bár csökkent 27-ről 20 százalékra közel 20 év alatt 1992–2011 között, de továbbra is viszonylag magas (lásd 4.1. táblázat).

Jobban követhetjük az iskolázottság szintjében az utóbbi 10–20 évben bekövetkezett változásokat, ha a 15–29 éves népesség körében vizsgáljuk, 5 éves korcsoportok szerint. A fiatal korosztályok körében a 15–19 évesek még többnyire tanulnak. Ebben a korosztályban az elemi iskola után lemorzsolódottak aránya 1992-ben 6 százalék, ugyanez az arány 2002-ben 12 százalékra emelkedik, viszont 2011-re újra sikerült visszaszorítani az arányukat 6,2 százalékra. A 20–24 évesek körében 2002-ben a középfokú (szekundér) oktatásban részesültek aránya 68 százalék, ebből, 17,1 százalék szakiskolai képesítést, 44 százalékuk pedig középiskolát végzett és nem tanult tovább (még). A középiskolát végzettek aránya már 1992-ben is hasonló volt, ám míg 1992-ben csupán 1,2 százalékuk végzett egyetemet, 2002-re 4 százalékuk már felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A 20–24 évesek 2,6 százaléka 2002-ben posztliceális szakképzettséggel rendelkezik. A 25–29 évesek 12 százaléka végzett egyetemet, jó négy százalékkal többen, mint 1992-ben. A 20–29 évesek körében az elemi iskolai szinten megrekedő népesség aránya 2011-re már csak 4 százalék, ám továbbra is magas az általános iskolai végzettséggel megrekedtek aránya, 20,2 százalék. Ezek aránya mindössze 3 százalékos csökkent 2002 óta a korcsoportokon belül (lásd 4.1. táblázat).

A statisztikai adatok nem mutatják az oktatási expanzió hatását teljes egészében, mert a 2002-ben több, mint 700 000 fős, 2011-ben pedig már több mint 2 milliós nagyságrendű kivándorló népesség iskolázottságát nem ismerjük, de feltehetően jelentős része ugyancsak a magasabb iskolázottak köréből került ki, legalábbis 2002-ig (később, a tömeges kivándorlásból már minden iskolázottsági csoport kivette a részét, bár nem biztos, hogy arányosan).

4.1. táblázat

A 10 éves és idősebb népesség iskolai végzettsége Romániában összesen és a 15–29 éves korcsoportok, százalékos eloszlásban, az 1992., 2002. és a 2011. évi népszámlálások alapján

Korcsoport		15–19	20–24	25–29	15–29 összesen	Összesen 10 éves és idősebb*
Felsőfokú	1992		1,2	8,2		5,1
	2002	-	4,1	12,6	5,6	7
	2011	0,0	16,5	33,4	17,5	14,4
Posztliceális	1992	-	0,3	0,6		2
	2002	-	2,6	3,8	2,1	2,9
	2011	0,0	1,0	2,2	1,1	3,2
Középfokú (liceum)	1992	12,1	45,2	39		18,4
	2002	9,6	44	32	28,9	21,4
	2011	14,2	48,4	27,2	31,0	24,4
Szakiskola	1992	9,8	23	21,1		14,1
	2002	6,8	17,1	19,4	14,5	15,3
	2011	2,3	8,5	10,9	7,5	13,9
Általános iskola	1992	70,7	27	27,3		32,1
	2002	67,1	23,1	26,4	38,4	27,6
	2011	76,3	20,2	20,2	36,7	27,0
Elemi iskola (1–4)	1992	6,0	2,0	2,3		23,6
	2002	13,2	6,0	3,6	7,6	20,1
	2011	6,2	3,8	4,1	4,6	14,2
Iskolázatlan és egyéb**	1992	2,4	2,1	2,4		4,7
	2002	3,1	3,0	2,0	2,7	5,6
	2011	0,9	1,6	2,0	1,5	3,0

* 1992-ben a 12 éves és idősebb népességre számolták az arányokat.

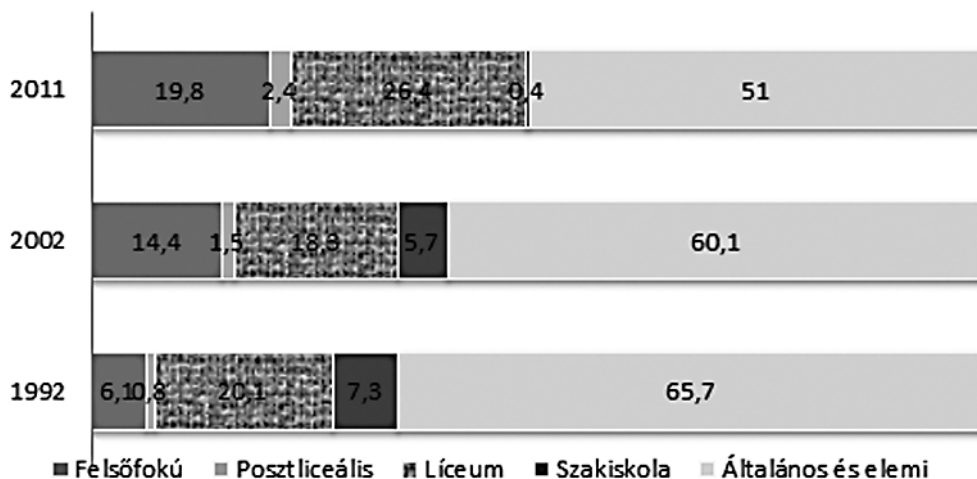
** Iskolai végzettség nélkül és nem nyilatkozott.

Forrás: Az 1992., 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 1994, 2004, 2013a). A százalékok a szerző számításai.

Az oktatási expanziót érzékeltetni lehet a beiskolázottak számának alakulásával is. Míg 1992-ben 4 055 825 beiskolázottat tartottak nyilván, ami a lakosság 17,8 százalékát tette ki, 2002-re a beiskolázottak száma jelentéktelen mértékben, 3 908 489 főre csökkent, így az ország nagyobb mérvű lélekszám-csökkenésének eredményeként ez a népesség 18,1 százalékát tette ki. 2011-re a beiskolázott népesség száma tovább csökkent, 3 284 322 főre, aránya pedig 16,2 százalékot tett ki. Ám látni fogjuk, hogy a termékenységi csökkenése és az előregedés következtében ez a korosztályi népességen belül jelentősebb növekedést jelent, akárcsak 1977–1992 között (lásd Varga 1998. 286). Lényegesen növekedik a felsőoktatásban részt vevők számaránya a beiskolázott népességben: 1992-ben mindössze 6,1; 2002-ben már 14,4; 2011-ben pedig 19,8 százalékuk felsőfokú intézményekben tanult (lásd 4.1. ábra), ami több, mint kétszeres növekedésre utal 1992–2002 között, míg 2002–2011 között 37,5 százalékot növekedett az arányuk. Az 1992–2002 közötti növekedést támasztják alá Erdei–Papp, akik az 1989/90. és 1999/2000. évi egyetemi hallgatói létszámokat vetették össze, és kimutatták, hogy a diákok létszáma megháromszorozódott (Er-

dei–Papp 2001. 107). Nyilván, a felsőoktatási keretszámok 1990–1992 között is jelentősen bővültek, ezért a két népszámlálás közötti hallgatói létszámnövekedés mintegy 2,3-szoros.

4.1. ábra. A beiskolázottak százalékos megoszlása iskolai szintenként Romániában, 1992, 2002, 2011 (%)

Forrás: Az 1992., 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 1994, 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

A 4.1. ábrán látható, hogy 2002-re visszaszorult a szakiskolákban tanulók számaránya, az 1992. évi 7,3-ról 5,7 százalékra, 2011-re pedig már 1 százalék alá csökkent. A drasztikus csökkenés egy átmeneti intézkedés miatt alakult így: 2009-ben E. Andronescu miniszteri mandátuma idején a szakiskolai képzést, különösen a nem technológiai területeken, jelentősen visszaszorították. Később, 2012-től újra részlegesen visszaállt a korábbi helyzet, viszont a 2011-ben felvett népszámlálási adatok még nagyrészt tükrözik a korábbi intézkedést. A szakiskolások számának csökkenése mögött a rendszerváltással és a társadalmi-gazdasági fejlődéssel járó munkaerőpiaci átrendeződések állnak, aminek következtében az érettségit sem adó szakiskolai képzés leértékelődött, és a felsőfokú képzettség megszerzésére irányuló igény megnőtt.

Ha megvizsgáljuk, hogy az oktatási rendszerben nemenként milyen összetétel uralkodik, láthatjuk, hogy a fiúk és a lányok aránya összességében kiegyensúlyozott, ám oktatási szintenként lényeges eltérések figyelhetők meg.

4.2. táblázat. A beiskolázottak eloszlása iskolai szintenként és nemenként, 2002, 2011 (%)

	2002		2011	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Összesen	49,9	50,1	50,5	49,5
Felsőfokú	46,2	53,8	47,4	52,6
Posztliceális	35	65	49,6	50,4
Líceum	46,8	53,2	51,0	49,0
Szakiskola	59,7	40,3	61,0	39,0
Általános és elemi	51,3	48,7	51,7	48,3

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

A 2002. évi népszámlálási adatok ugyanis azt mutatták, hogy a magasabb iskolai szinteken a „feminizálódás” jelensége jellemző, de ez 2011-re sokkal kisebb mértékben mutatható ki. 2002-ben a felsőoktatásban a beiskolázott nők aránya 53,8 százalékos volt, 2011-ben 52,6 százalék, ám a líceum utáni, posztliceális¹¹ szakképzésben 2002-ben már majdnem kétharmad arányban nők vesznek részt, 2011-re arányuk kiegyensúlyozódik, 50,4 százalékra csökken. A középiskolai képzésben még 2002-ben 53,2 százalékos nő-többség jellemző, ami 2011-ben már megváltozik, és arányuk 49 százalékra csökken. A szakiskolákban számottevő 60 százalékos férfi túlsúly figyelhető meg 2002-ben és 2011-ben is, az általános iskolai képzésben pedig végig kiegyensúlyozott arányok vannak elenyésző, 51 százalékos férfi túlsólytal (lásd 4.2. táblázat). Andor M. és Liskó I. magyarországi vizsgálatai az 1990-es években, a 2002. évi romániai arányokhoz hasonlóan a közép-fokú gimnáziumokban nő-többséget mutattak ki (Andor–Liskó 2000. 109–110).

4.3. táblázat. A beiskolázottak eloszlása iskolai szintenként és az oktatás tulajdonformája szerint, 2002, 2011 (%)

	2002		2011	
	Állami	Magán	Állami	Magán
Románia	96,3	3,7	93,4	6,6
Felsőfokú	79,2	20,8	74,0	26,0
Posztliceális	66,2	33,8	52,1	47,9
Líceum	99,4	0,6	97,1	2,9
Szakiskola	98,8	1,2	98,8	1,2
Általános és elemi	99,9	0,1	99,7	0,3

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

11 Érettségi utáni szakképzést jelent, Romániában nem számít felsőfokú végzettségnek.

Megvizsgáltuk a beiskolázott tanulók eloszlását az intézmény tulajdonformája szerint. A 4.3. táblázat adatai szerint látható, hogy milyen arányban tanultak a fiatalok állami és magán oktatási intézményekben (beleértve a felekezeti oktatást is), 2002-ben és 2011-ben. A középiskolai szinten és általános iskolában elenyésző a nem állami intézményekben tanulók aránya. Szembeötlően magas volt, már 2002-ben is, közel 34 százaléknyi a posztliceális, azaz a középiskola utáni szakképzésben részt vevő, magánintézményekben tanulók aránya, ami 2011-ben 47,9 százalékra emelkedett. A felsőoktatásban is a hallgatók számottevő része, egyötöde (20,8%) tanult 2002-ben magánintézményekben, ezek aránya is emelkedett 2011-re, de mérsékeltén, 26 százalékra. Már viszonylag korán, az 1990-es évek közepétől kialakult egy, különösen a keresettebb sikerszakmákra (jog, közgazdasági szakok, diplomácia) koncentráló magán-felsőoktatás, amelyek színvonala sok esetben elmarad az állami intézményekétől. Mindenesetre a felsőoktatás expanziójához a magánintézmények hálózata jelentősen hozzájárult, olyan felkészültségű fiatalok számára is lehetővé téve a felsőfokú tanulást, akiknek egyébként nem lett volna erre esélye. Országos szinten nem jelentős, de a magyarság szempontjából van jelentősége, hogy a 2000-es évektől a Sapientia EMTE és a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatói is a magánegyetemen tanulók sorait gyarapítják.

Ha megvizsgáljuk az egyetemi hallgatók arányát a 15–29 éves korosztályi népességben belül, akkor látható, hogy legtöbben a 20–24 évesek tanulnak egyetemen: 2002-ben e korcsoport mintegy 20,7 százaléka jár egyetemre, 2011-ben pedig arányuk 27,2 százalékra emelkedik. A 25–29 éveseknek 2002-ben több, mint 95 százaléka fejezte be egyetemi tanulmányait Romániában, 2011-ben pedig 90 százalék, így 7,8 százalékuk tanult még egyetemen. Míg 2002-ben 15–19 éves fiatalok 32,4 százaléka befejezte már a tanulmányait, 2011-ben mindössze 18,9 százalék, míg a többi 81,1 százalék tanult, ebből 7,8 százalékuk egyetemen (lásd 4.4. táblázat).

4.4. táblázat. A felsőfokú képzésben tanuló hallgatók aránya korcsoporton belül, 2002, 2011, Románia (%)

Év	Korcsoport	Tanul		Befejezték tanulmányait	Egyetemi hallgatók a beiskolázottak %-ában
		Egyetemi szinten	Alacsonyabb szinten		
2002	15–19	5,1	62,5	32,4	7,6
	20–24	20,7	3,8	75,5	84,5
	25–29	3,8	0,7	95,5	83,8
2011	15–19	7,8	73,3	18,9	9,6
	20–24	27,2	4,5	68,3	85,8
	25–29	7,8	2,2	90,0	78,2

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

Az egyetemen tanulók társadalmi háttérét vizsgálva szembetűnő, hogy meglepően alacsonyak a falusi környezetben élő fiatalok egyetemre jutási esélyei: 2002-ben alig több, mint 10 százaléka jött faluról az egyetemistáknak, és 2011-ben is csupán 16 százalék az

arányuk, miközben a korosztályokon belül 40–42 százalékuk él falun az állandó lakhely szerint (4.5. táblázat).

4.5. táblázat

Az egyetemen tanulók eloszlása az állandó lakhely típusa szerint, 2002, 2011 (%)

Év	Egyetemi hallgatók		20–24 évesek	
	Városok	Községek	Városok	Községek
2002	88	12	58,7	41,3
2011	83,6	16,4	58,2	41,8

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

4.2. A NÉPESSÉG ISKOLÁZOTTSÁGA NEMZETISÉG SZERINT

A romániai magyar nemzetiségű népesség körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 2011-ben mindössze 10,2 százalék, tehát több, mint 4 százalékkal marad el az országos átlagtól, és több mint 4,5 százalékkal a román nemzetiségű felsőfokú végzettségű népesség arányától. A 2002-es iskolázottsági helyzethez képest viszont a magyarság körében is jelentős növekedés következett be: akkor 5 százalékának volt felsőfokú végzettsége, ez az országos átlaghoz hasonlóan megduplázódott (lásd 4.6. táblázat). Bár az össznépesességhez képest a magyarság körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alacsonyabb maradt, mégis, a Papp Z. Attila által jelzett „képzési olló” kiegyenlítődése már 2002-ben megfigyelhető: miközben 1992 és 2002 között több, mint 15 százalékkal csökkent az iskoláskorú populáció, ezen belül pedig negyedével csökkent az elemi iskolai szinten tanulók száma, a felsőoktatásban tanulók aránya 114 százalékkal emelkedett 2002-ig 1992-höz képest (Papp 2010. 216, lásd még Csata et al. 2010. 67).

Az egyes iskolai szinteken belül megvizsgáltuk, hogyan változott a magyarság részaránya 2002-től 2011-ig. Az eredmények nem mutatnak lényeges változást a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében: a magyarság 2002. évi 4,7 százalékos részaránya 2011-re 4,4 százalékra csökkent, miközben a 10 éves és idősebb össznépesésben belül is a magyar nemzetiségűnek bejegyzettek részaránya 6,7-ről 6,2 százalékra változott. A posztliceális és a középiskolát végzettek részaránya magasabb néhány tizeddel, mint a teljes 10 éves és idősebb népesség aránya. Sajnos, az ismeretlen nemzetiségűek viszonylag magas aránya miatt, akikről viszont tudjuk, hogy átlag fölötti arányban iskolázottak, nem tudhatjuk egyértelműen, hogy az egyetemet végzettek arányán belül, a magyarok aránya valóban csökkent-e, vagy maradt a 2002-beli arány. Az viszont egyértelmű, hogy a korábbi felsőfokú iskolázottságbeli lemaradást a romániai magyarság nem tudta „ledolgozni” 2011-re sem. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők részaránya a magyar népességben belül már az 1977. évi népszámlálás alapján is alacsonyabb volt az össznépesésnél, de kismértékű lemaradás már korábban is megfigyelhető volt (lásd Kiss 2010a). Minden új lehetőség ellenére, amely a magyar nyelvű felsőoktatásban 2000 óta megjelent és kibontakozott, két strukturális hátrány továbbra is megmaradt: az egyik, hogy a főváros, Bukarest, felsőok-

tatásban betöltött vonzási funkciója a magyar népességre nem hat, mert a magyarság erdélyi életterületétől távol esik. Amennyiben viszont ezt Budapest helyettesíti, az ott végzetek nagy része külföldön marad, és így kikerül a romániai népszámlálás hatóköréből. A másik strukturális tényező, hogy a két utolsó népszámlálás között tíz évjárat egyetemi végzettjei növelték az iskolázottsági szintet, viszont a népesség többi részének iskolázottsága, egészen a nyugdíjas korúakig, nem változott lényegesen.

4.6. táblázat

A 10 év fölötti népesség iskolai végzettsége Romániában összesen és a magyar nemzetiségű népesség körében, 2002 és 2011 (%)

	Románia összesen		Magyar nemzetiségűek		Magyarok iskolai szintenként (százalék)	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Felsőfokú	7,0	14,4	5,0	10,2	4,7	4,4
Posztliceális	3,0	3,2	2,9	3,3	6,6	6,5
Középiskola	21,4	24,4	21,6	27,0	6,8	6,9
Szakiskola	15,3	13,9	17,7	15,9	7,8	7,1
Általános	27,6	27,0	31,6	30,5	7,7	7,0
Elemi (1–4)	20,1	14,2	17,6	11,0	5,9	4,8
Iskolázatlan	5,6	3,0	3,6	2,1	4,4	4,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	6,7	6,2

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

A 2011-es népszámlálás szerint posztliceális végzettséggel és (érettségi utáni) mesteriskolával a népesség 3,2 százaléka rendelkezik, ez mind a románok, mind pedig a magyarok körében 3,3 százalék. Középiskolai végzettséggel az össznépesség közel egynegyede rendelkezik, akárcsak a román nemzetiségűek körében (24,7 százalék), a magyarok körében is arányuk mintegy 2,5 százalékkal magasabb az országos átlagnál, 27 százalék. A szakiskolát végzettek körében van egy 2 százalékos „előnye” a magyaroknak, 15,9 százalékal, az országos 13,9 százalékhöz képest és hasonlóan, az általános iskolát végzett romániai magyarok aránya 30,5, a románoké pedig 26,6 százalék, míg az össznépesség körében ez 27 százalék. Az elemi szintű iskolázottsággal rendelkezők körében a magyarok aránya alacsonyabb (11 százalék), mint a románok (13,8), illetve az össznépesség körében, és az iskolázatlanok aránya is kissé alacsonyabb (2,1 százalék) a magyarok körében (lásd 4.6. táblázat).

A roma nemzetiségűnek jegyzett népesség körében messze rosszabb az iskolázottság helyzete, mint a magyaroké. Mindössze 0,7 százalékuk rendelkezik felsőfokú diplomával, és 4,9 százalék középiskolával, 34 százalékuknak csak elemije van és 20,2 százalékuk nem járt iskolába, ezek túlnyomórészt funkcionális, vagy tényleges analfabéták (lásd 4.7. táblázat).

Nemek szerint megfigyelhetünk bizonyos sajátosságokat: először is a 2002-es népszámláláshoz képest megfordult a helyzet, mára már a nők iskolai végzettsége magasabb,

tehát az egyetemet végzett nők aránya ország szinten 15, a férfiaké 14,4 százalék. A magyarok körében is tükröződik ez, itt a férfiak 9,8, a nők 10,6 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Posztliceális és középiskolai végzettségűek esetében a nők és a férfiak aránya megegyezik, a szakiskolát végezettek körében megmaradt a hagyományosan jellemző férfi dominancia (lásd 4.7. táblázat).

4.7. táblázat

A 10 év fölötti népesség iskolai végzettsége, nemenként, nemzetiség szerint 2011 (%)

Románia	Felsőfokú	Posztliceális	Középiskola	Szakiskola	Általános (8 osztály)	Elemi (1–4 osztály)	Iskolázatlan	Összes
Összesen	14,4	3,2	24,4	13,9	27,0	14,2	3,0	100,0
Román	14,8	3,3	24,7	14,3	26,6	13,8	2,5	100,0
Magyar	10,2	3,3	27,0	15,9	30,5	11,0	2,1	100,0
Roma	0,7	0,2	4,9	4,2	35,7	34,2	20,2	100,0
Ismeretlen nemzetiségű	18,9	2,7	25,3	11,0	24,6	14,0	3,5	100,0
Férfiak összesen	13,8	3,2	24,4	19,1	24,9	12,1	2,5	100,0
Román	14,2	3,4	24,8	19,6	24,5	11,5	2,0	100,0
Magyar	9,8	3,2	26,4	23,0	26,2	9,5	2,0	100,0
Roma	0,7	0,2	5,5	5,8	37,2	33,6	17,1	100,0
Nők összesen	15,0	3,2	24,3	9,0	29,0	16,1	3,5	100,0
Román	15,4	3,3	24,7	9,3	28,5	16,0	2,9	100,0
Magyar	10,6	3,5	27,6	9,5	34,5	12,3	2,1	100,0
Roma	0,7	0,2	4,3	2,5	34,2	34,8	23,4	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b). A százalékok a szerző számításai.

Településtípus szerinti bontásban láthatóak azok a jelentős iskolázottsági különbségek, amelyek Romániát régóta jellemzik. Amíg városban 22,4 százaléknak van egyetemi, és 30,3 százaléknak középiskolai végzettsége, addig a falusi népesség körében mindössze 4,7 százaléknak van egyetemi, és 17,2 százaléknak középiskolai végzettsége. Az adatokból azt is megtudhatjuk, hogy a magyar nemzetiségű népesség iskolázottságban lemaradása városban jelenik meg, ott „csupán” 15,3 százaléknak van (a románok 23,4 százalékához képest) felsőfokú végzettsége, és 32,5 százalék végzett középiskolát. A magyar falusi népességnek az össznépességgel megegyezően 4,7 százaléka végzett egyetemet, 21 százaléka középiskolát, ami közel három százalékkal több, mint az országos átlag.

Nem és településtípus szerinti kereszt táblák szerint a városi nők a legiskolázottabb csoport: 23 százaléku végzett egyetemet, 1,1 százalékkal megelőzve a városi férfiakat, a magyar városiak esetében viszont mindkét nem esetében ugyanannyi, 15,3 százalék a felsőfokú végzettségűek aránya (lásd 4.8. táblázat).

4.8. táblázat. A 10 év fölötti népesség iskolázottsága nemek és településtípus szerint, nemzetiségként, 2011 (%)

Városok népessége	Felső- fokú	Poszt- liceális	Középis- kola	Szak- iskola	Általános	Elemi	Iskolá- zatlan	Összes
Összesen	22,4	4,6	30,3	13,2	19,0	8,5	1,9	100,0
Román	23,4	4,8	30,9	13,5	18,1	7,9	1,4	100,0
Magyar	15,3	4,8	32,5	15,2	23,1	7,6	1,4	100,0
Roma	1,3	0,4	7,7	5,2	35,2	31,2	19,1	100,0
Férfiak								
Összesen	21,9	4,5	30,2	17,5	16,7	7,5	1,8	100,0
Román	22,8	4,8	30,8	17,8	15,8	6,7	1,4	100,0
Magyar	15,3	4,8	31,7	21,7	18,5	6,5	1,4	100,0
Roma	1,3	0,4	8,4	6,9	36,1	30,7	16,3	100,0
Nők								
Összesen	23,0	4,6	30,4	9,4	21,1	9,5	2,0	100,0
Román	23,8	4,7	31,1	9,7	20,2	8,9	1,5	100,0
Magyar	15,3	4,9	33,2	9,6	27,1	8,5	1,4	100,0
Roma	1,4	0,4	7,0	3,4	34,1	31,7	22,0	100,0
Községek	Felső- fokú	Poszt- liceális	Középis- kola	Szak- iskola	Általános	Elemi	Iskolá- zatlan	Összes
Összesen	4,7	1,5	17,2	14,7	36,6	20,9	4,3	100,0
Román	4,8	1,6	17,5	15,2	36,4	20,8	3,7	100,0
Magyar	4,7	1,7	21,0	16,6	38,6	14,7	2,8	100,0
Roma	0,3	0,1	3,2	3,5	36,0	36,0	20,9	100,0
Férfiak								
Összesen	4,5	1,7	17,8	21,0	34,3	17,4	3,4	100,0
Román	4,6	1,8	18,1	21,7	34,2	16,9	2,8	100,0
Magyar	4,1	1,6	20,8	24,3	34,0	12,6	2,6	100,0
Roma	0,3	0,1	3,7	5,1	37,8	35,4	17,6	100,0
Nők								
Összesen	5,0	1,4	16,7	8,5	38,8	24,4	5,3	100,0
Román	5,1	1,5	16,9	8,8	38,6	24,5	4,6	100,0
Magyar	5,2	1,8	21,1	9,2	43,0	16,7	2,9	100,0
Roma	0,4	0,1	2,6	1,9	34,2	36,6	24,2	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a, b). A százalékok a szerző számításai.

4.3. AZ ERDÉLYI NÉPESSÉG ISKOLÁZOTTSÁGA MEGYÉNKÉNT, NEMZETISÉG SZERINT

Az erdélyi népesség iskolázottságát vizsgálva, a 10 éves és idősebb népességre vonatkozóan megállapíthatjuk, hogy az egyetemet végzettek aránya az országos 14 százalékos átlagot követi, és mindössze egy százalékkal nagyobb a középiskolát, illetve szakiskolát végzettek aránya, mint Románia szinten. Nemzetiségek szerint a román népesség iskolázottsága magasabb az országos átlagnál és a többi régió népességénél is: az erdélyi románok

körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 15,9 százalék, majdnem két százalékkal több az országos átlagnál, és közel 6 százalékkal magasabb, mint a magyarok körében. A magyar népesség hátrányát az egyetemet végzettek körében az országos tendenciák vizsgálatánál is láthattuk, most ennek a hangsúlyosabb formáját figyelhetjük meg Erdélyen belül. A román iskolázottsági helyzete Erdélyben is ugyanolyan aggasztó, mint országos szinten. Kevesebb, mint egy százalékuk végzett egyetemet, a középiskolát és szakiskolát végzettek aránya együttesen sem éri el a 10 százalékot, mintegy 71 százalékuk mindössze elemi vagy általános iskolát végzett, és közel 20 százalékuk nem járt iskolába (lásd 4.8. táblázat).

A megyénkénti helyzetet vizsgálva, két jellegzetességet lehet kiemelni. Egyrészt, a felsőfokú végzettséggel és (érettségit adó) középiskolával rendelkezők aránya eltérő. Azon megyékben, ahol a 200 000 fő fölötti megyeszékhelyeken egyetemi központok is működnek (Kolozs, Temes, Brassó), az egyetemet végzettek aránya 20 százalék körüli, és az érettségizett középfokú végzettségűek aránya 20–30 százalék körüli, jóval az országos 25, vagy az erdélyi 25 százalékos átlag fölött. Székesfehérvár és Bihar megyében, ahol ugyancsak kisebb egyetemi központ is működik, az erdélyi átlag körül van az egyetemet és középiskolát végzettek aránya. A többi megyében mindenhol az erdélyi, illetve országos átlag alatt van a két magasabb iskolázottsági szinttel rendelkezők aránya. Arad, Fehér és Hunyad megyében, amelyek ugyancsak kisebb egyetemi központokkal is rendelkeznek, 13–14 százalék végzett egyetemet, és 23–25 százalék középiskolát, a többi megyékben 10–11 százalékuk végzett egyetemet, és 24–25 százalékuk középiskolát. Kivételt képez Kovászna és Harghita megye, ahol az egyetemet végzettek aránya a legalacsonyabb a régióban, 9,6–9,8 százalék. Viszont Harghita megyében a középiskolát végzettek aránya 29,2 százalék, egyik legmagasabb Erdélyben. A megyei átlagértékek mögül kitűnnek a nemzetiségi sajátosságok is. A magyar nemzetiségű népességnek az országos vagy erdélyi átlagnál jóval alacsonyabb, 10 százalékos felsőfokú iskolázottsági szintje tükröződik vissza a székely megyékben, ahol ők alkotják a népesség nagy többségét. A román népességgel való összehasonlításban legtöbb megyében megfigyelhető néhány százalékos lemaradás a diplomások körében, a legnagyobb, 6–7 százalékos lemaradás a nagy egyetemi központokban figyelhető meg, a legkisebb, 1 százalék alatti eltérések pedig az alacsony iskolázottságú megyékben: Máramaros, Beszterce, Krassó-Szörény, itt a magyarok aránya 10 százalék alatt van; kicsi az eltérés Hunyad megyében is, 1,7 százalék. A székely megyékben is a románok körében a felsőfokú végzettségűek aránya 13 százalék körüli (Maros megyében 14,7), a magyaroké 9–10 százalékos.

A középiskolát végzettek körében már kiegyensúlyozottabb a helyzet. Fehér, Kovászna, Beszterce és Máramaros megyékben a magyar népesség középfokú iskolázottsága 2–3 százalékkal magasabb a románokénál, és számos más megyében megegyezik vagy egy százalékkal tér el a románokétól (lásd a mellékletben 4.15. táblázat). Nyilván, ez összességében azt jelenti, hogy Erdély szinten még egy százalékos többletet sem jelent a magyarok számára, míg a felsőfokú végzettségűek esetében, mint láttuk, a románok többlete 5 százalék fölötti. A román iskolázottságában jelentősebb megyei eltérések nincsenek. A hagyományosan németek lakta megyékben (Székesfehérvár, Brassó, Temes) a német nemzetiségű népesség iskolázottsága átlagos 2011-ben, a felsőfokú végzettség esetén, és akár átlag alatti a középiskolát végzettek esetében, bár egy fél évszázaddal korábban még jelentős előnyük volt más etnikumokkal szemben. Ennek oka feltehetően egyrészt az előregedett

korstruktúra, másrészt, hogy az amúgy is nagyon előregedett német kisebbség körében a magasabb iskolázottságúak köréből nagyobb volt az elvándorlás.

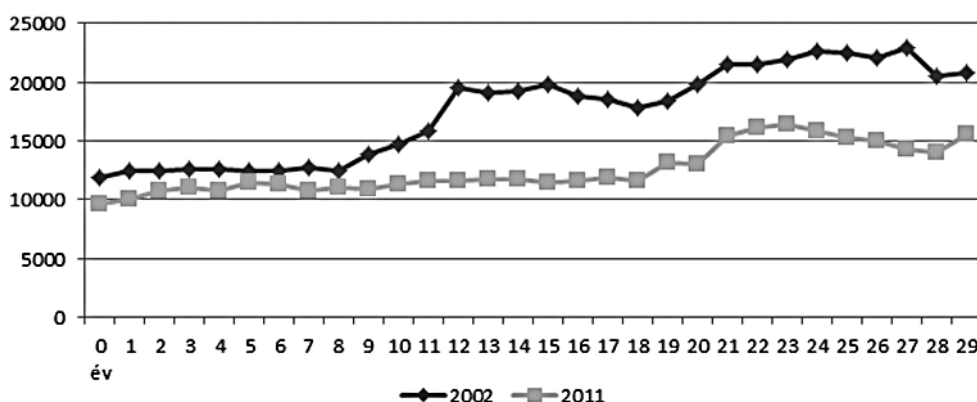
4.4. A ROMÁNIAI MAGYAR TANULÓ NÉPESSÉG (BEISKOLÁZOTTAK) SZÁMA ÉS ÖSSZETÉTELE

A tanuló fiatalok számának csökkenését vizsgálándó, először nézzük meg, hogyan alakult a fiatal, azon belül az iskoláskorú népesség száma korévek szerint. A két utolsó népszámlálás azt mutatja, hogy a romániai magyar fiatalok száma 1990 és 2011 között, 22 év alatt, nagymértékben csökkent, mintegy felére, 20–22 000 körüli lélekszámról 10 000 körülire, évszázatonként.

A 10 és 29 éves fiatalok száma 2002 és 2011 között 25–30 százalékkal csökkent, de a 0–10 éves népesség körében is megfigyelhetünk 8–15 százalék között mozgó csökkenést (lásd 4.2. ábra).

Ennek okai a termékenységi 1990 utáni csökkenése, illetve a termékeny korúak tömeges kivándorlása 1988-tól.

4.2. ábra. Az erdélyi 0–29 éves magyar fiatalok száma korévenként, 2002, 2011

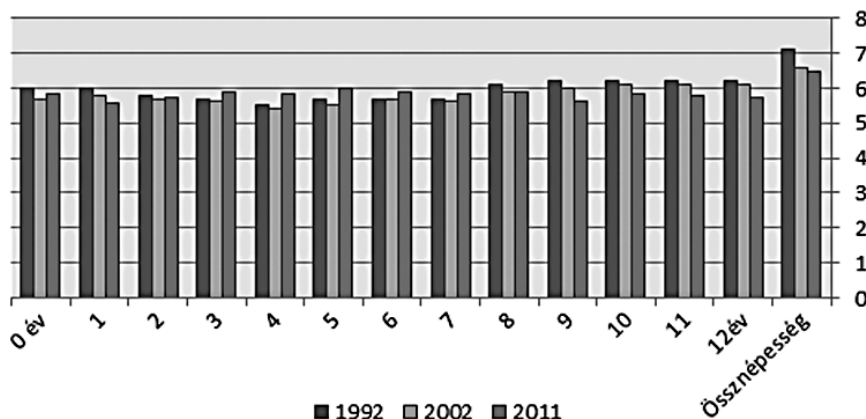
Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

Az 1992., 2002. és 2011. évi népszámlálások korévek szerint részletezett nemzetiségi adatai alapján elmondható, hogy Romániában az 1992-ben 12 éven aluli magyar népesség aránya, akik 2002-ben a 10–22 évesek iskoláskorú népesség lettek, nem éri el az össznépességi arányt (7,1, 6,6, illetve 6,5 %, lásd 4.3. ábra). A legkevesebben az 1992-ben 4 és 5 évesek vannak, 5,5 százaléka az azonos korú romániai népességnek. Azóta 2011-re a relatív arányok emelkedtek, mivel országos szinten is csökkent a termékenység, ami a magyarok körében és a dél-erdélyi románok körében már korábban elkezdődött. Viszont ha beleszámoljuk, hogy 1992–2002 között a kivándorlás a magyarokat az országos átlaghoz képest lényegesen csökkentette, akkor 2002-re ugyanazon kohorszban alacsonyabb

nyabb nemzetiségi arányokat látunk. A jelenség nagyságrendjét mutatja, hogy 1992–2002 között összesen 120 000 erdélyi magyar vándorolt ki, illetve élt ideiglenesen Magyarországon (lásd Veres 2002 és 8. fejezet).

2011-ben a magyarok aránya a 0–12 éves népességben nem haladja meg a 6 százalékot, és a 2002. évi adatokhoz képest 0–7 éves korúak esetében inkább magasabb, a 8–12 évesek esetében inkább alacsonyabbak az arányok¹².

4.3. ábra. A 0–12 éves korú magyar népesség aránya Romániában, korévek szerint, 1992, 2002, 2011 (%)*

* A 2011. évi százalékok a nemzetiségükről nyilatkozott népességből vannak számítva.

Forrás: Az 1992., 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 1994, 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

Megvizsgáltuk, hogy a különböző iskolai szinteken tanuló magyar fiatalok aránya a főbb nemzetiségekhez viszonyítva Romániában hogyan alakult 1992–2011 között. 1992-ben a beiskolázottak körében a magyar tanulók aránya a 6–20 éves korosztályi arányt, az 5,8 százalékot jócskán meghaladta. A különböző iskolai szinteket vizsgálva megfigyelhető, hogy a középiskolások körében a magyarok felülreprezentáltak, 6,88 százalékkal, míg a 15–19 évesek körében arányuk mindössze 5,7 százalék volt. Az 1–4 osztályos, elemi iskolai szinten a magyarok aránya viszonylag pontosan megegyezik a korosztályi aránnyal. A felsőfokú oktatási intézményekben tanuló magyarok 1992. évi 5,2 százalékos aránya alacsonyabb, mint a 20–24 éves korosztályi fiatalok 6,1 százaléka. Ám ha 2002-ben a Magyarországon felsőoktatási intézményekben tanuló erdélyieket is beszámítjuk, akkor az országos korosztályi arányt már jobban megközelítik a magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók (lásd 4.9. és 4.10. táblázat).

¹² Itt megjegyzendő, hogy a koréves nemzetiségi arányok esetében kisebb becslési torzítás is előfordulhat, mert a nemzetiség nélkül utólag összesített népesség korösszetétele csak 5 éves korcsoportos bontásban volt hozzáférhető, ezért az éves adatok ebből lettek átlagolva.

4.9. táblázat

A beiskolázottak aránya nemzetiségenként és iskolai szintenként Romániában, 1992

Iskolai szint	Románok	Magyarok	Romák/cigányok	Egyéb
Beiskolázva összesen	91,09	6,28	1,35	1,28
Felsőfokú	93,28	5,18	0,11	1,43
Posztliceális	91,15	7,7	0,12	1,03
Líceum	91,68	6,88	0,29	1,15
Szakiskola	91,88	6,49	0,58	1,05
Általános	90,83	6,33	1,56	1,28
Elemi	90,37	5,98	2,28	1,37

Forrás: A 1992. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 1994). A százalékok a szerző számításai.

4.10. táblázat

A tanuló fiatalok aránya nemzetiségenként és iskolai szintek szerint Romániában, 2002

Iskolai szint	Románok	Magyarok	Romák és egyéb nemzetiségűek
Beiskolázva összesen	90,9	5,5	3,6
Felsőfokú	93,3	4,9 (5,4*)	1,8
Posztliceális	90,4	8,7	0,9
Líceum	92,9	5,5	1,5
Szakiskola	91,5	6,1	2,3
Általános	90,2	5,5	4,4
Elemi	88,9	5,6	5,5

* Korrigált adat a Magyarországon tanulók 3090-es hivatalos létszámával.

Forrás: A 2002. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2004). A százalékok a szerző számításai.

4.11. táblázat

A tanuló fiatalok aránya nemzetiségenként és iskolai szintek szerint Romániában, 2011*

Iskolai szint	Románok	Magyarok	Romák/cigányok	Egyéb	Ismeretlen (nincs adat)
Beiskolázva összesen	89,1	5,7	3,9	1,3	8,8
Felsőfokú	92,7	5,2	0,2	1,8	6,5
Posztliceális	90,6	7,4	1,1	0,9	7,1
Líceum	90,2	5,8	2,9	1,1	7,0
Szakiskola	87,1	7,7	3,8	1,4	15,3
Általános	87,7	5,8	5,4	1,1	10,3
Elemi	86,2	5,9	6,8	1,1	11,2

* A százalékos eloszlások az ismert nemzetiségű beiskolázott népességre vannak arányítva.

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013c). A százalékok a szerző számításai.

Iskolai szintenként vizsgálva látható, hogy míg 1992-ben az általános iskolában több, mint 6 százalék magyar nemzetiségű gyermek tanult országszerte, addig ez 2002-re már 5,5 százalékra csökkent, 2011-re pedig kissé újra emelkedett, 5,7 százalékra. A líceumokban tanulók körében is az 1992 évi 6,8 százalékos arány 2002-re 5,5 százalékra csökken, majd 2011-ben újra emelkedik 5,8 százalékra. A 4.3. ábrán látható, hogy az 1992-ben 2–6 évesek 2002-re éppen középiskolás korúak lettek, 2011-ben pedig egyetemen tanulnak, ám arányuk országos szinten valahol az 5,5–5,7 százalék körül mozog. Tehát statisztikailag arányosan „képviselek” a magyarok, a közoktatás szintjein, ám a többséghez képest 1992-ben megfigyelt fokozottabb középiskolás továbbtanulási kedv feltehetően megmaradt, csak hogy ez a többlet a kelet-magyarországi beiskolázási számokat gyarapította (számukat több, mint ezerre becsülik 2002-ben). Később, 2011-re e jelenség mérséklődik, és, mint láttuk, az akkori magyar középiskolások aránya pontosan megegyezik a korosztályi arányokkal (a 2002-ben 4–7 évesek aránya 5,7 százalék körüli a 4.3 ábrán). A szakiskolai és posztliceális képzésben a magyarok felülreprezentáltsága megmaradt, sőt a líceum utáni szakképzésben a magyarok aránya 2002-re 8,7 százalékra emelkedett, ami a 19–22 éves fiatalok 6 százalékos korosztályi arányának majdnem másfélszerese. A felülreprezentáltság 2011-re is megmaradt, kisebb mértékben, 7,4 százalékban. Az egyetemi képzésben viszont a magyarok aránya 2002-ben országos szinten 4,9 százalék, ami az előbb már említett 19–22 éves magyarok 6 százalékos országos arányához képest igen alacsony. Ennek okait 2002-re már nem lehet elsősorban a magyar nyelvű felsőoktatás hiányosságaiban keresni, hanem másik két ok kínálkozik: hivatalos magyar oktatási minisztériumi adatok alapján 3090 román állampolgár tanult 2001/2002-ben Magyarországon. Ezek hozzáadásával a romániai magyarok részesedése a felsőoktatásban 5,4 százalékra emelkedik, ami még mindig alacsony. A 2011. évi 5,2 százalékos részesedés is elmarad a korosztályi 6 százalékos aránytól. A másik magyarázat, hogy a magyarok az elmúlt évtizedekben a románoknál nagyobb arányban választották a posztliceális képzéseket mint az egyetemi továbbtanulást, ennek okait azonban a rendelkezésünkre álló adatokkal nem tudjuk feltárni.

Megvizsgáltuk a 15–29 éves korcsoportokban a felsőoktatásban továbbtanulók arányát a magyarok körében, és összehasonlítottuk a romániai össznépeséssel. Azt találtuk, hogy amíg az össznépeség körében a 20–24 éves korosztályban 27 százalék tanul egyetemen, a romániai magyar azonos korú fiataloknak csak a 23,5 százaléka (lásd M4.17. melléklet). A Mozaik2001 kutatás eredményei azt mutatták, hogy az erdélyi magyar fiatalok, különösen a megyei kisebbségben és szórványban élők jelentős korosztályukat meghaladó arányban tanulnak közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, ám a Székelyföldön az egyetemen tanulók aránya az átlagnál alacsonyabb volt 2001-ben (Csata 2004).

Az egyetemen való továbbtanulás esélyeit tekintve megfigyelhetjük, hogy esélyhányadosok alapján az elemi iskolai szinten tanuló magyarok egyetemi továbbtanulási esélyhányadosa 2011-ben 0,72-re emelkedett, a középiskolában tanulók esetében pedig 0,67. Még 2002-ben az elemi szinten tanulók esélyhányadosa 0,49, a középiskolások esetében 0,69 volt (lásd Csata et al. 2010. 67). Tehát a középiskolások esetében 2002–2011 között az esélyek nem változtak lényegesen, az elemi iskolások esetében lényeges a növekedés. Ennek fő oka azonban elsősorban a 6–10 éves magyar népesség számának lényeges csökkenése, mert a felsőoktatásban részt vevő magyar népesség száma ebben a periódusban nem emelkedett nagymértékben, csupán mintegy 15,2 százalékos növekedésre került

sor. 2002-ben 27 522, a 2011. évi népszámláláskor pedig 31 730 a magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók száma, több mint hétezerrel kevesebb, mint amennyit Csata és társai becsültek akkor, ha az expanzió olyan ütemben folytatódott volna 2002 után is, mint előtte (Csata et al. 2010. 67).

A romániai magyar tanuló népesség iskolai szintek közötti eloszlását vizsgálva, a román nemzetiségűekkel összehasonlításban, 2002-ben már megfigyelhető a lemaradás a magyarok körében: a felsőfokú intézményekben tanulók aránya 5 százalék, alacsonyabb, mint a románok 6,3 százaléka (lásd 4.7. táblázat). 2011-ben, megfigyelhető, hogy érvényre jutott a felsőoktatás tömegesedése, mintegy háromszorosára nőtt az egyetemen tanulók aránya a teljes beiskolázott népességen belül. A felsőfokú szinten (egyetemen) tanulók magyarok ekkor is alacsonyabb, aránya 2,7 százalékkal elmarad a románok 21 százalékától. „Sovány” vigasz, hogy a posztliceális szakképzésben tanuló magyarok aránya 0,7 százalékkal magasabb a románokénál. Nemek és településtípus szerint vizsgálva megfigyelhető, hogy a felsőfokú képzésben való részvétel terén 2011-ben a legnagyobb lemaradás a városi férfiak körében van, több mint 4 százalékkal, míg a községekben élő magyar vidéki népesség még nagyobb arányban tanul egyetemen (8,3%), mint a román nemzetiségűek (7,6%, lásd 4.13. táblázat és M4.14. melléklet).

4.12. táblázat

A beiskolázott népesség eloszlása iskolai szintenként, nemzetiségek szerint, 2002 (%)

Iskolai szint	Felsőfokú	Posztliceális	Líceum	Szakiskola	Általános	Elemi
Összesen	6,1	0,8	20,1	7,4	35,1	30,6
Románok	6,3	0,8	20,2	7,4	35,0	30,4
Magyarok	5,0	0,9	22,0	7,6	35,4	29,1
Romák/cigányok	0,5	0,1	4,3	3,2	40,5	51,5

Forrás: A 2002. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2004). A százalékok a szerző számításai.

4.13. táblázat. A beiskolázott népesség eloszlása iskolai szintenként, nemzetiségek, nemek és településtípus szerint, 2011 (%)

	Felsőfokú	Posztliceális	Líceum	Szakiskola	Általános	Elemi
Összesen	19,8	2,5	26,4	0,4	25,6	25,3
Románok	21,0	2,5	27,2	0,4	24,9	23,9
Magyarok	18,3	3,2	27,2	0,5	25,5	25,3
Romák	1,3	0,7	19,9	0,4	34,8	43,0
Egyéb	29,8	1,7	23,0	0,4	22,6	22,4
Nincs adat	14,9	2,0	21,4	0,6	29,5	31,5
Férfiak						
Összesen	18,6	2,4	26,6	0,5	26,2	25,7
Románok	19,8	2,5	27,5	0,4	25,5	24,2
Magyarok	16,7	3,4	27,6	0,6	26,0	25,8
Romák	1,2	0,8	20,3	0,4	35,0	42,2
Egyéb	31,8	1,6	22,2	0,5	22,0	22,0
Nincs adat	12,9	1,9	20,3	0,7	30,8	33,5

	Felsőfokú	Posztliceális	Líceum	Szakiskola	Általános	Elemi
Nők						
Összesen	21,0	2,5	26,2	0,3	25,1	24,9
Románok	22,3	2,6	26,9	0,3	24,3	23,6
Magyarok	19,9	3,1	26,8	0,4	25,0	24,8
Romák	1,3	0,6	19,5	0,3	34,5	43,8
Egyéb	27,6	1,8	23,9	0,3	23,5	22,9
Nincs adat	16,7	2,2	22,4	0,6	28,4	29,7
Városok						
Összesen	30,0	2,4	24,6	0,3	21,3	21,4
Románok	32,0	2,5	25,2	0,2	20,2	19,8
Magyarok	28,0	3,1	25,3	0,4	21,7	21,5
Romák	2,4	1,0	21,6	0,4	34,2	40,3
Egyéb	48,0	1,2	18,3	0,1	16,3	16,1
Nincs adat	18,8	2,1	20,5	0,5	27,4	30,6
Községek						
Összesen	7,2	2,5	28,7	0,5	31,0	30,0
Románok	7,6	2,6	29,7	0,5	30,7	29,0
Magyarok	8,3	3,4	29,1	0,6	29,4	29,2
Romák	0,6	0,5	19,0	0,3	35,1	44,5
Egyéb	7,7	2,3	28,7	0,7	30,4	30,1
Nincs adat	6,9	1,8	23,1	0,9	33,9	33,4

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013c). A százalékok a szerző számításai.

Megvizsgáltuk a magyar nemzetiségű beiskolázott népesség eloszlását 6–29 évesekre, életkor szerint, 2011-ben. Megfigyelhetjük, hogy a 7 évesek 87,5, majd a 8–12 évesek 97–98 százaléka beiskolázott, és a lemorzsolódás 13–16 éves korig alig 1 százalékos. A 15–17 évesek 88–90 százaléka középiskolában tanul, és aztán a 19–20 évesek mintegy fele tanul még tovább, 30–35 százaléka egyetemen a többiek még középiskolában vagy posztliceális szakképzésben. 22 éves kor után fokozatosan csökken a továbbtanulók aránya, posztgraduális képzésben vagy későbbi egyetemi képzésben részt vevők aránya 25 éves korban már csak 10 százalék körüli, és 29 éves korra már csak 5 százaléka tanul, különböző szinteken (lásd 4.14. táblázat).

4.14. táblázat. A magyar nemzetiségű beiskolázott népesség eloszlása iskolai szintenként, életkor (korévek) szerint, 2011 (%)

	Beiskolázva összesen	Felső- fokú	Poszt- liceális	Líceum	Szakis- kola	Általános	Elemi
Összesen	14,1	2,6	0,5	3,8	0,1	3,6	3,6
6 éves	19,5	-	-	-	-	-	19,5
7 éves	87,5	-	-	-	-	-	87,5
8 éves	95,6	-	-	-	-	-	95,6
9 éves	97,0	-	-	-	-	-	97,0
10 éves	98,4	-	-	-	-	25,6	72,9

	Beiskolázva összesen	Felső- fokú	Poszt- liceális	Líceum	Szakis- kola	Általános	Elemi
11 éves	98,0	-	-	-	-	87,7	10,3
12 éves	97,4	-	-	-	-	92,5	4,9
13 éves	96,6	-	-	-	-	90,6	6,0
14 éves	95,3	-	-	28,7	1,0	62,2	3,5
15 éves	97,7	-	-	88,3	-	9,4	-
16 éves	96,9	-	-	91,5	0,1	5,3	-
17 éves	93,5	-	-	88,2	2,1	3,1	-
18 éves	73,8	6,4	0,7	63,2	1,5	1,9	-
19 éves	52,6	30,9	2,9	17,3	1,0	0,6	-
20 éves	44,6	35,5	3,8	4,9	0,4	-	-
21 éves	37,1	31,4	3,2	2,3	0,2	-	-
22 éves	27,1	23,4	2,3	1,3	0,1	-	-
23 éves	21,1	18,5	1,7	0,9	0,1	-	-
24 éves	13,9	11,3	1,5	0,9	0,1	-	-
25 éves	10,8	8,3	1,6	0,8	0,0	-	-
26 éves	9,8	7,1	1,9	0,7	0,0	-	-
27 éves	8,5	6,1	1,7	0,6	0,0	-	-
28 éves	8,1	5,8	1,7	0,6	0,1	-	-
29 éves	5,1	2,8	1,7	0,6	-	-	-

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013c). A százalékok a szerző számításai.

4.5. AZ OKTATÁS NYELVE ÉS A ROMÁNIAI MAGYAR FIATALOK

A nemzeti kisebbségekhez tartozó fiatalok számára az anyanyelvű oktatási intézmények, tagozatok és osztályok léte biztosítja az egyenlő esélyeket a továbbtanuláshoz, amennyiben a kisebbségi nyelv valóban az anyanyelvük. Romániában viszonylag kiterjedt magyar nyelvű oktatási hálózat működik minden szinten, de nem minden területen, szakmai és földrajzi értelemben sem. 1990-től kezdődően a magyar tananyelvű oktatás folyamatosan bővül, miközben a magyar tanuló korosztályok egyre kisebb lélekszámúak. Ennek eredményeként a magyarok aránya a beiskolázott népességen belül a különböző közoktatási szinteken többé-kevésbé közelíti a magyar nemzetiségűek korosztályi arányait, ám magyar nyelvű oktatás részesedése jóval elmarad a korosztályi részesedéstől. A romániai magyar oktatáspolitikai sokéves törekvése ellenére sem tudta a magyar tanulók egészét magyar tagozatra vonzani. Ennek több oka van, ám a legfőbb ok a magyarság nagymértékű területi szóródása, aminek eredményeként a szórványban élő magyar fiatalok anyanyelvi szinten beszélnek románul így sokan a megújuló nagyobb szakosodást nyújtó román tananyelvű iskolahálózatának keretében tanulnak a közép- és szakiskolákban (lásd még Magyarai 2013). A felsőoktatásban ez a tendencia még inkább érvényesül, de immár az egész ország viszonylatában. Ezzel együtt, 2011-re a magyar nyelven tanulók aránya rendszerint növekedést mutatott 2002-höz képest.

Az alábbi táblázatokban (4.15a, b) a román Oktatási Minisztériumi hivatalos (Murvai 2002) adataiból és a 2002. és 2011. évi népszámlálás eredményeiből kiindulva összefoglaltuk, hogy a magyar fiatalok a közép- és felsőfokú iskolai szinteken hol és milyen nyelven tanultak.

4.15a. táblázat. Magyar nemzetiségű beiskolázottak az oktatás nyelve szerint, 2002

Szintek	Oktatási nyelv*	Létszám	Százalékban	Arány országos szinten
Általános és elemi	Magyar	106 515	82,3	5,6
	Román	22 921	17,7	
Líceum	Magyar	28 301	71,6	5,5 (+0,15)
	Román	11 218	27,8	
	Magyarország**	900	0,6	
Szakiskola	Magyar	7090	51,9	6,5
	Román	6560	48,1	
Posztliceális	Magyar	2001	39,4	8,7
	Román	3082	60,6	
Egyetem	Magyar	9268	33,7	4,9 (+0,5)
	Román	18 254	59,6	
	Magyarország	3090	6,7	
Összesen		89 764	100,0	

* A román nyelven tanulók számát a népszámlálási és a minisztériumi adatok összevetésével kaptuk.

** A Magyarországon tanulók száma ottani hivatalos minisztériumi jelentésből származik.

4.15b. táblázat

Magyar nemzetiségű beiskolázottak az oktatás nyelve szerint, 2011

Szintek	Oktatási nyelv*	Létszám	Százalékban	Arány országos szinten
Általános és elemi	Magyar	87 605	99,4	5,8
	Román	510	0,6	
Líceum	Magyar	36 872	78,2	5,8
	Román	10 300	21,8	
Szakiskola	Magyar	153	17,9	7,7
	Román	704	82,1	
Posztliceális	Magyar	1382	24,6	7,4
	Román	4240	75,4	
Egyetem	Magyar	12 195	38,4	5,2
	Román	19 535	61,6	
Összesen		173 496		5,7

* A román nyelven tanulók számát a 2011. évi népszámlálási és a minisztériumi adatok összevetésével kaptuk.

Források: A 2002. és 2011. évi népszámlálások (INS 2004, 2013b) és az Oktatási Minisztérium anyanyelvi beiskolázási adatai: Têmpo online: insse.ro (2015).

Az oktatás nyelve szerint a helyzet igen eltérő oktatási szintenként. Amíg az elemi és az általános iskola csaknem mindenhol elérhető magyarul is, 2002-ben még 17,7 százalék románul tanult, 2011-re már ez változott, a magyar nemzetiségű beiskolázottak és a magyarul tanuló általános és elemi iskolások száma majdnem megegyezik. Ennek oka, hogy a néhány százalékos románul tanuló magyar nemzetiségű népességet kiegyenlíti a magyarul tanuló roma nemzetiségű gyermekek száma. A középfokú oktatásban sincsenek különösebb akadályok sem a magyar tannyelvű osztályok, de még az önálló oktatási intézmények létrehozására, bővítésére sem, mégis, 2002-ben a liceumban tanulók egy kisebb, de jelentős része, a magyar nemzetiségűek mintegy 28 százaléka román nyelven tanult, 2011-ben pedig ez 21 százalékra mér séklődött. Ennek oka elsősorban az, hogy a szóróványmegyékben a magyar nyelvű líceumi osztályok szak-ajánlata igen korlátozott, és a színvonal is gyakran elmarad az „élvonalban” levő román nyelvű líceumi osztályok színvonalától. Az posztliceális képzéseken a magyarok számarányon felül tanultak mindkét időpontban (8,7, illetve 7,7 százalék). A posztliceális képzési szinten 2002-ben 60, illetve 2011-ben 75 százalékuk románul tanult. Itt a románul tanulók magas arányának oka a középiskolai helyzethez képest annyiban egészül ki, hogy a szakosodás itt még fontosabb, és számos megyében részben a létszámkeret miatt, részben más okokból kifolyólag nem is tudnának magyar nyelvű posztliceális osztályokat szervezni, illetve egyes román tannyelvű líceumok „vonzó” ajánlatát választják a fiatalok. A szakiskolai képzésben tanulók száma 2002-ben jelentős, és a tanulók mintegy fele tanul magyarul országszinten. 2011-ben korábbi kormányzati átszervezés miatt átmenetileg csökkent a számuk (azóta újra megnövekedett).

A felsőoktatásban 2002-ben 33 702 (ebből Romániában 30 612), 2011-ben pedig 31 730 magyar nemzetiségű hallgató volt beiskolázva, ebből a kis ebb, 33,7 százalékos hányada tanult magyarul Romániában 2002-ben, és még további 6,7 százalék Magyarországon. A Romániában magyarul tanulók aránya növekedett, 2011-ben 38 százalékra, és a Magyarországon tanulók száma jelentősen csökkent. De nem tudhatjuk, hogy más, külföldi országokban továbbtanuló magyarok száma mekkora, különösen a román fiatalokhoz képest.

Az adott oktatási szinten magyarul tanulók országos arányát vizsgálva megfigyelhetjük, hogy a különböző iskolai szinteken 2002–2011 között növekedett a magyar nemzetiségű beiskolázottak száma az általános és líceumi képzésen tanulóknál 5,6-ról 5,8 százalékra, a posztliceális, illetve szakiskolai képzésben tanuló magyarok aránya jóval a 6 százalék alatti korosztályi arány fölötti 7,7–7,4 százalékot tesz ki 2011-ben. Az egyetemi képzésben tanulók aránya is emelkedett, a Romániában tanulók esetében az arány a 2002. évi 4,9 százalékról 5,2 százalékra emelkedett, de ez még mindig alacsonyabb a 6 százalék körüli 20–24 évesek korosztályi arányánál (lásd 4.15a, b táblázatok). Ebből adódóan, a felsőfokú végzettséggel rendelkező felnőtt népesség körében a magyarok aránybeli lemaradása a román népességhez képest nem csökken.

MELLÉKLET

M4.11. táblázat

A 15–29 éves magyar fiatalok száma és aránya Romániában 2002-ben

Korcsoport	Összesen Romániában	Magyarok lélekszáma	Magyarok aránya
15–19	1 636 337	93 569	5,7
20–24	1 739 882	107 464	6,1
25–29	1 689 597	108 716	6,4

Forrás: A 2002. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2004). A százalékok a szerző számításai.

M4.12. táblázat. A beiskolázottak száma szintenként, a főbb nemzetiségek szerint Romániában a 1992-es népszámlálás szerint

Iskolai szint	Összesen	Román	Magyar	Roma/cigány
Összesen	4 055 825	3 694 512	254 890	54 921
Felsőfokú	247 754	231 111	12 842	277
Posztliceális	31 393	28 615	2416	37
Líceum	813 714	746 038	55 977	2364
Szakiskola	298 299	274 084	19 370	1737
Általános	1 423 409	1 292 894	90 106	22 242
Elemi	1 241 256	1 121 770	74 179	28 264

Forrás: A 1992. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 1994).

M4.13. táblázat. A beiskolázottak száma szintenként, a főbb nemzetiségek szerint Romániában a 2002-es népszámlálás szerint

Iskolai szint	Tanulók nemzetisége			
	Összes	Román	Magyar	Más nemzetiségű
Beiskolázva összesen	3 908 489	3 552 394	215 216	140 879
Felsőfokú	563 991	526 482	27 522	9987
Posztliceális	58 383	52 787	5083	513
Líceum	716 401	665 803	39 519	11 079
Szakiskola	222 028	203 188	13 650	5190
Általános	1 354 486	1 221 449	73 834	59 203
Elemi	993 129	882 626	55 602	54 901

Forrás: A 2002 és évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2004).

M4.14. táblázat. A tanulók oktatási szintek szerinti százalékos eloszlása Erdélyben, a román többségű megyékben, 2002

Iskolai szint	Hivatalos adatok/lélekszám	Hivatalos adatok/ százalékban
Líceum	223 864	42,2
Szakiskola	78 981	14,9
Posztliceális	25 876	4,9
Egyetem	202 243	38
Egyéb*	#	#
Tanulók összesen	530 964	100

* Általános iskolások és posztgraduális képzésben tanulók.

3-nál kevesebb eset (személy)

Forrás: A 2002. és évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2004).

M4.15. táblázat. A népesség legmagasabb iskolázottsága nemzetiség szerint Erdélyben, megyénként, 2011 (%)

	Népesség 10 év fölött	Felső- fokú	Poszt- liceális	Kö- zép- iskola	Szak- iskola	Általá- nos iskola	Ele- mi	Iskolá- zatlan	Ösz- szes (%)
Fehér									
Összesen	308 551	12,9	3,4	25,3	16,3	25,8	13,7	2,7	100,0
Román	266 454	13,4	3,6	26,1	16,9	25,2	12,8	2,1	100,0
Magyar	13 919	8,4	3,0	29,1	18,2	26,6	13,0	1,6	100,0
Roma	11 107	0,4	0,1	4,3	4,6	40,4	33,4	16,9	100,0
Német	684	15,8	4,7	22,1	13,3	32,3	9,4	2,5	100,0
Arad									
Összesen	387 074	13,7	3,3	23,4	13,5	29,9	14,0	2,2	100,0
Román	308 996	14,6	3,4	24,2	13,8	29,4	13,0	1,6	100,0
Magyar	34 439	9,7	3,6	24,0	16,5	33,2	11,9	1,1	100,0
Roma	12 650	0,7	0,2	3,6	2,8	35,3	39,8	17,6	100,0
Német	2791	12,9	4,5	20,8	15,0	30,6	14,5	1,6	100,0
Bihar									
Összesen	512 912	14,1	3,1	26,1	14,4	25,5	13,2	3,5	100,0
Román	331 750	16,8	3,6	28,2	14,8	22,5	11,8	2,3	100,0
Magyar	125 888	9,5	2,5	25,4	16,3	32,9	11,3	2,0	100,0
Roma	25 198	0,3	0,1	2,2	1,9	29,0	38,5	28,0	100,0
Német	710	19,4	5,2	29,3	15,9	21,8	7,5	0,8	100,0

	Népesség 10 év fölött	Felső- fokú	Poszt- liceális	Kö- zép- iskola	Szak- iskola	Általá- nos iskola	Ele- mi	Iskolá- zatlan	Ösz- szes (%)
Beszterce- Naszód									
Összesen	252 065	10,4	2,8	19,2	13,1	34,6	16,6	3,3	100,0
Román	220 589	10,6	2,8	19,4	13,3	35,0	16,1	2,8	100,0
Magyar	13 336	9,8	4,0	23,2	15,2	32,4	13,8	1,6	100,0
Roma	9225	0,5	0,2	4,1	6,5	36,6	34,7	17,5	100,0
Német	391	24,0	4,6	21,2	11,5	27,6	8,7	2,3	100,0
Brassó									
Összesen	490 166	18,3	4,2	27,7	16,2	22,2	9,1	2,3	100,0
Román	409 523	19,3	4,3	28,7	16,7	21,3	7,9	1,7	100,0
Magyar	37 034	13,0	4,7	27,8	17,8	26,2	9,1	1,4	100,0
Roma	13 547	0,6	0,3	3,2	3,8	34,0	38,2	20,1	100,0
Német	2764	18,4	5,2	24,8	15,4	28,7	6,6	0,9	100,0
Krassó- Szörény									
Összesen	266 642	10,9	3,1	24,2	11,9	32,8	14,7	2,5	100,0
Román	222 617	11,3	3,2	25,1	12,1	32,5	13,7	2,1	100,0
Magyar	2796	11,5	4,5	21,8	15,6	30,0	13,7	2,9	100,0
Roma	5742	0,5	0,2	4,2	2,4	39,3	37,1	16,3	100,0
Német	2793	13,9	5,9	26,5	13,8	28,5	10,2	1,1	100,0
Kolozs									
Összesen	628 182	20,9	3,4	29,2	12,8	21,4	10,0	2,2	100,0
Román	477 036	22,5	3,6	29,5	13,0	20,2	9,4	1,9	100,0
Magyar	96 897	15,0	3,4	30,4	14,3	26,3	9,1	1,4	100,0
Roma	17 281	1,0	0,3	6,6	5,9	36,7	32,8	16,7	100,0
Német	648	42,9	4,6	34,1	5,1	8,8	4,0	0,5	100,0
Kovászna									
Összesen	185 658	9,8	3,0	24,7	14,3	30,8	13,6	3,9	100,0
Román	39 943	12,7	2,5	21,9	13,2	31,9	15,0	2,8	100,0
Magyar	134 814	9,3	3,3	26,6	15,2	30,5	11,7	3,4	100,0
Roma	6106	0,1	0,1	1,3	1,3	32,8	42,8	21,6	100,0
Német	108	24,1	8,3	29,6	13,9	19,4	4,6	0,0	100,0
Hargita									
Összesen	275 780	9,6	3,2	29,2	14,1	29,7	11,6	2,7	100,0
Román	35 221	13,8	3,8	30,1	12,4	26,1	11,6	2,2	100,0
Magyar	230 003	9,1	3,1	29,5	14,7	30,3	11,1	2,2	100,0
Roma	3982	0,7	0,3	3,6	2,4	32,7	32,1	28,3	100,0
Német	69	33,3	7,2	30,4	11,6	11,6	5,8	0,0	100,0

	Népesség 10 év fölött	Felső- fokú	Poszt- liceális	Kö- zép- iskola	Szak- iskola	Általá- nos iskola	Ele- mi	Iskolá- zatlan	Ösz- szes (%)
Hunyad									
Összesen	380 621	13,6	4,5	26,4	14,6	25,9	13,2	1,9	100,0
Román	337 194	13,9	4,6	26,7	14,7	25,7	12,8	1,7	100,0
Magyar	15 150	12,1	5,5	26,9	16,3	27,1	11,0	1,1	100,0
Roma	5906	0,5	0,3	6,1	6,1	36,7	37,1	13,2	100,0
Német	952	21,5	9,9	27,9	13,9	20,1	6,4	0,3	100,0
Máramaros									
Összesen	425 895	11,3	2,4	23,9	12,2	33,8	13,2	3,1	100,0
Román	337 728	11,7	2,4	24,7	12,6	33,0	12,7	2,9	100,0
Magyar	30 629	12,5	3,7	30,1	14,6	28,9	8,7	1,4	100,0
Roma	8752	1,0	0,2	5,1	2,7	43,5	34,9	12,6	100,0
Német	1001	16,7	3,9	26,3	16,2	27,4	8,7	0,9	100,0
Maros									
Összesen	489 305	11,8	3,9	23,4	16,3	26,9	14,2	3,4	100,0
Román	250 323	14,7	4,4	25,3	16,6	24,4	12,6	2,1	100,0
Magyar	183 394	9,8	4,1	24,7	18,4	29,3	11,9	1,9	100,0
Roma	35 618	0,6	0,2	4,7	5,5	33,9	36,3	18,8	100,0
Német	1368	16,0	4,6	22,7	14,8	29,8	11,0	1,1	100,0
Szatmár									
Összesen	304 385	10,0	2,6	24,4	13,1	34,8	11,4	3,8	100,0
Román	168 660	11,5	2,6	24,6	12,9	34,0	11,2	3,3	100,0
Magyar	101 884	8,4	2,9	26,4	14,9	36,1	9,2	2,2	100,0
Roma	12 842	0,2	0,0	2,0	3,2	40,7	30,5	23,4	100,0
Német	4710	11,9	3,9	26,9	15,0	33,0	7,9	1,4	100,0
Szilágy									
Összesen	199 717	10,8	2,4	24,7	14,2	29,2	14,9	3,7	100,0
Román	134 996	12,4	2,7	25,9	14,6	27,5	14,1	2,7	100,0
Magyar	45 673	8,0	2,2	26,6	16,4	32,7	12,3	1,8	100,0
Roma	10 844	0,2	0,1	2,7	2,7	36,5	34,3	23,5	100,0
Német	57	31,6	10,5	26,3	7,0	17,5	7,0	0,0	100,0
Szeben									
Összesen	352 735	15,9	4,0	24,3	16,6	25,7	11,0	2,4	100,0
Román	304 163	16,5	4,2	25,2	17,2	25,2	9,8	1,8	100,0
Magyar	10 353	10,7	5,1	24,7	21,1	27,2	9,7	1,5	100,0
Roma	13 664	0,5	0,2	3,4	5,5	37,0	38,5	14,9	100,0
Német	3924	14,2	4,1	18,9	15,0	35,4	10,9	1,5	100,0

	Népesség 10 év fölött	Felső- fokú	Poszt- liceális	Kö- zép- iskola	Szak- iskola	Általá- nos iskola	Ele- mi	Iskolá- zatlan	Ösz- szes (%)
Temes									
Összesen	619 728	19,2	2,4	27,5	12,6	26,1	9,9	2,3	100,0
Román	500 753	20,0	2,4	28,0	12,8	25,4	9,3	2,0	100,0
Magyar	33 505	13,1	2,6	25,3	15,0	31,3	11,0	1,7	100,0
Roma	11 680	1,4	0,2	5,7	4,0	36,5	31,9	20,3	100,0
Német	8132	18,2	2,9	24,6	13,0	29,5	10,1	1,7	100,0
Erdély									
Összesen	6 079 416	14,3	3,3	25,6	14,1	27,5	12,3	2,8	100,0
Román	4 345 946	15,9	3,5	26,3	14,4	26,4	11,5	2,1	100,0
Magyar	1 109 714	10,1	3,3	27,1	15,9	30,6	11,0	2,1	100,0
Roma	204 144	0,6	0,2	3,9	4,1	35,6	35,9	19,7	100,0
Német	31 102	16,5	4,3	24,4	14,1	29,7	9,6	1,4	100,0
Románia									
Összesen	18 022 221	14,4	3,2	24,4	13,9	27,0	14,2	3,0	100,0
Román	15 222 069	14,8	3,3	24,7	14,3	26,6	13,8	2,5	100,0
Magyar	1 119 988	10,2	3,3	27,0	15,9	30,5	11,0	2,1	100,0
Roma	477 715	0,7	0,2	4,9	4,2	35,7	34,2	20,2	100,0
Német	34 162	18,5	4,5	24,4	13,4	28,5	9,3	1,3	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b). A százalékok a szerző számításai.

M4.16. táblázat. A beiskolázott népesség száma iskolai szintek, nemzetiségek, nemek és településtípus szerint, 2011

	Beiskolázva összesen	Felsőfokú	Poszt- liceális	Líceum	Szakiskola	Általános	Elemi
Összesen	3 284 322	649 955	80 986	868 082	12 831	841 983	830 485
Románok	2 689 074	566 047	68 512	731 790	9693	669 572	643 460
Magyarok	173 496	31 730	5622	47 172	857	44 239	43 876
Romák	118 564	1484	839	23 652	419	41 216	50 954
Egyéb	37 834	11 287	648	8696	156	8569	8478
Nincs adat	265 354	39 407	5365	56 772	1706	78 387	83 717
Férfiak							
Összesen	1 660 001	308 132	40 173	442 355	7829	435 052	426 460
Románok	1 362 017	269 912	34 020	375 185	6038	346 634	330 228
Magyarok	87 120	14 507	2938	24 004	522	22 683	22 466
Romák	62 401	755	495	12 674	268	21 861	26 348
Egyéb	20 241	6440	327	4485	99	4443	4447
Nincs adat	128 222	16 518	2393	26 007	902	39 431	42 971
Nők							
Összesen	1 624 321	341 823	40 813	425 727	5002	406 931	404 025
Románok	1 327 057	296 135	34 492	356 605	3655	322 938	313 232
Magyarok	86 376	17 223	2684	23 168	335	21 556	21 410
Romák	56 163	729	344	10 978	151	19 355	24 606
Egyéb	17 593	4847	321	4211	57	4126	4031
Nincs adat	137 132	22 889	2972	30 765	804	38 956	40 746
Városok							
Összesen	1 811 145	543 629	44 238	445 183	5064	385 208	387 823
Románok	1 482 011	474 601	37 064	373 420	3556	299 447	293 923
Magyarok	88 017	24 665	2691	22 259	341	19 132	18 929
Romák	43 013	1052	429	9307	184	14 708	17 333
Egyéb	20 785	9973	250	3802	29	3389	3342
Nincs adat	177 319	33 338	3804	36 395	954	48 532	54 296
Férfiak							
Összesen	909 344	261 020	20 906	22 7561	3109	198 134	198 614
Románok	745 033	228 726	17 525	191 813	2221	154 366	150 382
Magyarok	44 022	11 566	1352	11 421	215	9794	9674
Romák	22 659	526	248	4980	119	7841	8945
Egyéb	11 489	5782	128	1994	22	1785	1778
Nincs adat	86 141	14 420	1653	17 353	532	24 348	27 835

	Beiskolázva összesen	Felsőfokú	Poszt- liceális	Líceum	Szakiskola	Általános	Elemi
Nők	901 801	282 609	23 332	217 622	1955	187 074	189 209
Románok	736 978	245 875	19 539	181 607	1335	145 081	143 541
Magyarok	43 995	13 099	1339	10 838	126	9338	9255
Romák	20 354	526	181	4327	65	6867	8388
Egyéb	9296	4191	122	1808	7	1604	1564
Nincs adat	91 178	18 918	2151	19 042	422	24 184	26 461
Községek							
Összesen	1 473 177	106 326	36 748	422 899	7767	456 775	442 662
Románok	1 207 063	91 446	31 448	358 370	6137	370 125	349 537
Magyarok	85 479	7065	2931	24 913	516	25 107	24 947
Romák	75 551	432	410	14 345	235	26 508	33 621
Egyéb	17 049	1314	398	4894	127	5180	5136
Nincs adat	88 035	6069	1561	20 377	752	29 855	29 421
Férfiak	750 657	47 112	19 267	214 794	4720	236 918	227 846
Románok	616 984	41 186	16 495	183 372	3817	192 268	179 846
Magyarok	43 098	2941	1586	12 583	307	12 889	12 792
Romák	39 742	229	247	7694	149	14 020	17 403
Egyéb	8752	658	199	2491	77	2658	2669
Nincs adat	42 081	2098	740	8654	370	15 083	15 136
Nők	722 520	59 214	17 481	208 105	3047	219 857	214 816
Románok	590 079	50 260	14 953	174 998	2320	177 857	169 691
Magyarok	42 381	4124	1345	12 330	209	12 218	12 155
Romák	35 809	203	163	6651	86	12 488	16 218
Egyéb	8297	656	199	2403	50	2522	2467
Nincs adat	45 954	3971	821	11 723	382	14 772	14 285

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

M4.17. táblázat. A 15–29 éves népesség megoszlása, beiskolázottak és végzettek, Románia és a magyar nemzetiségűek, 2011

	Korcsoport	Tanul		Befejezték tanulmányaikat
		Egyetemi szinten	Alacsonyabb szinten	
Magyar nemzetiségűek	15–19	8,1	74,0	17,9
	20–24	23,5	4,5	72,0
	25–29	6,0	2,4	91,6
Románia összesen	15–19	7,8	73,3	18,9
	20–24	27,2	4,5	68,3
	25–29	7,8	2,2	90

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b) és nem publikált, koréves nemzetiségi adatok (INS 2015).

5. FOGLALKOZTATOTTSÁG ÉS FOGLALKOZÁSSZERKEZET

5.1. A TÁRSADALOMSZERKEZET ÉS A RÉTEGZÖDÉS NÉPSZÁMLÁLÁSOK ALAPJÁN TÖRTÉNŐ VIZSGÁLATÁNAK ELMÉLETI KÉRDÉSEI

A népszámlálások munkaerőpiaci és foglalkozási adatai alapján lehetőségünk van arra, hogy a népesség társadalmi szerkezetét, foglalkozási rétegződését vizsgáljuk. Mint ahogy már több kutató is rámutatott (Huszár 2013, Róbert 2013), a népszámlálási adatokra épülő népességszerkezeti elemzések talán első számú, mintegy „öncélja” a leíró számbavétel, az egyes rétegek vagy osztályok méretének, arányainak bemutatása: hányan tartoznak az adott társadalmi csoportba, kategóriába. Magyarországon már korábban elkezdtek a népszámlálási adatok rétegződésvizsgálati célból való felhasználását. Az 1980-as népszámlálás kérdései és adatsorai olyan részletességgel voltak kidolgozva, hogy alapul szolgálhattak volna rétegződési vizsgálatokhoz. Az 1989 u táni társadalmi változásokat követően nőtt az igény, hogy a mikrocenzusok, népszámlálások valamilyen formában mutassák a társadalom egyenlőtlenségeit is. Ennek a t örekvésnek a nyomán indultak kutatások a KSH-ban a népszámlálás típusú lakossági felvételek társadalmi rétegződési vizsgálatokban való alkalmazására (Lakatos–Záhonyi 2013). Az 1996. é vi mikrocenzusra, majd a 2001-es népszámlálás eredményeinek feldolgozásához, több rétegződési modellt is adaptáltak – köztük az Erikson, Goldthorpe és Portocarero-féle, ún. EGP-sémát, a Ferge Zsuzsa-féle munkajelleg-csoportokat és az Andorka-féle foglalkozási csoportokat. Ezek eredményeit főleg Bukodi Erzsébet gyümölcsozttette és tette közzé a KSH kiadványokban (Bukodi et al. 1999, 2004).

A Bukodi-féle rétegséma 11 kategóriás változatában, az aggregálás alapját tekintve, a képzettségi szint implicite van jelen. Az aggregálás módját illetően eltérő tartalmú kategóriák vannak: a vezetők és a vállalkozók csoportjait összevonta, hasonlóképp az alsó- és művezetőkhez sorolta a beosztott hivatalnokokat és az alsó szintű értelmiségieket, ezáltal a szolgáltatásbeli dolgozók külön csoportot képeznek, de oda sorolta a képzett technikai végzettségűeket is (Bukodi–Záhonyi 2004).

A 2011-es magyarországi népszámlálás eredményeinek társadalmi rétegződésben való használatáról és elméleti megalapozásáról Huszár Ákos írásából kiindulva szakmai vitát indított a Statisztikai Szemle 91. évfolyama. Vitaindító tanulmányában áttekinti a foglalkozási osztályszerkezettel kapcsolatos modelleket, majd részletesebben elemzi az EGP-séma alapján készített foglalkozási osztályszerkezetet, összehasonlítva a magyarországit az európai átlaggal. Megállapítja, hogy az EGP-séma alapján a magyar társadalom osztályszerkezete azt mutatja, hogy mind a szolgáltatói osztály (I–II.), mind pedig a közép-rétegek (III–V.) különböző csoportjainak a társadalmi aránya körülbelül a teljes társadalom egynegyedére tehető. Továbbá áttekinti és röviden összehasonlítja Magyarországot Európával a Wright, Esping-Andersen és Esec európai osztálymodellek alapján is (Huszár 2013a. 38). Végül rámutat néhány olyan osztályozási kérdésre, amelyek a társadalmi szerkezet osztályalapú vizsgálata során felvetődhetnek: az elmélet és az operacionali-

zálás viszonya, a hierarchia problémája, a foglalkozási rendszer határai (a nem foglalkoztatottak besorolása) és az osztályozási érvényesség kérdése (Huszár 2013b). A folyóirat többi szerzője lereagálta, kiegészítette a felvetett szempontokat (Róbert 2013, Lakatos–Záhonyi 2013, Vastagh 2013), ezen írárok néhány tanulságára még a továbbiakban visszatérünk.

Romániában is nagy jelentőséggel bír a népszámlálási adatoknak a társadalmi-foglalkozási szerkezet elemzésére való felhasználása, mivel nagy elemszámú, megfelelően operacionalizált kutatások még 1989 után is eléggé ritkán készültek.

Röviden az operacionalizálás kérdése kapcsán elmondható, hogy amennyiben az EGP sémát tartjuk szem előtt, fontos a foglalkoztatottak, az önfoglalkoztatottak és a foglalkoztatottak csoportjainak elkülönítése, amelyeket a *foglalkozási státus* (*statut profesional*) változó mentén tesznek közzé az INS munkatársai. A másik változó a *foglalkozási csoport* (*grupe de ocupații*), amely a foglalkozásokat a romániai „FEOR” (COR)¹³ szerint beazonosítva, 9 foglalkozási főcsoportba sorolja be. Itt figyelembe kell venni Vastagh Zoltán (2013) felvetését, aki szerint az „üres foglalkozási státuspozíciók” kategóriái, amelyekbe a válaszadókat konkrét foglalkozásuk és foglalkoztatási helyzetük szerint sorolják be, lehetnek végeredmények is, amelyeket az elméletben feltételezett strukturális mechanizmusok, szabályozó elvek hoznak létre, és amelyek érvényességét az empirikus ellenőrzéseknek is alá kell támasztaniuk. Más szóval, kell legyen valami relevanciája annak, hogy különböző foglalkozási osztályba sorolnak két embert, egyébként az osztályozási séma érvényessége megkérdőjelezhető.

A hierarchia problémája arra utal, hogy a foglalkozási osztálykategóriák eltérései között feltételezhető-e valamilyen hierarchikus elrendeződés vagy sem. A romániai népszámlálások során közzétett foglalkozási státuscsoportok között nincsenek egyértelmű hierarchikus viszonyok, de no minális különbségek vannak közöttük az isk olázottság szintje, a munkatevékenység jellege, s részben a gazdasági szféra szerint.

A foglalkozási rendszer határainak kérdése arra utal, hogy a népesség mekkora hányadát lehet a foglalkozás szerint osztályozni. Az inaktív népesség (beleértve a nyugdíjasok, háztartásbeliek és az eltartottak csoportjait) besorolásának kérdése eldöntöttnek tekinthető, mivel az ő foglalkozás szerinti besorolásukat nem kérdezték meg, így nem is teheték közzé.

Ezeknek a kérdéseknek a romániai vonatkozását csak kisebb részben tudjuk bemutatni, mivel a 2011-es romániai népszámlálás eredményeinek csupán táblázatos, két-, illetve három változó szerinti eloszlásai szerint tudtunk hozzáférni, ez a formátum nem hagy nagy mozgásteret egy többdimenziós, vagy többváltozós elemzéshez. A 2011. évi népszámlálás adatbázisának, illetve abból készült nagy elemszámú mintáinak közzétele után tovább lehet vizsgálni e kérdéseket (lásd IPUMS-adatbázisok).

Romániában a 2011-es népszámlálási népesség foglalkozási kategóriákba való besorolásának módját és az osztálykategóriákat a Statisztikai Hivatal (INS) szakértői eldöntötték, a besorolást megtették. Az inaktív népesség előző foglalkozási besorolása nem is történt meg, így nem szembeesülünk azzal a kérdéssel, hogy a munkanélkülieket vagy az

13 FEOR: Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere, Magyarországon, romániai megfelelője a COR: Clasificarea Ocupațiilor în România (lásd Dumitru 1995).

inaktív népességből a nyugdíjasokat valamilyen módon, pl. a nyugdíjba menetelkor érvényes foglalkozásuk szerint besorolják-e vagy sem. A 2011. évi romániai népszámlálás *foglalkozási csoport* kategóriái nominálisan leginkább az Erikson–Goldthorpe–Potocarero (EGP)-féle foglalkozási osztálysémához hasonlítanak, de elkészítési módjuk ettől lényegesen eltér, mert például nem veszik figyelembe az alkalmazási viszonyt, a munkaszerződés jellegét, ami megmutatja, hogy a munkakör mennyire kötött jellegű, márpedig ez az EGP sémánál kiemelt fontosságú. Ez más népszámlálási adatoknál is probléma (Róbert 2013. 316). Továbbá nem tartoznak ugyanabba a változóba az önálló munkavégzők, hanem szétszórva jelennek meg, és nem válnak külön a munkaadók sem (ezek az EGP-sémában is összeolvadnak a vezetőkkal). Ezt a szem pontot leszámítva, a többi kategória összehasonlítható, bár a foglalkoztatottak besorolásakor nem lett figyelembe véve (legalább is a népszámlálási kérdőív kérdései alapján) az alkalmazási viszony jellege (szolgáltató, egyéni vagy kötött munkaszerződés). A 2011-es romániai népszámlálás eredményeiben a foglalkozási struktúrát a következő osztályozás szerint tették közzé: vezetők és törvényhozók, szakértők, értelmiségiek, technikusok és hasonló, közigazgatási hivatalnokok, szolgáltatásbeli dolgozók, mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók, szakmunkások, gépkezelők és szerelők, valamint szakképzetlen munkások. Ezen kategóriákon keresztül fogjuk megvizsgálni a népesség foglalkozási osztálytagozódását a továbbiakban, külön kitérve az össznépesség és az erdélyi/romániai magyarok közötti eltérésekre, összevetve a magyarországi és európai sajátosságokkal. Tekintettel arra, hogy ebben a fázisban nincs nagy mozgásterünk az adatok más jellegű csoportosítására, jelenleg inkább egy rövidebb áttekintést tudunk adni a népesség munkaerőpiaci szerkezetéről, nemi és településtípus szerinti eloszlásáról és iskolázottsági, foglalkozási tagozódásáról, míg a mélyebb, elméleti modellbe illesztést egy későbbi tanulmányban lehet megenni, amikor részletesebb felbontású, dinamikusan elemezhető adatokhoz is hozzáférünk majd (lásd még Veres 2013).¹⁴

Etnikailag vegyes népesség foglalkozásszerkezetének vizsgálatakor felvetődik a kérdés, hogy az etnicitás mennyire játszik szerepet a rétegződési rendszer kialakításában, a pozíciók egyenlőtlen eloszlása átmettszi-e az etnikai struktúrát, vagy azzal párhuzamosan működik. Lenski szerint a társadalomszerkezet hétdimenziós rendszerén belül az etnicitás vagy etnikai (esetleg faji vagy vallási) hovatartozás, amennyiben jelen van, a munkaerőpiaci pozíció, foglalkozás, iskolázottság, nemi hovatartozás és más szempontok mellett az egyik fő rétegződési szempont lehet, amely szerint a társadalom tagjai egyenlőtlenül helyezkedhetnek el, azaz egyes etnikumok egyes foglalkozáskategóriákon belül felül-, másokban pedig alulreprezentáltak. Ez abban az esetben alakul ki, ha a pozíciók rendszerében az allokáció, az erőforrások elosztási rendszerében meghatározó szerepet tölt be az etnicitás (vagy faji, vallási hovatartozás, Lenski 1966. 495–496).

Erdélyben úgy értelmezhetjük, hogy a modernitás kezdete óta az etnikum szerepet játszik az erőforrások, és az előnyökkel járó társadalmi pozíciók elosztásában. Anélkül, hogy erre részletesebben kitérnénk, megállapítható, hogy a premodern korból örökölt szerkezet erősen etnikumspecifikus volt (a nemesek körében a magyar, a városi kiváltsá-

14 A fennebb olvasható szakirodalmi áttekintés egy korábbi változata megjelent a Erdélyi Társadalom folyóirat 2013/2. számában.

gosok és a szabadparasztok körében a német-szász etnikum volt felülreprezentálva), ezt követően a dualizmus korszakában a magyar kormányzat által irányított modernizációs folyamatok a magyar anyanyelvű népességet „hozzák helyzetbe” előnyös társadalmi pozíciók betöltésében (közalkalmazottak, városi értelmiségiek, vezetők), magyar nyelvű állami közép- és felsőoktatási rendszer kiépítésével (lásd Makkai 1986, Kiss 2010a). Az etnicitásnak a társadalmi pozíciók betöltésében játszott szerepe folytatódott a két világháború között, amikor már a román államhatalom használja az oktatási rendszert és az államapparátust, hogy a román etnikum pozicionális előnyét kialakítsa, majd növelje (Livezeanu 1995, Barkey 2000. 516).

Ez a folyamat folytatódik 1945 után, különösen 1959-től kezdődően, és hangsúlyosabban a Ceaușescu-féle diktatúra kiépülésével az 1970-es, 80-as években. A társadalmi és gazdasági erőforrások és pozíciók elosztásában az egyenlőséget hirdető román kommunista államhatalom nem járt el semlegesen etnikai szempontból. Egy korábbi elemzésben már rámutattunk, hogy a kommunista államhatalom átfogóan ellenőrizte a társadalmi mobilitási folyamatokat, és a kisebbségek esetében ez az ellenőrzés ideológiailag is fontos eleme volt a román nemzetpolitikának. Ez különösen a vezető réteg rekrutációjában és a felsőoktatási politikában érhető tetten (Veres 2003). Ez bizonyos fokú marginalizációs folyamatokat is feltételezett, ami elsősorban a hatalom gyakorlásához közvetlenül kapcsolódó állami közigazgatás szintjén jelentkezett fokozottabban, és külföldi elemzők is jelezték már a hetvenes években (lásd Gilberg 1974), hogy „legtöbb kulcspozíciót a helyi közigazgatásban helyi románokkal töltötték be (Bugajszki 1995. 200, lásd még Gallagher 1999. 232).

A bevezetőben tisztáztuk azt, hogy milyen értelemben is lehet vizsgálni egy olyan nemzeti kisebbség társadalomszerkezetét, mint az erdélyi/romániai magyar, amely az egész könyvben foglalt kutatást végigkíséri, miszerint nem lehet teljes mértékben különálló, önmagában értelmezendő, entitásként értelmezni. A kisebbségi társadalmak szerkezetét Gyurgyik (2004) torznak nevezi, amennyiben az illető kisebbséghez tartozók a társadalomszerkezet különböző dimenzióiban az országos átlaghoz képest eltérő, kedvezőtlen helyzete figyelhető meg. Ezt a fogalmi megközelítést Kiss Tamás is használja az egyik elemzésében (Kiss 2010a). Ebben a vizsgálatban, mint a korábbi struktúrávizsgálataim során is, az erdélyi/romániai társadalomszerkezet etnikai sajátosságairól beszélünk, és ezen belül az erdélyi magyar közösség mint nemzeti kisebbség társadalomszerkezetét vizsgálva arra próbálunk választ keresni, hogy ez mennyire és miben tér el az országos átlagtól, illetve a román többség társadalomszerkezetétől, és esetenként az eltéréseket minősíthetjük-e előnyösnek vagy hátrányosnak. Tesszük ezt azért is, mert esetenként azt is meg kell vizsgálni, hogy egy strukturális eltérésnek milyen oka van. Amennyiben valamilyen regionális sajátosság az oka, azt is célszerű megnézni, hogy Erdélyen belül milyen eltérések figyelhetők meg nemzetiség szerint, mielőtt az adott strukturális eltérést véglegesen hátrányosnak, előnyösnek vagy semlegesnek minősítenénk.

Amint azt már egy korábbi írásban áttekintettük (Veres 2003b), és ahogy Varga E. Árpád is rámutatott, az 1992-es népszámlálás tükrözte azokat a strukturális sajátosságokat, amelyek az erdélyi magyarokat meghatározták az elmúlt másfél évtizedben a romániai társadalomszerkezeten belül. Ezek a sajátosságok túlnyomórészt hátrányosnak tekinthetők, mert a magasabb társadalmi pozíciók elérésében a magyar kisebbséget hátrányos helyzetbe hozták. Ide tartozik az iskolázottsági hátrány, amely szerint 1992-ben a romá-

niai magyarok 3,6 százaléka rendelkezett felsőfokú végzettséggel, míg az országos arány 5,1 százalék volt. Az egyetemi végzettséggel rendelkezők arányán belül egy másik strukturális hátrányt mutat az a tény, hogy az államigazgatási vezetők 5,1, a gazdasági vezetők 5,59 százaléka magyar, míg gazdaságilag aktív népességen belül a magyarok aránya 6,7 százalék volt. Ám ez 1989-ben minden bizonnyal még jóval alacsonyabb. Az értelmiségi foglalkozásuk közül a magyarok aránya a pedagógusok (6,1) és az orvosok (6,7) körében közel áll, illetve megegyezik az aktív népességi aránnyal (lásd Varga 1998. 274–275).

5.2. A ROMÁNIAI NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTIVITÁSA, ÁLTALÁNOS TRENDEK

A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások egy pillanatfelvételt készítettek a társadalom szerkezetéről és foglalkoztatottságról. A kérdés kontextualizálásához egy kis kitérőt fogunk tenni.

A romániai gazdaságszerkezet átalakulása a 20. század utolsó évtizedében, valamint az ezredfordulón két fő sajátossággal jellemezhető. Egyrészt, a tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttéréssel párhuzamosan a többi közép-európai országhoz hasonlóan csökkent az iparban dolgozók és növekedett a szolgáltatásokban dolgozók száma. Kolosi Magyarország esetében (2000. 77) m utat rá arra, hogy az állami tulajdonú cégeknél dolgozók aránya az 1992 évi 60 százalékról 1999-re 40,1 százalékra csökkent. Másrészt Romániában sajátos helyzetként értelmezhető, hogy az 1990-es évek első felében a privatizáció üteme lassabb volt, a vállalkozói környezet és a zöldmezős beruházások volumene is alulmarad a visegrádi országokhoz képest. Ennek következtében lassabb ütemben fejlődik a szolgáltatási szektor, amely a leépülő iparból kikerült munkásság számára elvileg megfelelő számú új munkahelyet hozhatott volna létre, bár a területek közötti átjárás nem annyira egyértelmű. A munkanélküliség helyett igen sokan a mezőgazdaságban kerestek munkát, többnyire az örökölt és visszakapott kisebb földbirtokon. Jelentős részük származásilag gazdálkodói háttérrel rendelkezett. Ezáltal a modernizációs folyamatra nem jellemző, „primér-szektorosodási folyamat” játszódott le, a növekvő munkanélküliség jelentős társadalmi feszültségeket okozott. Ennek hatására egy bűvös kör alakult ki: a fennálló feszültségek hátráltatták a privatizációt, annak hiányában pedig a versenyképes gazdasági vállalatok nem alakulhattak ki. Az iparból kikerült munkásság jelentős részét az 1991–1996 közötti kormányzat rendelettel a törvényes nyugdíjkorhatár előtt nyugdíjazta, így 2002-re a nyugdíjasok száma meghaladta az alkalmazottak számát Romániában. Az aktív népesség 40 százalék k örültre csökkent, a falusi környezetben ez az arány pedig ennél is alacsonyabb (38,5 százalék, erre még később részletesebben visszatérünk).

Elméleti szempontból, King és Szelényi (2005) tipológiája szerint a romániai rendszerváltás a felülről létrehozott kapitalizmus típusába sorolható, eszerint a kommunizmusból származó nomenklatúrának a privatizációban kulcsszerepe van (összehasonlításképpen, Magyarországot egy másik típusba sorolták, a tőkések nélküli menedzserkapitalizmus típusába). Ennek az átmenetnek a jellemzőiként jelölték meg az átalakulás felülről való vezéreltségét a hazai régi-új elit által, továbbá, hogy a működőtőke-beruházások volumene és üteme kisebb, lassabb, mint más országokban, a gazdaságszerkezetben a primer (mezőgazdaság és nyersanyag) ágazatok előtérbe kerülnek, a munkanélküliség és az alacsony

jövedelmek miatt kényszerűen megerősödnek a háztáji kisgazdaságok. A fennebb leírt, empirikusan megfigyelt sajátosságok jól mutatják, hogy miért is sorolható e típusba a romániai átalakulás.

A 2002–2011 közötti időszakban Romániát gazdasági növekedés jellemezte az előző korszakhoz képest. Az Európai Unió csatlakozás bizonyossá válásával (ami 2002 után következett be) a már 1999–2000-től beindult gazdasági növekedés fellendült, erőteljesen növekedett a külföldi beruházások volumene, ami a GDP és a jövedelmek növekedésében is kimutathatóvá vált. Továbbá, ezen változások lassan a gazdaság szerkezetét is átformálták, és jelentős mértékű növekedésnek indult a szolgáltatási szektor is, amelynek eredményeként a 2011. évi népszámlálásra már a népesség közel fele (45%) a szolgáltatási szektorban dolgozott (lásd 5.4. táblázat).

Ezeket a változásokat követhetjük végig a népesség munkaerőpiaci helyzetének vizsgálatával. A 2002. évi romániai népszámlálás során aktív, munkaképes kategóriába került a 15 éves és idősebb népesség, leszámítva azokat, akik már nyugdíjasok, tanulnak vagy más inaktív kategóriához tartoznak. A háztartásbeli nőket is az inaktív kategóriához sorolták, ami vitatható, hiszen a nő k egy része lehet „kényszer-háztartásbeli” is, ezáltal pedig a munkanélküli, aktív kategóriába volna sorolandó.

5.1. táblázat. Aktivitási ráták Romániában, nemek és településtípus szerint, 2002, 2011 (%)

A. 2002

	Kategóriák	Összesen	Városok	Községek
Teljes népességből	Összesen	40,8	42,9	38,5
	Férfiak	47,7	47,7	47,7
	Nők	34,3	38,5	29,5
15 éves és idősebb	Összesen	49,6	51,1	47,8
	Férfiak	58,5	57,4	59,7
	Nők	41,2	45,4	36,3
Munkaképes korú* népesség	Összesen	58,2	58,1	58,4
	Férfiak	67	63,9	70,8
	Nők	49,6	52,7	45,3

B. 2011

	Kategóriák	Összesen	Városok	Községek
Teljes népességből	Összesen	45,6	46,9	44,1
	Férfiak	52,1	54,0	50,0
	Nők	39,5	40,4	38,3
15 éves és idősebb	Összesen	54,2	54,7	53,6
	Férfiak	62,6	63,8	61,2
	Nők	46,4	46,6	46,2
Munkaképes korú* népesség	Összesen	62,2	59,2	66,1
	Férfiak	68,6	66,7	71,0
	Nők	55,7	52,2	60,8

* 15–64 éves korú népesség.

Forrás: A 2002 és 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2003, 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

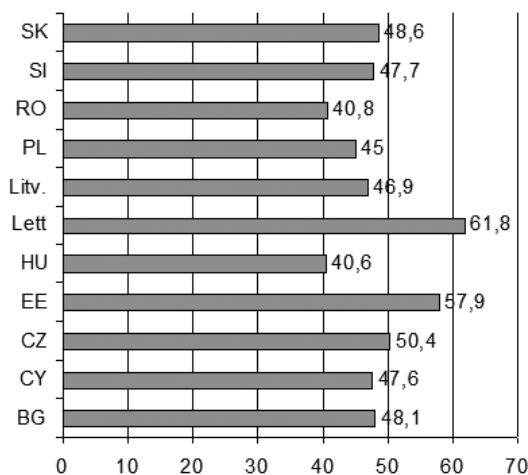
A munkaerőpiaci helyzet szerint, 2011-ben az ország állandó össznépességének 45,6 százaléka gazdaságilag aktív, 54,4 százaléka inaktív. Ez mintegy 5 százalékos javulást mutat 2002-höz képest, amikor az aktivitási ráta csupán 40,8 százalék volt, így 2011-re visszakerekült az ország aktivitási rátája a 1992-es szintre, amikor ugyancsak 45 százalékos volt (lásd Veres 2005).

Az aktivitási ráták relevánsabb képet mutatnak, ha a 15 éves és idősebb, illetve ha a munkaképes népességre számoljuk. Ebben az esetben is alacsonyak az értékek, 15 éves és idősebb népességre arányítva 54, illetve munkaképes korú, 15–64 éves népességen belül pedig 62,2 százalék gazdaságilag aktív. Az aktívak aránya a férfiak esetében nagyobb, mint a nők esetében, ami a nők korábbi nyugdíj-korhatárával magyarázható. Hasonlóan, városban magasabb az aktívak aránya, mint falun, hiszen a falun élő lakosság korstruktúrája előregedettebb a városinál (lásd 5.1. táblázat).

Összességében Románia aktivitási rátája Európa szinten továbbra is alacsonynak tekinthető. A fenti adatsorok elemzése során felmerül a kérdés, hogy az aktív, illetve a foglalkoztatott népesség ilyen mértékű alacsony aránya romániai sajátosság-e vagy sem. E kérdésre választ keresve először Románia adatait az EU-hoz csatlakozó országok aktivitási adataival hasonlítottuk össze.

5.1. ábra

Az aktív népesség aránya a teljes népességből, az EU-hoz csatlakozó országokban, 2002

Forrás: CANSTAT 1/2003, INS (2003).

Amint a 5.1. ábra adataiból látható, Románia 2002. évi 40,8 százalékos aktivitási rátája nagyjából megegyezik a magyarországi aránnyal, ahol a népesség 40,6 százaléka gazdaságilag aktív, viszont 2002-ben a többi országban mindenhol magasabb az aktív népesség aránya, legalább 45 százalék, de a két kis balti állam, Észt- és Lettország kivételével sehol sem haladja meg 50 százalékot.

Az aktív népességen belül, a 2011. évi népszámlálás meghatározása értelmében, foglalkoztatottnak számít a 15 éves és idősebb népesség, akik a megelőző munkahéten legalább

egy órát dolgoztak bérért vagy bérjellegű juttatásért, illetve aki legalább 15 órát dolgozott a mezőgazdaságban.

A foglalkoztatott népesség aránya Románia 15 éves és idősebb népességén belül mindössze 50 százalékot tesz ki, 57,6 százalék a férfiak és 43,4 százalék az a nők körében. 15-től 64 éves korig munkaképes korúnak tekintik a népességet, ebből Romániában mindössze 62 százaléka foglalkoztatott: 68,6 százalék a férfiak és 55,7 százalék a nők körében (lásd 5.2. és 5.3. táblázat). Korcsoport szerint nézve kis arányban foglalkoztatottak a 24 év alattiak, akiknek nagy része még tanul, és az 55 év fölötti nők, akiknek nagy része nyugdíjas, vagy más inaktív. Kerekes–Molnár (2011. 193) a 2002 és 2008 közötti foglalkoztatás alakulását illetően rámutat, hogy a kilencvenes évekhez képest jelentős eltérések mutatkoznak, a gazdasági növekedés, a munkaképes korú lakosság csökkenése és a nemzetközi kivándorlás következményeként a kereslet bizonyos ágazatokban meghaladta a kínálatot (építőipar, egészségügy, IT, idegenforgalom).

5.2. táblázat

Foglalkoztatási ráták Romániában, nemek és településtípus szerint, 2011(%)

ROMÁNIA	Teljes romániai	15 éves és idősebb	Munkaképes, 15–64 éves
		népességre	
Összesen	42,3	50,2	62,2
Férfiak	48,0	57,6	68,6
Nők	36,9	43,4	55,7
Városok összesen	42,9	50,0	59,2
Férfiak	49,0	57,9	66,7
Nők	37,2	42,9	52,2
Községek összesen	41,6	50,6	66,1
Férfiak	46,8	57,3	71,0
Nők	36,5	44,1	60,8

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás (INS 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

Európai uniós összehasonlításban, 2011-ben Romániában a munkaképes korú népességén belüli foglalkoztatottsági arány 2,1 százalékkal van a 64,3 százalékos európai átlag alatt, és a középmezőnyben helyezkedik el. Legalacsonyabb a foglalkoztatottság Görögországban (55,6), Magyarországon (55,8%), Olaszországban (56,9), Spanyolországban (57,7), Máltán (57,6), Bulgáriában (58,5), Írországon, Lengyelországban és Szlovákiában 60 százalék alatt van a foglalkoztatási ráta a 15–64 éves népességén belül (lásd 5.3. táblázat). Az „érett” felnőttkorban, az 50–64 évesek körében már rosszabb az ország pozíciója, itt Románia (a foglalkoztatottak 49 százalékos arányával) 8,5 százalékkal marad el az 57,5 százalékos EU-átlagtól, ennél alacsonyabb értékek csak Máltán, Magyarországon, Szlovéniában és Görögországban vannak, 1–2 százalékkal kisebbek a romániai aránynál. Ezen állapot kialakulása Romániában a korhatár előtti nyugdíjazás elterjedésével alakult ki, még 2002 előtt (lásd még Kerekes–Molnár 2011. 191–192).

5.3. táblázat

A munkaképes korú és az idős népesség foglalkoztatási rátái az Európai Unióban, 2011

	A 15–64 évesek		Az 50–64 évesek	
	Foglalkoztatási ráta	Eltérés az EU-27-től	Foglalkoztatási ráta	Eltérés az EU-27-től
Ausztria	72,1	7,8	57,1	–0,4
Belgium	61,9	–2,4	51,6	–5,9
Bulgária	58,5	–5,8	52,8	–4,7
Ciprus	68,1	3,8	63,3	5,8
Csehország	65,7	1,4	59,0	1,5
Dánia	73,1	8,8	67,2	9,7
Egyesült Királyság	69,5	5,2	65,1	7,6
Észtország	65,1	0,8	64,6	7,1
Finnország	69,0	4,7	65,1	7,6
Franciaország	63,9	–0,4	54,8	–2,7
Görögország	55,6	–8,7	48,6	–8,9
Hollandia	74,9	10,6	64,6	7,1
Írország	59,2	–5,1	56,5	–1,0
Lengyelország	59,7	–4,6	48,4	–9,1
Lettország	61,8	–2,5	59,9	2,4
Litvánia	60,7	–3,6	60,4	2,9
Luxemburg	64,6	0,3	53,7	–3,8
Magyarország	55,8	–8,5	47,2	–10,3
Málta	57,6	–6,7	40,0	–17,5
Németország	72,5	8,2	68,2	10,7
Olaszország	56,9	–7,4	49,6	–7,9
Portugália	64,2	–0,1	56,2	–1,3
Románia	62,2	–2,1	49,2	–8,3
Spanyolország	57,7	–6,6	52,5	–5,0
Svédország	74,1	9,8	77,2	19,7
Szlovákia	59,5	–4,8		
Szlovénia	64,4	0,1	46,8	–10,7
EU-27	64,3	–	57,5	–

Források: Foglalkoztatási helyzetkép, KSH 2013, Eurostat (EU 2013), Románia: a 2011. évi romániai népszámlálás (INS 2013a).

Van azonban olyan aspektusa a romániai foglalkoztatottsági struktúrának, amely szerint az ország helyzete különösen kedvezőtlennek mondható: a mezőgazdaságban dolgozó, alacsony jövedelmű önálló gazdálkodók aránya messze meghaladja más közép-európai országok mezőgazdaságában dolgozók arányát. E sajátosság alaposabb elemzése érdekében az aktív népességen belüli, nemzetgazdasági ágazatok szerinti foglalkoztatottak eloszlását vizsgáljuk a továbbiakban.

5.4. táblázat. A foglalkoztatottak eloszlása nemzetgazdasági ágazatok szerint Romániában, 2002, 2011 (%)

Szektor/ Ágazat	2002	2011
Primér szektor, ebből:	28,3	28,4
Mező- és erdőgazdaság, vadászat, halászat*	28,2	28,4
Halászat	0,1	
Szekundér szektor, ebből:	32,7	26,4
Kitermelőipar	1,8	0,8
Feldolgozóipar	22,8	16,4
Energetika, víz- és gázellátás	2,4	2,1
Építőipar	5,7	7,1
Tercier szektor, ebből:	39,0	45,2
Kereskedelem és karbantartás	10,3	12,1
Vendéglátóipar	1,6	1,9
Szállítás és raktározás	4,1	4,6
Információ-, telekommunikáció, posta	1,2	1,8
Pénzügy és biztosítás	1,0	1,5
Ingatlaneladás és -bérlés	2,7	0,2
Közigazgatás és közig. szolgáltatások	6,1	8,4
Oktatás, kutatás, szakértői tevékenységek	5,1	6,4
Egészségügy és szociális védelem	4,4	4,4
Kulturális és egyéb szolgáltatások	2,3	2,6
Háztartási tevékenységek	0,3	1,2
Más, extraterritoriális szervek, szervezetek	0,0	0,1
Nem válaszolt	0,0	0,0
Összesen	100,0	100,0

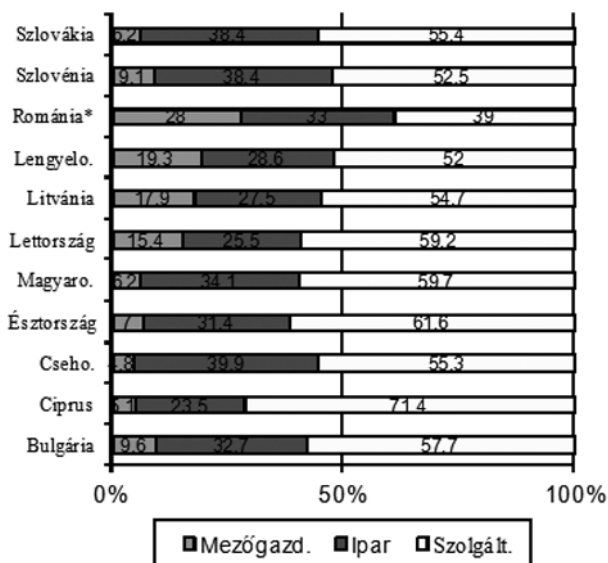
* 2011-ben külön nem tették közzé a halászatban dolgozók számát.

Forrás: A 2002 és 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004a, 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

Látható, hogy a foglalkoztatottak több, mint 28 százaléka a mezőgazdaságban (és erdőszet, halászat területén) dolgozott 2002-ben, és ez nem változott 2011-re sem. Arányaiban ezt követi a feldolgozóipar 22,3 százalékkal, amely 2011-re 16,4 százalékra mérséklődött. Ezt követi majd a kereskedelem és a karbantartási tevékenységek területén dolgozók 10,3 százaléka, amelyek aránya növekedett 12,1 százalékra. Összességében a szolgáltatásokban dolgozók aránya 2002-ben összesen 39 százalék, ez meg haladja ugyan az iparban és a mezőgazdaságban dolgozók arányát külön-külön, viszont kevesebb mint az aktív lakosság fele. 2011-ben növekedett ugyan a szolgáltatásokban dolgozók aránya, 45 százalékra, de továbbra is kevesebb, mint felét teszi ki a foglalkoztatott népességnek (5.4. táblázat). Ez fontos strukturális problémája a romániai gazdaságnak és munkaerőpiacnak, hiszen a többi, 2004–2007-ben az EU-hoz csatlakozott országban már 2002-ben a foglalkoztatottak többségét a szolgáltatásokban dolgozók tették ki (lásd 5.2. ábra).

5.2. ábra

A foglalkoztatottak eloszlása gazdasági szektoronként 2002-ben, Közép-Európa (%)

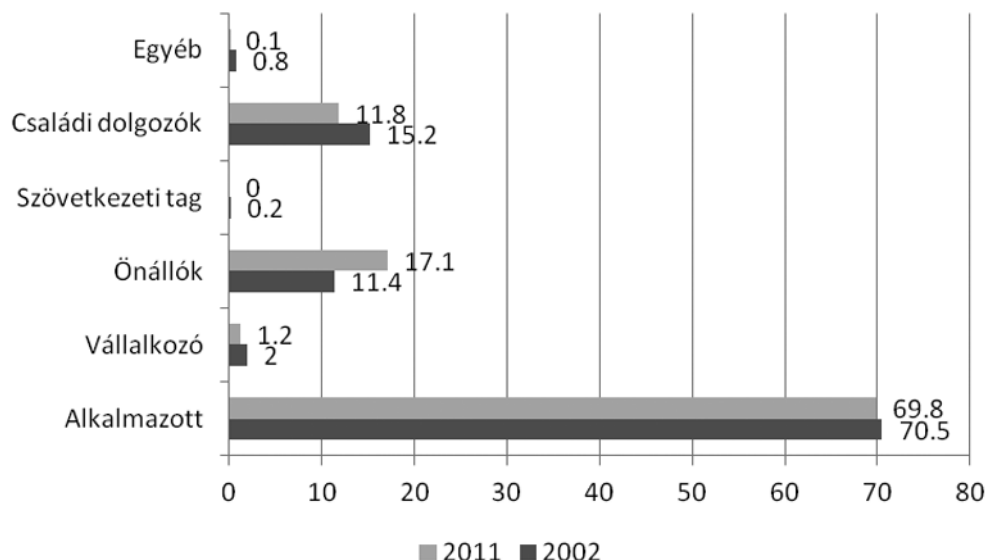
Forrás: CANSTAT, 2003/1. *Romániára a 2002. évi népszámlálási adatokból számoltuk ki (INS 2003).

Románia gazdaság szerkezete tehát a többi EU-hoz csatlakozott országhoz képest „korszerűtlennek” tekinthető. Az iparban dolgozók aránya átlagos, ám a primer szektorban, a mező- és erdőgazdaságban valamint a halászat terén dolgozók arányba kiemelkedően magas a többi országhoz viszonyítva. Számos ország esetében, így Magyarországon, Csehországban vagy Észtországban a foglalkoztatottak mindössze 4–6 százaléka foglalkoztatott a mezőgazdaságban.

A foglalkoztatott lakosság összetételét vizsgálva Romániában, mintegy 70 százaléka alkalmazottként dolgozott 2002-ben és 2011-ben is. A többi foglalkoztatott megoszlása változott, 2002-ben jó egytizede (11,4%) önálló, kisiparos, 15 százaléka családi dolgozó (beleértve a segítő családtagot) többnyire a mezőgazdaságban, további 2 százalék vállalkozó, illetve 0,1 mezőgazdasági társulásban dolgozik. 2011-re az önállók aránya emelkedett 17,1 százalékra, és a családi dolgozóké csökkent 11,8 százalékra, a vállalkozók aránya is kissé csökkent 1,2 százalékra. Valójában e változás mögött csak a családszerkezetben, korszerkezetben bekövetkezett változások tükröződnek vissza, mert mind az önállók, mind pedig a családi dolgozók túlnyomó része mezőgazdasági gazdálkodó, nagy átrendeződés nem történt, mint láttuk, a szektoronkénti eloszlás vizsgálatakor (lásd 5.3. ábra). Bár a népszámlálási adatok nem mutatják, a munkaerő felmérések és a statisztikai nyilvántartások szerint 2002–2008 között az alkalmazottak részaránya folyamatosan növekedett, 61-ről 67,9 százalékra, ezt követően a világválság hatására kissé visszaesett 65-re (Kerekes–Molnár 2011. 196).

5.3. ábra

A foglalkoztatottak eloszlása fő munkaerőpiaci státuszkategóriák szerint, 2002, 2011 (%)

Forrás: A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004a, 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

Megfigyelhető, hogy kialakult egy új, vállalkozói osztály, amely az aktív népesség 2 százalékát képezte 2002-ben, ezek száma számottevően csökkent (1,2 százalékra) 2011-re, feltehetően a 2008-tól kibontakozó világválság hatására. A kisvállalkozók egy része önálló kisiparosként vagy szolgáltatóként dolgozik. Mindezek a csoportok a rendszerváltás során kiépült piaci szektor sajátos rétegeit képezik. Szelényi, Eyal és Townsley (2001. 157) rámutatnak arra, hogy Közép-Európa esetében úgynevezett menedzserkapitalizmus kialakulásáról beszélhetünk, azaz a piacgazdaság anélkül épült ki, hogy előtte létezett volna egy gazdasági vállalkozó osztály. Romániában az 1990-es évek során nem csupán a vállalkozó réteg hiányzik, hanem a működő piacgazdaság is. A piaci, magán szektor ennek ellenére dominánssá vált, ami kimutatható a megtermelt GDP összetételéből: ennek kétharmada már 2000-ben a magánszektorból származik (lásd Veres 2003b. 90).

A 2002. évi népszámlálás alapján az aktív és a foglalkoztatott népesség közötti 1 milliós eltérésből 655 557 fő új munkahelyet kereső munkanélküli vagy más okból nem dolgozó személy (esetleg egy részük a fekete vagy szürke gazdaságban dolgozik), további 384 541 fő pedig olyan munkanélküli, aki először keres munkahelyet. 2011-re a népszámláláskor összeírt munkanélküliek száma 672 578 főre csökkent, ebből 434 308 fő olyan munkanélküli, aki már dolgozott és új munkahelyet keres, és 238 270 fő azok száma akik először keresnek munkát (lásd 5.17–18. mellékletek). A munkanélküliség csökkenése egyrészt az aktivitási ráta növekedésével, másrészt a kivándorlással magyarázható, de ezen tényezők relatív szerepét nem tudjuk megítélni a népszámlálási adatokból.

Jelentős különbségek figyelhetők meg településtípusok szerint, ami a foglalkoztatottság struktúráját illeti. Városok esetében magasabb a beosztottak aránya, a mezőgazdaság-

ban foglalkoztatottak aránya pedig mindössze 0,9 százalék. Falun viszont a foglalkoztatottak 32,4 százaléka mezőgazdasági gazdálkodó. Az ágazatok szerinti elemzésből kiderül, hogy a többi kategóriák esetében is vannak mezőgazdaságban foglalkoztatottak.

A gazdasági aktivitási, foglalkoztatottsági arányszámok a 2002. évi Romániában igen alacsonyak voltak, sem nemi, sem pedig településtípus szerinti bontásban nem érik el egyenként az 50 százalékot (lásd 5.5. táblázat).

5.5. táblázat. Aktivitási, foglalkoztatottsági és munkanélküliségi ráták Romániában 1992-ben és 2002-ben (%)

		Aktivitási ráta	Foglalkoztatottsági ráta	Munkanélküliségi ráta
2011				
Összesen	Országos	45,6	42,3	7,3
	Városok	46,9	42,9	8,7
	Községek	44,1	41,6	5,6
Férfiak	Országos	52,1	48,0	8,0
	Városok	54,0	49,0	9,3
	Községek	50,0	46,8	6,4
Nők	Országos	39,5	36,9	6,5
	Városok	40,4	37,2	7,9
	Községek	38,3	36,5	4,6
2002				
Összesen	Országos	40,8	36,7	9,8
	Városok	42,9	38,3	10,4
	Községek	38,5	34,9	8,9
Férfiak	Országos	47,5	42,1	11,3
	Városok	47,7	41,8	12,1
	Községek	47,7	42,5	10,5
Nők	Országos	34,3	31,5	7,7
	Városok	38,5	35,1	8,5
	Községek	29,5	27,4	6,3
1992				
Összesen	Országos	45,9	42,1	8,3
	Városok	47,2	43,7	7,4
	Községek	44,3	40,2	9,3
Férfiak	Országos	51,6	47,2	8,6
	Városok	51,8	48,1	7,2
	Községek	51,3	46	10,3
Nők	Országos	40,4	37,2	7,8
	Városok	42,7	39,4	7,7
	Községek	37,5	34,5	8

Forrás: Az 1992., 2002. és 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 1994, 2003, 2013c).

Összehasonlítva a foglalkoztatási és munkanélküliségi rátákat 1992., 2002. és 2011. években, megfigyelhetjük, hogy mind az aktivitási, mind pedig a foglalkoztatottsági arányszámok átlagban 5 százalékkal csökkentek 1992-től 2002-ig, majd újra növekedtek 2011-re. Elmondható tehát, hogy 2011-ben csökkent a foglalkoztatott népesség „terhelése” gazdaságdemográfiai szempontból.

Településtípusonként megállapítható, hogy 2002-ben városon 42,8, falun pedig 38,3 százalékos volt az aktívak aránya, ami a falun élők relatív előregedettségével is magyarázható. 2002-höz képest 2011-re városon négy százalékkal több aktív él, 46,9 százalék, falun kissé nagyobb, arányban, hat százalékkal növekedett az aktivitási ráta, 44,1 százalékra.

Nemi bontásban elemezve 1992–2002 között az aktivitási arányok jelentős csökkenése figyelhető meg. Kerekítve a nemeken belül a férfiak 47, a nők 34 százaléka gazdaságilag aktív, ezzel szemben 1992-ben a férfiak mintegy fele, a nőknek pedig 40 százaléka volt gazdaságilag aktív. 2002–2011 között az aktivitási ráta a vizsgált tíz évben több tekintetben is változott nemek szerint: a 2002-től a férfiak és a nők aktivitása egyaránt mintegy 5 százalékkal növekedett, de továbbra is nagy az eltérés, a nők 39,5 százalékos aktivitási rátája több, mint 10 százalékkal marad el a férfiakétól 2011-ben. Amíg a férfiak körében 2002-ben településtípus szerint nem volt eltérés, addig 2011-re a korábbi 47 százalékos szintről a városokban 54, a községekben pedig csak 50 százalékra növekedett. A nők körében az aktivitási ráta 34-ről 39,5-re emelkedik 2011-re. És jelentős mértékben kiegyenlítődik a városi és községekben élő nők aktivitási szintje, a vidéki nők korábbi, közel 10 százalékos lemaradását sikerült 2011-re 2 százalékra csökkenteni, így ez 38,3 százalékra emelkedett a korábbi 29,5 százalékról. Tehát a legnagyobb növekedés a korábbi, nemi és települési szempontból leghátrányosabb szegmens körében következett be (lásd 5.5. táblázat).

Növekedett a munkanélküliségi ráta is, 1992–2002 között, 8,3 százalékról közel 10 százalékra, ami abszolút számokban nem jelentett lényeges emelkedést), míg 2011-ben újra 7,3 százalékra csökkent. A településtípus szerinti eltérések a 2002. évi népszámlálás eredményei szerint megfordultak, míg falun 1992-ben a munkanélküliség még közel két százalékkal magasabb, mint városon, 2002-ben ez már fordítva volt, a munkanélküliség városon mintegy 1,5 százalékkal volt magasabb, és 2011-ben is, a községek aktív népességének 5,6, a városok népességének viszont 8,7 százaléka volt munkanélküli. Ennek fő oka, hogy a falun élő munkanélküliek jelentős részét felszippantotta az „önálló gazdálkodók” csoportja, ténylegesen is, de a statisztikák szintjén is, mivel a hetente néhány órát mezőgazdaságban dolgozók már bekerültek a foglalkoztatott népességbe (részletesebben lásd a következő alfejezetet).

Az inaktívak 2002-ben a teljes népesség 59,2 százalékát képezték, ami akkor 12 829 143 személyt jelentett. Ebből a többség, 5 074 796 személy nyugdíjas, 3 768 547 fő tanuló, 1 647 413 háztartásbeli, többnyire nők, és 1 884 102 el tartott (iskolás kor előtti gyermekek, nyugdíj nélküli idősek), továbbá 454 285 más helyzetűek (pl. állami gondozásban lévők, lásd 5.27. melléklet). A 2011. évi népszámlálás idején az inaktív népesség aránya 54,4 százalékra csökkent, számszerűen 10 941 304 személy tartozott ide, a nyugdíjasok száma pedig 4 268 347 főre csökkent, de továbbra is 39 százalékot tesz ki az inaktív népességből, akárcsak 2002-ben (lásd 5.26. melléklet). Lényegesebb változások 2002 és 2011 között a következők: mintegy 2 százalékkal csökkent a tanuló/diák népesség, 29,4-ről 27,3 százalékra, és a háztartásbeliek körében 12,8-ról 10,8 százalékra, az első esetben fel-

tehetően az előregedés, a csökkenő gyermekvállalás közvetett következményeként, a második esetben a nők növekvő munkaerőpiaci integrációja okán. Továbbá, növekedett az eltartottak aránya 14,7-ről 18,7 százalékra (ebből az egyéni eltartottak aránya 15,2 százalék, lásd 5.6. táblázat), amiben több tényező is közrejátszik. Az egyik alighanem az, hogy az iskoláskor előtti gyermekek aránya növekedett, mivel 2002–2011 között némiképp növekedett a születések száma a városi népesség körében (lásd 6. fejezet) az előző időszakhoz képest; a másik, hogy az össznépesség száma csökkent, a természetes fogyás és a kivándorlás hatására.

5.6. táblázat

Az inaktív népesség összetétele 2002, 2011 (%)

Inaktívak	Tanuló/Diák	Nyugdíjas	Háztartásbeli	Eltartott	Más helyzet	Összes
2002	29,4	39,6	12,8	14,7	3,5	100%
2011	27,3	39,0	10,8	18,7	4,1	100%

Forrás: A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2003, 2013c).

Az inaktív népesség arányának növekedése két fő okra vezethető vissza. Amint már említettük, a munkanélküliség csökkentésének közvetett megoldásaként az 1990-es évek első felében a 30 é v munkaévvvel rendelkezők korhatár előtt nyugdíjba vonulhattak, az aktív korú háztartásbeli nők idesorolása ugyancsak vitatható. A második ok a népesség előregedése, amelynek oka a gyermekvállalási kedv és ezáltal a születések számának csökkenése, ami bár 1991 után vált erőteljesebbé, a megelőző évtizedek során is megfigyelhető a hosszabb távon történt termékenységsökkenés (lásd Veres 2003a), valamint az aktív korúak körében megfigyelhető viszonylag nagyarányú elvándorlás.

5.3. MUNKAERŐPIACI HELYZET NEMZETISÉG SZERINT

A népesség foglalkoztatottságát a népszámlálási adatok a munkaerőpiaci helyzet és a nemzetiség szerint is vizsgálhatóvá teszik.

2011-ben munkaerőpiaci helyzet és nemzetiség szerint elég jelentősek az eltérések: amíg a magyarok mindössze 43 százaléka aktív mintegy 2,5 százaléknyi lemaradással az országos átlagtól, a falusiak körében pedig 41,9 százalék, a roma népesség körében mindössze 24,5 százalékot soroltak az aktív népességhez, ami alig több mint fele az országos átlagértéknek. Amennyiben a 2002. évi helyzethez viszonyítjuk, a magyarok körében is az országos tendenciához hasonló 5 százalékos növekedés figyelhető meg, míg a romák esetében csupán 2,5 százalékos a növekedés, az amúgy is nagyon alacsony, 22,9 százalékos 2002. évi szinthez képest.

Nemek és nemzetiség szerint is jelentősek az eltérések. A férfiak körében magasabb a gazdaságilag aktívak aránya, országosan arányuk 52,1, a románok körében 53, a magyarok körében 49,4 százalék, a roma férfiak körében pedig 30,4 százalék az aktivitás rátája. A nők esetében országos szinten 40,3 százalék az aktív, közel 12 százalékos eltéréssel a férfiaktól, a nemzetiségek esetében a férfiakhoz hasonló eltérésekkel (lásd 5.7. táblázat).

5.7. táblázat

A gazdaságilag aktív népesség aránya nemek és településtípus szerint, nemzetiségenként, 2002, 2011 (%)

	Aktív népesség összesen		Városok		Községek	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Románia						
Összesen	40,8	45,6	42,9	46,9	38,5	44,1
Román	41,6	46,7	43,7	47,5	39,2	45,8
Magyar	38,0	43,0	40,8	44,0	34,8	41,9
Roma	22,9	25,4	19,4	27,7	25,1	24,1
Egyéb	37,6	40,7	37,1	40,9	38,1	40,5
Ismeretlen		44,6		49,2		32,4
Férfiak						
Összesen	47,7	52,1	47,7	54,0	47,7	50,0
Román	48,3	53,5	48,3	54,7	48,4	52,2
Magyar	45,1	49,4	46,0	52,4	44,0	46,5
Roma	32,0	30,4	26,6	37,0	35,5	26,4
Egyéb	46,7	48,5	46,4	51,9	47,0	44,9
Ismeretlen		48,5		53,7		35,3
Nők						
Összesen	34,3	39,5	38,5	40,4	29,5	38,3
Román	35,2	40,3	39,4	40,9	30,3	39,6
Magyar	31,4	37,0	36,1	36,6	25,8	37,4
Roma	13,6	20,4	12,0	17,9	14,6	21,8
Egyéb	28,4	32,4	27,6	29,1	29,3	35,9
Ismeretlen		41,1		45,3		29,7

Forrás: A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013a, b). A százalékok a szerző számításai.

A gazdaságilag aktív népesség összetételét vizsgálva, először megnéztük a foglalkoztatottsági és a munkanélküliségi rátákat. Országos szinten 2011-ben az aktív népesség 92,7 százaléka foglalkoztatott és 7,3 százalék m unkanélküli. A m unkanélküliség 10 év alatt mintegy 4 százalékkal csökkent a népszámlálási adatok alapján. Nemzetiség szerint, a magyarok foglalkoztatottsági és munkanélküliségi rátái teljesen megegyeznek az össznépességgel, és a románokkal is, a románok helyzete viszont agasztó, ott a foglalkoztatottak aránya mindössze 77,6, a m unkanélküliség 22,4 százalék (mi után az aktivitási ráta is rendkívül alacsony volt, lásd 5.8. táblázat és 5.18. melléklet).

5.8. táblázat

A foglalkoztatottak és a munkanélküliek megoszlása nemek és nemzetiség szerint, 2002, 2011 (%)

	Foglalkoztatot- tak		Munkanélküli összesen		Ebből:			
					Új munkahelyet keresők		Első munkát keresők	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Románia								
Összesen	88,2	92,7	11,8	7,3	7,4	4,7	4,3	2,6
Román	88,5	92,8	11,5	7,2	7,3	4,6	4,2	2,6
Magyar	88,7	92,7	11,3	7,3	7,9	5,1	3,4	2,2
Roma	71,5	77,6	28,5	22,4	10,2	11,4	18,3	11,0
Egyéb	88,7	92,1	11,3	7,9	6,8	5,4	4,5	2,5
Ismeretlen		95,6		4,4		3,7		0,7
Férfiak								
Összesen	86,5	92,0	13,5	8,0	8,5	5,3	5,0	2,7
Román	86,7	92,0	13,3	8,0	8,4	5,2	4,8	2,8
Magyar	86,8	92,3	13,2	7,7	9,3	5,4	3,9	2,3
Roma	69,5	78,5	30,5	21,5	11,6	12,1	19,0	9,3
Egyéb	87,1	91,6	12,9	8,4	7,8	5,9	5,1	2,5
Ismeretlen		96,4		3,6		3,1		0,5
Nők								
Összesen	90,6	93,5		6,5	5,9	4,1	3,4	2,4
Román	90,7	93,8	9,4	6,2	5,9	3,9	3,4	2,4
Magyar	91,3	93,3	9,3	6,7	6,1	4,7	2,6	2,1
Roma	76,5	76,2	8,7	23,8	6,8	10,2	16,7	13,6
Egyéb	91,5	92,9	23,5	7,1	5,0	4,5	3,5	2,6
Ismeretlen		94,7	8,5	5,3		4,3		0,9

Forrás: A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013a, b). A százalékok a szerző számításai.

A foglalkoztatottság szintjében a nemek szerinti eltérések kicsik, a nők körében magasabb a foglalkoztatottság 1,5 százalékkal. Ennek hátterében az áll, mint az előbb láttuk, hogy a nők jóval (több, mint 10 %-kal) kisebb hányada aktív gazdaságilag, mivel a háztartásbeliek magas aránya csak a nőkre jellemző.

A munkanélkülieket két részre bontva ismertették: egyrészt azok tartoznak ide, akik már dolgoztak és új munkahelyet keresnek, másrészt azok, akik még sose dolgoztak, első munkahelyet keresők. A munkanélküliek durván kétharmada 2011-ben már dolgozott, egyharmada az első munkahelyet keresőkből tevődik össze az össznépesség, a románok és a magyarok körében, a románnál viszont az arány 2011-ben kb. fele-fele, tehát többen vannak arányosan is, akik sosem dolgoztak még. Az aktív népességen belül pedig, a 2002.

évi adatok szerint az első munkahelyet kereső romák aránya 18 százalék volt, esetükben 2011-re számottevően csökkent az arány, 11 százalékra (5.8. táblázat).

5.9. táblázat. Az aktív népesség megoszlása foglalkoztatottság, településtípus, nemek és nemzetiség szerint, 2002, 2011 (%)

	Városok				Községek			
	Foglalkoztatottak		Munkanélküli		Foglalkoztatottak		Munkanélküli	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011	2002	2011
Összesen	87,2	91,3	12,8	8,7	89,6	94,4	10,4	5,6
Román	87,3	91,2	12,7	8,8	89,9	94,7	10,1	5,3
Magyar	88,8	91,9	11,2	8,1	88,6	93,6	11,4	6,4
Roma	58,4	68,8	41,6	31,2	78,0	83,6	22,0	16,4
Egyéb	88,4	90,7	11,6	9,3	89,1	93,6	10,9	6,4
Ismeretlen		95,7		4,3		95,4		4,6
Férfiak								
Összesen	85,3	90,7	14,7	9,3	87,7	93,6	12,3	6,4
Román	85,5	90,4	14,5	9,6	88,1	93,8	11,9	6,2
Magyar	86,5	91,6	13,5	8,4	87,0	93,1	13,0	6,9
Roma	55,9	74,2	44,1	25,8	76,0	82,1	24,0	17,9
Egyéb	87,4	90,9	12,6	9,1	86,7	92,4	13,3	7,6
Ismeretlen		96,4		3,6		96,5		3,5
Nők								
Összesen	89,4	92,1	10,6	7,9	92,5	95,4	7,5	4,6
Román	89,4	92,1	10,6	7,9	92,8	95,8	7,2	4,2
Magyar	91,4	92,4	8,6	7,6	91,2	94,2	8,8	5,8
Roma	64,0	57,2	36,0	42,8	83,0	85,4	17,0	14,6
Egyéb	90,2	90,3	9,8	9,7	92,8	95,1	7,2	4,9
Ismeretlen		94,9		5,1		94,3		5,7

Forrás: A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013a, b). A százalékok a szerző számításai.

Településtípusok szerint 2011-ben a munkanélküliség városban 8,7 százalék, falun 5,6 százalék, mivel itt a mezőgazdaságban való foglalkoztatottság csökkenti a munkanélküliséget. A 2002. évi magasabb munkanélküliség a községek népessége esetében nagyobb mértékben csökkent, közel 50 százalékkal, míg a városokban ennél jóval kisebb, 25 százalékos mértékben (lásd 5.9. táblázat). Viszont, mint korábbi kutatásokból tudjuk, a mezőgazdasági dolgozók az átlagosnál jóval alacsonyabb jövedelmet tudnak megvalósítani tevékenységükből (Monostori–Veres 2009).

A munkanélküliség területi különbségeit illetően, Kiss Tamás az 1992. és 2002. évi népszámlálási adatbázisokat elemezve rámutatott, hogy 1992-ben a nemzetiségek közötti egyenlőtlenség, jelesen a magyarok magasabb munkanélküliségének fontos meghatározója a régiók, megyék közötti gazdasági különbség. Mégis, 1992-ben a magyarság magasabb munkanélkülisége nem vezethető vissza pusztán a regionális elérésekre, mert Arad

és Hunyad megyét kivéve majd minden erdélyi megyében magasabb a magyar nemzeti-ségűek munkanélkülisége a román népességnél. 2002-ben a magyarság országos szinten alacsonyabb munkanélküliségét is a foglalkoztatottság regionális eltéréseinek átrendező-désére vezeti vissza, mivel több megyében (Szeben, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Maros Hargita) a magyarok munkanélkülisége magasabb volt a román népességnél (Kiss 2010b. 20).

Az ország inaktív népessége több csoportból tevődik össze. Legjelentősebb a nyugdíja-soké, ami 39 százalék, ezt követi a tanulók, diákok csoportja 27,3 százalékkal. Az eltartot-tak, akiket egyénileg, pl. szüleik tartanak el, 15,2 százalékot tesznek ki, az intézményi eltartottak aránya (az 5.10. táblázatban láthatóan) 1,8 százalék, más el tartottak aránya pedig 1,7 százalék. Európai összehasonlításban viszonylag magas, 10,8 százalék a háztar-tásbeliek aránya, ezek inkább nők (akik körében a háziasszonyok aránya 17,4 százalék, még nagyobb, mint 2002-ben), az egyéb inaktív helyzetűek aránya 4,1 százalék. A nemze-tiség szerinti megoszlások jelentős mértékben mutatják az inaktív népesség előregedését: amíg a románoknak 41,1, a magyaroknak 47,1 százaléka inaktív nyugdíjas, a romáknak pedig mindössze 7,5 százaléka n yugdíjas (lásd 5.10. táblázat). Ez utóbbi nem csupán a fiatalabb korösszetétel hatása, hanem a romák korábbi, alacsonyabb munkaerőpiaci in-tegrációjának következménye (és jelenleg s em jó a hel yzetük, mint láttuk az aktivitási rátánál).

5.10. táblázat

Az inaktív népesség megoszlása nemek és nemzetiség szerint, 2011 (%)

	Tanuló/ Diák	Nyugdíjas	Háztar- tásbeli	Eltartottak (egyéni)	Eltartottak (intézményi)	Más eltartottak	Egyéb
Románia							
Összesen	27,3	39,0	10,8	15,2	1,8	1,7	4,1
Román	27,3	41,1	11,1	13,8	1,3	1,6	3,8
Magyar	22,7	47,1	8,7	12,7	1,8	2,0	5,0
Roma	24,5	7,5	18,5	27,2	7,6	3,6	11,0
Ismeretlen	34,7	24,6	4,0	29,2	4,8	0,8	1,8
Férfiak							
Összesen	32,1	35,0	2,1	18,7	2,0	3,1	6,9
Román	32,4	37,3	2,2	17,2	1,5	3,0	6,5
Magyar	26,6	41,5	1,3	16,1	1,9	3,9	8,6
Roma	27,5	7,5	3,8	29,5	8,3	5,7	17,7
Ismeretlen	38,0	20,0	0,4	34,3	4,1	1,4	1,8
Nők							
Összesen	23,8	42,0	17,4	12,6	1,7	0,6	2,0
Román	23,6	43,9	17,6	11,3	1,2	0,5	1,8
Magyar	19,8	51,2	14,1	10,3	1,6	0,6	2,3
Roma	21,7	7,6	31,9	25,1	7,0	1,6	5,1
Ismeretlen	32,1	28,2	6,9	25,2	5,4	0,4	1,8

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

A foglalkoztatottság vizsgálatának egy fontos dimenziója a munkaerőpiaci pozíció. Ezzel a mutatóval azt vizsgáljuk meg, hogy a foglalkoztatott népesség hogyan oszlik meg a munkaerőpiac munkaadói, munkavállalói dimenziójában.

Eszerint a 2011-es népszámlálás eredményei alapján az ország foglalkoztatott népességének közel 70 százaléka alkalmazottként dolgozik, a vállalkozók aránya 1,2 százalék. A foglalkoztatottak többi része megoszlik: az önállók aránya 17 százalék, a családi vállalkozásokban dolgozók aránya pedig 11,8 százalék. A szövetkezeti tagok és egyéb helyzetűek aránya elhanyagolható.

Az alkalmazottak aránya a magyar nemzetiségű népesség körében az össznépességnél magasabb, 75,4 százalék, viszont a roma népesség körében mindössze 45,3 százalék alkalmazott. A magyarok körében a vállalkozók aránya is fél százalékkal magasabb a románokénál (lásd 5.11. táblázat). A magyarok esetében az önállók kisebb aránya azzal magyarázható, hogy kisebb arányban dolgoznak a mezőgazdaságban, ahol az önálló gazdálkodási forma dominál.

5.11. táblázat

A foglalkoztatott népesség megoszlása nemek és nemzetiség szerint, 2002, 2011 (%)

A. 2002

2002	Alkalma- zott	Vállal- kozó	Önál- lók	Szövetke- zeti tag	Családi vállalkozók	Egyéb	Összesen
Összesen	70,5	2,0	11,4	0,2	15,2	0,8	100,0
Román	70,5	1,9	11,4	0,2	15,4	0,6	100,0
Magyar	79,1	1,9	8,4	0,1	9,5	0,9	100,0
Roma	34,0	1,2	29,8	0,3	21,5	13,3	100,0
Egyéb	53,5	39,0	5,9	0,0	1,5	0,1	100,0
Ismeretlen	73,0	20,0	4,7	0,0	2,2	0,2	100,0
Férfiak összesen	68,9	2,4	15,5	0,2	11,9	1,1	100,0
Román	69,2	2,3	15,5	0,2	11,9	0,9	100,0
Magyar	74,7	2,5	11,9	0,1	9,5	1,3	100,0
Roma	32,4	1,3	35,4	0,3	16,6	14,0	100,0
Egyéb	50,5	43,0	5,7	0,0	0,7	0,1	100,0
Ismeretlen	67,5	26,8	4,1	0,0	1,4	0,3	100,0
Nők összesen	72,5	1,4	6,2	0,1	19,3	0,4	100,0
Román	72,2	1,4	6,2	0,1	19,8	0,3	100,0
Magyar	84,8	1,2	4,0	0,1	9,5	0,4	100,0
Roma	37,5	0,8	17,4	0,2	32,4	11,7	100,0
Egyéb	70,6	15,8	7,3	0,0	5,9	0,5	100,0
Ismeretlen	87,3	2,1	6,3	0,0	4,2	0,0	100,0

B. 2011

2011	Alkalma- zott	Vállal- kozó	Önál- lók	Szövetke- zeti tag	Családi vállalkozók	Egyéb	Összesen
Összesen	69,8	1,2	17,1	0,0	11,8	0,1	100,0
Román	68,0	1,2	18,2	0,0	12,5	0,1	100,0
Magyar	75,4	1,7	14,0	0,0	8,6	0,3	100,0
Roma	45,3	0,5	26,0	0,1	26,5	1,6	100,0
Egyéb	64,3	4,1	17,5	0,0	14,0	0,1	100,0
Nincs adat	95,4	0,1	3,1	0,0	1,3	0,0	100,0
Férfiak összesen	70,0	1,4	21,9	0,0	6,5	0,2	100,0
Román	68,2	1,4	23,1	0,0	7,1	0,1	100,0
Magyar	74,9	2,3	19,2	0,1	3,1	0,4	100,0
Roma	51,2	0,6	35,2	0,1	10,8	2,0	100,0
Egyéb	67,4	5,7	20,7	0,1	5,9	0,1	100,0
Nincs adat	96,7	0,2	2,9	0,0	0,3	0,0	100,0
Nők összesen	69,5	0,8	11,2	0,0	18,4	0,1	100,0
Román	67,8	0,9	12,0	0,0	19,2	0,1	100,0
Magyar	76,0	1,0	7,6	0,0	15,2	0,1	100,0
Roma	36,0	0,4	11,4	0,0	51,3	0,8	100,0
Egyéb	59,3	1,5	12,5	–	26,5	0,1	100,0
Nincs adat	94,1	0,1	3,4	–	2,4	0,0	100,0

*Forrás: A 2002. és 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013a, b).
A százalékok a szerző számításai.*

5.4. A FOGLALKOZÁSI RÉTEGZÖDÉS ORSZÁGOS ÉS NEMZETISÉGI SAJÁTOSSÁGAI

A 2011. évi romániai népszámlálás közzétételekor a foglalkozásszerkezetet 9 foglalkozási főcsoportba sorolva tették közzé. Az egyik változás a korábbi népszámláláshoz képest az, hogy eltűnt a „fegyveres erők dolgozói” főcsoport. Ez valószínűleg amiatt van, mert a korábban ide soroltak nagy részét, például a rendőrség dolgozóinak jelentős részét besorolták a köztisztviselők, hivatalnokok kategóriájába (lásd 5.12. táblázat).

A foglalkozásszerkezet országos és nemzetiség szerinti elemzése azt mutatja, hogy a vezetők és törvényhozók rétege országosan 2,6 százalékot tesz ki, itt a magyarok és a románok közötti nemzetiségi eltérések nem jelentősek (2,4, illetve 2 százalék). Mivel az ismeretlen nemzetiségűek körében e kategória aránya 5,6 százalék, így magyarok és a románok közötti eltérés részben akár kiegyenlítődhetne vagy nőhetne, ha ezek legalább egy részének ismernénk a nemzetiségét. A szakértők és értelmiségiek rétege az össznépesség 15,2 százalékát teszi ki, a magyar nemzetiségűek körében viszont csak 12,7 százalék, ami-

ben ugyancsak a romániai magyarság iskolázottsági hátránya köszön vissza, bár kisebb mértékben, mint az iskolázottság esetében. Összehasonlításképpen, Európában a magas és az alacsonyabb szintű vezetők és szakértők EGP-séma szerinti összesített aránya (I. és II. osztály) sokkal magasabb (35,1 százalék). Magyarországon a vezetők és szakértők 22,6 százalékot képeznek a foglalkoztatottakból (Huszár 2013a. 38), bár az összehasonlítás nem tökéletes, mert nem ugyanolyan séma alapján történt, de a nagyságrendek azért követhetők. Összevonva a felső- és középszintű vezetőket és törvényhozókat a szakértő értelmiségekkel, Romániában arányuk 17,8 százalék, ami közel 5 százalékkal marad el még a magyarországi szinttől is, az európai arálynak pedig alig több, mint fele (lásd még Veres 2014).

A technikusok, hivatalnokok és a szolgáltatásbeli dolgozók összesen mint a rutinszerű, nem fizikai munkát végzők osztálya 25 százalékot tesz ki országos szinten, és ebben nincsenek lényeges eltérések a románok és a magyarok között, a romák körében viszont mindössze 12,8 százalék rendelkezik ezzel az osztályhelyeztetel.

5.12. táblázat. A foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok és nemzeti-ség szerint, 2011 (%)

Foglalkozási főcsoportok	Összes	Román	Magyar	Roma	Ismeretlen
1. Vezetők és törvényhozók	2,6	2,4	2,0	0,2	5,6
2. Szakértők és értelmiségiek	15,2	15,5	12,7	1,4	16,8
3. Tehnikusok és mesterek (termelésirányítók)	8,1	8,0	7,4	3,8	11,5
4. Közigazgatási hivatalnokok	4,1	4,0	4,1	0,7	6,3
5. Szolgáltatásbeli dolgozók	13,5	13,3	14,6	8,3	17,3
6. Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	23,8	25,5	19,2	35,1	3,1
7. Szakmunkások	14,2	13,9	21,3	13,5	12,2
8. Gépkezelők és szerelők	8,1	7,9	9,8	7,9	9,4
9. Szakképzetlen munkás	10,3	9,6	8,9	29,1	17,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b). A százalékok a szerző számításai.

Rendkívül magas a mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók aránya Romániában, európai viszonylatban nézve 23,8 százalék, még magasabb a románok körében, 25,5, és sokkal magasabb a romáknál, 35,1 százalék. Viszont jóval átlagon aluli a magyarok körében 19,2 százalék, de ez is jóval magasabb, mint Magyarországon (ahol ez 7% körüli), vagy Európában, ahol ez átlagosan még az 5 százalékot sem éri el (Huszár 2013a). A fizikai munkát végzők aránya országszinten összesen 32,6 százalék, ebből 14,2 százalék a szakmunkás, 10,3 gépkezelő és szerelő (betanított munkásoknak tekinthetők), 10,3 százalékuk szakképzetlen munkás. A magyar nemzetiségűek esetén szembevetendő, hogy jóval magasabb a szakképzett munkások aránya, 21,3. Itt jelenik meg az a „többlet”, ami a mezőgazdasági dolgozók alacsonyabb arányából eredt. A romák körében, mint ismeretes,

igen magas, 29,1 százalék a szakképzetlen munkások aránya, de egyébként a szakmunkások és a gépkezelők, szerelők aránya is közel áll az országos átlaghoz. Megfigyelhetjük azt is, hogy azok, akiknek a nemzetiséget nem ismerjük, átlagon felüli arányban fordulnak elő a felső- és középosztálybeli, különösen az 1. és 5. foglalkozási csoportokban, míg mezőgazdasági dolgozó alig került ide, viszont messze átlagon felül, 17,8 százalékban fordulnak elő a szakképzetlen munkások (lásd 5.12. táblázat).

Az előző, 2002. évi népszámlálás óta jelentősen, mintegy 7 százalékkal emelkedett országos szinten a szakértők és az értelmiségi foglalkozásuk aránya, hasonlóképpen emelkedett a szolgáltatásbeli dolgozók aránya is 9-ről 13,5 százalékra (lásd 5.13. táblázat). Ezek háttérében a szolgáltatási szektor bővülése áll, a szakértelmet igénylő állások arányának a növekedése, tehát egy strukturális tényező. Ezt a strukturális változást tekinthetjük úgy, mint „üres státusok” számának emelkedése, a felső középosztály súlyának növekedése. Hasonló jelenséget már megfigyeltek a közép- és kelet-európai országokban, a Szelényi házaspár szerint az „elit”-státusok számbeli bővülése Magyarországon és Lengyelországban volt erőteljesebb, amit ők is a politikai intézményrendszer és a civil társadalom kiépülésével magyaráznak (Szelényi–Szelényi 1996). Róbert Péter rámutat, hogy a privatizáció folyamata jelentős mértékben megnövelte az „üres státusok” számát a gazdasági eliten belül is (Róbert 2000. 121). Emelkedett a „középosztálybeli” foglalkozásuk aránya is, így a szakértők, értelmiségiek főcsoportja és a rutin szellemi, nem fizikai munkát végzők együttes aránya (2–5. csoport) összesen 32-ről 40 százalékra emelkedett, ami viszont még mindig alacsonyabb az európai átlagnál. A közigazgatási hivatalnokok rétegének aránya továbbra is 4 százalék körül mozog, akárcsak 10 évvel ezelőtt.

Jelentős változások figyelhetők meg az ipari munkásság körében. Itt nagyot csökkent a szakmunkások aránya, 21 százalékról 14,2 százalékra, a szerelők és a gépkezelők aránya kevesebbet csökkent, 10,3-ról 8,1 százalékra.

A mezőgazdaságban és erdőszetben dolgozók aránya a korábbi népszámlálás óta országos szinten nem változott lényegesen, 23 százalék körül maradt. Jelentősen változott viszont a romániai magyarok körében, ott a túlnyomórészt önálló mezőgazdasági gazdálkodókból álló csoport 13,9-ről 19,2 százalékra emelkedett, és a 2002. évi adatok értelmében a szakmunkások csoportja csökkent lényegesen (28,7-ről 21,3 százalékra), így az iparban megszűnő állásokból kényszerültek át a mezőgazdaságba (lásd 5.13. táblázat). Ezt a jelenséget társadalmi lecsúszásként értelmezhetjük; túl azon, hogy a mezőgazdasági munkának alacsony a presztízse, az is megfigyelhető, hogy a mezőgazdasági jövedelmek átlagban elmaradnak az iparban megkereshetőhöz képest, így ez túlélési stratégiának tekinthető (lásd Csedő–Ercsei–Geambaşu–Pásztor 2003, Monostori–Veres 2009).

5.13. táblázat. A romániai és a magyar foglalkoztatott népesség eloszlása foglalkozási főcsoportok szerint, 2002, 2011 (%)

Foglalkozási főcsoportok	Románia összesen		Magyar népesség		Magyarok aránya országos szinten	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
1. Vezetők és törvényhozók	4,1	2,6	3,6	2	5,4	4,5
2. Szakértők és értelmiségiek	8,6	15,2	6,3	12,7	4,5	4,8
3. Tehnikusok és mesterek (termelésirányítók)	10,2	8,1	10,2	7,4	6,2	5,2
4. Közigazgatási hivatalnokok	4,9	4,1	4,8	4,1	6,1	5,8
5. Szolgáltatásbeli dolgozók	9,0	13,5	10,3	14,6	7,1	6,2
6. Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	23,4	23,8	13,9	19,2	3,7	4,6
7. Szakmunkások ¹	21,4	14,2	28,7	21,3	8,4	8,6
8. Gépkézelők és szerelők	10,3	8,1	12,9	9,8	7,8	7,0
9. Szakképzetlen munkások	7,8	10,3	8,9	8,9	7,1	4,9
10. Fegyveres erők és egyéb ²	0,3	–	0,6	–	7,3	–
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0		

1. Ennek a kategóriának a megnevezése a 2002-es népszámláláskor a „kézművesek és szakképzett munkások” volt.

2. Ez a kategória csak a 2002-es népszámlálás eredményeiben jelent meg.

Forrás: A 2002. és a 2011. évi romániai népszámlálások végleges eredményei (INS 2004, 2013c). A százalékok a szerző számításai.

Nemek szerint vizsgálva, a vezetők és törvényhozók rétege Romániában enyhe férfidominanciát mutat, a férfiak 2,8, a nők 2,3 százaléka tartozik ide. Nagyobb eltérés van a szakértők és értelmiségiek rétegében nemek szerint, hiszen a férfiaknak csak 11,7, míg a nőknek 19,6 százaléka sorolható ide. Abszolút számokban is több mint 200 ezerrel több nő rendelkezik értelmiségi és szakértői foglalkozásokkal. Nagyobb eltérés figyelhető meg nemenként a magyar nemzetiségű vezetők esetében, ott a nők aránya egy százalékkal kevesebb, mint a férfiaké; de az értelmiségi foglalkozásúaknál az országoshoz hasonló eltérések figyelhetők meg, 9,6 és 16,5 százalékkal (a nemzetiségi lemaradás mindkét nemnél megmarad). Egy másik szembetűnő sajátosság, hogy a nők kétszer akkora arányban dolgoznak a szolgáltatásokban, mint a férfiak, akik viszont a szakmunkások körében vannak jóval többen, hasonlóképp nagyok az eltérések a betanított munkásnak számító gépkézelők és szerelők esetében (lásd 5.14. táblázat és 5.20. melléklet).

5.14. táblázat. A foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok, nemek és nemzetiség szerint, 2011 (%)

	Összesen	Román	Magyar	Roma	Ismeretlen
Férfiak					
Összesen (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Vezetők és törvényhozók	2,8	2,6	2,4	0,2	6,0
Szakértők és értelmiségiek	11,7	11,9	9,6	1,4	12,4
Technikusok és hasonló	7,8	7,7	6,9	5,6	11,1
Közigazgatási hivatalnokok	3,0	3,0	3,0	0,7	4,0
Szolgáltatásbeli dolgozók	9,9	9,9	8,9	5,3	11,4
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	22,5	24,3	17,9	22,9	1,6
Szakmunkások	19,8	19,3	28,4	18,9	18,6
Gépkezelők és szerelők	12,0	11,7	13,3	11,4	14,5
Szakképzetlen munkások	10,6	9,6	9,6	33,6	20,3
Összesen (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nők					
Vezetők és törvényhozók	2,3	2,2	1,5	0,2	5,1
Szakértők és értelmiségiek	19,6	19,9	16,5	1,4	21,6
Technikusok és hasonló	8,4	8,3	7,9	0,9	11,9
Közigazgatási hivatalnokok	5,5	5,3	5,4	0,7	8,8
Szolgáltatásbeli dolgozók	18,0	17,4	21,6	13,1	23,6
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	25,5	26,9	20,8	54,4	4,7
Szakmunkások	7,4	7,2	12,6	5,0	5,3
Gépkezelők és szerelők	3,4	3,2	5,6	2,3	3,9
Szakképzetlen munkások	10,0	9,5	8,0	21,9	15,0
Összesen (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013c). A százalékok a szerző számításai.

Jelentős eltérések figyelhetők meg településtípus szerint is a foglalkozás-struktúrában. A legszembetűnőbb jelenség, hogy országszinten a foglalkoztatott népesség 1–5. foglalkozási főcsoportjaiba a falun élő népesség alig néhány százaléka tartozik, a szakértők és az értelmiségiek aránya az 5 százalékot éri el, míg közel fele a mezőgazdaságban dolgozik. A fennmaradó részük fizikai munkát végez és a szakképzetlenek körében is felülreprezentáltak 14,4 százalékkal. Öröndetes tény, hogy az összes falun élőhöz képest a magyar nemzetiségű falusi népesség körében némiképp magasabb a szakértő és értelmiségi réteg (6,6 százalék), a szolgáltatásokban dolgozók (11,5 százalék) és a szakmunkások rétege (11,5 százalék), így a mezőgazdaságban dolgozók részaránya „csupán” 35,7 százalék.

A városi népesség körében a vezetők és törvényhozók aránya 4,1 százalék, a szakértők és értelmiségiek aránya 23,5, a szolgáltatásbeli dolgozók aránya 17,5 százalék, mezőgazdaságban pedig mindössze 4 százalék dolgozik. Itt meg kell jegyeznünk, hogy csupán a

főfoglalkozás szerinti besorolásra érvényes ez, különben a városon élő népesség jelentős része kiegészítő jövedelemszerző tevékenységként mezőgazdasági munkát is végez (Monostori–Veres 2009). A szakmunkások aránya városon csak kevéssel (3,7 százalék) több mint a községekben, viszont a szakképzetlen munkások aránya 7,5 százalékkal kevesebb, mint falun. A magyar városi népesség két ponton tér el az átlagtól: 5 százalékkal kevesebb a szakértők és értelmiségiek aránya, akárcsak az iskolázottság esetében, és magasabb a szakmunkások aránya mintegy 7 százalékkal (lásd 5.15. táblázat és 5.21. melléklet).

5.15. táblázat. A foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok, településtípus és nemzetiség szerint, 2011 (%)

Foglalkozási főcsoportok	Összesen	Román	Magyar	Roma	Ismeretlen
Városok					
Vezetők és törvényhozók	4,1	3,9	3,1	0,4	6,4
Szakértők és értelmiségiek	23,5	24,6	18,2	2,6	19,1
Technikusok és hasonló	12,5	12,5	11,0	9,8	12,9
Közigazgatási hivatalnokok	5,9	5,9	5,6	1,2	6,8
Szolgáltatásbeli dolgozók	17,5	17,5	17,5	15,8	17,7
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	4,0	4,3	4,1	6,7	1,0
Szakmunkások	15,9	15,8	23,1	22,0	11,7
Gépkezelők és szerelők	9,7	9,6	10,9	16,7	9,3
Szakképzetlen munkások	6,9	5,9	6,7	24,8	14,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Községek					
Vezetők és törvényhozók	0,8	0,8	0,9	0,1	2,1
Szakértők és értelmiségiek	5,2	5,1	6,6	0,8	7,7
Technikusok és hasonló	2,8	2,7	3,4	0,5	5,6
Közigazgatási hivatalnokok	1,9	1,8	2,5	0,3	4,3
Szolgáltatásbeli dolgozók	8,7	8,4	11,5	4,1	15,6
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	47,8	49,7	35,7	50,8	11,6
Szakmunkások	12,2	11,7	19,3	8,9	14,0
Gépkezelők és szerelők	6,2	6,0	8,7	3,0	9,9
Szakképzetlen munkások	14,4	13,8	11,3	31,5	29,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a, c). A százalékok a szerző számításai.

5.5. FOGLALKOZÁSI RÉTEGZŐDÉS AZ ERDÉLYI MAGYAROK KÖRÉBEN, MEGYÉNKÉNT

Az erdélyi magyarok foglalkozásszerkezetét már országos összehasonlításban elemeztük. Megfigyeltük, hogy nagyobb eltérés figyelhető meg a vezetők esetében, ott a magyar nők aránya 1,5%, jóval alacsonyabb, mint a férfiak 2,4 százaléka; de az értelmiségi foglalkozásúak esetében az országos trendhez hasonlóan a férfiak körében 9,6 és a nőknek 16,5 százaléka végez értelmiségi, szakértő munkát, de a nemzetiségi lemaradás mindkét nemnél megmarad.

A továbbiakban megvizsgáljuk, hogy 2011-ben az egyes megyékben milyen eltérések figyelhetők meg a romániai magyarság átlagos foglalkozásszerkezetéhez képest. A Közép régió megyéiben a magyar többségű Kovászna és Hargita megyékben kissé átlag fölötti arányban vannak a vezető beosztásúak, és Brassó megyében is, 2,1–2,3 százalékos értékekkel. Az Északnyugati régió megyéiben mindenhol az országos 2 százalékos arány alatt vannak a magyarok a vezetők és törvényhozók arányát tekintve, a Nyugati régióban viszont Krassó-Szörényt leszámítva mindenhol átlag fölött vannak, 2,3 – 2,5 százalék os értékekkel. A szakértők (értelmiségiek) aránya csak néhány megyében haladja meg a 12,6 százalékos átlagot, főleg a nagy városokkal rendelkező megyékben, Kolozs megyében 18,7, Brassóban 16,9, Hunyad és Temes megyékben 15 százalék fölött, és Maros, illetve Máramaros megyékben 13,2. A közigazgatási hivatalnokok tekintetében a magyarok országos 4,1 százalékát kevés megyében múlták felül. Deficitet helyzetben van a szóróanyagok többsége, és Kovászna megye is, 3,5 százalékkal, átlagos, vagy jobb helyzetben Brassó (6), Hargita (4,9), Szeged (4,7), Kolozs (5,2), Szatmár (4), Hunyad (5,6) és Temes (4,5) megyék vannak. A szolgáltatásbeli dolgozók aránya lényegesen átlag fölötti Kolozs, Brassó és Maros megyékben (16–17%), és kissé átlag fölötti Hargita és Máramaros megyékben (15%). A mezőgazdasági munkások aránya átlag fölötti a rurálisabb térségű székelyföldi megyékben és Fehér, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben. A szakmunkások és a betanított munkások megfelelő gépkezelők aránya pedig az iparosodottabb térségekben magasabb, így a Bánságban és a Partiumban, 23–25 százalék körüli, míg az országos átlag 21,4 a magyarok körében (lásd 5.16. táblázat és 5.24. melléklet).

A foglalkozásszerkezet nemek és településtípus szerinti eltérései követik a megyék szintjén is az országos tendenciákat, a megyei átlagértékeken belül (lásd 5.25. melléklet).

5.16. táblázat. A magyar nemzetiségű foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok, településtípus és nemzetiség szerint, régióként és megyénként, 2011 (%)

	Foglalkoztatottak száma	Vezetők és törvényhozók	Szakértők	Technikusok és hasonló	Közigazgatási hivatalnokok	Szolgáltatásbeli dolgozók	Mező- és erdőgazdasági szakmunkások	Szaktunók	Gépkezelők és szerelők	SzakKépzetlen munkások
ROMÁNIA	486 735	2,0	12,6	7,3	4,1	14,6	19,3	21,4	9,8	8,9
Közép régió	270 015	2,0	12,5	7,6	4,2	15,2	22,1	19,7	8,3	8,4
Fehér	6250	1,1	10,0	4,4	2,6	12,1	31,6	20,7	10,0	7,6
Brassó	14 300	2,3	16,9	11,2	6,2	17,4	9,0	19,7	8,8	8,4
Kovácsna	65 733	2,1	11,3	6,8	3,5	13,4	23,7	16,8	9,8	12,6
Hargita	103 113	2,3	12,2	7,6	4,9	15,5	23,0	20,5	7,2	7,0
Maros	76 550	1,7	13,2	7,6	3,7	16,2	22,0	21,0	7,9	6,8
Szeben	4069	2,2	15,0	10,0	4,7	13,4	9,2	20,0	15,5	10,0
Északnyugati régió	179 852	1,9	12,5	6,8	3,9	14,2	15,7	23,4	12,0	9,6
Bihar	57 893	1,6	10,2	6,5	3,5	13,2	19,2	23,8	12,9	9,1
Beszterce-Naszód	6816	1,6	11,0	5,2	2,5	10,0	38,6	18,7	7,1	5,3
Kolozs	38 272	2,6	18,7	9,0	5,2	17,7	10,1	21,1	8,6	6,9
Máramaros	12 137	1,8	13,2	8,9	3,6	15,4	10,6	27,9	8,4	10,1
Szatmár	42 953	2,0	11,6	6,3	4,0	13,7	9,4	24,1	17,5	11,5
Szilág	21 781	1,4	9,6	4,4	2,8	12,3	24,1	23,7	8,5	13,2
Nyugati régió	34 880	2,3	13,7	8,5	4,4	13,1	13,1	25,0	11,2	8,8
Arad	14 570	2,2	11,1	7,9	3,9	12,7	14,0	27,9	10,9	9,4
Krassó-Szörény	795	1,6	18,7	10,4	4,5	13,6	10,6	24,2	9,4	6,9
Hunyad	5441	2,5	15,7	11,1	5,6	14,2	6,6	27,2	9,9	7,2
Temes	14 074	2,3	15,2	8,0	4,5	13,0	14,7	21,3	12,0	9,0
Északkeleti régió										
Bákó	1988	0,9	7,2	1,2	1,0	6,3	64,9	7,5	4,6	6,3

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei, korábban nem publikált (rendelt) adatok (INS 2015). A százalékok a szerző számításai.

Ebben a fejezetben tárgyaltaak összefoglalva megállapítható, hogy Romániában 2002–2011 között a piacgazdaságra való átmenet és az uniós csatlakozás jelentős szerkezeti változásokat eredményezett. A változások egy része azonban komoly társadalmi problémákat okozott, illetve a problémákat tulajdonképpen egyik területről a másikra „áthelyezte”, így például az iparból a mezőgazdaságba. A foglalkozásszerkezet és az aktív népesség gazdasági szektoronkénti eloszlása nincs abban a helyzetben, amelyben a fejlett „posztindusztriális” országok, a kelet-európai tömb rendszerváltó országainak zöméhez képest is elmaradás figyelhető meg, ami elsősorban a szolgáltatási szektorban dolgozók alacsony és a mezőgazdaságban dolgozók magas arányában tükröződik.

A magyar nemzetiségűeket illetően, országos összehasonlításban megfigyelhetjük a kedvezőtlen demográfiai trendek és a rendszerváltás előtti kisebbségpolitika hatását. A kivándorlás összetett hatására az értelmiségi foglalkozásúak körében a magyarok alulreprezentáltak. A foglalkoztatottság alacsonyabb szintű, a munkanélküliség is jobban sújtotta 2002-ben a magyarokat a román népességnél, mivel a foglalkozási struktúrájuk jobban hasonlít a közép-európai országokhoz, kevesebben dolgoznak mezőgazdaságban és többen az iparban, ezáltal a rendszerváltás kontextusában a munkanélküliség veszélyének kitett réteg aránya nagyobb, mint a románok körében. Az erdélyi magyarság 2011-re sem tudta ledolgozni strukturális hátrányait a nem fizikai munkát végző foglalkozási kategóriákban.

MELLÉKLET

5.17. táblázat. A romániai magyarok száma aktivitás, nemek és településtípus szerint, 2002

Település típusa	Aktív népesség			Foglalkoztatottak		
	Összes	Férfi	Nő	Összes	Férfi	Nő
Városok	308 519	163 404	145 115	273 908	141 319	132 589
Község/falu	234 871	146 700	88 171	208 084	127 697	80 387
Összes	543 390	310 104	233 286	481 992	269 016	212 976

Forrás: 2002. évi népszámlálás (INS 2004).

5.18. táblázat. A népesség száma aktivitás, foglalkoztatottság, nemzetiség, nemek és településtípus szerint, 2011

Nemzetiségek	Állandó népesség	Aktív népesség	Foglalkoztatottak	Munkanélküli	Ebből:	
					új munka-helyet keresők	első munkát keresők
ROMÁNIA						
Összesen	20 121 641	9 180 337	8 507 759	672 578	434 308	238 270
Románok	16 792 868	7 844 238	7 277 478	566 760	363 781	202 979
Magyarok	1 227 623	527 497	489 117	38 380	26 784	11 596
Romák	621 573	158 136	122 729	35 407	17 995	17 412
Egyéb	242 767	98 799	90 982	7817	5314	2503
Nincs adat	1 236 810	551 667	527 453	24 214	20 434	3780

Nemzetisé- gek	Állandó népesség	Aktív népesség	Foglalkozta- tottak	Munkanél- küli	Ebből:	
					új munka- helyet keresők	első munkát keresők
Férfiak	9 788 577	5 103 586	4 695 160	408 426	268 963	139 463
Románok	8 172 326	4 371 528	4 021 498	350 030	229 115	120 915
Magyarok	589 549	291 455	268 907	22 548	15 797	6751
Romák	316 055	95 953	75 357	20 596	11 646	8950
Egyéb	124 658	60 489	55 393	5096	3589	1507
Nincs adat	585 989	28 4161	274 005	10 156	8816	1340
Nők	10 333 064	4 076 751	3 812 599	264 152	165 345	98 807
Románok	8 620 542	3 472 710	3 255 980	216 730	134 666	82 064
Magyarok	638 074	236 042	220 210	15 832	10 987	4845
Romák	305 518	62 183	47 372	14 811	6349	8462
Egyéb	118 109	38 310	35 589	2721	1725	996
Nincs adat	650 821	267 506	253 448	14 058	11 618	2440
Városok						
Összesen	10 858 790	5 095 653	4 653 439	442 214	300 847	141 367
Románok	8 974 284	4 261 153	388 5171	375 982	254 614	121 368
Magyarok	631 830	278 061	255 671	22 390	16 157	6233
Romák	230 670	63 785	43 868	19 917	10 345	9572
Egyéb	124 696	51 039	46 294	4745	3474	1271
Nincs adat	897 310	441 615	422 435	19 180	16 257	2923
Férfiak	5 185 636	2 802 767	2 542 631	260 136	181 562	78 574
Románok	4 287 272	2 345 053	2 120 353	224 700	155 616	69 084
Magyarok	295 412	154 811	141 732	13 079	9488	3591
Romák	117 414	43 471	32 246	11 225	7009	4216
Egyéb	64 613	33 543	30 500	3043	2379	664
Nincs adat	420 925	225 889	217 800	8089	7070	1019
Nők	5 673 154	2 292 886	2 110 808	182 078	119 285	62 793
Románok	4 687 012	1 916 100	1 764 818	151 282	98 998	52 284
Magyarok	336 418	123 250	113 939	9311	6669	2642
Romák	113 256	20 314	11 622	8692	3336	5356
Egyéb	60 083	17 496	15 794	1702	1095	607
Nincs adat	476 385	215 726	204 635	11 091	9187	1904
Községek						
Összesen	9 262 851	4 084 684	3 854 320	230 364	133 461	96 903
Románok	7 818 584	3 583 085	3 392 307	190 778	109 167	81 611
Magyarok	595 793	249 436	233 446	15 990	10 627	5363
Romák	390 903	94 351	78 861	15 490	7650	7840
Egyéb	118 071	47 760	44 688	3072	1840	1232
Nincs adat	339 500	110 052	105 018	5034	4177	857

Nemzetisé- gek	Állandó népesség	Aktív népesség	Foglalkozta- tottak	Munkanél- küli	Ebből:	
					új munka- helyet keresők	első munkát keresők
Férfiak	4 602 941	2 300 819	2 152 529	148 290	87 401	60 889
Románok	3 885 054	2 026 475	1 901 145	125 330	73 499	51 831
Magyarok	294 137	136 644	127 175	9469	6309	3160
Romák	198 641	52 482	43 111	9371	4637	4734
Egyéb	60 045	26 946	24 893	2053	1210	843
Nincs adat	165 064	58 272	56 205	2067	1746	321
Nők	4 659 910	1 783 865	1 701 791	82 074	46 060	36 014
Románok	3 933 530	1 556 610	1 491 162	65 448	35 668	29 780
Magyarok	301 656	112 792	106 271	6521	4318	2203
Romák	192 262	41 869	35 750	6119	3013	3106
Egyéb	58 026	20 814	19 795	1019	630	389
Nincs adat	17 4436	51 780	48 813	2967	2431	536

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a,b).

5.19. táblázat

A romániai magyar foglalkoztatott népesség száma fő foglalkozási csoportonként, 2002

Foglalkozási csoportok	Összesen	Férfiak	Nők
Törvényhozók és vezetők	18 647	12 894	5753
Értelmiségi és tudományos foglalkozásúak	32 904	16 586	16 318
Szaktechnikusok, mesterek és hasonló	53 490	16 997	36 493
Közigazgatási hivatalnokok	25 445	7455	17 990
Szolgáltatásokban és kereskedelembe dolgozók	54 083	15 015	39 068
Mezőgazdaságban dolgozó önállók	72 928	47 498	25 430
Szaktanácsadók és kisiparosok	150 455	110 934	39 521
Gépkezelők	67 501	40 924	26 577
Szakképzetlenek	46 517	26 535	19 982
Fegyveres erők dolgozói	3019	3006	13
Nem válaszolt	80	54	26
Első munkahelyet keresők	18 321	12 206	6115
Összesen	543 390	310 104	233 286

Forrás: A 2002. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2004).

5.20. táblázat

A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok és nemzetiség szerint, 2011

ROMÁNIA Foglalkozási főcsoportok	Összes	Nemzetiségek		
		Román	Magyar	Roma
Összesen	8 507 759	7 277 478	489 117	122 729
Vezetők és törvényhozók	220 289	176 219	9904	244
Szakértők és értelmiségiek	1 294 652	1 128 337	61 974	1758
Technikusok és hasonló	687 768	579 660	36 048	4667
Közigazgatási hivatalnokok	348 552	291 198	20 078	824
Szolgáltatásbeli dolgozók	1 150 635	965 090	71 474	10 172
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	2 028 010	1 852 579	93 909	43 031
Szakmunkások	1 209 275	1 012 148	104 234	16 625
Gépkezelők és szerelők	689 798	575 917	48 070	9688
Szakképzetlen munkások	878 780	696 330	43 426	35 720

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

5.21. táblázat. A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, Románia, településtípus és nemzetiség szerint, 2011

	Összesen	Román	Magyar	Roma
Városok: összesen	4 653 439	3 885 171	255 671	43 868
Vezetők és törvényhozók	188 798	149 749	7827	195
Szakértők és értelmiségiek	1 093 812	954 235	46 566	1135
Technikusok és hasonló	579 434	486 792	28 002	4296
Közigazgatási hivatalnokok	274 953	229 005	14 233	548
Szolgáltatásbeli dolgozók	816 359	680 921	44 682	6946
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	185 311	166 142	10 490	2937
Szakmunkások	740 266	615 620	59 077	9635
Gépkezelők és szerelők	451 698	373 122	27 774	7309
Szakképzetlen munkások	322 808	229 585	17 020	10 867
Községek: összesen	3 854 320	3 392 307	233 446	78 861
Vezetők és törvényhozók	31 491	26 470	2077	49
Szakértők és értelmiségiek	200 840	174 102	15 408	623
Technikusok és hasonló	108 334	92 868	8046	371
Közigazgatási hivatalnokok	73 599	62 193	5845	276
Szolgáltatásbeli dolgozók	334 276	284 169	26 792	3226
Mezőgazdaságban és erdészetben dolgozók	1 842 699	168 6437	83 419	40 094
Szakmunkások	469 009	396 528	45 157	6990
Gépkezelők és szerelők	238 100	202 795	20 296	2379
Szakképzetlen munkások	555 972	466 745	26 406	24 853

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

5.22. táblázat. A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, nemek és nemzetiség szerint, 2011

ROMÁNIA	Férfiak			Férfiak			Nők		
	összesen	Román	Magyar	Román	Magyar	Roma	összesen	Román	Magyar
Foglalkozási főcsoportok									
Összesen	4 695 160	4 021 498	268 907	75 357	3 812 599	3 255 980	220 210	47 372	
Vezetők és törvényhozók	131 291	104 561	6559	161	88 998	71 658	3345	83	
Szakértők és értelmiségiek	547 165	478 810	25 717	1074	747 487	649 527	36 257	684	
Technikusok és hasonló	366 879	309 056	18 689	4240	320 889	270 604	17 359	427	
Közigazgatási hivatalnokok	140 101	119 017	8077	496	208 451	172 181	12 001	328	
Szolgáltatásbeli dolgozók	464 987	399 108	23 858	3965	685 648	565 982	47 616	6207	
Mezőgazdaságban és erdőszetben dolgozók	1 056 525	976 197	48 123	17 249	971 485	876 382	45 786	25 782	
Szakt munkások	928 210	776 677	76 409	14 234	281 065	235 471	27 825	2391	
Gépkezelők és szerelők	561 075	471 553	35 657	8608	128 723	104 364	12 413	1080	
Szakképzetlen munkások	498 927	38 6519	25 818	25 330	379 853	309 811	17 608	10 390	

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

5.23. táblázat. A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, nemek és nemzetiségek szerint, 2011

	Férfiak				Nők			
	Összes	Román	Magyar	Roma	Összes	Román	Magyar	Roma
Városok								
Összesen	2 542 631	2 120 353	141 732	32 246	2 110 808	1 764 818	113 939	11 622
Vezetők és törvényhozók	111 073	87 724	5105	127	77 725	62 025	2722	68
Szakértők és értelmiségiek	461 527	404 176	19 768	677	632 285	550 059	26 798	458
Technikusok és hasonló	313 923	263 293	15 148	4033	265 511	223 499	12 854	263
Közigazgatási hivatalnokok	109 522	92 831	5793	329	165 431	136 174	8440	219
Szolgáltatásbeli dolgozók	327 743	278 987	15 539	2413	488 616	401 934	29 143	4533
Mezőgazdaságban és erdőszetben dolgozók	120 307	108 222	7247	2153	65 004	57 920	3243	784
Szakt munkások	560 985	464 854	43 051	8556	179 281	150 766	16 026	1079
Gépkezelők és szerelők	367 867	304 568	21 084	6854	83 831	68 554	6690	455
Szakképzetlen munkások	169 684	115 698	8997	7104	153 124	113 887	8023	3763
Községek								
Összesen	2 152 529	1 901 145	127 175	43 111	1 701 791	1 491 162	106 271	35 750
Vezetők és törvényhozók	20 218	16 837	1454	34	11 273	9633	623	15
Szakértők és értelmiségiek	85 638	74 634	5949	397	115 202	99 468	9459	226
Technikusok és hasonló	52 956	45 763	3541	207	55 378	47 105	4505	164
Közigazgatási hivatalnokok	30 579	26 186	2284	167	43 020	36 007	3561	109
Szolgáltatásbeli dolgozók	137 244	120 121	8319	1552	197 032	164 048	18 473	1674
Mezőgazdaságban és erdőszetben dolgozók	936 218	867 975	40 876	15 096	906 481	818 462	42 543	24 998
Szakt munkások	367 225	311 823	33 358	5678	101 784	84 705	11 799	1312
Gépkezelők és szerelők	193 208	166 985	14 573	1754	44 892	35 810	5723	625
Szakképzetlen munkások	329 243	270 821	16 821	18 226	226 729	195 924	9585	6627

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

5.24. táblázat. A magyar nemzetiségű foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, fejlesztési régiók és megyék szerint, 2011

	Foglalkoztatottak száma	Vezetők és törvényhozók	Shakértők	Technikusok és hasonló	Közigazgatási hivatalnokok	Szolgáltatásbeli dolgozók	Mező- és erdőgazdasági szakmunkások	Szakmunkások	Gépkezelők és szerelők	Szakkepzetlen munkások
Románia	486 735	9730	61 101	35 710	19 962	71 205	93 722	104 030	47 942	43 333
Közép régió	270 015	5508	33 711	20 424	11 440	40 970	59 708	53 131	22 337	22 786
Fehér	6250	66	627	278	161	756	1973	1294	623	472
Brassó	14 300	329	2410	1601	890	2493	1292	2820	1258	1207
Kovászna	65 733	1374	7400	4494	2318	8830	15 578	11 037	6410	8292
Hargita	103 113	2336	12 542	7862	5074	15 966	23 675	21 098	7388	7172
Maros	76 550	1314	10 120	5782	2806	12 380	16 816	16 068	6029	5235
Szeben	4069	89	612	407	191	545	374	814	629	408
Északnyugati régió	179 852	3416	22 479	12 306	6962	25 547	28 160	42 028	21 618	17 336
Bihar	57 893	944	5895	3768	2031	7638	11 107	13 764	7456	5290
Beszterce-Naszód	6816	107	752	356	168	679	2634	1274	482	364
Kolozs	38 272	998	7156	3427	2005	6779	3872	8080	3300	2655
Máramaros	12 137	224	1607	1077	437	1875	1282	3390	1015	1230
Szatmár	42 953	843	4971	2724	1716	5892	4021	10 355	7508	4923
Szilágý	21 781	300	2098	954	605	2684	5244	5165	1857	2874
Nyugati régió	34 880	789	4768	2956	1541	4562	4563	8721	3895	3085
Arad	14 570	316	1624	1145	569	1852	2044	4059	1593	1368
Krassó-Szörény	795	13	149	83	36	108	84	192	75	55
Hunyad	5441	137	854	602	305	772	361	1479	537	394
Temes	14 074	323	2141	1126	631	1830	2074	2991	1690	1268
Északkeleti régió										
Bákó	1988	17	143	24	19	126	1291	150	92	126

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei, korábban nem publikált (rendelt) adatok (INS 2015).

5.25. táblázat. A magyar nemzetiségű foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok és nemek szerint, megyénként, 2011

A. Férfiak

	Foglalkoztatottak száma	Vezetők és törvényhozók	Szakértők	Technikusok és hasonló	Közigazgatási hivatalnokok	Szolgáltatásbeli dolgozók	Mező- és erdőgazdasági szakmunkások	Szaktanulmányok	Gépkezelők és szerelők	Szakképzetlen munkások
Románia	267 667	6461	25 329	18 498	8030	23 750	48 049	76 238	35 541	25 771
Közép régió	149 613	3692	13 694	10 032	4455	13 654	32 956	39 695	18 079	13 356
Fehér	3700	46	257	167	73	248	1138	1038	485	248
Brassó	7690	219	1005	804	277	938	447	2253	1104	643
Kovácsna	36 829	891	2960	2076	854	2988	9210	8001	4547	5302
Hargita	57 076	1641	5125	3708	2132	5238	13 423	15 414	6379	4016
Maros	41 943	836	4048	3051	1048	4024	8544	12 297	5171	2924
Szeben	2375	59	299	226	71	218	194	692	393	223
Északnyugati régió	97 578	2270	9445	6779	2942	8366	12 230	30 332	14 528	10 686
Bihar	31 349	619	2468	2066	912	2696	5515	9296	4645	3132
Beszterce-Naszód	3938	75	306	193	72	203	1542	900	417	230
Kolozs	20 745	647	3111	1927	840	2420	1394	6324	2733	1349
Máramaros	6897	142	661	640	149	690	690	2387	850	688
Szatmár	22 740	586	2047	1466	722	1689	667	7809	4326	3428
Szilágy	11 909	201	852	487	247	668	2422	3616	1557	1859
Nyugati régió	19 307	491	2140	1674	622	1675	2112	6071	2861	1661
Arad	7859	204	720	629	224	636	900	2675	1134	737
Krassó-Szörény	449	8	72	52	14	40	43	141	60	19
Hunyad	3104	86	334	378	108	227	201	1082	477	211
Temes	7895	193	1014	615	276	772	968	2173	1190	694
Északkeleti régió										
Bákó	1169	8	50	13	11	55	751	140	73	68

B. Nők

	Foglalkoztatottak száma	Vezetők és törvényhozók	Szakértők	Technikusok és hasonló	Közigazgatási hivatal-nokok	Szolgáltatásbeli dolgozók	Mező- és erdőgazdasági szakmunkások	Szakmunkások	Gépkezelők és szerelők	Szakképzetlen munkások
Románia	219 068	3269	35 772	17 212	11 932	47 455	45 673	27 792	12 401	17 562
Közép régió	120 402	1816	20 017	10 392	6985	27 316	26 752	13 436	4258	9430
Fehér	2550	20	370	111	88	508	835	256	138	224
Brassó	6610	110	1405	797	613	1555	845	567	154	564
Kovászna	28 904	483	4440	2418	1464	5842	6368	3036	1863	2990
Hargita	46 037	695	7417	4154	2942	10 728	10 252	5684	1009	3156
Maros	34 607	478	6072	2731	1758	8356	8272	3771	858	2311
Szeben	1694	30	313	181	120	327	180	122	236	185
Északnyugati régió	82 274	1146	13 034	5527	4020	17 181	15 930	11 696	7090	6650
Bihar	26 544	325	3427	1702	1119	4942	5592	4468	2811	2158
Beszterce-Naszód	2878	32	446	163	96	476	1092	374	65	134
Kolozs	17 527	351	4045	1500	1165	4359	2478	1756	567	1306
Máramaros	5240	82	946	437	288	1185	592	1003	165	542
Szatmár	20 213	257	2924	1258	994	4203	3354	2546	3182	1495
Szilágy	9872	99	1246	467	358	2016	2822	1549	300	1015
Nyugati régió	15 573	298	2628	1282	919	2887	2451	2650	1034	1424
Arad	6711	112	904	516	345	1216	1144	1384	459	631
Krassó-Szörény	346	5	77	31	22	68	41	51	15	36
Hunyad	2337	51	520	224	197	545	160	397	60	183
Temes	6179	130	1127	511	355	1058	1106	818	500	574
Északkeleti régió										
Bákó	819	9	93	11	8	71	540	10	19	58

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei, korábban nem publikált (rendelt) adatok (INS 2015)

5.26. táblázat

Az inaktív népesség megoszlása nemek, településtípus és nemzetiség szerint, 2011 (%)

		Tanuló/ Diák	Nyug- díjas	Háztar- tásbeli	Eltartot- tak (egyéni)	Eltartottak (intézményi)	Más eltartot- tak	Egyéb
Városi népesség								
	Összesen	27,7	43,6	9,3	14,7	1,3	1,0	2,5
	Román	27,6	45,5	9,5	13,3	0,9	0,9	2,3
Románia	Magyar	22,2	55,1	7,1	11,1	1,2	0,9	2,4
	Roma	24,8	9,6	21,4	26,4	5,7	3,5	8,5
	Ismeretlen	33,9	27,8	4,2	28,9	3,1	0,5	1,5
	Összesen	33,4	40,7	1,7	18,6	1,1	1,5	3,1
	Román	33,4	42,9	1,7	16,8	0,8	1,4	2,9
Férfiak	Magyar	27,8	50,6	1,2	14,9	1,1	1,6	2,9
	Roma	29,8	9,8	4,9	30,7	6,0	5,7	13,0
	Ismeretlen	38,4	22,7	0,4	34,8	2,2	0,5	1,1
	Összesen	23,6	45,7	14,7	12,0	1,4	0,6	2,0
	Román	23,5	47,2	15,0	10,8	1,0	0,6	1,9
Nők	Magyar	18,5	58,0	11,1	8,6	1,2	0,5	2,1
	Roma	20,8	9,4	34,6	23,0	5,5	1,7	5,0
	Ismeretlen	30,5	31,7	7,1	24,5	3,9	0,5	1,9
Vidéken élők								
	Összesen	27,0	33,9	12,5	15,8	2,5	2,4	5,9
	Román	27,0	36,3	12,8	14,4	1,8	2,3	5,5
Románia	Magyar	23,3	39,0	10,3	14,4	2,4	3,0	7,7
	Roma	24,4	6,4	16,9	27,6	8,7	3,6	12,4
	Ismeretlen	36,5	18,1	3,7	29,9	8,1	1,5	2,3
	Összesen	30,8	29,1	2,6	18,9	2,9	4,8	10,9
	Román	31,3	31,4	2,8	17,5	2,1	4,7	10,3
Férfiak	Magyar	25,7	33,4	1,5	17,1	2,7	5,9	13,8
	Roma	26,4	6,3	3,2	28,9	9,4	5,7	20,0
	Ismeretlen	37,4	15,0	0,4	33,5	7,6	3,1	3,0
	Összesen	23,9	37,7	20,5	13,3	2,2	0,5	2,0
	Román	23,7	40,1	20,7	11,9	1,5	0,4	1,7
Nők	Magyar	21,3	43,6	17,6	12,1	2,1	0,6	2,6
	Roma	22,3	6,5	30,2	26,4	8,0	1,5	5,1
	Ismeretlen	35,6	20,7	6,6	26,8	8,5	0,1	1,6

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b). A százalékok a szerző számításai.

5.27. táblázat

Az inaktív népesség száma és megoszlása nemek és településtípus szerint, 2002

	Inaktív összesen	Tanuló/ Diák	Nyugdíjas	Háztartás- beli	Eltartottak (egyéni)	Eltartot- tak (intéz- ményi)	Egyéb
Százalékban							
Románia	100,0	29,4	39,6	12,8	14,7	0,9	2,7
Férfiak	100,0	34,1	40,5	1,2	18,1	1,1	5,0
Nők	100,0	25,8	38,9	21,7	12,1	0,8	0,8
Városok	100,0	35,1	37,5	10,5	13,1	0,9	2,9
Férfiak	100,0	39,7	36,4	1,5	16,1	1,0	5,4
Nők	100,0	31,6	38,4	17,7	10,7	0,8	0,9
Községek	100,0	23,4	41,7	15,2	16,4	0,9	2,4
Férfiak	100,0	28,1	44,8	0,9	20,4	1,2	4,6
Nők	100,0	20,0	39,4	25,7	13,5	0,8	0,7
Abszolút számokban							
Románia	12 829 143	3 768 547	5 074 796	1 647 413	1 884 102	113 880	340 405
Férfiak	5 531 075	1 885 591	2 237 828	65 840	1 003 779	58 329	279 318
Nők	7 298 068	1 882 566	2 836 968	1 581 573	880 323	55 551	61 087
Városok	6 525 928	2 293 335	2 447 182	687 240	851 809	55 592	190 770
Férfiak	2 874 627	1 139 819	1 046 864	42 096	462 133	27 568	156 147
Nők	3 651 301	1 153 516	1 400 318	645 144	389 676	28 024	34 623
Községek	6 303 215	1 475 212	2 627 614	960 173	1 032 293	58 288	149 635
Férfiak	2 656 448	746 162	1 190 964	23 744	541 646	30 761	123 171
Nők	3 646 767	729 050	1 436 650	936 429	490 647	27 527	26 464

Forrás: A 2002. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2003). A százalékok a szerző számításai.

6. A TERMÉSZETES NÉPMOZGALOM ÉS A TERMÉKENYSÉG ALAKULÁSA

6.1. SZÜLETÉSEK, TERMÉKENYSÉG ÉS HALANDÓSÁG ALAKULÁSA ROMÁNIÁBAN

A romániai demográfiai átmenet, a kelet-, illetve dél-európai modell szerint az 1880-as években kezdődik, amikor a halandósági ráták csökkenni kezdenek, ám alig néhány évre rá a születési ráták is elkezdnek csökkenni (lásd Ghețau 1997. 12, Mureșan 1999).

A születési ráták jelentősebb csökkenése Romániában már az 1950-es évektől folyamatosan megfigyelhető, és 1966-ra viszonylag alacsony szintre jutott (14,3 ezrelék), ekkor a nyers halálozási ráta¹⁵ szintje 8,2 ezrelék volt. Ez lett volna a demográfiai átmenet lezárásának időszaka, mint sok más országban (lásd Ghețau 1997), ám, mint ismeretes, az akkori kommunista vezetés döntése értelmében 1966-ban betiltották az abortuszt, és a terhesség-megelőzéssel kapcsolatos családtervezési technikákat is háttérbe szorították. Mindezek következtében a születések száma egy év alatt 27,4 ezrelékre emelkedett, ami közel kétszerese volt az előző évi értéknek (lásd 6.1. ábra). Így 1966-tól 1989-ig Romániában a kommunizmus második korszakában szigorú abortusztilalom volt érvényben, amely egyben a megelőző fogamzásgátlás megismerését és eszközeit is tiltotta. A Ceaușescu-korszakban ennek a szülőkörű és erőszakos népesedéspolitikának hatására Romániában a termékenység „mesterségesen” magas maradt. Viszonylag sok „nem kívánt” gyermek jött a világra, és ezáltal nőtt az elhagyott gyermekek száma, amelyek természetellenesen felduzzasztották az árvaházakat, a tiltott művi vetélések okozta halálozások nyomán csökkent a szülőképes nők száma. Ugyanakkor az ösztönző jellegű pronatalista szociális intézkedések szintje, mint például a gyermekek utáni járulékok összege, elmaradt a többi államszocialista ország mögött, akárcsak a gyermeknevelés költségeinek támogatása (Kligman 2000. 79–80.).

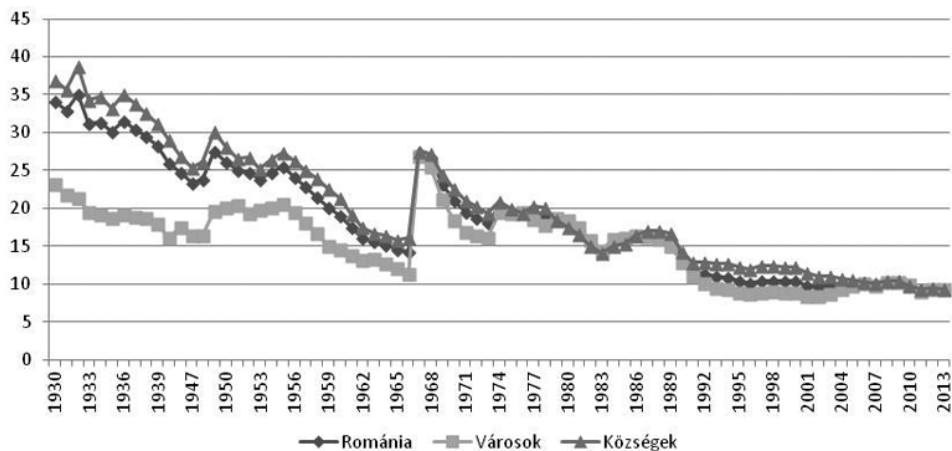
Az 1989-es rendszerváltást követő társadalmi változások hatására, különösen az abortusztilalom megszűnésével, a családtervezésre és a korszerű fogamzásgátló technikákra vonatkozó információkhoz való szabad hozzáférés által a gyermekvállalás szintje alábbhagyott. A nyers élveszületési arányszámok¹⁶ szintjén ez azt jelentette, hogy míg 1989-ben 16 ezrelék volt ez országos szinten, 1990-re már 13,6, 1991-ben 11,9 ezrelékre csökkent, majd a csökkenés lassúbbá vált, 1994-től 11, majd 2001-től 10 ezrelék alá süllyedt, 2005-től újra 10 ezrelék fölé emelkedett, és ott stagnált 2010-ig, miután újra lecsökkent 9,5 ezrelék környékére (lásd 6.1. ábra).

Az ezer főre eső elhalálozások szintje lassú, de folyamatos emelkedést mutat az 1970-es évekbeli 9–10 ezrelék közötti szintről a 2000-es évek első felének 12 ezrelék körüli szintjéig, ami aztán az ezt követő években egy fel ezrelékkal csökkent, 11 és 12 ezrelék között mozogva 2013-ig (lásd 6.2. ábra).

15 A nyers (bruttó) halálozási arányszám (vagy ráta) az ezer főre (évközepi népességre) arányított halálozások éves számát jelöli.

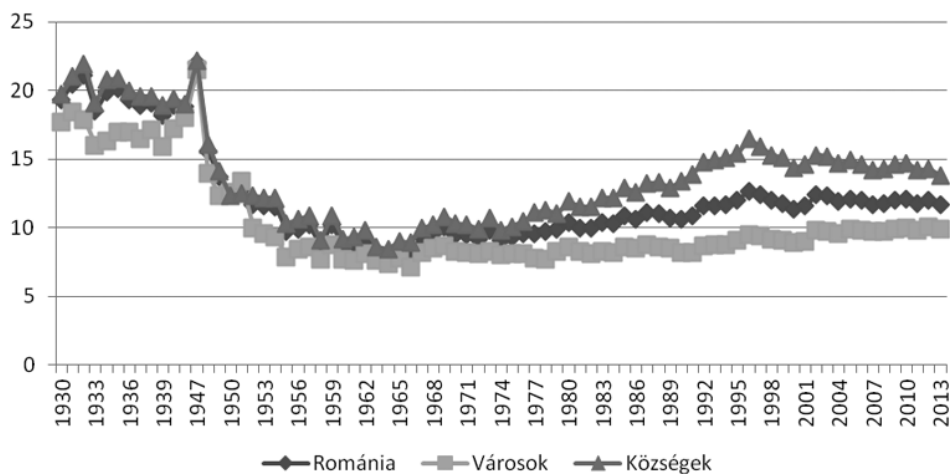
16 A nyers (bruttó) élveszületési arányszám (vagy ráta) az ezer főre (évközepi népességre) arányított élveszületések éves számát jelöli.

6.1. ábra. A nyers (bruttó) élveszületési arányszámok Romániában, településtípusok szerint, 1930–2013 (%)

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

6.2. ábra. A nyers (bruttó) halálozási arányszámok Romániában, településtípusok szerint, 1930–2013 (‰)

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

A születések és a halálozások számának különbsége, a természetes szaporodás Romániában 1992-től negatívvá változott, és a népesség a természetes fogyás útjára indult (erről lásd még Mureşan 1999, Veres 2006, 2011). A jelen ség területi sajátosságairól a 6.3. alfejezetben olvashatunk.

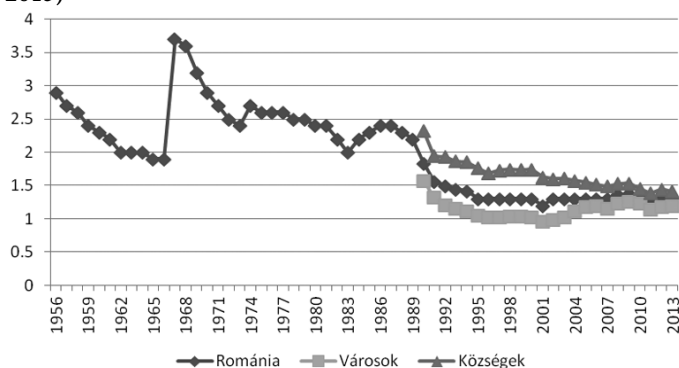
Településtípusok szerint a születések és a halandóság terén elég nagy eltérések figyelhetők meg Romániában mind a 20., mind pedig a 21. században. Az 1930–2013 közötti időszak első évtizedeiben városon lényegesen kevesebb élveszületés esik ezer főre, mint

falun, és az elhalálozások száma is magasabb volt falun, az 1970-es évek óta főleg az előre-gedett korstruktúra miatt (lásd 6.2. ábra), ám a halandósági viszonyok reális, a korstruk-túra hatása nélküli különbségeit majd a várható élettartamoknál láthatjuk. A korszak vé-gén, 2010 körül már a városok és falvak nyers élveszületési arányszámai nagyon közeli-te-nek egymáshoz, a 10 ezrelék körüli szinten.

A női termékenység szintjének változását legjobban a teljes termékenységi arányszám-mal (TFR¹⁷) vizsgálhatjuk, ami kiszűri a korstruktúra hatásait. Amennyiben az ér téke 2,05 körül van, ebben az esetben a népesség képes természetes úton szinten tartani a lé-lekszámot. Az 1990-es évek óta azonban alig van olyan európai ország, ahol a TFR értéke elérné a kettőt. Európában 2000–2008 között 1,5–1,7 körül mozog a teljes termékenységi arányszám (Frejka–Sobotka 2008. 15–46).

A teljes termékenységi arányszámok alapján 1956–2013 között megfigyelhetjük, hogy az 1956. évi 2,9-es értékről 1966-ra az egyszerű reprodukciós szint alá 1,9-es értékre csök-ken-t, innen 1967-re felugrott 3,7-re az abortusztilalom bevezetésével, majd több rendben is elkezdett csökkenni, aminek hatására újabb és újabb szigorításokat vezettek be az abor-tuszpolitikában. Az 1989/90. é vi rendszerváltás előtt a r omániai TFR legalcs onyabb szintet 1983-ban érte el a 2,0 ér tékkel, majd 1990-től fokozatosan csökkent 2-ről 1,3-ra 1995-ig, és ezen a szinten stagnál azóta is. A 2000 után bevezetett családpolitikai intézke-dések, elsősorban a korábban dolgozó, két év alatti kisgyermekes anyák támogatása a városi, kereső népesség körében érzékelhetően fellendítette a termékenységet, ennek kö-vetkeztében a városi és falusi termékenységi arányszámok 2008–2013 között már nagyon közel álltak egymáshoz, 2010-ben a városok esetében 1,23, a községek népességére 1,45 volt a mutató értéke (lásd 6.1. és 6.3. ábra). A városi népesség termékenységének emelke-dését jobban mutatják a régiók szerint számított városi és falusi népességre vonatkozó termékenység arányszámok (Veres 2011).

6.3. ábra. Teljes termékenységi arányszámok Romániában, 1956–2013, településtípusok szerint (1990–2013)

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo) és Anuarul de-mografic al României, 2011, INS.

17 A TFR-t úgy számítjuk ki, hogy összeadjuk a 15-49 éves korú nők korszpecifikus élveszületési arányszámait. A mutató kifejezi, hogy adott évre jellemzően, egy termékeny korú nő élete során átlago-san hány gyermeknek adna életet (ha adott évben a különböző életkorban vállalt gyermekek átlagos száma nem változik).

6.2. A SZÜLETÉSEK, A TERMÉKENYSÉG TERÜLETI SAJÁTOSSÁGAI

Erdélyben már európai viszonylatban is korán kezdődött el a termékenység csökkenése. Coale (1969) az európai országok termékenységi adatait vizsgálta tartományok, illetve régiók szerint, és megállapította, hogy Európában négy régió különíthető el, ahol már 1870 és 1900 között, bizonyos tartományokban alacsony volt a termékenység. Ezek a tartományok a mediterrán, balti, atlanti és a közép-európai térségekben találhatók. A negyedik, a közép-európai régió a Habsburg-monarchiához tartozott akkoriban, a legalacsonyabb termékenységgű területek a D él-Dunántúl, valamint a Bánság és D él-Erdély. Ez utóbbi két régió területén jelenleg Arad, Temes és Krassó-Szörény, illetve Brassó és Szeben megyék találhatók (lásd Veres 2004b). Ha megvizsgáljuk, hogy ezen megyék termékenysége jó száz évvel később, a 21. század elején hogyan viselkedik más régiók termékenységéhez képest, azt találjuk, hogy már 1990-ben is a legalacsonyabb termékenységi adatok országos szinten a bánsági Arad megyében voltak (12,8 ezrelék), és sorrendben következtek a többi említett megyék a felsorolt területről. Ám megfigyelhető, hogy a dél-erdélyi Brassó és Szeben megyék 1980-ban az országos átlag 18 ezrelékhez hasonló, vagy attól csak kismértékben elmaradó élveszületési mutatókkal rendelkeznek. Ennek a változásnak két lényeges oka van. Egyrészt a régi lakosság egy része, a németajkú szászok többsége elvándorolt az 1970-es években, és mindkét megyébe jelentős bevándorlás történt a környező megyékből, Brassó esetében Moldva magasabb termékenységgű megyéiből vándoroltak be jelentősebb számban 1960–1980 között, és kisebb mértékben azután is. A szászok által elhagyott falvakba betelepülők szignifikáns része roma etnikumú volt, akiknek a termékenysége köztudottan az országos átlagnál jóval magasabb, így a dél-erdélyi megyék születésszáma emelkedett. Ilyen körülmények között tehát Románia nyugati régiója, a Bánság tartotta meg a hagyományosan alacsony termékenységi magatartást Romániában. A legalacsonyabb termékenységgű régió azonban a főváros és környéke, Bukarest-Ilfov, ahol az 1990-es években és 2000 körül mintegy 3 ezrelékkal alacsonyabb volt a nyers élveszületési arányszám az országos átlagnál, aztán 2005-ig növekedés volt tapasztalható, és azóta a 10 ezrelék körüli országos átlagérték szintjén mozog.

A rendszerváltás utáni időszakban, egészen 2000-ig az országos átlagnál magasabb az élveszületések arányszáma az Északkeleti régióban, azaz Moldva megyéiben, átlagosan mintegy 3 ezrelékkal, de ugyanazon trendet követi, mint az országos átlag. A különbség pedig mérséklődött 2005 óta 1–2 ezrelékre évente. Délnyugat-Olténia régióban, az 1990-es években az országos átlag szintjén mozog, majd 2005-től lecsökken 1–1,5 ezrelékkal az átlag alá. Leglátványosabb növekedést a Bukarest-Ilfov régió produkált, ahol az 1995. évi 7,5-ről 9,8 ezrelékre emelkedett 2005-re, majd a világválság begyűrűzésével 2008 után, 2013-ra újra 8,4-re csökkent (lásd 6.1. táblázat).

6.1. táblázat. Élveszületések 1000 főre Romániában régióként, 1990–2013

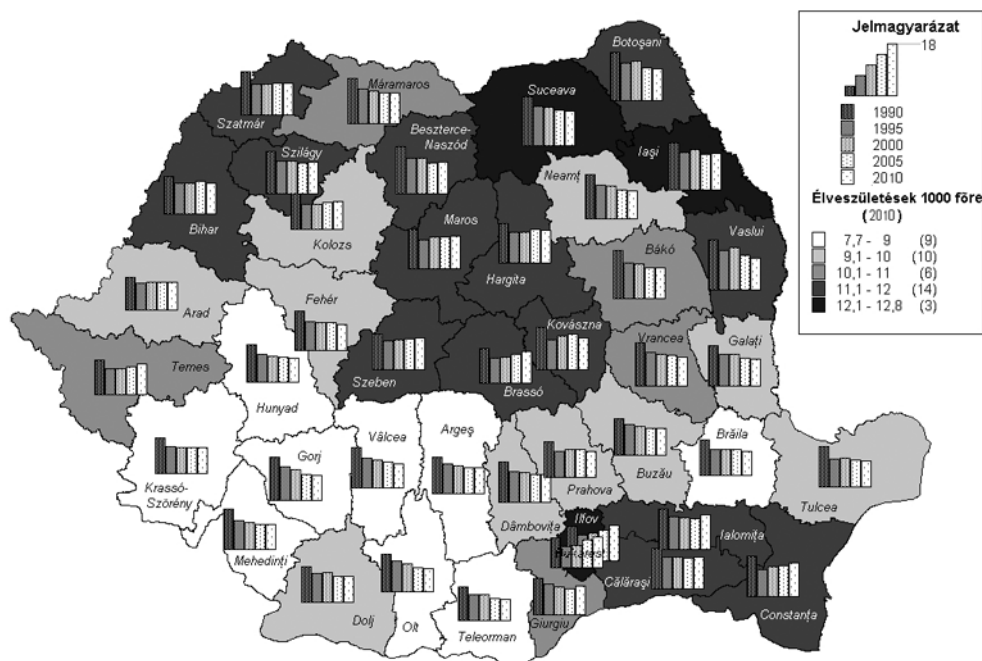
	1990	1995	2000	2005	2010	2013
ROMÁNIA összesen	13,6	10,4	10,5	10,2	9,9	9,3
Északnyugat (Észak-Erdély)	14,2	10,8	10,7	10,7	10,3	9,8
Közép (Dél-Erdély)	13,1	9,9	10,4	10,8	10,5	10,0
Északkelet (Moldva)	16,5	12,9	13	11,7	10,5	10,5
Délkelet	13,7	10,4	10,4	9,9	12,1	11,8
Bukarest-Ilfov	10,5	7,5	8	9,8	9,4	8,4
Dél-Munténia	12,9	10,2	10	9,6	9,6	8,5
Délnyugat-Olténia	13,5	10,5	10,1	8,9	8,4	7,9
Nyugat (Bánság)	12,2	9,5	9,3	9,5	9,1	8,6

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

A megyénkénti tendenciákat vizsgálva megfigyelhetjük, hogy néhány év alatt (1990-től 1995-ig) a nyers élveszületési arányszámok értékei országosan 3,2 ezreléket csökkentek, megyénként pedig ez a csökkenés Erdélyben 2,5 és 4 ezrelék között változott. A legkisebb mértékű csökkenés a már amúgy is alacsony termékenységsű megyékben, a bánsági Temes, Krassó-Szörény és Arad megyékben, valamint Erdély egyik legnagyobb városát magába foglaló Kolozs megyében figyelhető meg. A magas születésszámú megyék csökkenése nagyobb mérvű volt, de a regionális különbségek megmaradtak, csak kisebbek lettek. Erdélyben a legnagyobb születési arányszámokkal a keleti megyék, Beszterce-Naszód, Máramaros, Kovászna és Hargita rendelkeztek, valamint két rurális többségű észak-erdélyi megye, Szatmár és Szilág, itt a 17–18 ezer élék körüli nyers élveszületési arányszám-értékek átlagosan 14–15 ezrelékre mérséklődtek 1990 után. A termékenységszűcsökkenés tovább tartott az 1990-es évek folyamán, a legtöbb megyében 1995–1996-ra érte el a mélypontot. Aztán 2000-re a nyers születési arányszám értékei 9–12 ezrelék között mozogtak Erdélyben. Ennek okai két fő csoportba sorolhatók. Egyrészt, a rendszerváltást követően a lakosság jelentős részének életszínvonala csökkent, mert bár a szolgáltatások és az áru kínálat látványosan javult, a vásárlóerő csökkent, az ország GDP-je is csökkent az 1990-es években számottevően az 1989-es értékhez képest. Ezek a folyamatok kihatottak a gyermekvállalásra is. Másrészt, az okok visszavezethetők a modern fogamzásgátló módszerek hozzáférhetőségére 1990-től, az abortusztilalom eltörlésére és a modern családtervező központok megjelenésére, valamint ezzel párhuzamosan a szabad sajtó és a szabad információáramlás adta lehetőségekre. A legfontosabb viszont a mögöttes indítékok, az a kulturálisan meghatározott érték- és normarendszer, amely ugyancsak változóban volt a rendszerváltás időszakában, és amely a gyermekvállalást megalapozó döntések mögött húzódik meg (lásd Van de Kaa 1987, Roussel 1980). Ezt követően, 2000 után 2010-ig országos szinten stagnálás, illetve jelentéktelen mértékű csökkenés figyelhető meg a születésszámokban, ám összetételét tekintve eltérő volt a városi népesség körében, amire később visszatérünk. Ennek hátterében, 2008-ig a sajátos romániai gyermeknevelési támogatási rendszer hatása állhat (a foglalkoztatott népesség két éves gyermeknevelési támogatásával).

6.4. ábra.

A romániai megyék nyers élveszületési arányszámai, ötven éven át, 1990–2010

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2014 (www.insse.ro/Tempo). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

Az európai uniós csatlakozást követő időszakban, 2008–2011 között az élveszületések, 9 ezrelékkal, a legalacsonyabbak voltak az ország délnyugati térségében (Olténia, Argeş, Teleorman, valamint Krassó-Szörény és Hunyad megyékben), a legmagasabbak, 11–13 ezrelék közötti értékek pedig Északkelet-Moldva, Erdély keleti, középső és északnyugati megyéiben, valamint néhány délkelet-havasalföldi megyében voltak (lásd 6.4. ábra).

Regionális összehasonlításban, a teljes termékenységi arányszámok 2003–2013 közötti értékei alapján megfigyelhető, hogy az egy termékeny korú nőre jutó születések száma a Moldva nagy részét magában foglaló Északkeleti régióban 1,5 gyermek volt, ami érzékelhetően magasabb, mint máshol, míg Olténiában és a Bánságban (1,1–1,2) volt a legalacsonyabb. A 2000-es években egy kismértékű, 0,1 gyermeknyi, átlagos növekedés mindenhol bekövetkezett. A növekedés jelentősebb volt Bukarestben, ahol 10 év alatt 1-ről 1,3-ra emelkedett a TFR értéke; a többi régió átlagában nem látszanak a változások, mert a vidéki és a városi népesség termékenységének alakulása ellentétes irányú volt. A városi népesség termékenysége emelkedett 2010-ig, a vidéki népesség pedig régiótól függően stagnált vagy csökkent, de még mindig magasabb szinten maradt, mint városban (lásd 6.2. táblázat és 6.12. melléklet).

6.2. táblázat. Teljes termékenységi arányszámok fejlesztési régiók szerint, Románia, 2003–2013

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ROMÁNIA	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3
Északnyugat (É-Erdély)	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3
Közép (D-Erdély)	1,3	1,3	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4	1,4	1,3	1,4	1,4
Északkelet (Moldva)	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,3	1,4	1,5
Délkelet	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2
Dél-Munténia	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3	1,2	1,3	1,3
Bukarest-Ilfov	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3	1,4	1,3	1,2	1,2	1,3
Délnyugat-Olténia	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2	1,1
Nyugat (Bánság)	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2

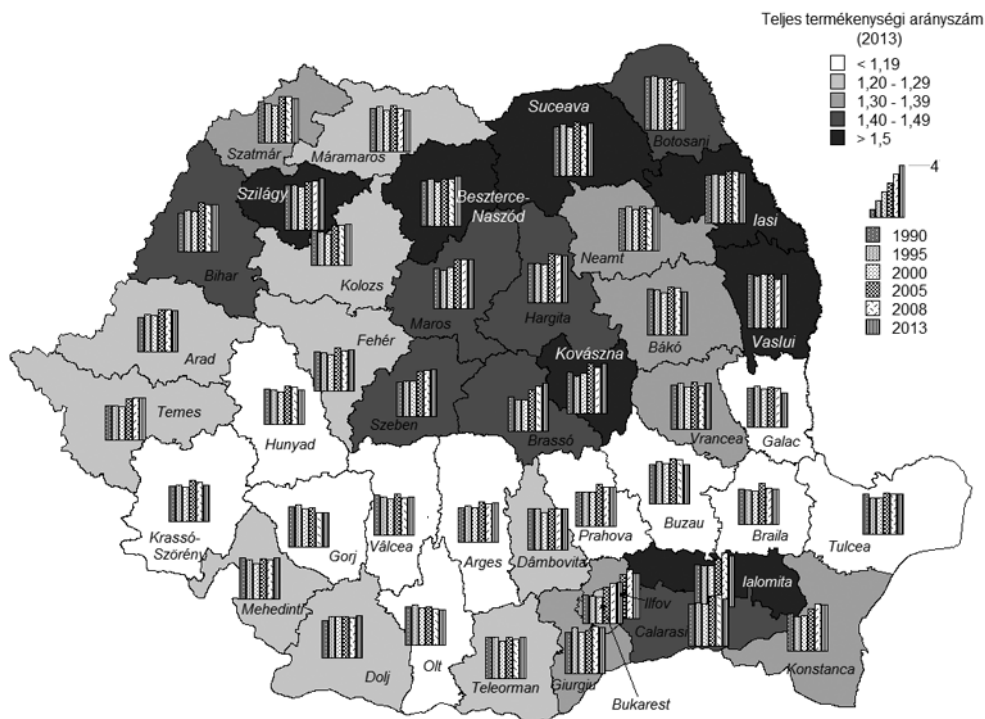
Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

A teljes termékenységi arányszám megyénkénti változását elemezve 1990–2013 között megfigyelhető, hogy mindenhol csökkent a gyermekvállalási kedv, de azért a korábban magasabb termékenyséű megyék 2010-re is megtartották viszonylagos előnyüket, az eltérés a legtöbb esetben nagyon kicsi az országos átlaghoz képest. A legnagyobb TFR értéket 2007–2008-ban érték el a legtöbbször megyében, ezt követően némiképp visszaesett a termékenység, különösen 2011-re. Legmagasabb termékenységgel néhány moldvai megye rendelkezett 2008-ban, ahol a TFR értéke 1,6–1,7: Iași, Botoșani, Vaslui, Suceava, ezt követték a Közép régió, különösen Székelyföld megyéi 1,5–1,6 körüli értékekkel. Az utolsó két évben két déli megye, Ialomița és Ilfov teljes termékenységi arányszámai is emelkedtek 2–3 tizedet. Legalacsonyabb, 1,1 körüli értékekkel pedig a délnyugati és nyugati régió megyéi közül Gorj, Olt, Vâlcea, Mehedinți, Hunyad, Krassó-Szörény rendelkeztek, és még első rva ide sorolhatók a Duna-delta környéki Brăila, Galați, Tulcea, valamint Fehér, Argeș, Prahova és Teleorman megyék 1,2 körüli teljes termékenységi arányszámokkal. A 2013. évi adatok alapján néhány moldvai és néhány erdélyi megyének van 1,5 fölötti TFR értéke, ezek Vaslui (1,6), Suceava (1,57), Iași (1,50), Szilágy (1,55), Kovászna (1,5) és Beszterce (1,4) megye, valamint Ialomița (1,52). Máshol alacsonyabbak, de Erdély számos megyéjében, így Maros, Brassó, Hargita, Bihar, Szeben megyékben kissé az 1,3-as országos átlag fölötti, 1,4-es TFR értékek jellemzők (1,4), mint ahogy a Kárpátokon túl is Botoșani, Vrancea, Giurgiu és Konstanca megyékben (lásd 6.5. ábra).

Összességében azonban a megyénkénti értékek rendkívül alacsonyak és messze elmaradnak a népesség létszámának fenntartásához minimálisan szükséges 2,05–2,1 körüli értéktől.

6.5. ábra.

A romániai megyék teljes termékenységi arányszámai, ötévente, 1990–2013

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

6.3. A HALANDÓSÁG ÉS A TERMÉSZETES SZAPORODÁS TERÜLETI SAJÁTOSSÁGAI

A halandóság szintjének alakulása több tényező eredője: az életmód, az életszínvonal, az egészségügyi szolgáltatások, a születés körüli halálozás, de leginkább a korstruktúra a meghatározó, hiszen az előregedett népesség körében az öregkori halálozás az emberi élet elkerülhetetlen jelensége. Az ezer főre eső halálozások arányszáma a fenti tényezőket összességében tömöríti, nem differenciálva, ezért csak arra tud rámutatni, hogy a népesség természetes szaporodásában, illetve fogyásában mekkora szerepet kap a halandóság. Mint látható a 4.5. ábrán, a bruttó halandósági arányszám 1992-ig alacsonyabb volt, mint a születések arányszáma, ezt követően viszont az évi elhalálozások száma lett magasabb, ami a népességszám lassú, de folyamatos csökkenéséhez vezet.

Regionális összehasonlításban megfigyelhetjük, hogy az 1000 főre eső halálozások terén 1990 óta a régiók közötti különbségek nem változtak lényegesen: az időszak elején az Északkeleti régió 9,2 ezreléke és a Nyugati régió (Bánság) 12,1 ezreléke közötti legna-

gyobb eltérés sokáig megmaradt, 2010-re a legmagasabb halandósági arányszámmal Munténia és Olténia rendelkeznek, 13 ezrelék körüli értékkel, ami közel 2 ezrelékkal haladja meg a moldvai régió értékét (lásd 6.3. táblázat). Ebben az időszakban a bruttó halandóság mértéke mindenhol az országos tendenciákat követte: 1996-ig növekedett mintegy 2 ezreléket, aztán 2000-ig csökkent kb. 1,5 ezreléket átlagosan, ezt követően 2005-re mindenhol növekedett, majd az erdélyi régiókban csökkent 2013-ig legtöbb 1 ezreléket, más-
hol, főleg a déli régiókban stagnált (Dél-Munténia, Délkelet- és Északkelet-Moldva).

6.3. táblázat. Halálozások 1000 főre Romániában régióként, 1990–2013

	1990	1995	2000	2005	2010	2013
ROMÁNIA összesen	10,6	12,0	11,4	12,1	12,1	11,7
Északnyugat (Észak-Erdély)	11,1	12,5	12,0	12,4	11,8	11,4
Közép (Dél-Erdély)	9,8	11,2	10,5	11,4	11,2	10,9
Északkelet (Moldva)	9,2	10,8	10,5	11,0	11,7	11,2
Délkelet	9,8	11,2	10,9	11,4	12,1	11,8
Bukarest-Ilfov	10,4	11,7	11,1	11,6	11,1	10,8
Dél-Munténia	11,6	13,0	12,3	13,3	13,3	13,0
Délnyugat-Olténia	11,8	12,9	12,2	13,4	13,2	12,3
Nyugat (Bánság)	12,1	13,1	12,2	13,0	12,6	12,1

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

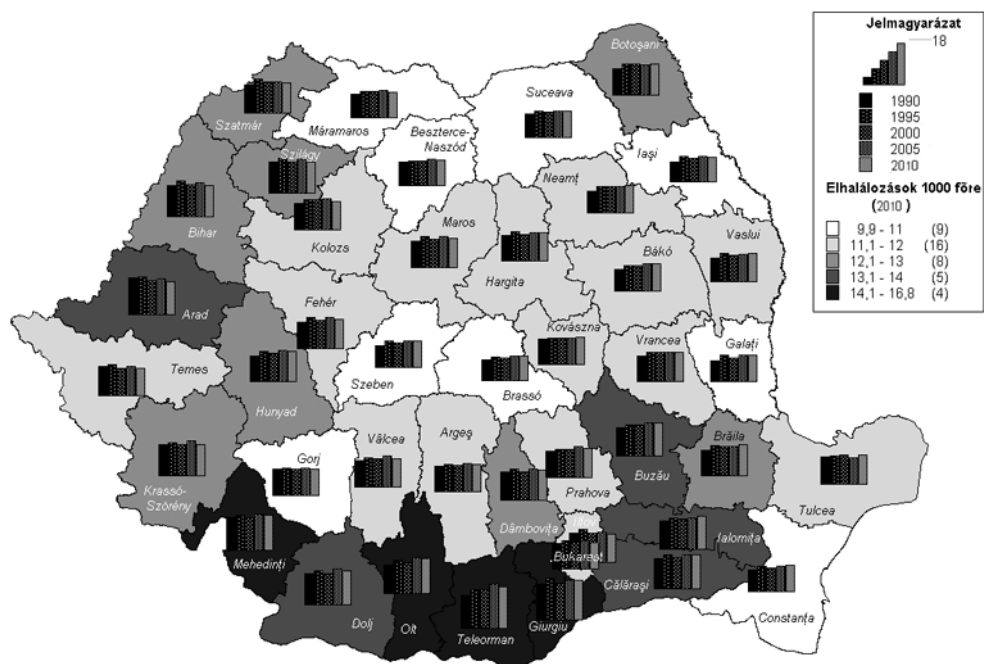
A halálozások 1000 főre eső arányszámait megyénként vizsgálva, megfigyelhetjük, hogy az alacsony natalitású erdélyi megyékben a bruttó halálozási ráták is jóval az országos átlag, valamint a többi megyék értéke fölött helyezkedtek el, közel 15 ezrelékkal, míg az országos átlag 10 ezrelék körül mozog. Ugyanakkor a korszpecifikus halandóság mutatói alapján megfigyelhetjük, hogy a magas halandóság oka a viszonylag előregedett népesség korstruktúrája.

A többi erdélyi megyében nem számottevőek az eltérések az országos átlaghoz képest. A bruttó halálozási arányszám 12 ezrelék körüli az előregedetettebb megyékben, míg a többiben 10 ezrelék körüli. Országos szinten 2008–2010-ben a legmagasabb arányszámok Teleorman (16,8) Giurgiu (15,7) és Olt (14,1) megyékben voltak, általában az ország déli részében (lásd 6.6. ábra).

A bruttó halandóság arányszáma azokban a megyékben a legalacsonyabb, ahol jelentősebb bevándorlás volt. Ennek okát abban látjuk, hogy a bevándorlók többnyire fiatalok, és így a lakosság kevésbé előregedett. Még Temes megye előregedett korstruktúráját is „megfiatalította” a megyeközi bevándorlás, mivel a népesség több, mint 35 százaléka Temes megyében más megyéből érkezett 2002-ben (ez Brassó megyére vagy Bukarestre is érvényes, lásd a 8. fejezetet).

6.6. ábra.

A nyers halálózasi arányszám Romániában, megyénként, ötévente, 1980–2010 (‰)

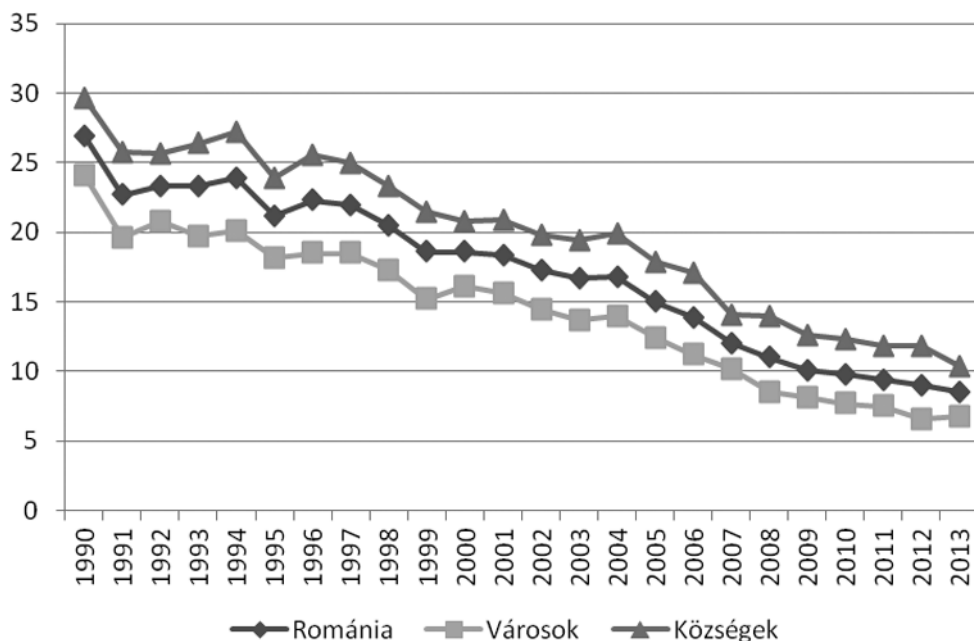
Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2014 (www.insse.ro/Tempo). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

A **csecsemőhalandóság** a bruttó halandóság másik fő forrása az öregkori halandóság mellett. Ennek arányszáma Romániában és Erdélyben is csökkenő tendenciát mutat 2000 óta. A bruttó csecsemőhalandósági arányszám¹⁸ értéke Romániában 1930-ban még 175 ezrelék volt, 1946-ra még keveset csökkent 164 ezrelékre, ezt követően viszont jelentősen mérséklődött évről évre, 1965-re 44 ezrelékre csökkent, utána viszont újra lassult a csökkenése, így 1990-re európai szinten még mindig viszonylag magas 26,9 ezrelék maradt. Ezután jó néhány évig 21–23 ezrelék közötti értékek körül mozgott, végül 1998 óta kis mértékben folyamatosan csökken 20 ezrelékről, 2003-ban 16,6 ezrelék volt 2005-ben 15 ezrelék alá csökkent, aztán 2010-ben 10 ezrelék alá csökkent, 2013-ban értéke 8,7 ezrelék és várhatóan tovább csökken, de még min dig magasabb, mint az európai uniós átlag. Településtípus szerint markáns eltérések vannak, a falusi népesség körében tartósan magasabb a csecsemőhalandóság, mint várososon, és a tartós csökkenési tendencia mellett a két közeg közötti eltérés tartósan megmarad, mintegy 4–5 ezrelékpontos szinten (lásd 6.7. ábra).

18 A bruttó csecsemőhalandósági arányszám jelentése: 1000 élveszületettre eső, 1 éves kor betöltése előtt elhalálozott csecsemők száma (ezrelékben kifejezve).

6.7. ábra.

A csecsemőhalandóság 1000 élveszületettre, településtípusok szerint 1990–2013 (‰)

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

Területi szempontból lényeges eltérések figyelhetők meg: amíg Bukarestben a bruttó csecsemőhalandósági arányszám értéke 2008-ban 7, 2010–13-ra pedig 5,7 ezrelékre csökkent, az erdélyi nagyvárosok megyéiben (Kolozs, Brassó, Széchenyi, Temes) már 2010-ben 6 ezrelék körüli értékekre csökken, és 2013-ban is 6–8 ezrelék körül maradt.

Összességében a csecsemőhalandósági arányszámok jelentősen csökkentek 2002–2013 között, 5–7 ezrelékes szintre, az említett megyék mellett, Iași megyében, valamint Harghita, Fehér, Máramaros, Dâmbovița és Prahova megyékben is.

Viszonylag magas a csecsemőhalandóság a délkeleti és a déli régiókban valamint az északkeleti (Moldva) régió egyes megyéiben, ahol 2013-ban is 11–13 ezrelék között volt az arányszám értéke, jóval meghaladva a 8,5 ezrelékes országos átlagot (lásd 6.8. ábra).

6.8. ábra.

A csecsemőhalandóság arányszáma (1000 élveszületetre) megyénként, 1990–2013

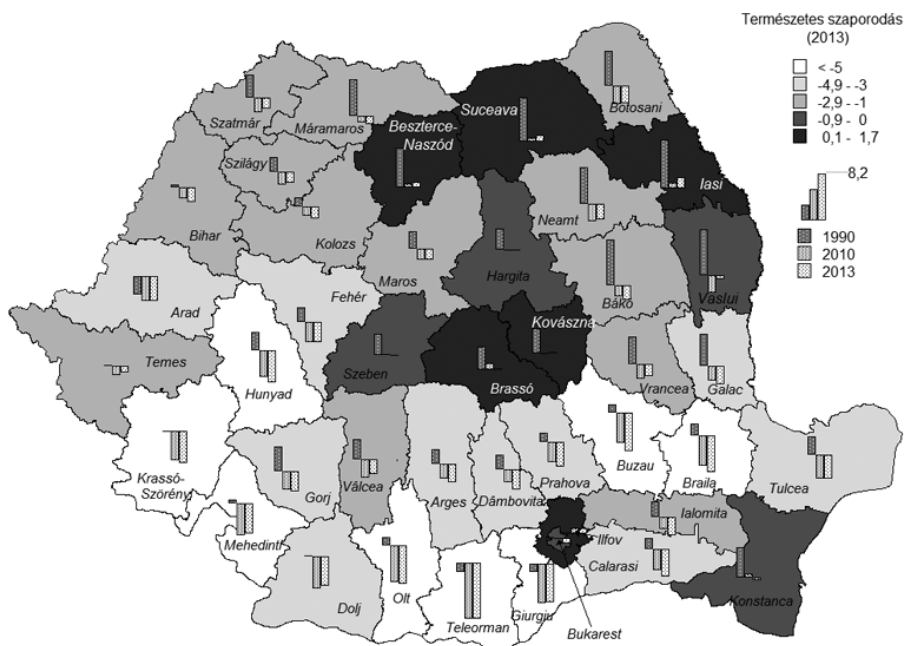

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.inse.ro/Tempo). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

A születések és halálozások számát, illetve ezek 1000 főre vetített arányszámait kivonva egymásból megkapjuk a **természetes szaporodás arányszámát**, amely megmutatja, hogy a népesség természetes úton szaporodik vagy fogy egy adott éven belül. Megfigyelhetjük, hogy 1990-ben még a legtöbb megyében pozitív volt a népesedési egyenleg, ám az 1990-es évek elejétől már negatívba váltott át. A természetes szaporodás negatív „mélypontját” 1995–96-ra érte el a legtöbb megyében, ettől kezdve a korábban magas termékenységgű megyékben újra pozitívvá vált vagy 0 körül mozgott 2000-ben, majd változó mértékben csökkent, vagy stagnált a legtöbb megyében 2010-ig, és azt követően is 2013-ig. A legfrissebb elérhető adatok alapján, 2013-ban Brassó, Beszterce-Naszód, Kovászna, Suceava, Iași és Ilfov megyékben volt pozitív a természetes szaporodás egyenlege, a legalacsonyabb, –5 ezreléknél kisebb értékekkel a déli régiók, Olténia és Munténia megyéinek közel fele, valamint Hunyad és Krassó-Szörény megyék rendelkeztek (lásd 6.9. ábra).

6.9. ábra.

A romániai megyék természetes szaporodási arányszámai, 1990, 2010, 2013

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2014. (www.insse.ro/Tempo). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

6.4. A VÁRHATÓ ÉLETTARTAM TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEI ROMÁNIÁBAN

A halandóság tényleges állapotát az egész népesség szempontjából a várható élettartam átlaga mutatja meg a legjobban, hiszen kiszűrhetjük a korstruktúra torzító hatását. Rotariu (2003) szerint az 1989/90-es rendszerváltás után Romániában a születéskor várható élettartam 1990 és 1999 között mindössze fél évvel hosszabbodott a férfiaknál és 1,1 évvel a nőknél, ami elmarad a nyugat- és közép-európai országokbeli növekedésétől. 2000-ben a romániai nők születéskor várható átlagos élettartama 74,2 év, a férfiaké 67,3. Azóta több, mint 10 év alatt jelentős növekedést tapasztalhatunk, mintegy négy évet, így 2013-ban a nők esetében 78,2, a férfiaknál pedig 71,2 év a születéskor várható átlagos élettartam.

A területi különbségeket vizsgálva láthatjuk, hogy a születéskor várható élettartam-ban¹⁹ számottevő különbségek vannak a romániai régiók között. A rendszerváltás után 1990-ben mindkét nem esetében a legkevesebbet Észak-Erdély és a B ánság régiójában

¹⁹ Születéskor várható átlagos élettartam (Speranța de viață la naștere, Life expectancy at birth): kifejezi, hogy egy személy születéskor, az akkor fennálló halálozási viszonyok között átlagosan várható-an hány éves korban fog meghalni.

éltek az emberek, a legtöbbet pedig Bukarestben (nők) és Moldvában (férfiak), valamint mindkét nem esetében a Közép (Dél-Erdély) régióban. Ez 2010 után annyiban változott, hogy az északnyugati régió hátránya mérséklődött az átlaghoz képest, és Bukarest-Ilfov előnye a nők esetében csökkent, a férfiaknál jelentősen növekedett, egyébként a sorrendben látványos változások nem történtek (lásd 6.4. táblázat).

6.4. táblázat. A születéskor várható átlagos élettartam nemenként és régióként, 1990–2013

	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Férfiak						
ROMÁNIA összesen	66,56	65,70	67,03	68,19	69,76	71,24
Északnyugat (Észak-Erdély)	65,83	64,19	66,07	67,48	69,30	70,40
Közép (Dél-Erdély)	67,43	66,18	67,26	68,42	70,21	71,06
Északkelet (Moldva)	67,60	66,17	67,53	68,28	69,56	70,43
Délkelet	66,49	65,47	66,49	68,04	69,29	70,13
Dél-Munténia	66,24	65,68	66,98	67,85	69,25	70,39
Bukarest-Ilfov	66,72	66,44	68,51	70,21	71,65	72,50
Délnyugat-Olténia	66,54	66,54	67,45	68,29	69,82	71,01
Nyugat (Bánság)	65,13	64,57	66,41	67,53	69,57	70,35
Nők						
ROMÁNIA összesen	72,65	73,36	74,20	75,47	77,3	78,28
Északnyugat (Észak-Erdély)	71,85	72,17	73,11	74,66	76,81	77,41
Közép (Dél-Erdély)	73,98	74,37	74,67	75,91	77,66	78,42
Északkelet (Moldva)	73,09	73,19	74,21	75,53	77,18	77,83
Délkelet	72,62	73,36	74,35	75,56	77,40	77,79
Dél-Munténia	72,33	73,42	74,42	75,53	77,25	77,76
Bukarest-Ilfov	73,39	74,43	75,74	77,24	78,79	78,92
Délnyugat-Olténia	72,12	73,47	73,92	75,13	76,86	77,76
Nyugat (Bánság)	71,64	72,59	73,51	74,53	76,58	77,19

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2014. (www.insse.ro/Tempo).

Megyéenként vizsgálva láthatjuk, hogy 2010–13-ban a férfiak átlagosan a legtöbbet Bukarestben (72–73), illetve csökkenő sorrendben Vâlcea, Kolozs, Brassó és Suceava megyében éltek, 72 év körül vagy fölött, legkevesebbet pedig Szatmár (66–68 év), Călărași és Giurgiu (67–69), Szilágy (68,3), Krassó–Szörény (69,8), Ialomița (68,1), Konstanca (69,8) megyében éltek. 2013-ban is hasonló a sorrend, mint 2010-ben, de mindkét nem esetében több, mint egy évvel többet élnek átlagosan az emberek. A többi partiumi megyében is alacsony volt 2010-ben a várható élettartam, még ha 0,2–0,3 évvel meg is előznek néhány Duna menti vagy moldvai megyét: Biharban 68,7 és Máramarosban 69,2 év, ami 4 éves javulást jelent a 2000. évi helyzethez képest, amikor ezek a megyék az ország leggyengébb öt megyéje közé tartoztak a várható élettartam tekintetében.

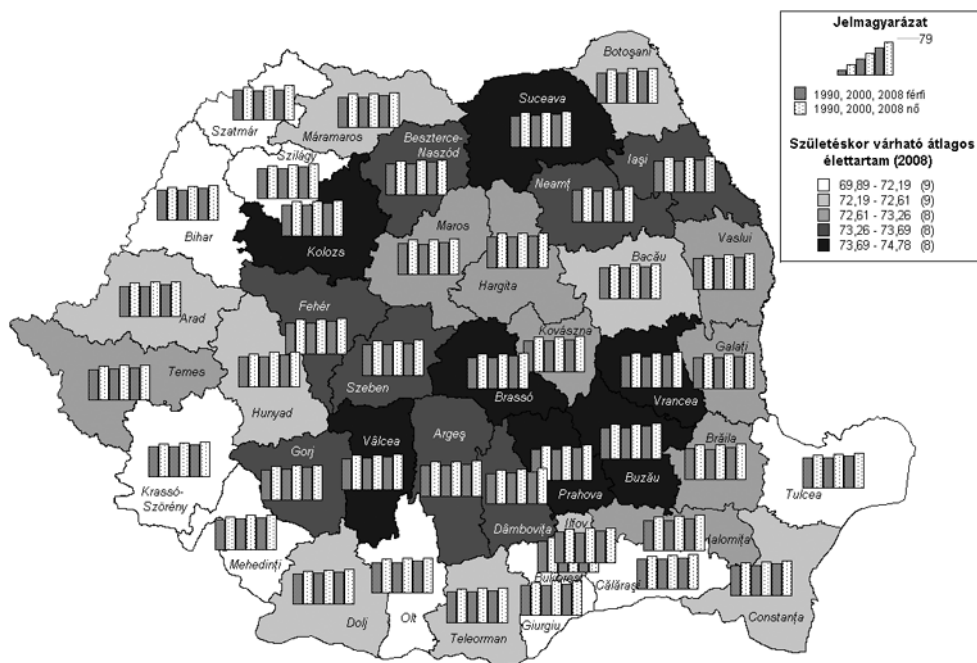
A nők esetében a sorrend nem sokat változott 2000 óta, viszont 10 év alatt az értékek növekedtek átlagosan 3 évet, 2013-ig pedig összesen 4 évet (lásd még Rotariu 2003. 163–

169.). Legtöbbet 2013-ban ugyancsak Bukarestben (79,3) és Vâlcea megyében (80,6) valamint sorrendben Vrancea, Suceava, Kolozs és Brassó, Fehér megyékben éltek a nők, 79–80 év között, aztán következik Szeben, Iași, Neamț, Brăila, Argeș és Prahova megye 78,5–79 év között, legkevesebbet pedig Szatmár megyében (76,2), valamint Călărași, Bihor, Szilágy, Bákó, Arad, Mehedinți, Giurgiu és Ialomița megyében élnek a nők (77 év körül), egy évvel maradva el a 78,2 éves országos átlagtól (lásd a 6.10. ábrát).

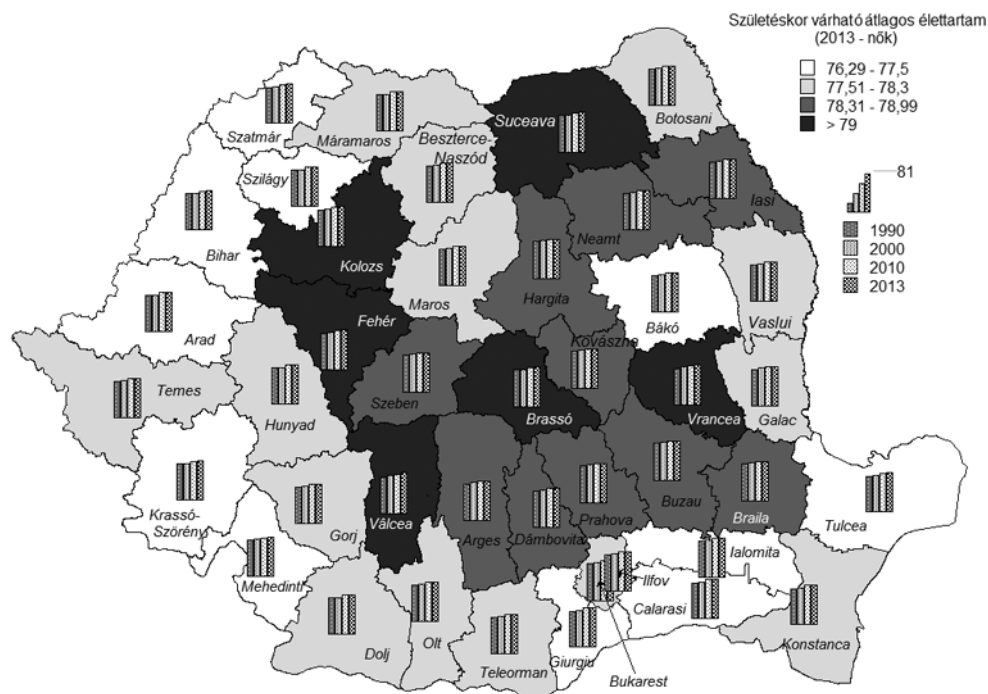
Tehát több romániai régióból került megye az országos élvonalba, de a sor végére is. Mégis, annyi megállapítható, hogy a legtöbbet a fővárosban, Moldova egyes részein, Észak-Munténia, valamint Dél- és Közép-Erdély megyéiben éltek 2010–2013 között, átlagosan, az emberek, és legkevesebbet Dél-Munténiában a Duna mentén és a Partiumban. Megállapíthatjuk, hogy bár Szatmár megye Románia nyugati részén van, éppoly alacsony országos viszonylatban a várható élettartam, akárcsak Magyarország viszonylatában a szomszédos Szabolcs-Szatmárban.

Jelentős különbségek figyelhetők meg településtípusonként is. Már az 1990-es évek közepén a városi férfiak átlagosan két évvel, a nők pedig átlagosan másfél évvel éltek többet, mint a falun élők. 2010-re a férfiak közötti eltérés megmaradt, a nők esetében egy évre mérséklődött.

6.10. ábra. Születéskor várható átlagos élettartam nemenként és megyénként, 1990–2013
A. Férfiak születéskor várható élettartama

B. Nők születéskor várható élettartama

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2014. (www.insse.ro/Tempo). A szerző számlításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

6.5. A TERMÉSZETES SZAPORODÁS ÉS A TERMÉKENYSÉG NEMZETISÉGI SAJÁTOSSÁGAI

A születésszám országos és meg yénkenti nemzetiségi különbségeit vizsgálva 1992, 2002–2011 között megnéztük, hogy az élveszületések és a halálozások hogyan oszlanak el nemzetiségenként országos szinten 1992–2002 között. Megfigyelhető, hogy a magyar élveszületettek aránya az 1992. évi 5,7 százalékról 2002-re 5 százalék körüli értékre, majd 2011-ig még néhány évben 5 százalék alá süllyedt országos szinten. A román nemzetiségű élveszületések aránya 92-ről 90 százalékra süllyedt, míg a roma élveszületéseké 1-ről 3 százalékra emelkedett²⁰ (lásd 6.5. táblázat).

20 Nyilván itt meg kell jegyezni, hogy a roma származású személyek aránya az országban még ennél magasabb is lehet, és az él veszületések bejelentésekor is a szülők önbevalláson alapuló nyilatkozata az irányadó a nemzetiségi hovatartozást illetően.

6.5. táblázat.

Az élveszületések százalékos eloszlása Romániában nemzetiségként, 1992–2011

Év	Élveszületések	Százalékos eloszlás			
		Román	Magyar	Roma/cigány	Más
1992	260 393	92,5	5,7	1,0	0,9
1993	249 994	92,5	5,2	1,4	0,9
1994	246 736	92,2	5,3	1,6	0,9
1995	236 640	92,0	5,3	1,9	0,9
1996	231 348	92,1	5,2	1,9	0,8
1997	236 891	92,0	5,1	2,1	0,8
1998	237 297	91,8	5,2	2,2	0,8
1999	234 600	92,0	5,0	2,2	0,9
2000	234 521	91,8	5,0	2,4	0,8
2001	220 368	91,5	5,1	2,5	0,9
2002	210 529	91,6	5,1	2,5	0,8
2003	212 459	91,5	5,0	2,7	0,8
2004	216 261	91,4	5,1	2,7	0,8
2005	221 020	91,2	5,2	2,7	0,9
2006	219 483	91,1	5,2	2,8	0,9
2007	214 728	91,4	5,0	2,7	0,9
2008	221 900	91,2	4,8	2,9	1,1
2009	222 388	91,5	4,7	2,8	1,0
2010	212 199	91,5	4,6	2,9	1,0
2011	196 242	90,9	4,9	3,1	1,1

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) népmozgalmi adatok, INS 1992–2011.

Az elhalálozottak nemzetiségek szerinti eloszlása viszont fordított tendenciát mutat, a magyar elhalálozások 1992-ben az összes elhalálozás 9, 2002-re pedig 7,8 százalékát tették ki országos szinten. 2003-tól fokozatosan csökken, és 2010–2011-re már a halálozásoknak csak 6,4–6,6 százaléka magyar, ami megegyezett az össznépességi aránnyal. A roma nemzetiségű elhalálozások aránya a 0,5 százalékot is csak 2002-re érte el, és 2011-ig ezen a szinten maradt (6.6. táblázat). Ez nyilván szorosan összefügg az életkor szerinti összetétellel, hiszen a roma népesség, mint az előző fejezetben is láttuk, a legfiatalabb az országban.

6.6. táblázat. Az elhalálozottak eloszlása nemzetiségként Romániában, 1992, 1997, 2002

Év	Összes elhalálozott	Ebből:			
		Román	Magyar	Roma/cigány	Más
1992	263 855	88,1	9,1	0,3	2,5
1997	279 315	90,3	8,0	0,4	1,2
2002	269 666	90,5	7,8	0,5	1,3
2003	266 575	90,6	7,7	0,5	1,2

Év	Összes elhalálozott	Ebből:			
		Román	Magyar	Roma/cigány	Más
2004	258 890	90,5	7,8	0,5	1,2
2005	262 101	90,8	7,6	0,5	1,1
2006	258 094	90,8	7,5	0,5	1,1
2007	251 965	91,2	7,2	0,5	1,1
2008	253 202	91,7	6,9	0,4	1,0
2009	257 213	92,1	6,6	0,4	1,0
2010	259 723	92,3	6,4	0,4	0,9
2011	251 439	92,1	6,6	0,4	1,0

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) népmozgalmi adatok, INS 1992–2011

A népesség népmozgalmi arányszámainak számításához szükség van megbízható össznépességi adatokra. Ez a fő nemzeti kisebbségek közül csupán a magyar nemzetiségű adatok esetében áll fenn (lásd a következő alfejezetet), mivel a roma népesség lélekszáma a különböző nyilvántartások szerint elég eltérő, ezért nehezen összevethetők a népesség-nyilvántartó és a népszámlálási adatforrások.

6.5.1. A női termékenység a népszámlálási adatok alapján

A 2011. évi népszámlálás eredményei azt is rögzítették, hogy hány gyereke született a nőknek. Ezek az adatok rámutatnak arra, hogy a 8,7 milliónyi 15 éves és idősebb romániai nők 71,8 százalékának van, 28,2 százalékának pedig nincs gyermeke. Nemzetiség szerint megfigyelhetjük, hogy a magyar nőknek az átlagnál nagyobb arányban van gyermekük (74 százalékban), a roma nőknek még több, 77,8 százalékban van gyermekük, és még a törökök, orosz-lipovánok és a horvát nőknek is jóval átlag fölötti arányban van gyermekük. A gyermekek száma szerint is vannak szignifikáns eltérések. Az össznépességhez hasonlóan a román nemzetiségű nők 36,8 százalékának egy, 39 százalékának két, 12,5 százalékának három gyermeke van, és további több, mint 11 százalékuknak négy vagy ennél több gyermeke van. A magyar nők körében az egy-gyermekesek aránya kissé alacsonyabb, 33 százalék, kétgyermekesekből 44, háromgyermekesből 13,6 százalék van, ám négy és annál több gyermekes családból csak 9,3 százalék akad. A roma nők körében egy-gyermekes csupán 22 százalék volt, kétgyermekesek is országos viszonylatban kevesen voltak (26,6%), viszont háromgyermekesből már több, 17,3 százaléknyi volt, és a négy- vagy többgyermekes nők aránya a legmagasabb, 33,2 százalék. Az ukránok, törökök, szlovákok esetében fordul még elő, hogy a nők 15–25 százalékának négy vagy több gyereke volt 2011-ben (lásd 6.7. táblázat és 6.14.a. melléklet).

6.7. táblázat. A 15 éves és idősebb női népesség eloszlása az élveszületett gyermekek száma szerint, nemzetiségekre, 2011

Nemzetiségek	15 éves és idősebb nők	Százalékban		Ebből (%):			
		Nincs gyermeke	Van gyermeke	1 gyermek	2 gyermek	3 gyermek	4 és több
Románia összesen	8 781 729	28,2	71,8	36,7	39,1	12,5	11,7
Román	7 438 682	27,8	72,2	36,8	39,2	12,5	11,5
Magyar	557 194	26,0	74,0	33,0	44,1	13,6	9,3
Roma	203 903	22,2	77,8	22,9	26,6	17,3	33,2
Ukrán	21 010	26,2	73,8	25,1	31,9	17,3	25,7
Német	17 245	31,5	68,5	40,0	39,4	11,5	9,1
Török	9738	26,4	73,6	32,6	34,4	14,9	18,1
Orosz-lipován	11 202	21,6	78,4	33,7	42,3	14,3	9,7
Tatár	9386	28,6	71,4	40,8	42,0	10,8	6,4
Szerb	8465	29,5	70,5	44,5	43,0	8,5	4,0
Szlovák	6344	26,5	73,5	33,1	37,0	14,6	15,3
Bolgár	3392	28,0	72,0	35,2	47,8	11,1	5,9
Horvát	2375	18,9	81,1	32,2	51,5	12,1	4,3
Görög	1553	33,9	66,1	38,5	40,7	12,5	8,4
Olasz	484	61,6	38,4	46,2	37,1	9,1	7,5
Zsidó	1391	44,7	55,3	56,6	35,0	6,5	2,0
Cseh	1213	21,3	78,7	30,2	44,2	15,0	10,7
Lengyel	1121	29,2	70,8	28,6	32,6	18,6	20,2
Kínai	790	41,3	58,7	50,0	40,1	9,1	0,9
Örmény	618	39,6	60,4	48,8	40,8	6,4	4,0
Csángó	600	28,0	72,0	23,1	27,3	14,8	34,7
Macedón	552	27,4	72,6	32,9	50,6	11,5	5,0
Egyéb	5338	56,7	43,3	37,3	37,5	15,6	9,6
Ismeretlen nemzetiségű	479 133	39,4	60,6	47,1	36,6	9,2	7,1

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

A 15 éves és idősebb női népességre jutó gyermekek számát vizsgálva, a népszámlálási adatok lehetőséget adnak arra, hogy korcsoportok szerint, illetve összesítve képet alkothassunk a gyermekvállalás szintjéről. A teljes 15 éves és idősebb női népességre, amelybe az idős (60 év fölötti) nők is beletartoznak, 1,51 gyermek jut országszinten (vagy 1510 gyermek, ezer nőre vetítve), ez megegyezik a románok átlagával is. A magyar nőkre 1,523 gyermek jutott, kissé több, a roma nőkre pedig az országos átlagnál jóval több, 2,382 gyermek.

A házasság nélküli párkapcsolatban élők országos szinten a 15 éves és idősebb nők mintegy 4,5 százalékát képezik. Nemzetiség szerint, a román és magyar nők körében is 4 százalékot tesznek ki ezek. A romák esetében viszont arányuk 20 százalék fölött van, és több mint 23 százalékuknak gyereke is van (lásd a 6.14b és 6.15. mellékletet).

Korcsoportok szerint jelentősek az eltérések. A 2011. évi népszámlálás szerint 1000 15–19 éves nőre 61,9 gyermek jut Romániában, a románok és a magyarok esetében ez 45–46, a roma nőknél viszont 360 gyermek, tehát több mint egyharmaduk már gyermeket vállalt ebben az életkorban (a korai gyermekvállalásról Romániában lásd Haragus 2011. 63–85). A 20–24 éveseknél 340 gyermek jut 1000 főre országosan, 272 a magyarokra és 1263 a romákra. Az életkorral arányosan egyre több gyerek jut 1000 nőre, a 25–29 évesekre 785, a 30–34 évesekre 1280, a 35–39 évesekre 1539, a 40–44 évesekre 1612 és a 45–59 évesekre 1861 (lásd a 6.8. táblázatot).

A népszámlálási adatok lehetőséget adnak az ún. befejezett termékenység mérésére a nők körében, akik a szülőképes kor vége felé járnak, vagy annál idősebbek. Eszerint elmondható, hogy egy 40–44 éves nőre 1,61 gyermek jut Romániában, a románoknál ez 1,58, a magyarok körében 1,63, a romák körében pedig 3,08. Ez már nem sokat fog változni, mint látni fogjuk a korszpecifikus termékenységi arányszámoknál később, mivel a 45–49 éveseknek kevesebb, mint egy százaléka vállal gyermeket. A 45–49 éves nők esetében még 1,86, az 50–54 éveseknél pedig 1,96 gyermek jutott egy nőre országosan, mint befejezett termékenységi érték, és ez a románok és a magyarok esetében is hasonló volt. A roma nők termékenysége is csökkent, 3,6-ról 3-ra az 50–54 és a 40–44 évesek közötti eltérést véve alapul. Továbbá azt is megállapíthatjuk, hogy a roma nők termékenysége még mindig az országos átlag közel kétszerese (1,9), és ezt az arányt a csökkenő tendencia ellenére is tartja.

6.8. táblázat. A 15 éves és idősebb női népességben az 1000 főre eső gyermekek átlagos száma átlagban és korcsoportok szerint, nemzetiségekre, 2011

Nemzetiségek	Ezer 15 éves és idősebb nőre jutó gyermekszám, ebből korcsoportok szerint:								
	Összes	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54
Románia összesen	1510,0	61,9	340,1	785,8	1280,6	1539,4	1612,6	1861,1	1969,0
Román	1510,3	46,9	297,2	747,4	1245,9	1509,5	1584,5	1828,1	1944,4
Magyar	1523,5	45,1	272,9	760,4	1301,4	1541,6	1636,6	1855,9	1956,7
Roma	2382,0	360,6	1263,7	1996,0	2579,1	2866,4	3081,7	3599,6	3677,6
Ukrán	2110,0	45,1	437,1	1148,9	1787,0	2144,7	2428,1	2744,8	2970,6
Német	1355,0	34,9	137,4	453,0	1015,7	1265,5	1354,5	1627,9	1712,1
Török	1744,0	217,8	810,8	1419,5	1867,0	1964,1	1993,7	2375,6	2402,0
Orosz-lipován	1634,4	27,4	300,2	715,7	1303,8	1472,3	1597,7	1899,9	1951,4
Tatár	1326,8	5,1	93,5	436,0	972,1	1248,2	1246,4	1385,4	1546,7
Szerb	1232,3	25,5	187,2	527,9	1057,6	1277,6	1339,4	1468,8	1503,1
Szlovák	1667,1	17,8	235,7	823,0	1334,9	1814,3	1826,5	1962,3	2215,2
Bolgár	1387,4	20,3	179,5	629,6	1237,2	1432,4	1475,7	1677,8	1716,3
Horvát	1542,7	-	344,4	964,9	1497,2	1555,6	1603,0	1912,6	2046,2
Görög	1294,3	-	33,3	225,8	797,1	1223,5	1446,3	1796,9	1723,2
Olasz	700,4	40,0	85,1	294,1	730,8	638,3	1060,6	645,2	812,5
Zsidó	872,0	31,3	70,2	200,0	525,0	1282,6	1406,8	1187,5	1040,8
Cseh	1685,1	53,6	196,1	970,6	1333,3	1736,8	1919,4	2010,6	1903,2

Lengyel	1745,8	22,7	268,8	1029,9	1256,1	1846,2	2053,3	2507,7	2460,3
Kínai	944,3	-	278,7	523,1	985,3	1256,9	1154,5	1270,0	1050,0
Örmény	1006,5	-	41,7	406,3	903,2	1185,2	971,4	1551,7	1241,4
Csángó	2323,3	23,3	317,1	613,6	1638,3	1980,8	2140,4	2222,2	3523,8
Macedón	1396,7	50,0	30,3	333,3	1375,0	1148,1	1225,0	1735,3	1851,1
Egyéb	891,3	9,9	82,1	629,3	1296,3	1784,2	1764,2	1809,5	1678,9
Ismeretlen nemzetiségű	1106,4	49,7	321,8	646,7	1081,0	1308,8	1382,9	1569,9	1660,6

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

6.6. TERMÉSZETES SZAPORODÁS, TERMÉKENYSÉG AZ ERDÉLYI MAGYAROK KÖRÉBEN

Az erdélyi magyarok lélekszámának alakulásában az egyik legjelentősebb tényező a születésszámok alakulása. A gyermekvállalási szándékok többé-kevésbé követték a romániai trendeket, mint ahogy az előbbi alfejezetben láttuk, 1965–66-ban először csökkent lényegesebb mértékben egész Románia népessége körében a születések száma. Ezt követően az abortusztilalom bevezetésével újra megnövekedett a születések száma, és az akkori államhatalom folyamatosan szigorította a szabályokat, hogy az élveszületések számát minél magasabb szinten tartsa.

Európai kontextusban a termékenységszökkenés magyarázatára több elméletet fel lehet hozni. A demográfiai átmenet klasszikus elmélete szerint az utolsó korszak a természetes fogyás szakasza, amikor a születésszám a halálozási arányszám alá csökken (Blaker 1947). A gyermekvállalási szándékok alakulását is sokat kutatták, megfigyelték, próbálkoztak annak magyarázatára, hogyan különbözhet a tervezett és a végső gyermekszám (Westoff–Ryder 1977, Questnel-V allée–Morgan 2003). 1990 után a gyermekvállalási szándékot vizsgálva az erdélyi magyarok körében megfigyelhető volt, hogy a megvalósult gyermekszámok átlagban elmaradtak a tervezett gyermekszámtól. A 20–44 éves erdélyi magyar nők a tervezés szintjén sem érik el a 2 gyermeket, 2006-ban 1,96 gyermeket terveztek összesen vállalni átlagosan, a magasabb iskolázottsággal rendelkezők még ennél is kevesebbet, az érettségivel rendelkezők körében 1,79, az egyetemet végzettek körében pedig 1,9 a tervezett gyermekszám, de ténylegesen vállalt érték jóval alacsonyabb ez utóbbi esetben (Spéder–Veres 2009. 81).

A termékenység csökkenését illetően a második világháború után a magyarázatok diverzifikálódtak, és a demográfiai átmenet kiteljesedését a gazdasági-társadalmi fejlődésnek tulajdonítható gazdasági, társadalmi és kulturális változásokkal magyarázták, különösen az iparosodással járó kis család modelljének elterjedésével, ami összefüggésben áll a gyermekek gazdasági hasznának átalakulásával. Az individualizáció általánosodásával, a városi népesség számának növekedésével csökkent a hagyományos közösségi és vallási értékek szerepe a családtervezésben, a gyermekvállalásban, így egyre inkább individuális indokok kerültek előtérbe (Andorka 1987. 41–42).

A gyermekvállalás mértékének visszaesésében a 20. század utolsó harmadában a magyarázatok gazdasági vagy strukturális tényezőket (Gary Becker 1981, Easterlin 1980), illetve értékrendbeli változásokat hoznak fel (Vand de Kaa 1987), ami megváltoztatta a családmódelleneket és az állami szerepét a gyermeknevelésben. A gyermekek gazdasági funkciója megszűnik, csupán a szülők érzelmi igényeinek kielégítése céljából vállalnak gyereket a fiatalok, és, bár az állam egyre több funkciót átvállal a családoktól a gyermeknevelés kapcsán (bölcsőde, napközi, iskola, gyermeknevelési támogatások) a gyermekvállalás szintje minden korábbi időszaknál alacsonyabbra süllyedt a 21. század elején Európában és a világ számos más részén is (Roussel 1980, lásd még Veres 2006).

Mindezen nemzetközi és hazai kutatások kontextusában, az erdélyi magyarok termékenységét illetően a következő tézisek fogalmazhatók meg:

- Az erdélyi magyarok gyermekvállalási magatartása szorosan illeszkedik az európai trendekhez. Már az 1980-as években az országos szinthez képest fokozottabb visszaesés következett be a születésszámokban, és ez csak fokozódott az 1990 utáni szabad viszonyok között, az abortusztilalom megszűnésével, és a családtervezési technikák hozzáféréseivel. A termékenység csökkenéséhez az 1990-es években még a rendszerváltással járó gazdasági nehézségek és bizonytalanság is hozzájárultak, amelyeknek következtében egyes családok elhalasztották a gyermekvállalást, vagy több gyermek vállalását (lásd Veres 2004a, Spéder–Veres 2009).
- Az erdélyi magyarok etnikai reprodukciója elmarad a természetes (biológiai) reprodukció szintjétől, mivel az etnikailag vegyes házasságok és az abban vállalt gyermekek nemzetisége a magyarság számát csökkenti. Szórványmegyékben a vegyes házasságok aránya magasabb, így az asszimilációs veszteségek is jelentősebbek (lásd Szilágyi 2004, Horváth 2004, Csata–Kiss 2007, Veres 2004b).
- A születések nemzetiség szerinti adatregisztrációja a szórványban és a helyi kisebbségben élő magyarok körében a népszámlálások koréves adataihoz képest lefele torzít. Ez hangsúlyozottan igaz volt 1992–2002 között, és kisebb mértékben érvényes maradt a 2002–2011 közötti időszakban is (Veres 2004b, 2006).
- Erdélyen belül a termékenység regionális eltérései jelentősebbek, mint a nemzetiség szerinti különbségek. Az eltérő regionális etnikai arányok miatt az erdélyi nemzetiségi átlagokhoz az egyes régiók más-más mértékben járulnak hozzá. A magyarok termékenységének regionális eltéréseihez strukturális tényezők is hozzájárulnak: Erdélyben a magyarság által alacsony arányban lakott dél-erdélyi és bányászati megyék magyarsága nagyobb arányban városiak, mint más régiókban, ezért 1992–2002 között az alacsonyabb városi termékenység ezen régiók magyarságának termékenységét nagyobb mértékben csökkentette (Veres 2004b. 46, Csata–Kiss 2007).

Az első tézist illetően felvetődik a kérdés, hogy a romániai magyarok körében a demográfiai átmenet mikor fejeződött be, mikortól kezdett stagnálni, illetve csökkenni, természetes okokból, a romániai magyarság. Talán nem korábban, mint Romániában összességében? A választ erre nehéz megadni, de nem lehetetlen.

6.6.1. A magyarság természetes népmozgalmának visszabecslése 1978–1991 között

A román Országos Statisztikai Intézet mindmáig kérésre sem tudta közölni, hogy 1977–1991 között lennének nemzetiségi bontású élveszületési és halálozási adatok, márpedig az erdélyi/romániai magyarok természetes fogyásának kezdetét illetően éppen ezt az időszakot szeretnénk jobban ismerni.

Egy korábbi kutatás keretében (lásd Kiss 2004, Horváth 2004, Veres 2004a, b), az Országos Statisztikai Intézettől rendelt, 1992–2002 közötti népmozgalmi nemzetiségi adatokra és az 1992. évi népszámlálás koréves nemzetiségi adataira alapozva, az erdélyi magyarokra vonatkozóan készült egy saját mértékadó visszabecslés 2004-ben.²¹ Ennek értelmében, az országos trendtől eltérően a magyarok termékenysége erőteljesebben kezdett csökkenni, és már 1983-tól megállt a pozitív természetes szaporodás, a magyar népesség száma stagnált, illetve kis mértékben csökkent 1989-ig, majd 1990 után a természetes fogyás mértéke jelentősen növekedett (lásd Veres 2004a, b). Egy másik visszabecslés során felvetődött, hogy az 1992. évi népszámlálás koréves adatai számottevően eltérhettek az 1980-as évek első felének magyar nemzetiségű születésszámaiktól, ám ők is arra az eredményre jutottak, hogy a magyarok természetes szaporodása az 1982–1983 években 0 körüli értékre süllyedt (Kiss 2010c. 68, Gyurgyik–Kiss 2010. 130). A 2004. évi kutatás során még óvatosság voltunk abban, hogy a koréves népszámlálási adatok visszabecslésekor azt több tényező mentén is felfelé korrigáljuk, mivel amúgy is magasabbak voltak az INS által hivatalosan kimutatott magyar nemzetiségűek születésszámaival. Azóta, az újabb adatok és kutatások tükrében nyilvánvalóvá vált, hogy a koréves népszámlálási adatok az élveszületések számának jobb prediktorai, mint maguk a nemzetiségi bontású népmozgalmi adatok, mivel ez utóbbiak a szórvány megyékben olyan szinten vannak kitéve többféle, főleg a vegyes házasságokra visszavezethető torzító hatásnak, hogy korrekció nélkül a területi bontású felhasználhatóságuk is megkérdőjelezhető. A halandósági adatok visszabecslését az országos és a magyar bruttó halandósági arányszám 1992–2002 között megfigyelt, százalékos eltéréseinek az előző 10 évre vonatkozó visszavetítésével végeztük (lásd 6.9. táblázat).²²

A kérdés tisztázása érdekében készítettünk egy új visszabecslési modellt a magyarság természetes népmozgalmának vizsgálatára 1978 és 1991 között. A visszabecslés egyszerűsített, fordított irányba működő kohorsz-komponens módszer, amely a 1992. évi népszámlálás alapján a magyar nemzetiségű népesség éves bontású korstruktúrájára alapozva, az ismert országos élveszületési, halálozási, valamint a kutatások által feltárt migrációs adatokat felhasználva készít becslést az 1978–1991 közötti élveszületési és halálozási adatokra.

21 Egy korábbi visszabecslés is készült 2002-ben a romániai magyarok természetes fogyásának feltáráshoz, ez azonban még nem alapozott a később hozzáférhetővé vált nemzetiségi bontású élveszületési és haláladataira, sem pedig a 2002. évi népszámlálás koréves adataira, ezért e visszabecslés meghaladottnak tekinthető. Erre utal Gyurgyik–Kiss (2010. 131), viszont figyelmen kívül hagyják, hogy a téma vizsgálatához 2004-re újabb adatok álltak rendelkezésre, és ez jelentős szerepet játszik az eredmények közötti eltérések megértésében.

22 Ez akkor meggyőzőbbnek tűnt, mivel a direkt és indirekt standardizált halandósági arányszámok azt mutatták, hogy nem csupán a korstruktúra miatt van eltérés, ezért a kohorsz-komponens módszer sem tűnt eredményesebbnek. Ám a visszabecslés az országos és a magyar halálozási arányszámok, a 1992–2000 közötti százalékos eltérések visszavetítésén alapult (lásd Veres 2004b. 73), nem az intuíción, mint ahogy tévesen Gyurgyik–Kiss (2010. 132) értelmezte.

A visszabecsléshez a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. A magyar nemzetiségű nők évenkénti elveszületéseinek számát jól közelítik az 1992. évi koréves adatok, de azokat a különböző demográfiai események az évek múlásával némiképp csökkentették, ezért korrigálni kell. A korrekcióhoz a következő további hipotézisek szükségesek:

2. Feltételezzük, hogy csecsemőhalandóság bruttó arányszámai 1978–1991 között Erdélyben a magyarság és az össznépesség között megegyeznek, ezért az erdélyi átlagértékek a magyarságra is érvényesek. (A valóságban, mivel a magyarok születésszáma csökkenni kezdett ebben az időszakban, valószínűleg még az erdélyi átlagnál is alacsonyabb lehetett a magyarok körében a csecsemőhalandóság.)

3. Feltételezzük, hogy a korszpecifikus halálozás az össznépesség és a magyar nemzetiségűek szintjén megegyezett a vizsgált időszakban, és csak a korstruktúra eltérései okoznak változást a halandóságban (ez munkahipotézis, mint tudjuk 1992-ben nem feltétlenül volt úgy, lásd Kiss 2004, de később érvényes lett Gyurgyik–Kiss 2010. 68)

4. A migráció tekintetében, a romániai magyarok 1978–1991 közötti kivándorlási adatai, Horváth (2004a) kutatásának eredményeire is építve, saját összesítésen alapulnak (lásd 8.16. táblázat): mivel a romániai (INS) és a magyarországi (KSH) migrációs statisztikák egybevetése során 111 976 fővel adathozható az 1977–1991 között Romániából kivándorolt magyar nemzetiségűek aránya, ezt a számot használtuk a visszabecslési modellben. Az elvándorolt elveszületettek számának becsléséhez néztük, hogy a KSH-adatok (1992, 2002) alapján a Magyarországra bevándorló romániai népesség korstruktúrája változó volt, így a 0–14 éves népesség aránya 1980–1990 között 7,9–19,3 százalék között mozgott. Így azt a hipotézist választottuk, hogy az évi teljes migráns népesség átlagosan egy százaléka tartozott egy születési kohorszhoz, aminek értelmében egy év alatt a migráció ennyivel csökkentette az elveszületések számát. Minél nagyobb éves korévből becsüljük vissza az elveszületéseket, annál több éven át csökkentette a migráció az elveszületéseket.

5. Feltételezzük, hogy a visszabecsléssel kapott születésszámok a magyar nemzetiségűnek tekintett újszülöttek számát kapjuk meg (amelyet már érintett egy implicit asszimilációs veszteség). Ez a szám azonban nem feltétlenül tartalmazza az összes magyar nemzetiségű nő által szült gyermekek számát. Itt Szilágyi N. Sándor fogalmi szétválasztására utalunk, miszerint a romániai magyarság körében a biológiai és az etnikai reprodukció nem esik egybe, más szóval magyar nők „román” gyermekeket szülnek és fordítva (Szilágyi 2004). Ezt úgy tudjuk megragadni, hogy a magyar–román vegyes házasságokból származó gyermekek nemzetiségének két népszámlálás közötti mérlegéből megállapíthatjuk, hogy a román és magyar nők termékenysége nem egyenlíti ki egymást, mivel mindkét esetben a gyermekek nagy többsége (65 és 83 %-a) románnak van bejelentve, és nem fele-fele arányban oszlik meg (lásd 7.3. alfejezet). Mivel azonban a visszabecslés a születések számára vonatkozik, úgy értelmezzük, hogy az intergenerációs asszimiláció implicit megjelenik a természetes szaporodáson (fogyáson) belül (lásd 9.2. alfejezet).²³

23 A születések számának az asszimilációs veszteség nélküli korrekciója melletti érvként hozható fel, hogy többek között, például a későbbi óvodás vagy iskolás korú népesség számának alakulásához jobban felhasználható.

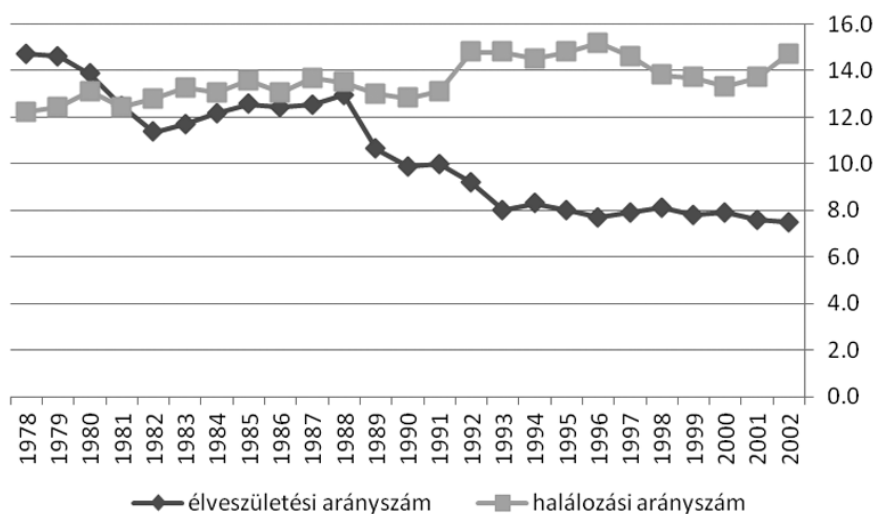
A visszabecslési számítás során a következőképpen jártunk el:

Az élveszületések számának becslésére az 1992-es népszámlálás 0–13 éves kor szerinti magyar nemzetiségi adatait először kiegészítettük a csecsemőhalandósági veszteséggel, majd a 1 éves kor fölötti korszpecifikus halálozási veszteségekkel. Ezt a születéstől 1992 január 1-jéig eltelt évek száma alapján korrigáltuk egy átlagos 1 százalékos évi migrációs veszteséggel is. A magyar évközepi népességet az 1977. és 1992. évi népszámlálások nemzetiségi adatait felhasználva számítottuk ki.

A halandósági arányszámok becslése a standardizálás direkt módszerével készült (lásd Veres 2006. 102): adott évben az országos 5 éves korcsoportokra jellemző korszpecifikus halálozási arányszámok (valószínűségek) alapján készült becslések, alkalmazva a magyar nemzetiségű népesség korösszetételére. Ezzel a módszerrel megkaptuk az 1978–1991 közötti becsült élveszületések, halálozások számát és ezek bruttó arányszámait.

A visszabecsléssel kiszámított élveszületési arányszámok 1981-re 12,5 ezrelékre csökkent, majd 1988-ig 12 ezr elék körül mozgott, ezt követően tovább csökkent. A becsült halálozási arányszámok ebben az időszakban 12–14 ezrelék között mozogtak²⁴ (lásd 6.11. ábra).

6.11. ábra. A romániai magyarok bruttó születéseinek és halálozásainak arányszáma, 1000 főre, 1977–2002 (az 1977–1991 közötti értékek becslések*)

* Az élveszületések az 1992. évi népszámlálás koréves adatainak korrekcióján alapulnak, a halálozások az országos értékekből a standardizálás direkt módszerével becsült értékek.

Forrás: Az 1992. évi népszámlálás (INS 1994). Nem publikált népmozgalmi adatok, INS 2002, 2015. Anuar demografic 2006 (INS 2006).

²⁴ Kiss Tamás visszabecslésével összevetve megfigyelhetjük, hogy 1983–1989 között az élveszületési arányszámok majdnem megegyeznek (0,1–0,3 ezreléken belüli eltérésekkel), a halálozási arányszámokat a mi modellünknel alacsonyabbra becsülte 1978–1991 között (lásd Gyurgyik–Kiss 2010. 131).

Az így kapott új modell szerint is a romániai magyarok körében még a meghosszabbított első demográfiai átmenet 1982 körül befejeződött, tehát jóval (közel 10 évvel) az országos időpont (1991) előtt. Azóta az erdélyi/romániai magyarokra a természetes fogyás jellemző, míg országos szinten 1982–1991 között még jelentős mértékű pozitív természetes szaporodást jegyezhetünk. Még abban az esetben is, ha a visszabecsléseink kissé eltérnek a tényleges állapottól, biztosra vehető, hogy 1982–1991 között a romániai magyarok természetes szaporodási arányszáma nem haladta meg számottevően a 0 értéket, de valószínűbb, hogy negatív volt.

A természetes fogyás arányszáma az 1980-as évek végére kissé mérséklődött, egy ezreléssel javítva a természetes szaporodást (fogyást). Az 1989-es változások után megszűnt a hírhedt abortusztilalom és az erőltetett natalitási politika.

6.6.2. A magyarság természetes népmozgalma, termékenysége 1992–2011 között

A rendszerváltás után a népmozgalmi adatok nemzetiségi nyilvántartása újra hozzáférhetővé vált. Ennek alapján a magyar nemzetiségű élvészületek arányszáma 1992-ben utoljára érte el a 9 ezer eléket, 2002-ig 8, majd ezt követően a 7,5 ezer elék körül mozgott, majd 2005-től 2010-ig újra 8 ezrelék fölé emelkedett (lásd 6.9. táblázat).

Országos összehasonlításban, az 1000 főre eső élvészületek száma alapján megfigyelhettük, hogy 1992 óta a magyarok nyers élvészületési arányszáma általában kisebb, rendszerint mintegy 2 ezer elékkel, mint az ország teljes népessége körében. Ennek fő oka a népesség hangsúlyosabb előregedése a magyarok körében, viszont, mint látni fogjuk, a női termékenység terén (ahol a mutatók kiszűrik az életkor hatását) már kisebbek az eltérések az országos átlaghoz képest.

A halálozások arányszáma 1000 főre arányítva a magyarság körében végig 14 ezrelék körül volt, 1998–2001 között valamivel 14 alá csökkent, 2002-ben visszament 14 ezrelék fölé, majd 2007-től újra csökkent 13 és 14 ezrelék közé, miközben az az országos értékek mindvégig 12 ezrelék alatt maradtak (lásd 6.9. táblázat).

6.9. táblázat. A romániai össznépesség és a magyarok természetes szaporodásának bruttó arányszámai, 1992–2002 (1000 főre)

Év	Magyar nemzetiségűek				Románia		Eltérés* (%-ban)	
	Élvészületek*	Halálozások*	Természetes szaporodás	Élvészületek	Halálozások	Természetes szaporodás	Születések	Halálozások
1992	9,2	14,8	-5,7	11,4	11,6	-0,2	-19,3	27,6
1993	8	14,8	-6,8	11	11,6	-0,6	-27,3	27,6
1994	8,3	14,5	-6,2	10,9	11,7	-0,8	-23,9	23,9
1995	8	14,8	-6,9	10,4	12	-1,6	-23,1	23,3
1996	7,7	15,2	-7,5	10,2	12,7	-2,5	-24,5	19,7
1997	7,9	14,6	-6,7	10,5	12,4	-1,9	-24,8	17,7
1998	8,1	13,8	-5,7	10,5	12	-1,5	-22,9	15,0
1999	7,8	13,7	-6	10,4	11,8	-1,4	-25,0	16,1
2000	7,9	13,3	-5,4	10,5	11,4	-0,9	-24,8	16,7
2001	7,6	13,7	-6,1	9,8	11,6	-1,8	-22,4	18,1

Év	Magyar nemzetiségűek				Románia		Eltérés* (%-ban)	
	Élveszü- tések*	Halálo- zások*	Természetes szaporodás	Élveszü- letések	Halálo- zások	Természetes szaporodás	Születé- sek	Halálo- zások
2002	7,5	14,7	-7,2	9,7	12,4	-2,7	-22,7	18,5
2003	7,5	14,6	-7,1	9,8	12,3	-2,5	-23,5	18,7
2004	7,9	14,5	-6,6	10	11,9	-1,9	-21,0	21,8
2005	8,5	14,6	-6,1	10,2	12,1	-1,9	-16,7	20,7
2006	8,5	14,5	-6,0	10,2	12,0	-1,8	-16,7	20,8
2007	8,1	13,8	-5,7	10,0	11,7	-1,7	-19,0	17,9
2008	8,3	13,6	-5,3	10,3	11,8	-1,5	-19,4	15,3
2009	8,2	13,4	-5,2	10,4	12,0	-1,6	-21,2	11,7
2010	7,9	13,3	-5,4	9,9	12,1	-2,2	-20,2	9,9
2011	7,8	13,5	-5,7	9,2	11,8	-2,6	-15,2	14,4

* Az eltérés az országos adatokhoz viszonyítva van számolva.

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) népmozgalmi adatok, INS 1992–2011, és Anuar demografic al României, 2006 (INS 2006).

A természetes szaporodás (fogyás) nagyságrendje 1992 után –6 ezrelék körül mozgott, ezt követően a romániai magyarság természetes fogyásának mértéke 1996-ig abszolút értelemben nagy ütemben nőtt, –7,5 ezreléig, majd 2002 után stabilizálódott, –6 és –7 ezrelék között. Végül, 2007 után kissé csökkent, –5 és –6 ezrelék közé, 2011-ben értéke –5,7 ezrelék (lásd 6.9. táblázat). Lélekszámban kifejezve ez évi 9–10 000 fős nagyságrendű veszteséget jelentett 2002–2004 között, majd ez mérséklődött 2007–2011 közötti időszakban 6–7000 főre (lásd 6.13. melléklet).

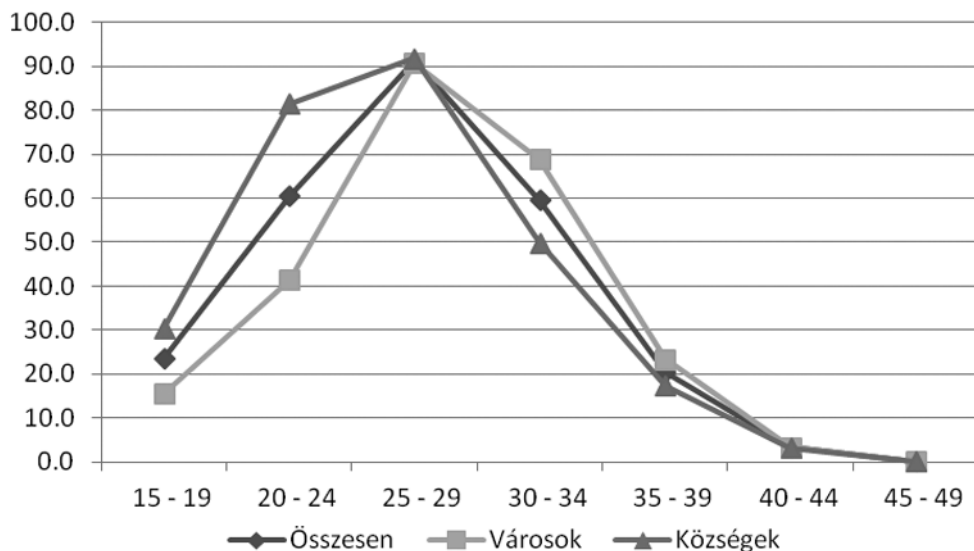
A gyermekvállalás mértékének csökkenése megfigyelhető mind a román, mind a magyar nemzetiség körében 1992–2002 között, de nem egyforma mértékben a különböző régiókban: ezeket a tendenciákat jobban tudjuk mérni a női termékenység alapján, a következőkben.

A nyers élveszületési arányszámok nem mindig mutatják egyértelműen azt, hogy az ugyanolyan korú magyar és román nők termékenysége mennyire tér el egymástól. A női termékenység korszpecifikus vizsgálata alapján tudunk viszonylag pontos képet festeni a gyermekvállalási kedv alakulásáról olyan népességek esetében, amelyeknek korstruktúrája viszonylag előregedett. A rendelkezésünkre álló adatok részletessége lehetőséget nyújt arra, hogy 1992–2002 között kiszámítsuk a magyar nemzetiségű 15–49 éves korú nőkre jutó születéseket, az ún. általános termékenységi arányszámokat, és közvetve számoljuk ki a teljes termékenységi arányszámokat. A 2002–2011 közötti időszakra vonatkozóan sikerült hozzáférni olyan korszpecifikus nemzetiségi adatokhoz is, amelyekből szabályszerűen ki lehetett számítani a teljes termékenységi arányszámot.

A korszpecifikus termékenységi arányszámok településtípusok szerinti adatai alapján 2011-re a romániai magyar nők, akár falun, akár városban élnek, 25–29 éves korban vállalják a legtöbb gyereket, a mutató értéke 90 ezrelék. A 20–24 éves korcsoportba tartozó nők esetében falun 80, városban csak 40 gyermek született 1000 nőre vetítve, a 15–19 évesek átlagosan 23, városokban 15, falun meg 30 ezrelékes termékenységi rátával rendel-

keztek. A 30–34 évesek körében viszont városon vállaltak több gyermeket: az arányszám értéke 69 ezrelék, amíg falun 50 ezrelék. A 35–39 éveseknél 20 ezrelék körüli az átlag, falun 3 ponttal alacsonyabb, városon magasabb ennél. A 40–44 évesek körében már alig 3 ezrelék vállalt gyermeket (lásd 6.12. ábra).

6.12. ábra. A romániai magyar nemzetiségű nők korszpecifikus termékenységi arányszámai településtípusok szerint, 2011 (%)

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) népmozgalmi adatok, INS 1992–2011.

Az erdélyi magyarokra számított teljes termékenységi arányszám, az egy termékeny korú nőre jutó gyermekek átlagos száma Erdély szinten alig változott, az 1997-es 1,24-es értékről 2002-re 1,21-re csökkent, majd a 2000-es években megemelkedett, értéke 2011-ben 1,3 fölötti volt. Ezek az értékek az 1990-es években még kissé (0,1-del) alulmaradtak az országos átlaghoz képest 2002-ig, ezt követően az ország teljes népességén belül nagyfokú konvergencia valósult meg a termékenységi mutatók terén, ebbe illeszkedve a magyarok termékenysége is az országos átlagszinten mozgott 2011-re. Eszerint tehát beigazolódott, hogy a romániai magyar nők termékenysége valójában közelebb áll az országos átlaghoz, mint korábban gondoltuk. Településtípusok szerint vizsgálva, a községek népességének termékenysége jóval magasabb volt a városokénál, országos szinten 1997-ben mintegy 70 százalékkal magasabb volt (1,73, illetve 1 ezrelék), a magyarság esetében is jelentős a különbség 1,67 és 0,93. 2002-re az ország össznépessége esetében az eltérés egy keveset csökkent, a magyarság esetében alig változott valami, így a községek népessége esetében 1,6 körül volt az érték mindkét közösség esetében, városon pedig 1 körüli, a magyaroké kevéssel alacsonyabb, 0,92. A 2000-es évek végére viszont lényegesen megváltozott a helyzet, a városok termékenysége javult, országosan 1,25-öt is elérte, 2011-ben kissé visszaesett 1,14-re, ezáltal a magyarság termékenysége még kissé meg is haladta az

országos átlagot az 1,22 gyermekkel, egy termékeny korú nőre számítva. A községek népessége esetében pedig országosan 1,39, a magyarság esetében pedig 1,37 gyermek jutott egy termékeny korú nőre, itt sincs már szignifikáns eltérés. Tehát mind a magyarság és a teljes népesség, mind pedig a településtípusok közötti különbségek eltűntek 2010–11 környékén. Nagyon fontos fejlemény, hogy országos szinten a városi népesség termékenysége a 2000-es években növekedett, ezzel mérsekelve a népesség elöregedését (lásd 6.10. táblázat). Amennyiben összehasonlítjuk a magyarság termékenységi arányszámait az erdélyi fejlesztési régiók átlagaival (6.2. táblázat), megfigyelhetjük, hogy sem 2002–2003-ban, sem pedig 2011-ben nincsenek szignifikáns eltérések a magyar nemzetiségűekhez képest: 2011-ben a magyar nemzetiségűek 1,34 értékű teljes termékenységi arányszáma megegyezik az erdélyi átlaggal (ami 1,3 körüli), akár kissé meg is haladja azt, tekintettel arra, hogy a nagy arányban magyarlakta megyék termékenységi mutatói a legmagasabbak Erdélyben 2010–2013 között (lásd a következő alfejezetet).

6.10. táblázat. Teljes termékenységi arányszámok, Románia és a romániai magyar nemzetiségűek, 1997, 2002, 2011*

TFR	Összesen		Városok		Községek	
	Románia	magyarok	Románia	magyarok	Románia	magyarok
1997	1,3	1,24	1,03	0,93	1,73	1,67
2002	1,3	1,21	1,00	0,92	1,60	1,58
2011	1,3	1,34	1,14	1,22	1,39	1,37

* A magyarok adatai a népszámlálási adatokkal korrigálva vannak a 0 évesek száma alapján.

Forrás: Tempo online (INS 2015) és nem publikált (megrendelésre közölt) nemzetiségi népmozgalmi adatok, INS 1992–2011.

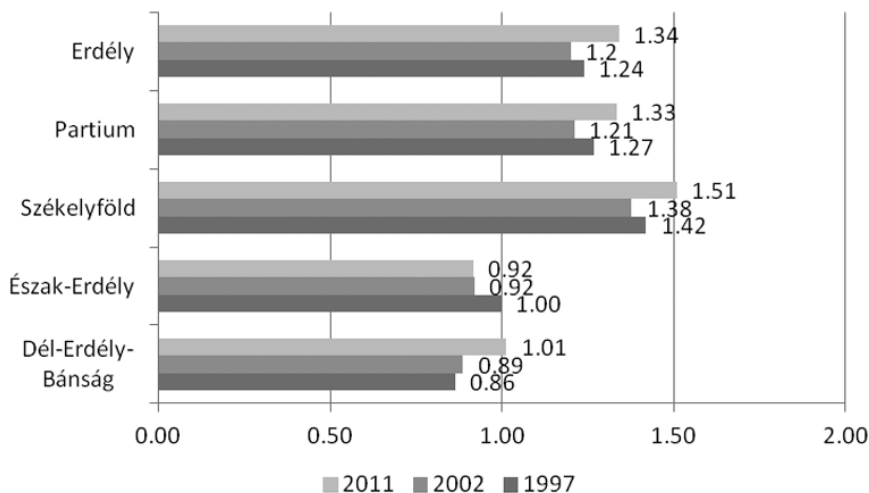
A magyar nemzetiségűek népszámlálási adatokkal kiegészített termékenységi mutatóit ha összehasonlítjuk az anyakönyvi születésszámokból számolt mutatókkal, minden régióban magasabb termékenységet mutatnak 2002-ig: Székelyföldön majdnem egy tizeddel, Partiumban 0,5 tizeddel, Észak-Erdélyben három tizeddel, Dél-Erdélyben pedig 2,5 tizeddel magasabbak. A 2011-es népszámláláskor már Székelyföldön a népmozgalmi adatok a magasabbak, de a szórványmegyékben továbbra is fennáll a korábbi helyzet, hogy a szórványmegyék anyakönyvi nemzetiségi születési adatokból számolt termékenységi mutatói szokatlanul alacsonyak, jóval 1 alatti értékekkel (lásd a 6.16. mellékletet). Mivel több évben is nagyon hasonló a helyzet, nem valószínű, hogy valami számítási hiba csúszott volna be a részünkről. Világos, hogy a szórványmegyékben az élveszületések nemzetiségi adatai az anyakönyvezésnél nem megbízhatók, hiszen Észak-Erdélyben körülbelül minden harmadik magyar újszülöttet, Dél-Erdélyben és a Bánságban pedig minden negyediket kihagyták a statisztikából, és ez 2011-re is érvényes. Ennek több oka lehet, az egyik, hogy az etnikailag vegyes házasságok magas aránya következtében, Arad, Fehér, Brassó, Hunyad, Máramaros és Temes megyékben, a népszámláláskor magyarnak bejelentett gyermekek 30–50 százalékát születéskor a népesség-nyilvántartásba román nemzetiségűnek jegyezték be 2002-ben és 2011-ben is. Ennek oka a szórványrégiókban nem világos, mivel ellenőrizhetetlen, hogy a román házastárs jelentette be az újszülöttet az

anyakönyvi hivatalnál, vagy az orvosok, hivatalnokok túlbuzgósága vagy figyelmetlensége miatt történt (akik esetleg rá sem kérdeztek a szülőre, hogy milyen nemzetiségűnek jelentik be a gyereket a kórházi születési lapon vagy az anyakönyvi hivatalban).

A teljes termékenységi arányszám (TFR) értéke régiók szerint Székelyföldön a legmagasabb, ezt követi a Partium, majd a két szórványrégió. Az időbeli változást illetően megfigyelhetjük, hogy Székelyföldön az 1997. évi 1,4 körüli érték picit csökkent 2002-re, aztán emelkedett, elérve az 1,5 értéket 2011-re. A Partiumban 1,27-ről csökkent 1,21-re, majd 2011-re 1,33-ra emelkedett. Észak-Erdélyben 1-ről 0,92-re, Dél-Erdélyben pedig jelentéktelen mértékben, de növekedett 0,86-ről 0,89-re (lásd 6.13. ábra).

6.13. ábra.

Az erdélyi magyarok teljes termékenységi arányszámai régióként, 1997, 2002, 2011*

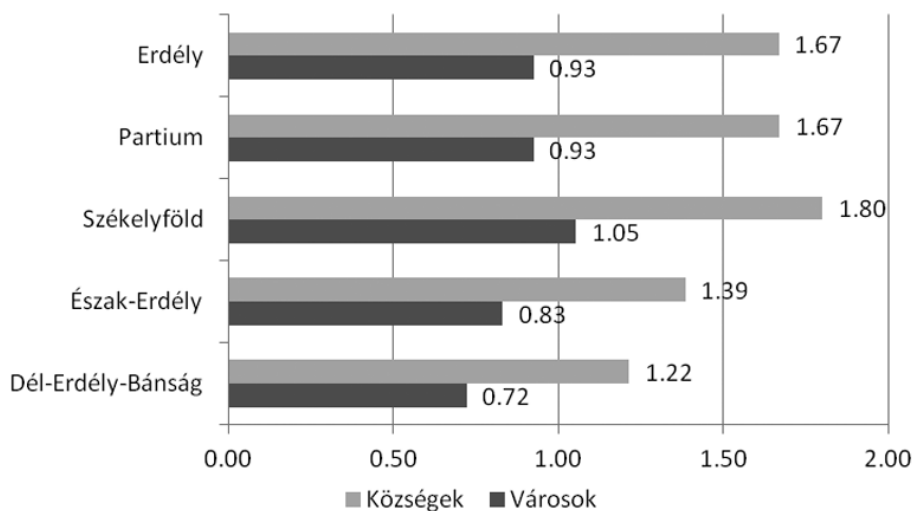

* Az erdélyi magyarok megyei adatai a népszámlálási adatokkal korrigálva vannak a 0 évesek száma alapján.

Forrás: *Nem publikált (megrendelésre közölt) nemzetiségi népmozgalmi adatok, INS 1992–2011 és INS 2013b.*

Településtípusok szerint megfigyelhető, hogy míg 1997–2002-ben a falusi népesség teljes termékenységi arányszámai minden régióban 0,5–0,6 ponttal magasabbak, mint városban, (lásd 6.14a–b. ábrák) a helyzet 2011-re megváltozik, és az eltérések nagyon csökkennek. Székelyföldön és a Partiumban a városi és falusi népesség teljes termékenységi mutatói között még 0,1-nyi „gyermek” értékű eltérés sincs. A szórványrégiókban sincs lényeges eltérés, ám ott mindkét érték rendkívül alacsony, a városi népesség körében még egy gyermek sem jutott egy termékeny korú nőre 2011-ben. Ami feltűnő, hogy a régiók közötti különbségek településtípusok szerint is megmaradnak (lásd 6.14a–c. ábrák). De még a falusi értékek sem érik el az egyszerű reprodukcióhoz szükséges 2,05 szintet, köztük a legmagasabb székelyföldi, az 1,7–1,8-as értékekkel éppen hogy eléri a Nyugat-Európában megfigyelhető országos átlagértéket (lásd Veres 2006), ahol amúgy a népesség nagy többsége városokban él.

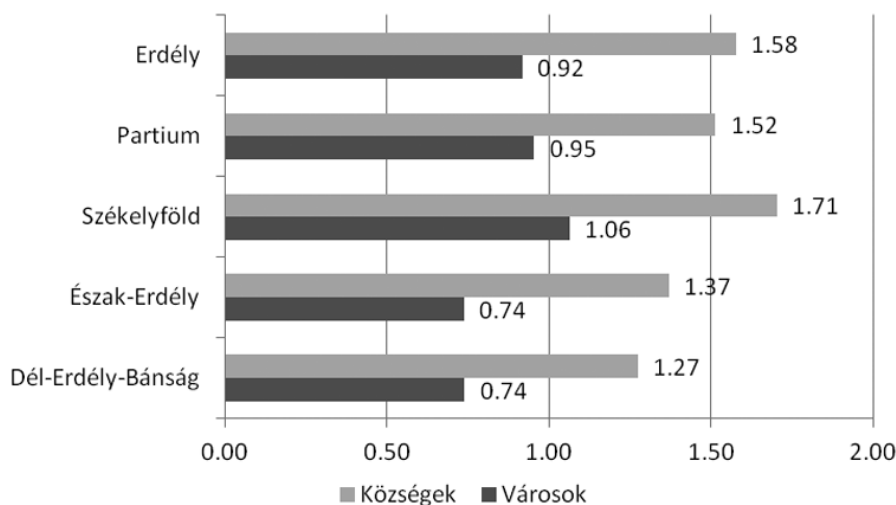
6.14a. ábra. Az erdélyi magyarok TFR-értékei regionálisan, településtípusok szerint, 1997*

* A szórványmegyék adatai a 2002. évi népszámlálási adatokkal korrigálva vannak az 5 évesek száma alapján.

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) nemzetiségi népmozgalmi adatok, INS 1992–2011, és 2002. évi népszámlálás (INS 2003).

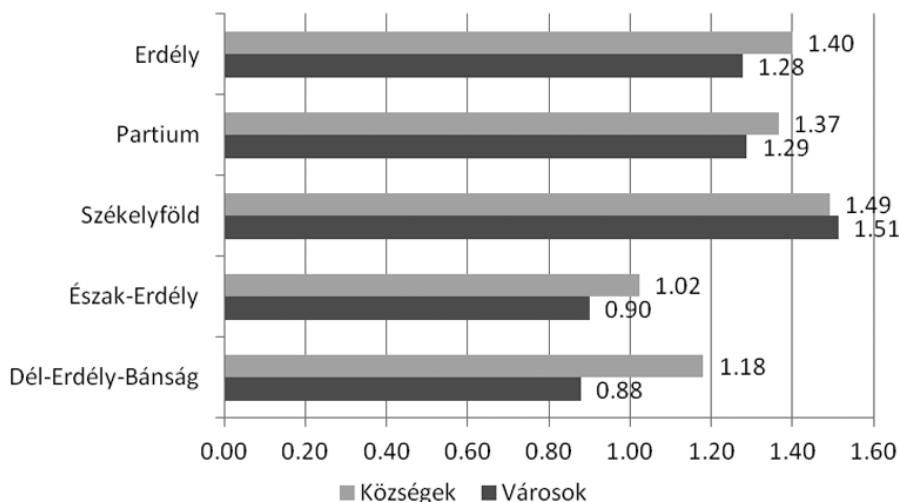
6.14b. ábra. Az erdélyi magyarok TFR-értékei regionálisan, településtípusok szerint, 2002*

* A szórványmegyék adatai a 2002. évi népszámlálási adatokkal korrigálva vannak a 0 évesek száma alapján.

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) nemzetiségi népmozgalmi adatok, INS 1992–2011 és 2002. évi népszámlálás (INS 2003).

6.14c. ábra. Az erdélyi magyarok TFR-értékei regionálisan, településtípusok szerint, 2011*

* A szóránymegyék adatai a 2011. évi népszámlálási adatokkal korrigálva vannak a 0 évesek száma alapján.

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) nemzetiségi népmozgalmi adatok, INS 1992–2011 és 2011. évi népszámlálás (INS 2013b).

6.7. AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG TERMÉKENYSÉGE MEGYÉNKÉNT

A megyék közötti különbségek vizsgálatára összehasonlítottuk az erdélyi magyarság megyénkénti és régiókénti 2002-es népszámlálás koréves adatait a Statisztikai Hivatal évenkénti magyar élveszületési adataival 1992–2002 között, majd a 2011. évi népszámlálás koréves adatait a 2003–2011 közötti népmozgalmi adatokkal. Bár a megfeleltetés nem tökéletes, mert a népszámlálási adatok eszmei időpontja nem január 1., ennek ellenére a néhány hónapos eltolódás nem okoz nagy értékelési gondot, mert a gyermekvállalási kedv néhány hónap alatt nem változik meg lényegesen. Megfigyelhető, hogy a szóránymegyékben a 0, illetve az 5 éves magyarok száma 2002-ben számottevően magasabb, mint az 1997-ben és 2002-ben az anyakönyvi nyilvántartás szerinti élveszületettek száma (lásd a 6.17. mellékletet). Bár az 5 évesek korcsoportját már a halandóság is befolyásolta, számuk még mindig magasabb a születéskor regisztráltaknál. Ezért a koréves adatok alapján általános, majd teljes termékenységi arányszámokat számoltunk.

A koréves adatok élveszületések ellenőrzésére való használatakor szem előtt kell tartani, hogy egyéves kora előtt, az 1990-es évek végéig mintegy 1–2 százaléka (10–20 ezreléke) az újszülötteknek csecsemőként elhalálozott. A 2002. és 2011. évi népmozgalmi adatok korrekciójára a 0 éves népességet vettük alapul, akik esetében még a csecsemőhalálozás csak kis mértékben hatott. Az 1997. évi népmozgalmi adatok korrekciójakor merült fel a kérdés, hogy Romániában 1997-ben 22 ezrelék volt a csecsemőhalálozási arányszám, 2000 óta ez mérséklődött 1 százalékra vagy még kevesebbre, különösen a magyarok ese-

tében. De mivel a teljes termékenységi arányszám általános termékenységi arányszámból való kiszámítása²⁵ a tapasztalatok alapján egy tizeddel felfelé torzít, s mivel a 20 ezrelékes csecsemőhalandósági korrekcióval éppen 1,24-es TFR-t számolhatunk 1997-re, így a két torzítás éppen kioltja egymást, és a t ovábbiakban az így számolt teljes termékenységi arányszámok viszonylag pontosaknak tekinthetők.

A kisebbségben élő közösségek, így a romániai magyarok esetében sem esik egybe a „természetes”, vagy biológiai reprodukció az etnikai reprodukcióval. Azaz nem minden magyar nemzetiségű nő által szült gyermek válik magyarrá. Az etnikai reprodukció arányát a biológiai reprodukcióban a 2002-es népszámláláskor regisztrált, etnikailag vegyes házasságokból származó gyermekeinek nemzetisége alapján becsülhetjük meg (lásd 7.6b táblázat a házasságkötéseknél). A gyermekkel rendelkező családok esetén 2002-ben a magyar nemzetiségű férfiak 85, míg 2011-ben a 87 százaléka élt etnikailag homogén (homogám) házasságban, a többi vegyes házasságban élt, túlnyomórészt román nőkkel (lásd 7.6a táblázat). A gyermekkel rendelkező magyar nők 86,6 százaléka él homogén, magyar férfival kötött házasságban, a többi 13,4% vegyes házasságban. Ha a mellékletben szereplő táblázat megfelelő értékét vennénk alapul, ezen nők 23 százalékanak lenne magyar a gyermeke. De mivel a magyar férfiak és nők hasonló számban kötöttek románokkal vegyes házasságot és van gyermekük (29 555 férfi és 28 507 nő), jobban közelítjük a valóságot, ha a magyar férfiakkal kötött vegyes házasságokban született és magyar nemzetiségűnek nevelt gyermekek arányát is figyelembe vesszük (31,8%), ak kor azt mondhatjuk, hogy a román–magyar vegyes házasságok átlagosan 27,5 százaléka ban lesz magyar a gyermek. A kiegyenlített (azaz asszimilációmentes) állapot az lenne, ha ezen családok 50 százaléka ban nevelnének magyar nemzetiségűnek gyermekeket. A 27,5 százalékos érték alapján azt mondhatjuk, hogy a kiegyenlített állapot csak 55 százaléka ban valósul meg, ami azt jelenti, hogy a magyar–román vegyes házasságokban átlagosan a női biológiai termékenység 45 százaléka a magyarok asszimilációs vesztesége, még ha a magyar férfiak által „hozott” nyereséget be is számítjuk. Tehát a 14 százalékn yi vegyes házasságban élő magyar (akiknek van gyermekük) 45 százaléka asszimilációs veszteség, azaz a magyar nemzetiségű nőktől elveszületettek 6,3 százaléka t tekinthetjük asszimilációs veszteségnek a meglévő statisztikai adatok alapján, és így az elveszületések 93,7 százaléka járul hozzá a biológiai reprodukcióhoz.²⁶ A valóságban azonban feltételezhető, hogy különösen a magyar családfők esetében a gyermek népszámláláskor közölt nemzetisége annak felnőtté válása után megváltozhat, és ezáltal a valós asszimilációs veszteség magasabb lesz, mint amit az előbb számoltunk. Feltételezhető, hogy a legújabb tendenciák alapján (a magyarok számának drasztikus csökkenése a szörványvidékeken) az etnikai reprodukció a biológiai nem több, mint 90 százaléka t teszi ki csupán, az elveszülések mintegy 10 százaléka az élettartam során kilép a magyarok soraiból, országos szinten. Ezt az értéket tekinthetjük asszimilációs veszteségnek, az 1992–2002 közötti 135 284, és a 2003–2011 közötti mintegy 95 ezer „magyar” elveszületett egy részét tartalmazzák, mások pedig nincsenek már ezek soraiban, hiszen egyből románnak regisztrálták. Ha számszerűsíteni próbálunk,

25 A következő képlettel számoltunk: $TFR = 35 \times GFR / 1000$, lásd Rotariu 2013.

26 Gyurgyik–Kiss (2010) a 2011. é vi népszámlálást megelőző időszakban is hasonló mértékűnek találák az etnikai reprodukció és az asszimilációs veszteség arányát.

akkor kb. 13 500 főre lehetne tenni a reprodukciós veszteség végső értékét 1992–2002, és 10 000 főre 2003–2011 között, de ezeknek a személyeknek egy része még dönthet a magyar identitás mellett felnőttkorban. Az asszimilációs veszteségnek más formái is vannak, ám azokat e könyvben felhasznált adatforrások alapján nem áll módunkban vizsgálni.

A magyarság megyénkénti általános termékenységi arányszámai 1997-ben csupán az Erdélyen kívül eső Bákó megyében érik el a népesség természetes, biológiai reprodukciójához szükséges 60 ezreléket, hasonlóan Moldva román többségi népességének termékenységéhez. Erdélyben a Hargita és Kovászna megyék női termékenysége van az élvonalban 43, illetve 40 ezreléssel, az országos 37 ezrelékes átlagértéket meghaladva, és legalacsonyabb Krassó-Szörényben 18, Arad megyében 23 és Temes megyében közel 25 ezreléssel, tehát alig több, mint a fele a székely megyék értékének. A 2002. évre a megyék közötti eltérések csökkentek azáltal, hogy a magasabb termékenységűek értékei csökkentek, az alacsonyak kis mértékben többnyire emelkedtek (lásd a 6.18. táblázatot a mellékletben).

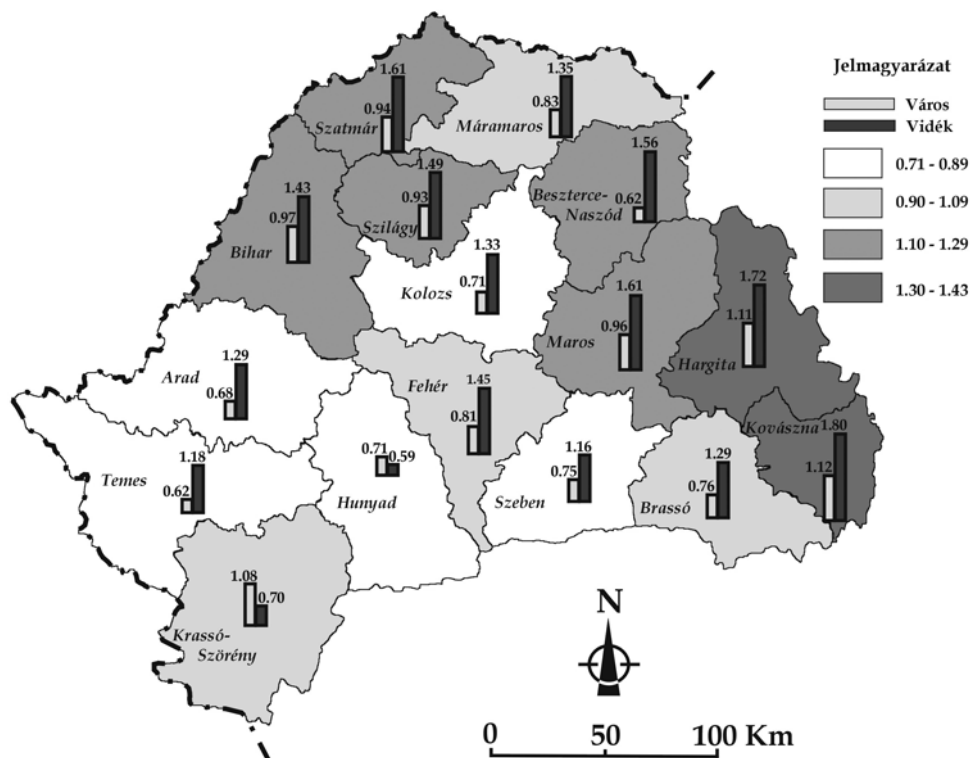
Az erdélyi magyarságra vonatkozóan 1997-re és 2002-re a megyénkénti teljes termékenységi arányszámokat az általános termékenységi arányszámokból számítottuk ki, nem ismerve a korszpecifikus termékenységi adatokat nemzetiségenként. Azt említettük már, hogy ezek legtöbb egy tizedessel felfelé torzítanak. A román Statisztikai Intézet által összesített, megyénkénti anyakönyvi nemzetiségi születésszámokból nyert adatokat korrigáltuk a 2002. és 2011. évi népszámlálás koréves adataival. Az erdélyi magyarság termékenysége a TFR alapján minden megyében elmaradt 1992–2002 között a 2,05–2,1-es, egyszerű reprodukciós értéktől, kivéve Bákó megyét, amely épphogy eléri ezt. A 2002-es évben a teljes termékenységi arányszám 1 alatt volt Arad, Brassó, Kolozs, Krassó-Szörény, Hunyad, Máramaros, Szeben és Temes megyékben, ami azt mutatja, hogy még a korrigált születésszámok esetében is az etnikai reprodukció jóval elmarad a magyar nemzetiségű nők tényleges (biológiai²⁷) termékenységétől, mivel az intergenerációs asszimilációs veszteség a gyermek születésekor fellép, amikor a vegyes házasságban élő magyar nemzetiségű anya gyermekét románnak jegyzik be. A TFR-értékek regionális összesítés szerint Székelyföldön 1,4 körül, a Partiumban 1,27-ről csökkent 1,21-re, Észak-Erdélyben 1-ről 0,92-re és Dél-Erdélyben pedig jelentéktelen mértékben, de növekedett 0,86-ről 0,89-re (lásd 6.15a. ábra).

2011-re az országos népmozgalmi születésszámok és a 2011. évi népszámlálás 0 koréves adatai között alig volt eltérés, ezért az országos adatok esetében nem volt szükség korrekcióra. A népmozgalmi adatok területi megoszlásában viszont jelentős eltérések voltak. Amíg Hargita megyében a népmozgalmi adatok jelentősen felülmúlták a népszámlálást (itt alighanem a roma élveszületések eltérő regisztrációja volt az oka), addig néhány szórványmegyében 30–50 százalékos korrekciót kellett végezni, mert jóval kevesebb magyar újszülöttet anyakönyveztek, mint amennyit a népszámlálás összeírt, ezek az eltérések különösen Fehér, Brassó, Beszterce, Máramaros megyékben, és az egész Nyugati fejlesztési régió megyéiben előfordultak – csak ezekben a megyékben használtunk kor-

27 A biológiai termékenység valójában egyebet jelent, az illető faj (jelen esetben az ember) szabályozás nélküli, spontán termékenységi szintjét (lásd Rotariu 2003).

rekciót, ahol az eltérés meghaladta a 10 százalékot²⁸. A legnagyobb korrekciókat Krassó-Szörény, Arad, Máramaros megyében kellett tenni, ahol a népmozgalmi értékek alig haladták meg a népszámlálási értékeknek a felét.

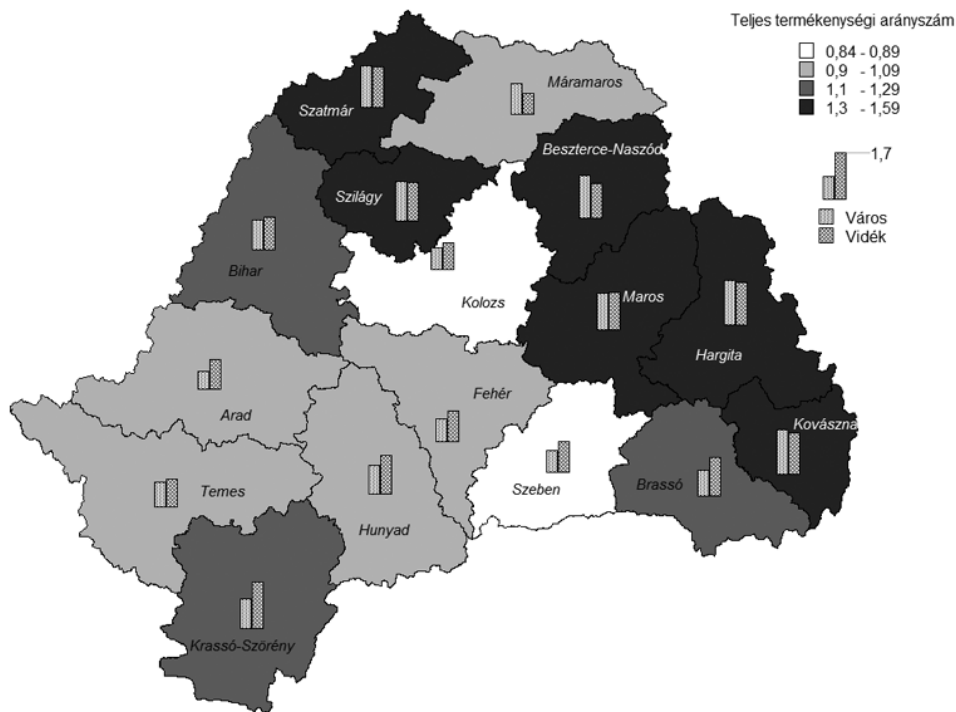
6.15a. ábra. Teljes termékenységi arányszám (TFR) értékei a magyar népességre, megyénként és településtípusonként Erdélyben, 2002

Forrás: Veres (2011): Románia monográfia, a TFR-értékek a szerző számításai 2002-re, rendelt népmozgalmi és népszámlálási értékek alapján (INS). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

²⁸ Mivel nem egészen ugyanarra a naptári időszakra vonatkoztak az adatok, az ennél kisebb eltéréseket nem feltétlenül adattorzításnak tudtuk be.

6.15b. ábra. Teljes termékenységi arányszám (TFR) értékei a magyar népességre, megyénként és településtípusonként Erdélyben, 2011

Forrás: Nem publikált (megrendelésre közölt) népmozgalmi és 2011. évi népszámlálási adatok, INS 2015. A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

Megfigyelhetjük, hogy a teljes termékenységi arányszám terén 2011-ben is a székelyföldi megyék vezetnek Erdélyben, Kovászna és Hargita megye kissé 1,5 fölötti értékekkel (1,58), ezt követi szorosan Szatmár (1,52), Szilágy (1,42), Beszterce-Naszód (1,41), és Maros (1,36) megye, mindezekben a magyarság termékenysége meghaladja az országos átlagot. A többi megye magyarságának a termékenysége elmarad az országos átlagtól (lásd 6.15b ábra).

Az 1997. és 2002. évi adatokhoz képest 2011-ben a teljes termékenységi arányszámok a legtöbb erdélyi megyében magasabbak, rendszerint 0,1 ponttal, míg három megyében csökkent a mutató értéke: Aradban 1,08-ról 1-re, Biharban, jelentéktelen mértékben 1,16-ról 1,14-re és a Bákó megyei termékenység is csökkent a tíz évvel korábbi 1,8 szintről 1,6-ra (lásd 6.11. táblázat).

A változások jól illeszkednek a romániai trendekhez. A 2000-es években ugyanis a romániai termékenység városban és a jelentős arányban foglalkoztatott népesség körében növekedett, amíg a munkaerőpiacra kevésbé bevont vidéki népesség körében stagnált vagy csökkent a népesség száma. Ezért az urbanizáltabb és gazdaságilag fejlettebb erdélyi megyék jelentős részében javult a termékenység, míg más régiókban, különösen Moldvában, így Bákó megyében is csökkenést tapasztaltunk a csángómagyarok körében.

6.11. táblázat. A romániai magyarok teljes termékenységi arányszámai megyénként és településtípusonként, 1997, 2002, 2011.

Megye	1997			2002			2011		
	Összes	Városok	Községek	Összes	Városok	Községek	Összes	Városok	Községek
Fehér	0,96	0,69	1,30	1,08	0,81	1,45	1,00	0,86	1,13
Arad	0,82	0,64	1,10	0,91	0,68	1,29	0,96	0,69	1,07
Bákó	2,12	0,00	2,50	1,81	0,29	2,03	1,60	0,00	1,60
Bihar	1,17	0,90	1,59	1,16	0,97	1,43	1,14	1,10	1,21
Beszterce-Naszód	1,24	0,85	1,58	1,11	0,62	1,56	1,41	1,54	1,28
Brassó	0,94	0,82	1,25	0,92	0,76	1,29	1,13	0,95	1,41
Krassó-Szörény	0,64	0,62	0,82	1,03	1,08	0,70	1,22	1,11	1,67
Kolozs	0,92	0,76	1,28	0,89	0,71	1,33	0,85	0,82	1,00
Kovászna	1,41	1,11	1,79	1,42	1,12	1,80	1,56	1,61	1,49
Hargita	1,51	1,11	1,86	1,43	1,11	1,72	1,58	1,60	1,55
Hunyad	0,75	0,74	0,95	0,71	0,71	0,59	1,09	1,05	1,41
Máramaros	1,12	0,99	1,60	0,94	0,83	1,35	1,06	1,13	0,77
Maros	1,32	0,95	1,73	1,28	0,96	1,61	1,36	1,34	1,37
Szatmár	1,31	0,93	1,73	1,26	0,94	1,61	1,52	1,53	1,48
Szilágy	1,42	1,01	1,71	1,26	0,93	1,49	1,42	1,45	1,39
Szeben	0,89	0,84	1,14	0,82	0,75	1,16	0,88	0,81	1,11
Temes	0,87	0,67	1,33	0,79	0,62	1,18	0,96	0,94	1,03
Összesen	1,24	0,93	1,67	1,21	0,92	1,58	1,29	1,22	1,37

Megj. A népmozgalmi adatok korrekcióját a 2002. és 2011. évi népszámlálási adatok koréves népessége alapján végeztük el.

Forrás: Népeség-nyilvántartási adatok (Evidența populației). Nem publikált nemzetiségi (rendelt) népmozgalmi adatok, INS 2015. A 2002. és 2011. népszámlálás végleges eredményei (INS 2003, 2013b).

MELLÉKLET

6.12. táblázat. Teljes termékenységi arányszámok fejlesztési régiók szerint, 2003–2013

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Városok											
ROMÁNIA	1,03	1,11	1,17	1,19	1,16	1,23	1,26	1,23	1,14	1,18	1,20
Északnyugat (Észak-Erdély)	1,04	1,13	1,24	1,24	1,18	1,27	1,26	1,24	1,17	1,20	1,19
Közép (Dél-Erdély)	1,06	1,14	1,21	1,21	1,16	1,27	1,29	1,26	1,17	1,20	1,24
Északkelet (Moldva)	1,09	1,22	1,29	1,30	1,27	1,32	1,30	1,25	1,16	1,26	1,34
Délkelet	1,02	1,09	1,12	1,13	1,11	1,15	1,18	1,15	1,04	1,06	1,06
Dél-Munténia	1,04	1,10	1,15	1,18	1,16	1,22	1,25	1,22	1,12	1,16	1,18

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bukarest-Ilfov	0,93	1,03	1,12	1,17	1,16	1,26	1,33	1,31	1,20	1,22	1,24
Délnyugat-Olténia	1,03	1,03	1,09	1,06	1,05	1,09	1,12	1,10	1,04	1,07	1,06
Nyugat (Bánság)	1,04	1,14	1,17	1,18	1,15	1,23	1,22	1,20	1,10	1,16	1,14
Községek											
ROMÁNIA	1,61	1,57	1,55	1,52	1,49	1,53	1,53	1,45	1,39	1,44	1,41
Északnyugat (Észak-Erdély)	1,59	1,55	1,55	1,50	1,48	1,52	1,54	1,48	1,40	1,49	1,50
Közép (Dél-Erdély)	1,65	1,65	1,64	1,59	1,57	1,66	1,65	1,58	1,57	1,62	1,59
Északkelet (Moldva)	1,88	1,84	1,76	1,73	1,70	1,70	1,64	1,53	1,47	1,54	1,53
Délkelet	1,64	1,57	1,54	1,54	1,54	1,56	1,55	1,49	1,36	1,42	1,38
Dél-Munténia	1,47	1,44	1,44	1,42	1,38	1,43	1,49	1,41	1,34	1,37	1,30
Bukarest-Ilfov	1,24	1,35	1,38	1,42	1,51	1,58	1,64	1,55	1,41	1,44	1,40
Délnyugat-Olténia	1,46	1,44	1,37	1,30	1,28	1,30	1,36	1,25	1,23	1,28	1,23
Nyugat (Bánság)	1,41	1,39	1,38	1,38	1,31	1,35	1,36	1,25	1,23	1,25	1,25

Forrás: Tempo online (www.insse.ro), INS (2015)

6.13. táblázat. A természetes szaporodás (fogyás) mértéke a fő nemzetiségek szerint Romániában, 2002–2011 között (abszolút számok)

Év	Összesen Románia	Nemzetiségek szerint		
		Román	Magyar	Roma
2002	-59 137	-51 148	-10 342	4018
2003	-54 116	-47 124	-10 031	4575
2004	-42 629	-36 732	-9151	4571
2005	-41 081	-36 492	-8330	4783
2006	-38 611	-34 484	-8033	4833
2007	-37 237	-33 671	-7467	4617
2008	-31 302	-29 656	-6870	5362
2009	-34 825	-33 297	-6562	5263
2010	-47 524	-45 639	-6738	5101
2011*	-55 197	-53 061	-6989	5101
2002–2011	-441 659	-401 304	-80 513	48 224

* A 2011. évi adatok a teljes évre vonatkoznak, a 2011. évi nemzetiségi megoszlás a 2010. évi népszámlálási adatoknak a népszámlálási adatokkal való összevetésével számolt becslés.

Forrás: Népszámlálási adatok (Evidența populației). Nem publikált (rendelt) nemzetiségi népszámlálási adatok, INS 2015 és Tempo online (INS 2014).

6.14a. táblázat. A 15 éves és idősebb női népesség a gyermekek száma szerint, nemzetiségekre bontva, 2011

Nemzetiség	15 éves és idősebb nők	Nincs gyermek	Gyermekek összesen	1 gyermek	2 gyermek	3 gyermek	4 és több
Románia összesen	8 781 729	2 476 385	6 305 344	2 312 933	2 465 980	789 666	736 765
Román	7 438 682	2 067 221	5 371 461	1 978 517	2 107 611	669 674	615 659
Magyar	557 194	144 947	412 247	136 026	181 813	56 070	38 338
Roma	203 903	45 324	158 579	36 360	42 158	27 447	52 614
Ukrán	21 010	5503	15 507	3891	4945	2682	3989
Német	17 245	5433	11 812	4721	4654	1360	1077
Török	9738	2566	7172	2336	2468	1070	1298
Orosz-lipován	11 202	2423	8779	2955	3713	1256	855
Tatár	9386	2689	6697	2731	2815	722	429
Szerb	8465	2496	5969	2657	2566	505	241
Szlovák	6344	1682	4662	1542	1726	680	714
Bolgár	3392	951	2441	860	1166	270	145
Horvát	2375	448	1927	620	992	233	82
Görög	1553	526	1027	395	418	128	86
Olasz	484	298	186	86	69	17	14
Zsidó	1391	622	769	435	269	50	15
Cseh	1213	258	955	288	422	143	102
Lengyel	1121	327	794	227	259	148	160
Kínai	790	326	464	232	186	42	4
Örmény	618	245	373	182	152	24	15
Csángó	600	168	432	100	118	64	150
Macedón	552	151	401	132	203	46	20
Egyéb	5338	3024	2314	862	867	362	223
Ismeretlen nemzetiségű	479 133	188 757	290 376	136 778	106 390	26 673	20 535

Forrás: A 2011. évi népszámlálás eredményei (INS 2013b).

6.14b. táblázat. A 15 éves és idősebb nem házas női népesség száma, a gyermekek száma szerint, nemzetiségekre bontva, 2011

	Nem házas nők	Nincs gyermek	Gyermekek összesen	1 gyermek	2 gyermek	3 gyermek	4 és több
Románia összesen	1 857 211	1 529 100	328 111	170 400	82 409	34 673	40 629
Román	1 483 654	1 256 383	227 271	126 474	55 453	21 745	23 599
Magyar	111 520	90 275	21 245	10 847	5329	2288	2781
Roma	87 134	36 293	50 841	17 231	14 379	7914	11 317
Ukrán	3985	3551	434	243	87	43	61

	Nem házas nők	Nincs gyermeke	Gyermek összesen	1 gyermek	2 gyermek	3 gyermek	4 és több
Német	3125	2645	480	275	115	39	51
Török	2860	1759	1101	471	286	163	181
Orosz-lipován	1500	1328	172	96	44	15	17
Tatár	1929	1741	188	114	43	14	17
Szerb	1613	1327	286	155	71	28	32
Szlovák	1116	980	136	64	46	10	16
Bolgár	616	555	61	37	14	7	3
Horvát	312	281	31	18	8	3	2
Görög	344	324	20	11	4	3	2
Olasz	215	207	8	6			2
Zsidó	247	229	18	12	4		2
Cseh	155	133	22	18			4
Lengyel	239	213	26	20	5		1
Kínai	177	156	21	17	4		0
Örmény	151	143	8	5	3		0
Csángó	135	119	16	7	5		4
Macedón	98	89	9	6			3
Egyéb	2502	2396	106	54	39	5	8
Ismeretlen nemzetiségű	153 584	127 973	25 611	14 219	6466	2390	2536

Forrás: A 2011. évi népszámlálás eredményei (INS 2013b).

6.15. táblázat. A házasság nélküli párkapcsolatban élők aránya, gyerekek szerint, nemzeti-ségenként (%)

Nemzetiségek	Együttélők aránya		
	15 éves és idősebb nők	Nincs gyermeke	Van gyermeke
ROMÁNIA összesen	4,2	4,5	4,1
Román	4,0	4,8	3,7
Magyar	4,7	4,2	4,9
Roma	20,9	11,1	23,7
Ukrán	1,6	1,1	1,7
Német	3,3	3,4	3,2
Török	9,0	5,6	10,3
Orosz-lipován	2,7	2,9	2,7
Tatár	2,3	2,9	2,1
Szerb	3,5	4,6	3,1
Szlovák	2,7	2,4	2,8
Bolgár	3,1	3,7	2,9
Horvát	2,2	4,2	1,7
Görög	3,0	5,3	1,9

Olasz	4,5	4,4	4,8
Zsidó	1,4	1,6	1,3
Cseh	2,1	4,3	1,5
Lengyel	2,5	3,4	2,1
Kínai	4,8	6,7	3,4
Örmény	2,4	3,3	1,9
Csángó	3,8	6,0	3,0
Macedón	1,4	-	1,5
Egyéb	4,0	3,8	4,2
Ismeretlen nemzetiségű	0,2	0,3	0,2

Forrás: A 2011. évi népszámlálás eredményei (INS 2013b).

6.16. táblázat. A romániai magyarok teljes termékenységi arányszámai megyénként és településtípusonként, a népesség-nyilvántartási adatok alapján*, 2011

Megye	Összesen	Városok	Községek
Fehér	0,60	0,51	0,68
Arad	0,57	0,41	0,63
Bákó	1,35	0,00	1,36
Bihar	1,14	1,10	1,21
Beszterce-Naszód	1,19	1,31	1,08
Brassó	0,97	0,81	1,20
Krassó-Szörény	0,00	0,39	1,67
Kolozs	0,85	0,82	1,00
Kovászna	1,56	1,61	1,49
Hargita	1,58	1,60	1,55
Hunyad	0,71	0,69	0,92
Máramaros	0,49	0,53	0,36
Maros	1,36	1,34	1,37
Szatmár	1,52	1,53	1,48
Szilágy	1,42	1,45	1,39
Szeben	0,88	0,81	1,11
Temes	0,68	0,67	0,74
Összesen	1,29	1,22	1,37

* Korrekció nélkül.

Forrás: Népesség-nyilvántartási adatok (Evidența populației). Nem publikált (rendelt) népmozgalmi adatok, INS 2015.

6.17. táblázat. A 2002. évi 0 évesek és az elveszületések száma (anyakönyvi adatok), magyar nemzetiségűek megyénként, 2002

Megye	0 évesek (népszámlálás)	2002. évi elveszületettek (anyakönyv)
Fehér	149	103
Arad	288	216
Bákó	49	26
Bihar	1267	1117
Beszterce-Naszód	129	62
Brassó	305	275
Krassó-Szörény	39	22
Kolozs	741	562
Kovászna	1693	1630
Hargita	2810	2595
Hunyad	117	59
Máramaros	299	171
Maros	1972	1907
Szatmár	1183	1159
Szilágy	487	507
Szeben	86	58
Temes	259	172

Forrás: Néesség-nyilvántartási adatok (Evidența populației). Nem publikált (rendelt) népmozgalmi adatok, 2002. évi népszámlálás, (INS 2003).

6.18. táblázat. A romániai magyarok általános termékenységi arányszámai megyénként és településtípusonként, koréves, 2002-es népszámlálási adatok alapján, 1997, 2002

Megye	1997			2002		
	Összes	Városok	Községek	Összes	Városok	Községek
Fehér	27,30	19,76	37,11	30,90	23,13	41,36
Arad	23,32	18,22	31,46	26,12	19,37	36,82
Bákó	60,57	-	71,43	51,58	8,26	57,90
Bihar	33,53	25,75	45,38	33,01	27,71	40,99
Beszterce-Naszód	35,50	24,43	45,13	31,78	17,64	44,56
Brassó	26,90	23,34	35,63	26,25	21,69	36,80
Krassó-Szörény	18,27	17,60	23,39	29,52	30,74	20,00
Kolozs	26,15	21,81	36,54	25,35	20,33	38,03
Kovászna	40,21	31,63	51,12	40,58	31,90	51,55
Hargita	43,09	31,72	53,22	40,93	31,81	49,14
Hunyad	21,48	21,25	27,13	20,19	20,33	16,95
Máramaros	31,91	28,21	45,77	26,87	23,70	38,46
Maros	37,77	27,21	49,38	36,44	27,49	46,11
Szatmár	37,44	26,57	49,53	35,96	26,93	45,93

Megye	1997			2002		
	Összes	Városok	Községek	Összes	Városok	Községek
Szilágy	40,71	28,96	48,88	35,94	26,61	42,52
Szeben	25,48	24,08	32,66	23,37	21,46	
Temes	24,76	19,19	38,01	22,57	17,78	33,78
Összesen	35,52	26,43	47,82	34,47	26,39	45,28

Forrás: Népeség-nyilvántartási adatok (Evidența populației). Nem publikált (rendelt) népmozgalmi adatok, 2002. évi népszámlálás (INS 2003).

7. A CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI ÖSSZETÉTEL ÉS A HÁZASSÁGKÖTÉSEK, VÁLÁSOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA

7.1. A HÁZASSÁGKÖTÉSEK ÉS VÁLÁSOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA ROMÁNIÁBAN

A házasságkötéssel és válással kapcsolatos társadalmi szokások jelentősen változtak az elmúlt negyedszázadban. Romániában, akárcsak máshol Közép, Dél- és Kelet-Európában, így Görögországban, Horvátországban, Jugoszláviában, Lengyelországban, Portugáliában és Spanyolországban a házasságkötések arányszáma a legtöbb esetben 5 ezrelék fölött van, a válások arányszáma pedig még viszonylag alacsony, 1,5 ezrelék körüli vagy az alatti. Bulgáriában, Szlovéniában és Olaszországban az előbbi országcsoportnál is alacsonyabb a házasságkötési kedv az arányszámok alapján, 4 ezrelék körüli, a válási arányszámok is alacsonyak, 0,78–1,3 ezrelék közöttiek. A muzulmán népességgel rendelkező országokban (így Törökországban, Bosznia-Hercegovinában) a házasságkötések aránya magasabb (7–8 ezrelék), míg ugyanott a válási arányszám nagyon alacsony a 2000-es évek elején, 0,5 ezrelék. Ezen országokban inkább az első Roussel-féle hagyományos vagy a szövetség-típusú házasság a domináns (lásd Veres 2006).

Ezek a sajátosságok összefüggésben állnak a nagyrégiók vallási-kulturális tradícióival és a szekularizáció mértékével is (Van de Kaa 1987).

A rendszerváltás után, 1990-ben, Romániában 8 ezrelék fölötti volt a bruttó házasságkötési arányszám, amely ezt követően lassan csökkent az évtized végére 6 ezrelék alá, aztán 2002-től elkezdett kis mértékben növekedni, és 2008-ban 6,9 ezrelékre emelkedett (2007-ben volt a csúcs érték 8,8 ezrelékkal), ezt követően elkezdett újra csökkenni, és 2010-től már 5 ezrelék körül mozog. A válások 1000 főre jutó, bruttó arányszámai az utóbbi két évtizedben végig nagyjából az 1,4 – 1,8 ezrelékes intervallumban mozogtak, anélkül, hogy különösebb szabályszerűséget lehetne felállítani. Mégis, el kell mondani, hogy 2011-től évről évre csökkenő válási adatokat regisztrálhatunk: 2013-ban 1,34-re csökkent az arányszám értéke Romániában. Jelentős eltérések vannak településtípusok szerint: városban mind a házasságkötések, mind pedig a válások arányszáma magasabb (különösen az utóbbi, például 1990-ben városokban 2,1, falun pedig mindössze 0,67 ezrelék volt, még egyharmada sem a városi értéknek). 2010-re kissé változott a helyzet, mert a falusi népesség körében is enyhén emelkedett a válások arányszáma, 1,1 ezrelékre, városban pedig nem változott lényegesen az elmúlt két évtizedben. A falusi népesség körében 2010 után jelentősen visszaesett a házasságkötések bruttó arányszáma, 4 ezrelékre, amíg a városi érték 5,9 körül volt 2013-ban (lásd 7.7. melléklet). A jelenség mögött két tényezőt feltételezünk: az egyik a falusi népesség nagyobb mértékű elöregedése, a másik pedig a kivándorlás, amely tovább sújtja a házassági korban levő, aktív népességet.

Regionális bontásban a házasságkötések arányszámában nincsenek látványos eltérések (leszámítva azt, hogy Bukarestben több házasságkötés jut 1000 főre), a válások arányszámában viszont láthatunk jellegzetes eltérést: Bukarest mellett a Bánsági régió is magasabb, 2 ezrelék körüli értékkel rendelkezik. A többi régió a periódus elején, 1990-ben még 1,5 ezrelék alatti értékkel jellemezhető, 2008-ban a legtöbb régióban ez 1,5–1,6 körül mozgott, és átlag fölöttivé vált a válás arányszáma a délkeleti és az északkeleti régiókban,

Moldvában, Délkeleten (a Román Alföldön és Dobrudzsában), 1,8 körüli értékekkel. A válási arányszámok tekintetében csökkenés következett be a régiók szintjén is: 2010-ben az északkeleti (Moldva) régió 1,7-es értéke után már az északnyugati (Erdély) régió következett 1,66 ezrelékkal, majd 2013-ra minden régióban 1,5 ezrelék alá csökkentek a válási arányszámok (lásd 7.8. melléklet).

7.1. táblázat. Házasságkötések és válások arányszáma, 1000 főre, Romániában településtípusonként, 1990–2013 (2008-ig ötévente, ‰)

	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2011	2012	2013
Házasságkötések									
ROMÁNIA összesen	8,3	6,8	6,1	6,6	6,9	5,4	4,9	5,1	5,1
Városok	9,1	6,8	6,5	7,8	8,2	6,4	5,8	5,9	5,9
Községek	7,5	6,8	5,5	5	5,4	4,2	3,9	4	4
Válások									
ROMÁNIA összesen	1,42	1,54	1,37	1,54	1,66	1,52	1,68	1,47	1,34
Városok	2,1	2,11	1,84	2	2,1	1,88	2,15	1,87	1,68
Községek	0,67	0,86	0,8	0,97	1,12	1,09	1,1	0,99	0,93

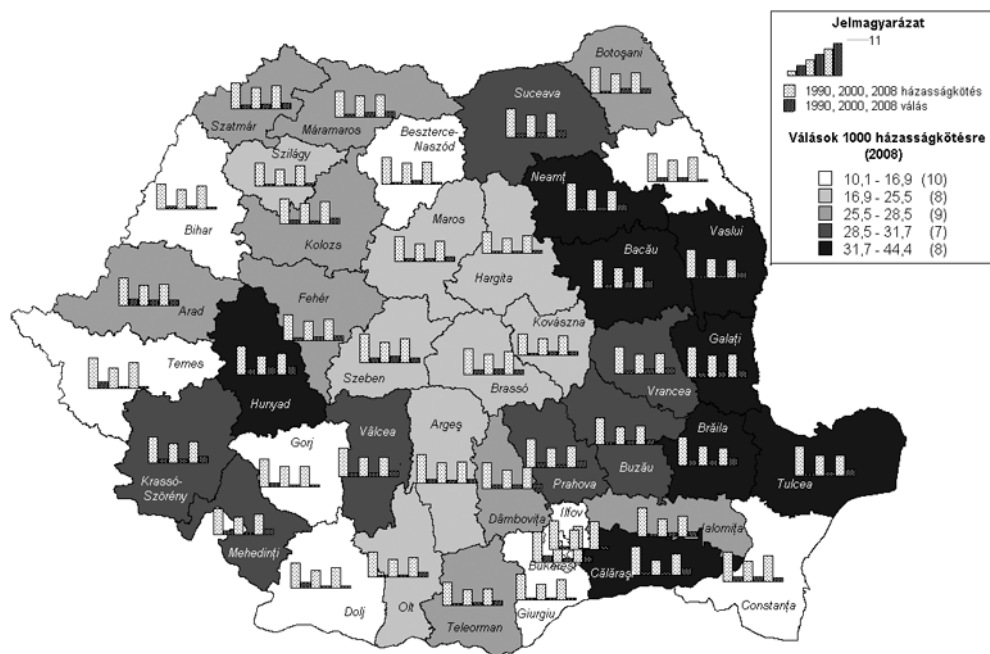
Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis (INS 2015, www.insse.ro/Tempo).

A megyénkénti adatokat vizsgálva láthatjuk, hogy 2008–2010-ben az 1000 főre eső házasságkötések számában az országos átlagot számottevően mindössze Bukarest, Ilfov, Temes, Szeben, Iași, Suceava és Brassó megyék haladták meg, azok a nagyvárosi agglomerációkkal rendelkező megyék, ahol jobban koncentrálnak a fiatalabb népesség, és ahol a gazdaság dinamikusabb fejlődése is biztosított. 2010 után mindenhol visszaesett a házasságkötési kedv, feltehetően a világválság miatt is, bár a korábbi területi különbségek, kisebb mértékben ugyan, de megmaradtak (7.1. ábra).

A válások arányszámában évente nagy az ingadozás, ezért a 2005–2008 és 2010–2013 közötti évek átlagát vettük figyelembe, összehasonlítva. 2005–2008 között Hunyad, Călărași, Brăila, Galați és Tulcea megyékben voltak a legmagasabb értékek, 2 ezrelék fölötti a négyévi átlag, és jóval az országos átlag fölötti arányban váltak még Szeben, Brassó, Szatmár és Máramaros megyékben. 2010–2013 között Brăila „kiugrik” 2 ezrelékkal, a további magasabb, 1,7–1,8 ezrelékes válási értékkel rendelkeztek Argeș, Călărași, Brassó, Fehér, Szeben, Neamț, Bákó, Vaslui, Galați megyék és Bukarest. Úgy tűnik, hogy a súlyosabb szociális problémákkal küszködő délkeleti megyék és a demográfiailag „problémás” partiumi megyék a válás tekintetében is élenjárók voltak a 2010-et megelőző évtizedben, azt követően viszont a gazdaságilag és szociálisan problémás helyzetben levő moldvai megyék mellett az urbanizáltabb dél-erdélyi és észak-havasalföldi megyék és a főváros is magasabb válási hajlandósággal jellemezhető.

A magyarok között 2013-ban Kovászna, Hargita, Maros és Kolozs megyében alacsony, 1 ezrelék körüli volt a válás bruttó arányszáma, míg Bihar, Szatmár és Szilágy megyében országosan átlagos, 1,3–1,4 válás jutott 1000 főre.

7.1. ábra. Házasságkötések és válások 1000 főre Romániában, megyénként, 1990–2008 (%)

Forrás: Veres (2011), *Románia monográfia, alapadatok*: TEMPO Online adatbázis, INS 2010 (www.insse.ro/Tempo).

A válások területi sajátosságainak jobb megértéséhez megvizsgáltuk a 100 házasságkötésre eső válások éves arányát is. Országos szinten 1990-ben 17, 2008-ban már 24, 2010-ben 28, majd 2013-ben 26 válás jutott 100 házasságkötésre, tehát átlagban minden negyedik házasság válással végződött. 2008-ban lényegesebb mértékben Brăila (44), Hunyad (42), Bákó (38,3), Tulcea (35,6), Neamț (34,8) és Călărași (34,2) megye adatai haladják meg az országos átlagot, ami rávilágít arra, hogy a partiumi megyékben a válások száma csak az össznépességhez képest magasabb, a házasságkötésekhez képest az országos trendet követi, viszont az ország délkeleti és keleti régiójának gazdaságilag súlyos problémákkal küszködő megyéiben a legmagasabb a válások aránya. Ezt követően a 2010–2013 közötti időszakban a 100 házasságra jutó válások aránya országos szinten csökkenő tendenciát mutat, ám a már említett megyékben és néhány további szomszédjuknál tovább nőtt a válások aránya: Brăila 52, Hunyad 46,5, Bákó 36,2, Tulcea 35, Neamț 37,2, Călărași 42,1, Vaslui 40, Krassó-Szörény 39,5, Galați megyében pedig 38,3 százalékra (lásd 7.1. ábra, 7.2. táblázat). Ennek már említett oka lehet a nagyarányú külföldi munkavállalás, amely a családok felbomlásához vezethet bizonyos helyzetekben, viszont a kivándorlókról pontos regisztrált adataink nincsenek. Továbbá, ezekben a megyékben a házasságkötések aránya is rendkívül alacsony, mindenhol országos átlag alatti, helyenként meg a 4 ezreléket sem éri el (Brăila 3,9).

7.2. táblázat. Válások arányszáma 100 házasságkötésre, Románia, megyék és régiók szerint, 1990–2013 (%)

	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2010–13
Összesen	17,1	22,6	22,5	23,3	24,1	28,1	34,3	28,8	26,3	29,4
Erdély összesen	16,2	21,5	22,8	23,8	22,6	28,4	32,7	27,7	23,6	28,1
Északnyugati régió	15,5	17,5	20,8	21,5	21,8	28,1	30,2	25,5	21,8	26,4
Bihar	16,4	14,3	18,0	16,4	12,7	30,2	37,7	27,9	26,5	30,6
Beszterce-Naszód	11,8	17,1	22,8	17,8	14,0	24,3	20,2	14,7	15,7	18,7
Kolozs	18,8	19,1	19,5	22,8	28,1	25,5	29,5	25,7	17,0	24,4
Máramaros	13,7	18,2	23,2	24,3	27,0	32,8	32,0	27,0	23,4	28,8
Szatmár	17,1	21,3	22,9	29,6	26,3	30,8	27,7	26,9	24,1	27,4
Szilágy	9,4	15,5	19,1	17,2	17,5	24,6	28,1	29,6	24,2	26,7
Közép régió	17,0	26,2	25,2	26,2	23,2	29,1	36,1	30,8	25,8	30,5
Fehér	16,1	22,3	24,2	24,7	25,6	34,3	38,6	32,7	27,3	33,2
Brassó	20,6	32,8	27,9	27,8	21,1	24,9	42,0	28,9	32,1	32,0
Kovászna	13,1	25,9	24,8	30,9	24,6	30,4	32,6	36,4	20,9	30,1
Hargita	14,1	22,5	21,1	22,9	21,1	25,7	30,5	28,8	25,7	27,7
Maros	15,7	20,3	20,5	21,5	24,8	29,8	30,2	30,7	22,7	28,4
Szeben	17,9	31,4	31,0	32,3	23,0	30,7	37,5	31,7	22,1	30,5
Északkelet	14,2	21,1	23,8	24,5	28,2	31,7	33,2	29,0	27,3	30,3
Bacău	15,2	24,9	31,9	28,8	38,3	36,1	42,1	33,6	32,8	36,2
Botoşani	11,8	19,3	25,0	30,2	27,0	37,4	33,9	25,1	25,6	30,5
Iaşi	16,1	20,1	20,0	13,0	13,3	21,3	22,7	19,6	23,8	21,8
Neamţ	13,3	20,4	20,2	32,3	34,8	36,0	44,6	34,6	33,4	37,2
Suceava	15,5	20,3	24,3	25,1	29,0	25,4	24,9	30,3	22,8	25,9
Vaslui	11,7	20,3	19,3	21,7	32,8	46,7	45,8	38,6	29,0	40,0
Délkelet	15,2	21,1	27,1	26,7	28,2	31,0	39,8	33,5	32,9	34,3
Brăila	20,0	27,8	30,3	42,1	44,4	44,9	62,1	51,0	51,8	52,4
Buzău	11,7	17,8	25,3	27,0	29,1	39,5	40,8	26,4	30,8	34,4
Constanţa	16,7	13,7	26,8	18,4	16,3	21,4	30,4	28,6	32,0	28,1
Galaţi	16,4	22,3	28,5	31,1	33,9	33,7	47,1	38,9	33,4	38,3
Tulcea	9,0	20,6	21,6	30,8	35,6	34,6	43,1	33,1	29,1	35,0
Vrancea	14,8	29,2	28,8	23,4	28,5	26,5	26,5	26,9	23,1	25,8
Dél-Munténia	15,4	21,2	21,3	27,1	26,5	33,6	40,7	31,4	30,5	34,0
Argeş	14,6	16,1	18,4	24,7	21,9	35,7	42,7	31,6	31,5	35,4
Călăraşi	12,9	21,9	26,5	36,9	34,2	44,2	48,9	40,5	34,9	42,1
Dâmboviţa	16,5	20,6	23,9	27,6	25,5	29,2	39,3	27,4	26,9	30,7
Giurgiu	13,1	19,3	14,6	15,5	14,6	22,8	28,9	26,1	24,4	25,5
Ialomiţa	11,7	20,3	25,3	25,5	27,4	25,8	41,8	36,0	32,0	33,9
Prahova	19,7	29,7	21,0	28,8	31,4	37,0	40,7	29,1	30,2	34,3
Teleorman	13,1	17,0	22,3	27,8	28,1	37,4	44,2	34,0	39,1	38,7
Bukarest-Ilfov	23,5	26,8	19,2	15,7	16,3	20,7	31,5	27,5	22,9	25,6
Ilfov	13,6	10,6	9,0	6,7	13,9	18,3	18,6	14,2	17,2	17,0

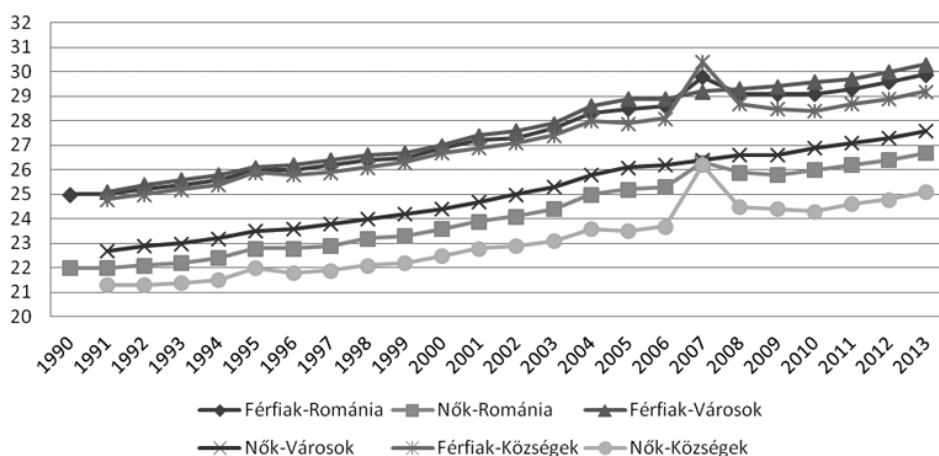
	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2010–13
Bukarest	24,6	28,9	20,4	16,8	16,5	21,2	33,5	29,8	24,1	27,2
Délnyugat-Olténia	17,5	19,3	16,0	19,3	22,1	19,8	24,1	25,3	23,0	23,0
Dolj	23,5	21,8	12,5	8,7	16,9	9,8	12,2	15,2	14,1	12,8
Gorj	16,1	23,5	11,7	22,5	13,4	20,2	20,8	31,0	32,7	26,2
Mehedinți	17,3	14,1	19,1	29,8	29,2	34,9	35,8	30,0	20,2	30,2
Olt	10,5	15,4	15,2	22,8	25,4	31,4	30,7	25,5	24,0	27,9
Vâlcea	16,7	18,4	23,7	24,9	31,7	13,8	31,3	34,2	29,7	27,3
Nyugati régió	21,7	33,3	26,8	26,1	24,1	27,6	34,1	30,2	27,9	29,9
Arad	23,6	31,3	29,4	24,1	25,8	23,3	30,4	34,3	29,6	29,4
Krassó-Szörény	18,1	30,0	22,2	23,1	31,1	38,0	49,0	35,7	35,4	39,5
Hunyad	21,1	37,5	43,9	41,6	42,0	50,6	52,0	44,7	38,6	46,5
Temes	22,9	32,2	15,4	20,3	10,1	13,7	19,7	18,2	19,1	17,7

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2010 (www.insse.ro/Tempo).

A házasságkötésekkel kapcsolatos magatartás változásának másik fontos összetevője az átlagos életkor kitolódása az első házasságkötéskor. Megvizsgáltuk, hogyan változott ez 1990 óta Romániában, nemeként és településtípusonként. Megfigyelhető, hogy amíg közel 25 év alatt (2013-ra) a nők átlagéletkora 22 évről 27-re, a férfiaké pedig 25 évről 30-ra emelkedett az első házasságkötéskor, ez a növekedés nagyobbrészt 2000 óta következett be. Településtípusonként érdekes módon csak a nők esetében van lényeges eltérés, a növekedés mindkét esetben bekövetkezett, de a 2–3 é vnyi eltérés megmaradt 1990 óta: 2011–13 között a városokban a nők átlagosan 27, a községekben élők 25 évesen léptek házasságra. A férfiak esetében az átlagéletkorok az első házasságkötéskor végig majdnem egybeesnek városon és falun (lásd 7.2. ábra).

7.2. ábra.

Átlagéletkor az első házasságkötéskor, településtípusonként és nemeként, 1990–2013

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

Az erdélyi megyékben megvizsgáltuk az átlagéletkor alakulását az első házasságkötéskor. A férfiak körében nincsenek jelentős eltérések, mindenhol 29–30 év körüli ez az életkor, a nők esetében a nagyvárosi agglomerációkat tömörítő megyékben (Kolozs, Temes, Brassó) és Székelyföldön 27 év fölött, míg a Partiumban és az északi megyékben, Beszterce-Naszód, Máramaros, Szatmár és Szilágy megyében 25–26 év közötti az átlagéletkor az első házasságkötéskor.

7.2. CSALÁDI ÁLLAPOT SZERINTI ÖSSZETÉTEL

A népesség összetételét megvizsgáltuk családi állapot és korcsoportok szerint, férfiakra és nőkre bontva, majd nemzetiségek szerint is. A 2011. évi népszámlálás eredményei alapján mind a törvényes állapotot, mind pedig a tényleges helyzetet összeírták. Törvényes állapot szerint, Románia népességének közel fele, a férfiak 49,2, a nők 47 százaléka házas. A férfiak 43,6 százaléka nőtlen, 3,6–3,6 százaléuk özvegy, illetve elvált. A nőknek csak 33,6 százaléka ha jaden, viszont az özvegyek aránya többszöröse a férfiakénak, 15 százalékal, az elváltak aránya is magasabb a férfiakénál, 4,8 százalékal. A törvényes és a tényleges családi állapot közötti eltérést adják a partnerkapcsolatban élők, akik jogi értelemben nem legalizálták a kapcsolatukat: ezek aránya 3,6, a nők, illetve 3,8 százalékal a férfiak körében, a többiek esetében a tényleges állapot megegyezik a törvényessel (lásd 7.3. táblázat).

Életkor szerint megfigyelhetjük (amint már az átlagéletkor alapján is láthattuk), hogy míg a nők többsége már 25–29 éves korára házasságban él, a férfiaknak még csak a 31,8 százaléka nő, és csak 30 év fölött lesz 58,5 százaléuk házas. Az életkorral arányosan nő a házasságban élők aránya is: a 60–64 év közötti férfiak több mint 81 százaléka házas, míg a nők esetében csak 62 százalékal, és 65 évtől már csak 52 százaléuk, mivel 60 éves kor után a férfiak halandósága egyre magasabb arányú lesz, és az özvegyülés a nők körében 70 éves korra eléri az 50 százalékot, míg a férfiak körében csak 14,7 százalékal özvegyül meg erre a korra. Ennek fő oka a nőknek a férfiaknál 5–6 évvel magasabb várható élettartama.

7.3. táblázat.

A népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint, 2011 (%)

Korcsoport	Férfiak					Partnerkapcsolatban élők	Összesen
	Családi állapot (törvényes)						
	Nőtlen	Házas	Özvegy	Elvált	Nincs adat		
1	2	3	4	5	6	7	8
ROMÁNIA	43,6	49,2	3,6	3,6	0,0	3,8	100,0
15 év alatt	100,0					0,0	100,0
15–19 éves	99,5	0,4	0,0	0,0	0,0	0,7	100,0
20–24 éves	92,8	7,0	0,0	0,2	0,0	5,3	100,0
25–29 éves	67,1	31,8	0,0	1,0	0,0	8,1	100,0
30–34 éves	38,4	58,5	0,1	2,9	0,0	7,0	100,0
35–39 éves	25,5	69,3	0,3	4,9	0,0	6,0	100,0
40–44 éves	18,3	73,8	0,6	7,3	0,0	5,2	100,0

45–49 éves	14,8	75,7	1,2	8,3	0,0	5,0	100,0
50–54 éves	12,2	77,2	2,3	8,3	0,0	4,6	100,0
55–59 éves	9,2	79,6	3,9	7,3	0,0	3,9	100,0
60–64 éves	6,3	81,9	6,2	5,5	0,1	3,3	100,0
65–69 éves	4,6	81,7	9,6	4,0	0,1	2,6	100,0
70–74 éves	3,5	78,9	14,7	2,8	0,2	2,2	100,0
75 éves és fölötte	2,4	65,5	30,4	1,5	0,2	1,6	100,0

Korcsoport	Nők					Partnerkap- csolatban élők	Összesen
	Családi állapot (törvényes)						
	Hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Nincs adat		
1	2	3	4	5	6	7	8
Összesen	33,0	47,1	15,0	4,8	0,1	3,6	100,0
15 év alatt	100,0					0,0	100,0
15–19 éves	97,4	2,5	0,0	0,1	0,0	4,5	100,0
20–24 éves	73,7	25,2	0,1	1,0	0,0	8,7	100,0
25–29 éves	40,8	56,0	0,2	2,9	0,0	8,2	100,0
30–34 éves	21,8	72,4	0,6	5,2	0,0	6,3	100,0
35–39 éves	14,6	76,8	1,3	7,3	0,0	5,6	100,0
40–44 éves	11,0	76,8	2,9	9,4	0,0	5,1	100,0
45–49 éves	8,2	76,3	6,0	9,6	0,0	4,5	100,0
50–54 éves	6,3	73,7	10,5	9,5	0,0	3,7	100,0
55–59 éves	5,2	69,1	16,7	9,0	0,0	2,9	100,0
60–64 éves	4,3	62,7	26,1	6,9	0,0	2,2	100,0
65–69 éves	3,6	52,8	38,4	5,1	0,1	1,6	100,0
70–74 éves	3,0	42,2	50,9	3,7	0,2	1,2	100,0
75 éves és fölötte	2,9	23,4	70,8	2,5	0,4	0,6	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

A partnerkapcsolatban élők törvényes családi státusza megoszlik a házasok, hajadonok, elváltak és özvegyek között, de ebben jelentős az eltérés a nemzetiségek szerint, mint látni fogjuk (7.3. táblázat).

A fő nemzetiségek szerint is megvizsgáltuk a családi állapot szerinti helyzetet, kitérve a 100 000 főnél nagyobb létszámú közösségekre: a románok, a magyarok és a romák tartoznak ide. A román népesség az össznépességnél kissé nagyobb arányban él házasságban: a férfiak 51,1 és a nők 48,5 százaléka házas. A magyarok esetében a férfiak átlagos arányban 49,7, a nők pedig kissé átlag alatt, 46,1 százalékban élnek házasságban. A nagy eltérés a romák esetében van, mivel a roma nemzetiségű népesség csupán 29–30 százaléka él házasságban, és többségük, a férfiak 67 százaléka törvényesen nőtlen, a nők 61 százaléka meg hajadon (lásd 7.4. táblázat). A romák korcsoport szerinti összetételét nézve viszont észrevehetjük, hogy fiatal népességről van szó: a férfiak mintegy 33 százaléka 15 éven aluli, míg az ország össznépességének csak 16 százaléka az (lásd 7.11. és 7.12. mel-

léklet). Ezt figyelembe véve, az össznépességhez viszonyított eltérés kisebb, mint 20 százalék a házasságkötésre jogosult (15 évet betöltött és idősebb) roma népesség körében, ám megfigyelhetjük, hogy ebben az esetben jóval magasabb, 20,5 százalék a nem legalizált partnerkapcsolatban élő romák aránya, mindkét nemnél, míg a románok esetében ez 4, a magyaroknál pedig 5 százalék körül van (lásd 7.5. táblázat).

7.4. táblázat. A népesség összetétele családi állapot, nemek és a fő nemzetiségek szerint, Románia, 2011 (%)

Korcsoport	Családi állapot (törvényes)					Partnerkapcsolatban élők
	Nőtlen/hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	
Férfiak						
Románia	43,6	49,2	3,6	3,6	100,0	3,8
Román	41,6	51,1	3,8	3,5	100,0	3,6
Magyar	42,6	49,7	3,9	3,7	100,0	4,4
Roma	67,9	29,3	1,8	1,0	100,0	13,6
Nők						
Románia	33,1	47,1	15,0	4,8	100,0	3,6
Román	30,9	48,5	15,9	4,7	100,0	3,5
Magyar	30,2	46,1	18,7	5,0	100,0	4,1
Roma	61,8	30,0	6,7	1,5	100,0	14,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

A családi állapot életkor szerint történő vizsgálata jobban rávilágít egyes nemzetiségi különbségekre: az egyik ilyen sajátosság, hogy a magyar fiatalok valamivel kisebb arányban kötnek házasságot, mint az össznépesség, illetve a románok, későbbre halasztják a házasságkötést, illetve többen maradnak nőtlen, hajadon állapotban (akárcsak Magyarországon vagy Nyugat-Európában, ahol még magasabb ezek aránya).

Korcsoportok szerint, a 2011. évi népszámlálás végleges eredményei alapján a magyar nemzetiségű 20–24 éves fiatal férfiak 4,9, a 25–29 évesek 28,1 és a 30–34 évesek 55,6 százaléka kötött házasságot, míg az össznépesség 7, a románoknak 6,3 százaléka, és a másik két fiatal korcsoportban is 3–4 százalékkal többen házasok mind az össznépesség, mind pedig a román nemzetiségűek körében. A nők körében is megfigyelhetünk hasonló eltéréseket: a 20–24 éves magyar nőknek 20,6, a románoknak 24,7 százaléka férjezett. Az elérések hasonlóak a nagyobb életkori csoportokban is, a magyar nemzetiségű 25–29 éves nők 54,1, a 30–34 évesek 71,3 százaléka él házasságban, a román nőknek pedig az 57,4, illetve 74,5 százaléka. Azt is észrevehetjük, hogy a 25–29 éves nők körében több mint 25 százalékkal több házas, mint a hasonló korú férfiak esetében, és a 30–34 éveseknél is az eltérés mintegy 15 százalék, nemzetiségtől függetlenül (7.9–7.10. mellékletek).

A partnerkapcsolatban élők esetében viszont alig van különbség magyarok és románok korcsoportjai között, legtöbb esetben 1 százalék alatti: a 20–24 éves férfiaknak mintegy 4, a nőknek 7–8 százaléka a 24–34 éveseknek mintegy 7–8 százaléka él együtt partnerével házasságkötés nélkül. A 30–34 éves magyar nők körében 1,8 százalékkal magasabb a partnerkapcsolatok aránya, mint a románoknál: eléri a 7,9 százalékot.

Amennyiben az Erdélyen belüli román–magyar nemzetiségi különbségeket néznénk²⁹, az eltérések csökkennének, mivel a partnerkapcsolatok választása, a házassággal szemben, összefügg a népesség urbanizációs, modernizációs szintjével és értékrendjével, márpedig minél közelebb áll egy régió értékrendje a nyugat-európai trendekhez, annál elterjedtebbek a nem legalizált partnerkapcsolatok Európában: az észak-európai országokban a fiatal generációk körében még a 30–40 százalékot is elérte, már az 1990-es évek elején is, és ez még növekedett 2000 után (lásd Van de Kaa 1987).

A romák esetében egészen más a helyzet: a 20–24 éves férfiak 16,3, és a nők 33 százaléka törvényes házasságban él. A 20–24 éves férfiak további 26,8 százaléka partnerkapcsolatban él, tehát több mint 40 százalékuk már kivált a szülői családból. A 25–29 éves roma férfiak 37,9 százaléka házas (jogilag is), és további 29,1 százalék él partnerkapcsolatban, tehát összesen 67 százalékuk önállósult a szülői családtól. A 30–34 éveseknél pedig a házas férfiak aránya 51,4, ez mintegy négy százalékkal kevesebb, mint a magyarok esetében, de további 27,5 százalékuk partnerkapcsolatban él, tehát összesen közel 79 százalékuk önálló családot alapított. Ez az arány más nemzetiségeknél jóval alacsonyabb: a románoknál 66, a magyarok esetében 63 százalék körül mozog, a partnerkapcsolatokat is beszámítva (lásd 7.9–7.11. mellékletek).

Demográfiai szempontból a házasságkötés „esélyének” kitett népességnek a 15 éves és idősebbeket tekintik. Romániában a 15 éves és idősebb férfi népességből 32 százalék nem házas, 59 százalékuk házas, 11 százalék özvegy, 5 százalék pedig elvált. A nők körében több mint 10 százalékkal kevesebb, 21,1 százalék a hajadon, mivel korábban házasodnak (ahogy előbb láttuk), mint a férfiak. Továbbá, 55,5 százalék házas, 17,7 százalék özvegy és 4,7 százalék elvált.

Nemzetiség és nemek szerint vizsgálva, a 15 éves és idősebb román nemzetiségű férfiak 31, a magyarok 33 és a romák 51,5 százaléka nőtlen, ez utóbbiak esetében viszont 20,5 százalékuk partnerkapcsolatban él már tizenéves korban, mint az előbb láttuk. A hajadon nők aránya esetében már a románok és magyarok közötti eltérés elenyésző (0,1%). Megfigyelhetjük, hogy a magyar nők 21,5 százaléka özvegy a románok 18,4 százalékához képest, ami a hangsúlyozottabb előregedés egy vetületét mutatja (lásd 7.5. táblázat).

7.5. táblázat. A 15 éves és idősebb népesség összetétele családi állapot, nemek és a fő nemzetiségek szerint, Románia, 2011 (%)

Nemek/ Nemzetiség	Családi állapot (törvényes)					Partnerkap- csolatban élők
Nőtlen/hajadon	Házás	Özvegy	Elvált	Összesen		
Férfiak						
Románia	32,3	59,1	4,3	4,3	100,0	4,6
Román	31,0	60,3	4,5	4,2	100,0	4,3
Magyar	33,0	58,1	4,6	4,3	100,0	5,1
Roma	51,5	44,3	2,7	1,5	100,0	20,5

29 A családi állapot adatait nemzetiségek szerint, korcsoportok és megyénkénti bontásban a 2011. évi népszámlálás kötetei vagy az elektronikus úton elérhető eredményei nem tartalmazzák.

Nemek/ Nemzetiség	Családi állapot (törvényes)					Partnerkap- csolatban élők
Nőtlen/hajadon	Házás	Özvegy	Elvált	Összesen		
Nők						
Románia	21,1	55,5	17,7	5,7	100,0	4,2
Román	19,9	56,2	18,4	5,4	100,0	4,0
Magyar	20,0	52,8	21,5	5,7	100,0	4,7
Roma	42,7	44,9	10,1	2,3	100,0	20,9

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

A népesség családi állapot szerinti összetételét megvizsgáltuk területi sajátosságok, régiók és megyék szerint is. Erdélyben mindössze egyszázalékos az eltérés az országos átlaghoz képest a nőtlenek/hajadonok arányát illetően, a házások aránya megegyezik: 48 százalék. Viszonylag kis eltérések figyelhetők meg az ország fejlesztési régióit illetően a nőtlenek, illetve a házások arányát illetően. A Közép régió népessége körében voltak a legtöbben nőtlenek vagy hajadonok, 40 százalék, ezt követi Bukarest-Ilfov és az Északkeleti régió 39 százalékkal, míg a többi régiókban ez az arány alacsonyabb. Erdélyen belül a megyék közötti eltérések jelentősebbek: Kovászna és Temes megyékben 41–42 százalék egyedülálló, míg Kolozs, Maros és Szeben megyében csak 40 százalék. Az eltérések mögött több tényező húzódik meg, amelyekkel már foglalkoztunk: a korösszetétel, a fiatalabb (0–14, 15–24) évesek relatív aránya vagy az átlagéletkor az első házasságkötéskor, így ezekre most nem térünk ki (lásd 7.13. melléklet).

7.3. ETNIKAILAG VEGYES HÁZASSÁGOK ÉS GYERMEKEIK NEMZETISÉGE

Az utóbbi évtizedek romániai népszámlálásai rögzítették a házasságok etnikai összetételét is. Emellett a népszámláláskor összeírták, és kérésre közzétették az etnikailag vegyes házasságokból született gyermekek nemzetiségét is.

Romániában 1992-ben összesen 407 509 olyan család volt, ahol a családfő nemzetisége magyar, ennek kb. 11 százaléka román nővel vegyes házasságban élt. Számszerűen 45 444 magyar férfi élt román nővel vegyes házasságban, és 48 969 magyar nő élt román férfival vegyes házasságban, tehát összesen közel százezer magyar élt románokkal vegyes házasságban. A 2011. évi népszámláláskor 5 818 513 családi egységet írtak össze, ebből 4 867 250 házasságon vagy együttélésen alapuló, „kétszülős” család volt. Ebből 6,3 százaléka, azaz 309 013 család, amelyről tudjuk, hogy a családfő nemzetisége magyar. Ezek a családok a következőképpen oszlanak meg: 87,1 százaléka etnikailag homogén házasság, 11,9 százaléka románokkal vegyes házasság, 0,3 százaléka románával, némettel, 0,1 ukránokkal, és 0,2 százaléka egyéb nemzetiségűekkel kötött vegyes házasság. A vegyes házasságban élő magyarok aránya nem változott lényegesen 2002 óta. A román és roma házasságkötések ennél nagyobb arányban homogének (lásd 7.6a. táblázat).

7.6a. táblázat. Magyar–román vegyes házasságok/partnerkapcsolatok száma és eloszlása a házastárs nemzetisége szerint, Románia, 2011

A feleség/partner nemzetisége	Románok	Magyarok	Romák	Nincs adat
Összesen	4 288 163	309 013	130 113	75 559
százalékban	88,1	6,3	2,7	1,6
A családfő/férj nemzetisége (%)				
román	98,6	11,9	6,2	4,8
magyar	0,8	87,1	0,7	0,3
roma	0,2	0,3	92,9	0,1
ukrán	0,1	0,1	0,0	0,0
német	0,1	0,3	0,0	0,0
egyéb	0,2	0,2	0,1	0,1
nincs adat	0,1	0,1	0,1	94,7

Forrás: A 2011. évi népszámlálás nem publikált (megrendelt) adatai (INS 2015).

Ha megnézzük, hogy ezen családok gyerekeit szüleik milyen nemzetiségűnek jelentették be, és ez hogyan változott 1992-től 2011-ig, ebből az etnikai asszimiláció/disszimiláció mértékére is következtetni tudunk (lásd 7.6b. táblázat).

7.6b. táblázat. Magyar–román vegyes házasságok/partnerkapcsolatok száma, a gyermekek nemzetisége szerint, Románia, 1992, 2002, 2011

Év	A családfő nemzetisége	A családok száma	Ebből gyermeke van	A gyermekek nemzetisége magyar	
				Családok száma	Százalékban
1992	Magyar	45 444	32 341	11 248	35,0%
	Román	48 969	32 691	5530	17,1%
2002	Magyar	45 847	29 555	9413	31,8%
	Román	46 372	28 507	6631	23,3%
2011	Magyar	36 854	21 134	6438	30,4%
	Román	36 434	20 520	5570	27,1%

Forrás: Az 1992, 2002 és 2011. évi népszámlálások eredményei, 2011-re nem publikált adatok (INS 1994, 2004, 2015).

A családfő nemzetisége a férfit jelöli. Megfigyelhető, hogy 1992–2011 között a családfő nemzetiségének hatása a gyermekre csökken, míg az a nyáé növekedik. Eszerint, míg 1992-ben a magyar apától és román anyától származó gyermekek 35 százaléka magyar nemzetiségűnek lett bejelentve (habár ez a bejelentés a végső, felnőttkori nemzetiséget illetően nem irányadó), 2002-ben ezek aránya 31,8, míg 2011-ben 30,4 százalékra csökkent.

A magyar nemzetiségű anyától és román apától született gyermekek közül viszont kevesebb, mintegy 17 százalékuk lett magyar nemzetiségűnek bejelentve 1992-ben, és ez a tendencia 2002-ben 23 százalékra, majd 2011-ben 27,1 százalékra emelkedett (lásd 7.6b táblázat). Összességében tehát a vegyes házasságokban született gyermekeknek körülbelül

háromnegyede lett román nemzetiségű a népszámlálás szerint. Asszimilációs veszteség akkor nem lenne, ha mindkét szülő esetében a gyermekek 50 százalékának a nemzetisége magyar lenne. Megfigyelhetjük, hogy, bár a kétféle családkombináció közötti arányok változtak, összességében a magyar nemzetiségű gyermekek aránya lényegesen nem változott a rendszerváltás óta, csupán annyit figyelhetünk meg, hogy a családon belüli autoriter viszonyulás csökkent, és, hihető módon, az anya nemzetisége 2011-ben jobban érvényesül a gyermekek vonatkozásában, mint azt korábban tükrözték a népszámlálások.

Nagy eltérések figyelhetők meg megyénként a vegyes házasságot kötött magyar népesség arányában. Horváth (2004b) a népmozgalmi nemzetiségi adatok alapján tett számításai értelmében 1992–2002 között 3,3–76 százalék között változott a vegyes házasságot kötött magyarok aránya: amíg Hargita megyében a magyar házasodók 3,3, Kovászna megyében 4,8, addig Szeben megyében 60,7, Temes megyében pedig 63,6 százaléka választott nem magyar házastársat. Ez a tendencia 2002 után sem csökkent (lásd Gyurgyik–Kiss 2010. 107). Azt mondhatjuk, hogy azokban a megyékben, ahol a magyarok aránya alacsony, 8 százalék alatti, ott a magyar nemzetiségűek fele, vagy akár a többsége etnikailag vegyes házasságot kötött.

A vegyes házasságokból származó gyermekek aránya közvetlenül a kisebbségek asszimilációs veszteségét tükrözi. Mivel hosszú ideje a románság volt/van domináns helyzetben Erdélyben, a vegyes házasságokból származó gyermekek nem arányosan járulnak hozzá a magyarok és románok reprodukciójához, hanem nagyobb mértékben növelik a románok lélekszámát, mint a magyarokét.

MELLÉKLET

7.7. táblázat. Válások arányszáma, 1000 főre, Románia régióiban és Erdély megyéiben, 1990–2013 (%)

Régió/ megye	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	Átlag 2010–13
Románia	1,42	1,54	1,37	1,54	1,52	1,68	1,47	1,34	1,50
Északnyugati régió	1,19	1,21	1,29	1,44	1,66	1,63	1,43	1,22	1,49
Bihar	1,25	0,96	1,08	1,05	1,72	1,96	1,48	1,35	1,63
Beszterce-Naszód	0,97	1,28	1,48	1,21	1,36	1,13	0,85	0,88	1,06
Kolozs	1,43	1,28	1,19	1,53	1,53	1,62	1,49	1,02	1,42
Máramaros	1,08	1,29	1,53	1,75	1,9	1,76	1,54	1,36	1,64
Szatmár	1,32	1,43	1,51	1,98	1,94	1,58	1,56	1,42	1,63
Szilágy	0,67	1,02	1,01	1,03	1,38	1,35	1,51	1,26	1,38
Közép régió	1,31	1,65	1,46	1,6	1,57	1,77	1,51	1,29	1,54
Fehér	1,24	1,47	1,43	1,48	1,85	1,93	1,67	1,39	1,71
Brassó	1,65	2,1	1,76	1,81	1,52	2,35	1,59	1,8	1,82
Kovászna	0,88	1,63	1,29	1,76	1,46	1,27	1,42	0,92	1,27
Hargita	0,93	1,19	0,97	1,17	1,18	1,25	1,15	1,08	1,17
Maros	1,19	1,28	1,15	1,27	1,49	1,33	1,32	1	1,29
Szeben	1,54	2,07	1,95	2,13	1,87	2,06	1,84	1,26	1,76

Régió/ megye	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	Átlag 2010–13
Nyugati régió	1,89	2,23	1,61	1,8	1,6	1,84	1,69	1,59	1,68
Arad	1,98	2,16	1,82	1,54	1,33	1,61	1,85	1,6	1,60
Krassó-Szörény	1,43	1,92	1,31	1,71	2,05	2,5	1,82	1,84	2,05
Hunyad	1,84	2,74	2,5	2,41	2,58	2,55	2,19	1,89	2,30
Temes	2,13	2,03	0,94	1,58	0,89	1,2	1,18	1,26	1,13
Többi régió									
Északkeleti	1,21	1,52	1,52	1,57	1,71	1,66	1,48	1,39	1,56
Délkeleti	1,34	1,5	1,68	1,71	1,52	1,79	1,54	1,48	1,58
Dél-Munténia	1,28	1,4	1,19	1,52	1,58	1,71	1,38	1,31	1,50
Bukarest-Ilfov	2,14	1,74	1,27	1,46	1,39	1,92	1,65	1,44	1,60
Délnyugat-Olténia	1,38	1,31	0,91	1,16	0,97	1,06	1,14	1,01	1,05

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

7.8. táblázat. Átlagéletkor az első házasságkötéskor Erdélyben, nemek, fejlesztési régiók és megyék szerint

	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Férfiak						
Északnyugati régió	-	-	-	28	28,7	29,4
Bihar	25	26,2	26,9	28,1	28,9	29,5
Beszterce-Naszód	24,5	25,2	26	27,7	28,1	28,8
Kolozs	25,5	26,4	27	28,9	29,6	30,5
Máramaros	24,6	25,5	26	27,6	28,4	29
Szatmár	24,5	25,2	25,7	27,2	28	28,3
Szilágy	24,7	25,9	26,3	27,6	28,5	29,1
Közép régió	-	-	-	28,6	29,7	30,4
Fehér	25,3	26,2	27,1	28,4	29,1	29,7
Brassó	25,6	26,6	27,5	28,4	30	30,9
Kovászna	24,9	26,8	27,1	28,5	29,8	30,5
Hargita	25,2	26,1	26,8	28,8	30,1	30,8
Maros	25,4	26,3	27,2	29,4	29,9	30,5
Szeben	25,2	25,8	27,2	28	29,3	30,1
Nyugati régió	-	-	-	29,2	29,6	30,2
Arad	25,4	26,6	27,4	28,3	29,4	29,8
Krassó-Szörény	25,4	26,6	27,8	29,6	28,8	29,8
Hunyad	25	26	27,5	29	29,8	30,4
Temes	25,3	26,2	27,5	29,6	30	30,4
Nők						
Északnyugati régió	-	-	-	24,6	25,4	26,1
Bihar	22	22,9	23,7	24,9	25,8	26,3
Beszterce-Naszód	21,1	21,5	22,4	23,8	24,6	25,1

Kolozs	22,5	23,3	24,1	26	26,8	27,9
Máramaros	21,3	21,8	22,4	23,7	24,5	25,2
Szatmár	21,1	21,7	22,5	23,6	24,4	25
Szilágy	21,4	22,6	22,8	24,2	25,2	25,6
Közép régió	-	-	-	25,3	26,5	27,2
Fehér	21,7	22,7	23,6	24,9	25,7	26,4
Brassó	22,8	23,6	24,5	25,7	27,2	27,7
Kovászna	21,6	23,5	24,1	25,5	26,3	27,3
Hargita	21,9	22,6	23,7	25,1	26,5	27,3
Maros	22,2	23	24	25,7	26,6	27
Szeben	22,5	22,9	23,9	24,9	26,3	27
Nyugati régió	-	-	-	25,7	26,4	27
Arad	22,2	23,6	24	25,1	26,1	26,7
Krassó-Szörény	22,1	22,9	24	25,6	25,5	26,4
Hunyad	21,8	22,6	23,9	25,2	26,4	26,7
Temes	22,6	23,4	24,6	26,3	27	27,4

Forrás: TEMPO Online. Elektronikus adatbázis, INS 2015 (www.insse.ro/Tempo).

7.9. táblázat. A román nemzetiségű népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint, 2011 (%)

Korcsoport	Férfiak					Partnerkapcsolatban élők
	Családi állapot (törvényes)					
	Nőtlen	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	
1	2	3	4	5	6	7
Románia összesen	41,6	51,1	3,8	3,5	100,0	3,6
15 év alatt	100,0				100,0	0,0
15–19 éves	99,6	0,4	0,0	0,0	100,0	0,4
20–24 éves	93,5	6,3	0,0	0,2	100,0	4,6
25–29 éves	67,3	31,7	0,0	0,9	100,0	7,9
30–34 éves	37,4	59,7	0,1	2,8	100,0	6,7
35–39 éves	24,3	70,7	0,3	4,8	100,0	5,7
40–44 éves	17,3	75,1	0,6	7,0	100,0	5,0
45–49 éves	13,8	77,0	1,1	8,1	100,0	4,8
50–54 éves	11,4	78,2	2,3	8,1	100,0	4,4
55–59 éves	8,5	80,7	3,8	7,0	100,0	3,8
60–64 éves	5,7	82,9	6,1	5,3	100,0	3,1
65–69 éves	4,0	82,7	9,6	3,8	100,0	2,5
70–74 éves	2,9	79,6	14,8	2,7	100,0	2,1
75 éves és fölött	1,9	65,8	30,8	1,4	100,0	1,6

Korcsoport	Nők					Partnerkapcsolatban élők
	Családi állapot (törvényes)					
	Hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	
1	2	3	4	5	6	7
Románia összesen	30,9	48,5	15,9	4,7	100,0	3,5
15 év alatt	100,0				100,0	0,0
15–19 éves	97,7	2,3	0,0	0,1	100,0	3,8
20–24 éves	74,4	24,7	0,1	0,9	100,0	8,4
25–29 éves	39,8	57,4	0,2	2,6	100,0	8,3
30–34 éves	20,1	74,5	0,6	4,8	100,0	6,1
35–39 éves	13,4	78,5	1,3	6,8	100,0	5,3
40–44 éves	10,2	78,1	2,8	8,9	100,0	4,8
45–49 éves	7,6	77,3	5,9	9,2	100,0	4,3
50–54 éves	5,9	74,6	10,4	9,2	100,0	3,6
55–59 éves	4,9	69,9	16,6	8,6	100,0	2,8
60–64 éves	3,9	63,3	26,2	6,6	100,0	2,2
65–69 éves	3,2	53,1	38,7	4,9	100,0	1,6
70–74 éves	2,7	42,2	51,5	3,6	100,0	1,2
75 éves és fölött	2,6	22,7	72,3	2,4	100,0	0,6

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

7.10. táblázat. A magyar nemzetiségű népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint, 2011 (%)

Korcsoport	Férfiak					Partnerkapcsolatban élők
	Családi állapot (törvényes)					
	Nőtlen	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	
1	2	3	4	5	6	7
Románia összesen	42,6	49,7	3,9	3,7	100,0	4,4
15 év alatt	100,0				100,0	0,0
15–19 éves	99,7	0,3		0,0	100,0	0,6
20–24 éves	95,0	4,9	0,0	0,1	100,0	4,3
25–29 éves	71,0	28,1	0,0	0,9	100,0	7,3
30–34 éves	41,6	55,6	0,1	2,7	100,0	7,5
35–39 éves	28,9	66,1	0,3	4,7	100,0	7,4
40–44 éves	21,5	70,4	0,6	7,6	100,0	6,6
45–49 éves	17,8	72,9	1,1	8,3	100,0	6,0
50–54 éves	15,9	73,9	2,2	8,0	100,0	5,8
55–59 éves	12,5	76,5	4,1	6,9	100,0	4,9
60–64 éves	9,0	78,7	6,5	5,7	100,0	4,2
65–69 éves	6,6	79,1	10,1	4,3	100,0	3,5
70–74 éves	5,1	77,4	14,2	3,2	100,0	2,8
75 év és fölött	3,0	65,4	29,8	1,8	100,0	1,9

Nők						
Korcsoport	Családi állapot (törvényes)					Partnerkapcsolatban élők
	Hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	
1	2	3	4	5	6	7
Románia összesen	30,2	46,1	18,7	5,0	100,0	4,1
15 év alatt	100,0	-	-	-	100,0	0,0
15–19 éves	98,7	1,3	0,0	0,0	100,0	3,5
20–24 éves	78,7	20,6	0,1	0,7	100,0	7,8
25–29 éves	43,3	54,1	0,2	2,4	100,0	8,6
30–34 éves	23,4	71,3	0,6	4,7	100,0	7,9
35–39 éves	16,0	75,3	1,5	7,2	100,0	7,4
40–44 éves	12,1	74,8	3,4	9,7	100,0	7,1
45–49 éves	8,5	74,6	6,9	10,1	100,0	5,8
50–54 éves	6,7	72,2	12,1	9,0	100,0	4,5
55–59 éves	5,5	67,5	18,3	8,6	100,0	3,6
60–64 éves	4,3	60,7	28,2	6,7	100,0	2,8
65–69 éves	3,5	50,2	40,6	5,7	100,0	2,1
70–74 éves	2,9	38,7	54,1	4,3	100,0	1,4
75 év és fölötte	2,7	18,2	76,1	2,9	100,0	0,7

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

7.11. táblázat. A roma (cigány) nemzetiségű népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint 2011 (%)

Férfiak						
Korcsoport	Családi állapot (törvényes)					Partnerkapcsolatban élők
	Nőtlen	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	
1	2	3	4	5	6	7
Románia összesen	67,9	29,3	1,8	1,0	100,0	13,6
15 év alatt	100,0				100,0	0,1
15–19 éves	98,3	1,6	0,0	0,1	100,0	7,5
20–24 éves	83,3	16,3	0,1	0,3	100,0	26,8
25–29 éves	61,2	37,9	0,1	0,8	100,0	29,1
30–34 éves	47,3	51,4	0,2	1,1	100,0	27,5
35–39 éves	38,1	59,5	0,3	2,0	100,0	24,4
40–44 éves	30,2	66,2	0,9	2,6	100,0	20,5
45–49 éves	26,2	68,2	2,4	3,2	100,0	18,8
50–54 éves	22,0	71,0	3,7	3,3	100,0	16,2
55–59 éves	18,5	71,3	7,1	3,1	100,0	14,0
60–64 éves	15,9	70,0	11,6	2,5	100,0	12,6
65–69 éves	12,6	65,5	19,9	2,0	100,0	10,4
70–74 éves	10,6	58,9	29,3	1,1	100,0	9,2
75 év és fölötte	8,2	44,7	46,6	0,6	100,0	44,7

Korcsoport	Nők					Partnerkapcsolatban élők
	Családi állapot (törvényes)					
	Hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	
1	2	3	4	5	6	7
Románia összesen	61,8	30,0	6,7	1,5	100,0	14,0
15 év alatt	100,0				100,0	0,3
15–19 éves	94,8	5,1	0,0	0,1	100,0	25,3
20–24 éves	65,6	33,1	0,3	1,0	100,0	30,1
25–29 éves	50,7	47,2	0,6	1,6	100,0	27,8
30–34 éves	41,1	55,6	1,1	2,2	100,0	25,9
35–39 éves	33,5	61,6	1,9	3,1	100,0	22,2
40–44 éves	27,6	64,1	4,4	3,9	100,0	18,4
45–49 éves	21,5	64,6	9,5	4,3	100,0	15,4
50–54 éves	17,7	61,6	16,6	4,1	100,0	12,3
55–59 éves	15,1	55,4	25,6	3,9	100,0	10,1
60–64 éves	13,0	47,6	36,5	2,9	100,0	8,4
65–69 éves	10,2	35,7	51,9	2,2	100,0	5,8
70–74 éves	8,6	25,8	64,1	1,5	100,0	4,0
75 év és fölött	6,6	14,1	78,4	0,8	100,0	2,2

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

7.12. táblázat. A férfi és a női népesség korcsoport szerinti összetétele a fő nemzetiségek szerint (%)

	Románia	Románok	Magyarok	Romák	Románia	Románok	Magyarok	Romák
	Férfiak				Nők			
15 év alatt	16,7	15,3	14,4	33,9	15,0	13,7	12,7	33,3
15–19 éves	5,8	5,8	5,2	8,9	5,2	5,1	4,6	8,4
20–24 éves	7,2	7,2	6,7	10,0	6,4	6,2	5,8	9,5
25–29 éves	6,8	6,6	6,6	8,1	6,2	5,9	5,5	7,8
30–34 éves	7,9	7,8	8,0	8,3	7,3	7,1	6,8	8,2
35–39 éves	8,0	8,0	8,4	7,4	7,3	7,3	7,2	7,2
40–44 éves	9,1	9,3	9,0	6,4	8,3	8,5	7,9	6,3
45–49 éves	5,6	5,7	5,7	4,0	5,1	5,3	5,2	3,9
50–54 éves	6,7	6,9	6,6	4,1	6,6	6,8	6,5	4,2
55–59 éves	7,0	7,3	7,5	3,5	7,3	7,6	7,9	3,9
60–64 éves	5,9	6,1	6,3	2,4	6,5	6,8	7,1	2,7
65–69 éves	4,0	4,2	5,4	1,2	4,8	5,0	6,7	1,6
70–74 éves	3,8	4,0	4,3	0,9	5,1	5,4	6,0	1,4
75 éves és fölött	5,5	5,9	5,9	0,9	8,8	9,3	10,1	1,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

7.13. táblázat. A népesség összetétele családi állapot szerint, valamint a partnerkapcsolatban élők aránya fejlesztési régióként és Erdélyben megyénként, 2011 (%)

	Családi állapot (törvényes)					Partnerkapcsolatban élők
	Nőtlen/ hajadon	Házass	Özvegy	Elvált	Összesen	
Románia	38,2	48,1	9,5	4,2	100	3,7
Erdély	38,9	47,5	9,3	4,3	100	3,7
Északnyugati régió	38,4	48,4	9,4	3,7	100	2,9
Bihar	38,9	47,2	9,7	4,2	100	3,6
Beszterce-Naszód	38,1	50,0	8,6	3,2	100	2,5
Kolozs	40,1	47,0	8,8	4,0	100	3,4
Máramaros	37,2	50,2	9,1	3,5	100	1,6
Szatmár	37,7	48,3	10,0	3,9	100	3,1
Szilágy	36,3	50,3	10,8	2,6	100	2,2
Közép régió	39,7	47,2	8,9	4,2	100	4,1
Fehér	36,6	49,8	9,8	3,8	100	2,5
Brassó	39,2	47,6	8,3	4,9	100	3,9
Kovászna	41,2	46,2	8,5	4,0	100	5,1
Hargita	42,1	45,6	8,9	3,4	100	4,9
Maros	40,3	46,3	9,5	3,8	100	4,6
Szeben	39,7	47,2	8,5	4,6	100	4,1
Nyugati régió	38,6	46,6	9,6	5,1	100	4,4
Arad	38,0	46,7	10,3	5,0	100	4,7
Krassó-Szörény	36,3	48,5	10,5	4,6	100	4,0
Hunyad	35,3	48,5	10,4	5,8	100	3,8
Temes	42,0	44,6	8,4	4,9	100	4,7
Többi fejlesztési régió						
Északkelet	39,5	47,6	9,1	3,9	100	2,9
Délkelet	36,8	49,2	9,7	4,2	100	3,8
Dél-Munténia	37,1	48,7	10,5	3,8	100	4,3
Bukarest-Ilfov	39,4	47,0	7,8	5,5	100	4,6
Délnyugat-Olténia	35,4	50,3	10,5	3,8	100	3,0

Forrás: A 2011. évi romániai népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

8. A NÉPESSÉG VÁNDORMOZGÁSA

A vándorlás mint szociodemográfiai esemény azt jelenti, hogy adott személy – egyéni-
leg vagy csoportosan – addigi lakhelye és/vagy munkahelye megváltoztatásának céljából
bizonyos periódusra vagy véglegesen elhagyja megszokott közösségét, lakhelyét (Sandu
1984). A vándorlás jelenségét több ilyen típusú esemény alkotja, az ingázástól a nemzet-
közi vándorlásig.

A belső vándorlás, akárcsak a nemzetközi, a társadalom fejlettségi szintjével összefü-
gő jelenség. A modern társadalmak kialakulásával a migráció, különösen a városokba
való vándorlás nagyon fontos hajtómotorja volt a társadalmi fejlődésnek. A globalizáció
időszakában a migráció jelensége új korszakba lépett, mobilis népesség nélkül nincs di-
namikus munkaerőpiac, ami nélkül a gazdasági fejlődés munkaerő- vagy tőkehiánnyal
szembesülhet.

Románia népességszáma 1990 óta folyamatosan csökken, és e jelenségnek a fő össze-
tevéje a ki vándorlás. A belső vándorlás is nagyon jelentős szerepet játszik a népesség
összetételének változásában, településtípus és nemzetiségek szerint is.

8.1. A BELSŐ, MEGYEKÖZI VÁNDORLÁS TRENDJEI

A romániai belső, megyeközi vándorlás több fontos társadalmi folyamathoz kapcsoló-
dik Romániában. A városi/falusi lakosság arányának változása, a lakosság mozgása a kü-
lönböző történelmi régiók között, a nemzetiségek közötti arányok változása egyes váro-
sokban vagy megyékben egyaránt olyan problémák, amelyek a különböző társadalmi re-
alitások megismerésében segítenek mind a társadalomkutatóknak, mind azoknak, akik
az ország regionális fejlesztésében érdekeltek.

Ebben az alfejezetben a megyeközi, belső vándorláshoz kötődő folyamatokat tárgyal-
juk, amelyek hozzájárultak a megyék demográfiai szerkezetének megváltozásához. A je-
lenséget érdemes a kommunista diktatúra kezdetéig visszatekintve vizsgálni, mert úgy
érthetjük meg a dinamikáját. Ezért a felhasznált források a 1966., 1977., 1992., 2002. és
2011. évi népszámlálások, valamint a lak helyváltozást összesítő népességstatisztikai
adatok. A népszámlálások alapján vizsgálhatók ezen időszakok közötti migrációs folya-
matok, amelyek viszonylag jól tükrözik az állandó lakhelyet változtatók számát két nép-
számlálás között. A lak helyváltozást összesítő népességstatisztikai nyilvántartások az
évenkénti vándorlást rögzítik, ezek alapján az ideiglenes tartózkodással és az állandó lak-
helyváltozással történő migrációs folyamatok dinamikája követhető. Amíg 1990-ig a
kommunista diktatúra körülményei között a népesség vándorlásmozgása ellenőrzés alatt
volt, akárcsak az emigráció, 1990-től kezdve a népesség vándormozgásának népesség-
nyilvántartási követése nehezebbé válik, az elvándorlás tényét sokáig nem jelentik be, és
ha státusuk „legalizálódik”, az sok esetben akár évekkel az esemény után történik meg.

A belső vándorlás fő kiváltó tényezője 1989 előtt az államszocialista urbanizáció. Ro-
mániában 1948–1966 között gyors urbanizálódási folyamat ment végbe, s a t ervszerű

iparosítás intenzitásának következményeként a vidéki lakosság létszáma jelentősen csökkent a faluról városra való vándorlás révén (Abraham 1991, Iris–Horváth et al 2012. 8). Így a városi népesség részaránya 1948-tól 1966-ig 23,4%-ról 38,3%-ra növekedett. Ugyanakkor, D. Abraham hangsúlyozza, hogy ez a „tervezett” fejlesztés egyenlőtlen és kiegyensúlyozatlan volt az ország különböző részein. Az urbanizációs folyamat nagyrészt a városok közigazgatási intézkedésekkel megnövelt számának eredménye: 141-ről (ennyi volt az 1930-as népszámláláskor, s ez ér vényes az 1948-as évre is) 183-ra. A városi lakosság utólag lett újraszámolva 236 „városra” (ennyi lett a városok száma az 1968-as közigazgatási reform után, lásd Abraham 1991. 208–210).

Az 1966–1989 közötti időszak, a romániai kommunizmus második szakasza meghatározó mind a városi expanzió, mind az urbanizációs folyamatokban történő szerkezeti változásokra nézve. Ezek a jellegzetességek a következők: egyrészt a városok számának növekedése az 1968-as közigazgatási reform következtében, amikor 53 község városi státust kapott, másrészt a nagyvárosok népességszámának gyarapodása és a mező városok népességszámának stagnálása. Ennek következtében a kisvárosok össznépességének aránya csökkent az összes városi lakosság számán belül, így a nagyvárosok népességszáma az 1966. évi 20%-ról 1987-ig 40%-ra emelkedett. Az iparosítást illetően, ebben a periódusban, főként a 70-es években, dekoncentrált iparosítási folyamat ment végbe a nehézipargyártó és a könnyűipari termelő egységek intenzív fejlesztése révén. Ez a folyamat a 80-as évek elejéig tartott (Abraham 1991. 210).

A következőkben a belső vándorlás dinamikáját vizsgáljuk meg a származás települési közegének illetve a bevándorlás irányának függvényében. Elsősorban figyelembe kell venni a falu–város vándorlási fluxusok növekedési tendenciáját, hogy míg 1968-ban még a faluról városra irányuló vándorlás aránya 27 százalék körül volt, az 1970-es és 1980-as években 50 százalék fölé ugrott az összes vándormozgásokhoz viszonyítva évente, és e tendencia egészen 1990-ig tartott (lásd 8.1. táblázat).

8.1. táblázat. A belső vándorlás irányainak eloszlása településtípusonként 1968–2010 között (%)

A belső migráció iránya	A belső vándorlás százalékos eloszlása								
	1968	1973	1982	1989	1990	1995	2000	2003	2010
város–város	23,1	17,6	19,2	19,2	18,2	26,1	23,6	27,3	30,6
város–falu	10,5	10,3	5,7	6,4	3,5	20,8	33,9	30,3	29,0
falu–város	26,9	44,4	62,4	55,4	69,8	25,1	19,5	23,1	21,0
falu–falu	31,5	29,7	12,7	19	8,5	25,1	23	19,3	19,5
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	

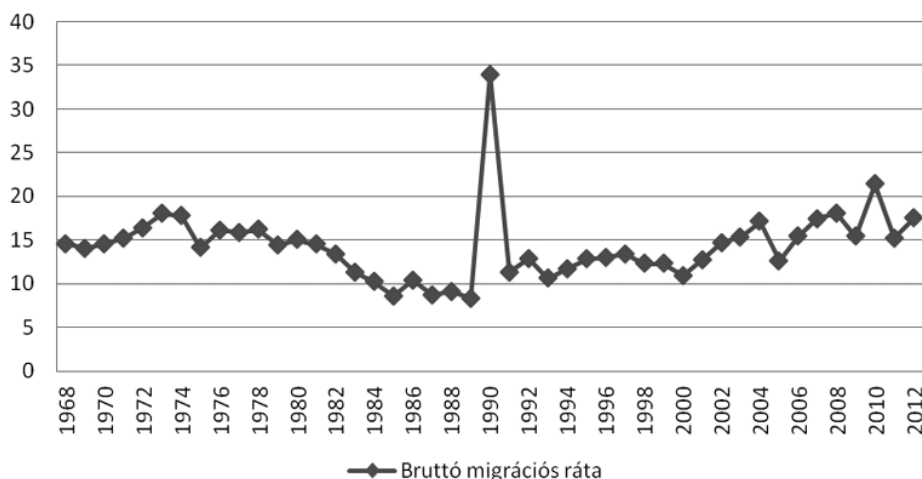
Forrás: Románia Demográfiai Évkönyve, 1991, 1996, 2001, 2006, 2011.

Annak ellenére, hogy 1982-től az általános fluxus intenzitása csökkenni kezd az 1973-as migrációs rátához képest (18%) 1989-re csökken 8 ezelékre, a fentebbi adatokból (8.1. táblázat) az következik, hogy az urbanizációs folyamat ugyanolyan hatékony marad, mint a 70-es években, mivel a falu–város irányú fluxusok az 1982–1989 közötti időszakban is

55 százaléknál nagyobb hányadát képezik az összes vándormozgásnak a 70-es évekbeli 35–40 százalékhöz képest.

Az adatokból kirajzolódik az urbanizáció és a belső migráció közötti szoros kapcsolat. Látható, hogy azokban a megyékben, ahol a bevándorlás mutatói magasabbak az átlagnál, ott magas az urbanizációs szint, és a megye egy többszázazres népességű nagyvárost foglal magába.

8.1. ábra. Belső vándorlás (bruttó) arányszáma Romániában 1968–2002 között (%)

Forrás: Románia Demográfiai Évkönyve, 2006, 2011 és Tempo online 2015 (www.insse.ro/Tempo).

Az 1968 utáni időszakban a belső vándorlás átlagráta országos szinten a következőképpen változott: 1973-ig lassú növekedés jellemzi 14,6 ezrelékről 18 ezrelékre, 1975-ben 14,1-re csökken, és viszonylag konstans marad, kb. 15 ezrelék 1982-ig. 1982-ben csökkenni kezd és 1984-ben kb. 9 ezreléknél stabilizálódik, egészen 1989-ig. Ennek fő oka, hogy a kommunista rendszer ellenőrizni próbált minden migrációs folyamatot. Egyeseket engedélyezett és segített, másokat pedig megpróbált visszaszorítani, elsősorban azzal, hogy a nagyobb településeket „zárt” városoknak nyilvánította, és nem tette lehetővé az odaköltözést, csak különleges engedéllyel. Továbbá ellenőrizni próbálta a különböző, egyetemi végzettséggel rendelkező foglalkozási csoportoknak a mozgását, szigorú kontroll alatt tartott, központosított „kihelyezési” rendszer alapján (lásd még Iris–Horváth et al. 2012. 8–9).

A belső vándorlás arányszáma országos szinten 1990-ben 33,9%-re ugrik fel, de az utána következő években újra visszaesik 10–15 ezrelék közé. E jelenség az 1980-as évekbeli központosított, lezárított és kontrollált vándorlásra adott reakció a népesség részéről, elsősorban a városok zárt rendszerének megszűnésével. 1990-ben a szabadabb körülményeknek köszönhetően lehetővé válik a helyzet normalizálódása, a korábban megakadályozott vándormozgások bekövetkezésével, illetve a korábbi ideiglenes vagy nem regisztrált vándorlások legalizálásával. Az 1990. évi migrációs fluxusok még dominánsan falu–város irányúak (közel 70 százalékban, 8.1. táblázat).

Az 1990 után már megfordulnak a migrációs fluxusok irányai, mivel a rendszerváltás után már nem folytatódott a korábbi központosított tervgazdálkodás és iparosítás, és megindult a városról falura történő visszavándorlás, bár üteme nem éri el a korábbi városra irányuló migrációét.

Természetesen, 1991-gyel kezdődően a belső vándorlás rátája jelentős mértékben csökkent, 1995-ig kb. 11 ezreléknél stabilizálódott, majd 2000 után újra elkezdett kis mértékben növekedni, különösen a falura való vándorlás erősödésével.

A belső vándorlás nagy eltéréseket mutat a vándorlók átlagéletkora függvényében. Ezt megfigyelhetjük, ha megnézzük a különböző korcsoportok közötti arányt a vándorlók összlétszámához viszonyítva, a fentebb említett belső migráció szakaszai szempontjából jelentősebb években. Az 1968–1995 közötti években életkor szerint vizsgálva a vándorlást, kiviláglik, hogy – amint az várható volt – a leginkább mobilis korosztály a 20–35 év közöttieké. Ezen belül legnagyobb az aránya, az elemzett évek átlagát tekintve, a 20–24 év közöttieknek, vagyis azon fiataloknak, akik a tanulmányaik befejezése, a családalapítás korában vannak, valamint a 15 év alatti gyerekeknek, akik követték szüleiket.

Az 1990. évi rendszerváltás után a vándorlók átlagéletkora vonatkozásában változások észlelhetők, éspedig: az addig legmobilisabb fiatal felnőtt lakosság, a 20–35 év közöttiek aránya csökken, miközben a középkorúak és az idősebbek (35, de főként 45 év fölöttiek) aránya rendszeresen nő. Megjegyezhető, hogy a migráció rátája 1995-ben sem csökkent lényegesen, és tulajdonképpen a 1990–95-ös évek migrációs átlagráta meghaladja az 1983–1989-es éveket, még ha el is tekintünk az 1990-es évtől, amelyet külön esetként kezelünk. A nemek szerinti vándorlás elemzése azt mutatja, hogy a nők felülreprezentáltak ebben a folyamatban, 9–10%-kal az 1990-es évek első felében, illetve a végén 5–6%-kal.

A továbbiakban a belső, megyeközi vándorlás volumenét és irányait vizsgáljuk meg a népszámlálások adatai alapján.

A belső migrációs fluxusok irányainak, az egyes megyék közötti migrációs kapcsolatok kialakulásának feltérképezéséhez a D. Sandu féle „vonzási mutatók” módszerét használjuk fel, aki feldolgozta a 1966–77-es népszámlálások vándorlással kapcsolatos demográfiai adatait, és megfogalmazta azt a hipotézist, mely szerint a megyeközi vándorlásnak szisztematikus jellege van (Sandu 1984). A hipotézis 1977–1992 és 1992–2011 közötti időszakokra vonatkozó érvényességének vizsgálatára az első és másodfokú beáramlási és kivándorlási fluxusok fogalmát használjuk. Ennek értelmében az elsőfokú fluxusok azok, amelyek eredetileg a legerősebbek: amikor az egyik megyéből legtöbben vándoroltak egy adott, másik megyébe életük során bármikor. Az elsőfokú fluxusok meghatározásakor kihagyjuk Bukarestet, amelynek vonzási ereje meghaladja a többi megyét, különösen a Kárpátokon túli területen, de külön kiszámítjuk Bukarest esetében is a mutatót.

Másodfokú fluxusoknak tekintjük azokat, amelyek a két megye között lakhelyet változtatók számát illetően a 2. és 3. helyen állnak a megyeközi vándorlási fluxusok összességén belül.

Az első- és másodfokú bevándorló és kivándorló fluxusokat meghatározva olyan mutatót számítunk, amelyet D. Sandu is használt, ezt migrációs vonzási mutatónak (VM) nevezzük, és a következőképpen számítjuk ki:

$$VM = 2 \times bvI + bvII - 2 \times kvI - kvII^{30}$$

Ennek a mutatónak a függvényében a megyéket a migrációs viselkedés szerint 5 kategóriába soroltuk, ezt követően pedig összehasonlítottuk az 1966-os és 1977-es népszámlálások alapján kiszámított mutatókkal (Sandu 1984).

A mutatók értéke és a vándorlási fluxusok iránya alapján a következő migrációs rendszerek alakíthatók ki (1977-ben):

- Fő bevándorlási központok, nagy vonzási mutatóval (min. 15): Bukarest, Temesvár, Brassó.

- Kisebb bevándorlási központok, 0-nál nagyobb mutatóval és jelentős méretű távozási fluxusokkal: Konstanca (7), Kolozsvár (5), Hunyad (4), Galați (4), Szeben (2), Dolj (2), Argeș (2), Arad (1), Bákó (1).

- Közvetítő (tranzit) központok, 0-s vonzási mutatóval, valamint egyenlő számú érkezési és távozási fluxusokkal: Bihar, Kovászna, Prahova.

- Kivándorlási-bevándorlási központok, ahol a vonzási mutató értéke 0 és –2 között van: Brăila, Gorj, Ialomița, Iași, Máramaros, Maros, Neamț, Suceava, Vâlcea.

- Kivándorlási központok, amikor VM értéke –3 vagy annál kisebb, ezekbe a megyékbe jelentős beáramlási fluxus nincs: Fehér, Beszterce-Naszód, Botoșani, Buzău, Călărași, Dâmbovița, Hargita, Mehedinți, Olt, Szatmár, Szilágy, Teleorman, Tulcea, Vaslui és Vrancea megye (lásd 8.2. táblázat).

D. Sandu szerint, ahhoz, hogy egészében felvázolhassuk a régiók vagy megyeközi vándorlások rendszerét, figyelembe kell vennünk Bukarest szerepét is. Számba véve a Bukarest felé tartó bevándorló fluxusokat, megfigyelhetjük, hogy a Kárpátokon túli megyékben rendszerint jelentősen meghaladják a többi megyékbe vándorlók számát, akár 4-szeresét teszik ki a számban Bukarestet követő, másodrendű fluxusok értékének. Bevonva Bukarestet az elemzésbe, az elsőfokú fluxusok az illető megyékben másodfokúakká válnak.

Nyilvánvaló, hogy azoknak a megyéknek nagyobb a vonzási mutatója, amelyekben intenzívebb az urbanizációs folyamat, és ezek a folyamatok egymással összefüggnek. A jelenségek összefüggésének másik vonatkozása: a legnépesebb megyeszékhelyeknek – 1992-ben kb. 300 000 körüli lakos – nagyobb a vonzási potenciáljuk, és a városi lakosság arányával együtt ez a tényező nagyon fontos a vándorlási vonzás meghatározásában.

8.2. táblázat. A migrációs vonzási mutatók értéke megyénként 1966, 1977, 1992 és 2011

Megye	Vonzási mutató			
	1966	1977	1992	2011
Fehér	–3	–3	–3	–3
Arad	–2	–1	1	4
Argeș	–1	–2	2	2
Bákó	3	1	1	2

30 bvI, bvII: első és másodfokú megyeközi bevándorlási fluxusok száma, kvI, kvII: első és másodfokú megyeközi kivándorlási fluxusok száma.

Megye	Vonzási mutató			
	1966	1977	1992	2011
Bihar	-2	-2	0	2
Beszterce-Naszód	-3	-3	-3	-3
Botoşani	-3	-3	-3	-3
Brassó	9	13	16	13
Brăila	-3	-3	-2	-3
Buzău	-3	-3	-3	-3
Krassó-Szörény	1	0	1	0
Călăraşi	-3	-3	-3	-3
Kolozs	6	4	5	9
Constanta	3	2	7	9
Kovászna	-2	-2	0	0
Dâmboviţa	-3	-3	-3	-3
Dolj	1	4	2	-3
Galaţi	-2	3	4	6
Giurgiu*	-	-	-3	1
Gorj	-3	-3	-2	-3
Hargita	-3	-3	-3	-3
Hunyad	-3	6	4	-1
Ialomiţa	-3	-3	-2	-3
Iaşi	5	6	-1	5
Ilfov	-1	-1	-	2
Máramaros	1	2	-1	1
Mehedinţi	-3	-2	-1	-3
Maros	-1	0	-1	3
Neamţ	-3	-3	-1	-3
Olt	-3	-3	-3	-3
Prahova	2	0	0	0
Szatmár	-3	-3	-3	-3
Szilágy	-3	-3	-3	-3
Szeben	2	5	2	4
Suceava	-2	-2	-1	-3
Teleorman	-3	-3	-3	-3
Temes	7	9	21	20
Tulcea	-3	-3	-3	-3
Vaslui	-3	-3	-3	-3
Vâlcea	-3	-3	-2	-3
Vrancea	-3	-3	-3	-3
Bukarest	14	16	16	54

* Giurgiu megye 1981-ben jött létre, Ilfov és Ialomiţa megyék területének egy részéből.

Forrás: Az 1992–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a) és Sandu (1984).

A fő bevándorlási központokat illetően észrevehetjük, hogy 1992-ben a helyzet hasonlít az 1977. évihez, azzal a különbséggel, hogy a regionális központok, különösen Temes és Brassó esetében a vonzási mutatók nagyobbak: Temesváron 9 helyett 21 és Brassóban 13 helyett 16. Másik különbség, hogy felcserélődött a sorrend a két megye között, és Temesvár jóval Brassó elé került a bevándorlás mértékét illetően.

A második csoportbeli, kisebb bevándorlás esetében észrevehető, hogy 1992-re a csoportbeli sorrend megváltozott az 1977-es helyzethez viszonyítva: Konstanca és Kolozsvár a csoport élére került, vonzási erejük megnövekedett. Kolozsvár és Konstanca tulajdonképpen regionális történelmi, kulturális és gazdasági központ. A vonzási mutató növekedése azonban, nagy valószínűséggel, extenzív gazdasági fejlődésüknek, néhány viszonylag nagy ipari egységgel való kibővülésüknek köszönhető. Hunyad megőrizte helyét; s miközben Argeş, Arad és Krassó-Szörény bekerült ebbe a csoportba, Máramaros két csoporttal lennebb szorult, vonzási foka –1 lévén.

A harmadik csoportba két új megye került bele: Bihar és Kovászna, miközben Maros a negyedik csoportba került. A negyedik csoportba teljesen más megyék kerültek – Suceava kivételével – az 1977-es helyzethez viszonyítva. Az ötödik csoportban is fontos változások észlelhetők 1977-hez képest.

Az 1966, 1977–1992 közötti időszak vándorlási fluxusai irányával kapcsolatos adatokat, valamint a vonzási mutatók értékét összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy miközben a Bukarest felé irányuló fluxusok intenzitása nagyjából ugyanaz maradt (legalábbis a fentebb leírt metodológiához hasonlóan kiszámítva), a Brassó és Temes megye felé irányuló fluxusok jelentősen megnövekedtek, és Temes megye 1992-ben látható előnnyel a második helyre került.

Ugyanakkor – az 1966–1977-es periódushoz hasonlóan – 1977–1992 között néhány fő fluxus átirányulása észlelhető egyik célmegyéről a másikra. Ilyen átorientálódás például a Máramarosból Temes felé tartó elsőfokú fluxus és Kolozsvár felé tartó másodfokú fluxus, habár Szatmár számára Máramaros marad a legfőbb vonzási központ. Iaşi elveszti vonzási elsőbbségét Moldva nyugati és keleti megyéi számára, csupán másodfokú bevándorlási fluxust képvisel már, de 1992–2011 között újra visszaszerzi a regionális vonzáskörzetét. A Temes és Brassó felé tartó vándorlási fluxus jelentős növekedése annak tulajdonítható, hogy megjelennek olyan vándormozgások, amelyek nagy távolságokat tesznek meg: Máramaros–Temes, Suceava–Temes, Dolj–Temes. A 8.3. táblázatban láthatjuk a megyeközi vándorlási reorientációk alakulását néhány megye esetében.

8.3. táblázat. A belső vándorlás célmegyéinek változása 1966–2011 között

Származási megye	Fő célmegye			
	1966	1977	1992	2011-ben
Bihar	Arad	Temes	Temes	Arad, Temes
Vâlcea	Dolj	Szeben	Szeben	Szeben, Bukarest
Fehér	Hunyad	Szeben	Hunyad	Szeben
Bákó	Galaţi	Brassó	Brassó	Brassó, Bukarest
Ialomiţa	Konstanca	Bukarest	Bukarest	Bukarest
Máramaros	Kolozs	–	Kolozs	Temes
Botoşani	Iaşi	Iaşi	Suceava	Iaşi, Bukarest
Suceava	Iaşi	Iaşi	Temes	Temes, Bukarest
Vaslui	Iaşi	Iaşi	Galaţi	Bukarest, Iaşi

Forrás: Az 1966–2011 közötti népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a).

Az 1992–2011 közötti időszakban történt változások jelentősen eltérnek a korábbiaktól, ellenben a migrációs vonzási mutató, mivel az életük során adott megyébe letelepedett személyek számán alapul, nem annyira érzékeny rövidebb időszakban bekövetkezett változásokra. Ezért tartották meg a régi fő bevándorlási központok vezető szerepüket, miközben az 1992, főleg 2002 után felerősödött bevándorlási központok mutatói az új állapotokat csak kis mértékben tükrözik: Kolozsvár és Konstanca vonzási mutatója 9-re, Szeben és Arad megyék esetében 4-re emelkedett. Eközben Brassó megye vonzási mutatója bár 1992 óta 3 pontot csökkent, továbbra is magas, 13-as értékű, bár a migráns népesség aránya az össznépességen belül 32-ről 28-ra csökkent, Temes megye pedig megőrizte kiemelkedő pozícióját a 20-as értékkel, ami kismértékben tulajdonítható az 1992–2011 közötti folyamatoknak, mivel a migráns népesség aránya ott is 35-ről 29 százalékra csökkent. A migráns népesség aránya mindössze Bukarestben, Kolozs, és Szeben megyében növekedett, kb. 2 százalékkal, a rendszerváltás után (lásd 8.4. és 8.6. táblázat). Bukarest vonzereje megnövekedett, különösen a Kárpátokon túli területek számára, de Erdély déli megyéire is jelentős vándormozgási vonzást gyakorolt. A főváros vonzereje korábban is hasonlóan jelentős lehetett, de a zárt várospolitikai miatt sokan nem tudtak beköltözni 1990 előtt.

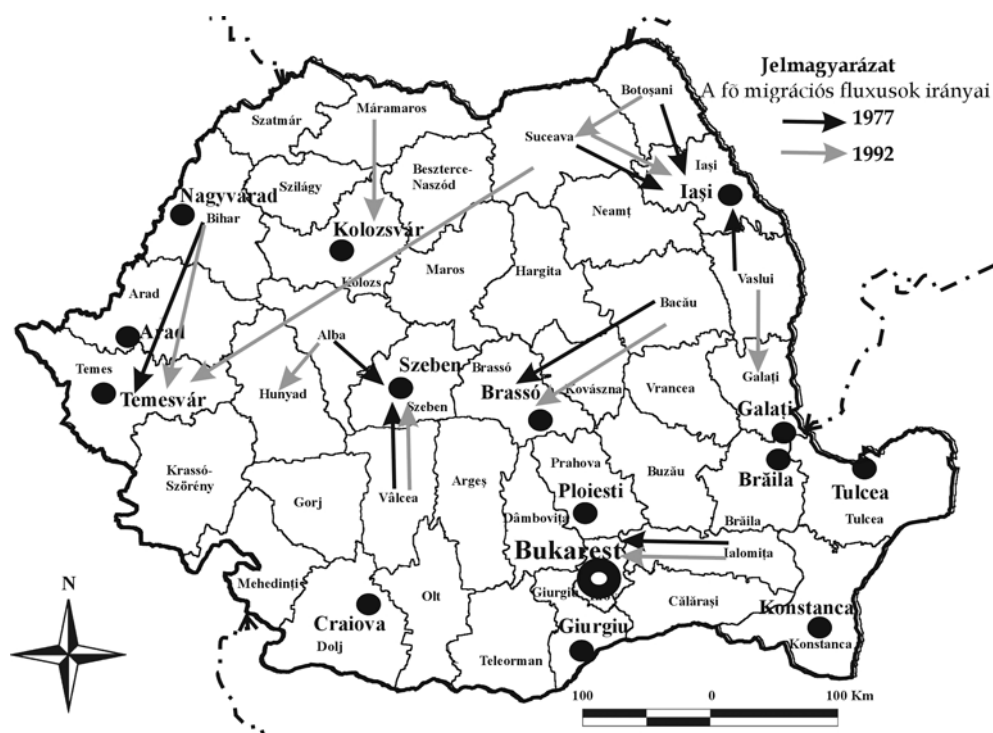
Az elsőfokú, fő fluxusok irányának függvényében megállapíthatjuk az új vándorlási rendszerek összetételét az 1992-es népszámlálás adatai alapján.

1. Bukarest–Argeş: Dâmboviţa, Prahova, Ialomiţa, Giurgiu, Buzău stb. (9).
2. Temes–Hunyad: Bihar, Arad, Dolj, Szatmár, Botoşani (14).
4. Brassó–Bákó: Kovászna, Szeben, Neamţ, Iaşi, Vâlcea (7).
4. Konstanca–Galaţi: Brăila, Vaslui, Vrancea, Tulcea (6).
5. Kolozs–Maros: Szilágy, Beszterce-Naszód, Hargita (5).

Elemelve ezen vándorlási rendszereket, az 1977-eshez viszonyítva elmondható, hogy habár nagyjából megmaradnak a fő bevándorlási központok, észlelhető néhány fontos különbség. Az 1992. évi népszámlálás migrációs adatai a kommunizmus második felében történt, központilag irányított vándorlási folyamatokat mutatják meg nekünk, kiegészülve az 1990–91 évi vándorlási „bumeráng” hatással, amit fennebb tárgyaltuk. Ennek tudható be az is, hogy a Iaşi központú moldvai migrációs rendszer 1992-re megszűnt, és az e rendszerbeli megyék az erdélyi rendszerekhez csatlakoztak: Botoşani és Suceava, amint láttuk, Temes felé reorientálódott, Iaşi pedig a Brassó–Bákó rendszerekhez csatlakozott Neamţon keresztül.

Szükségesnek találtuk az ország délkeleti vándorlási rendszerének a meghatározását Konstanca és Galaţi központokkal, habár Konstanca számára Bukarest képviselte 1992-ben az elsőfokú vonzási központot, de saját vonzási mutatója viszonylag magas (7), és egy vonzási alközpontja is van: Galaţi (VM-4), amelynek külön is több immigrációs megyéje volt (lásd 8.2. ábra).

8.2. ábra. A fő bevándorlási központok és fluxusok Romániában 1977-ben és 1992-ben

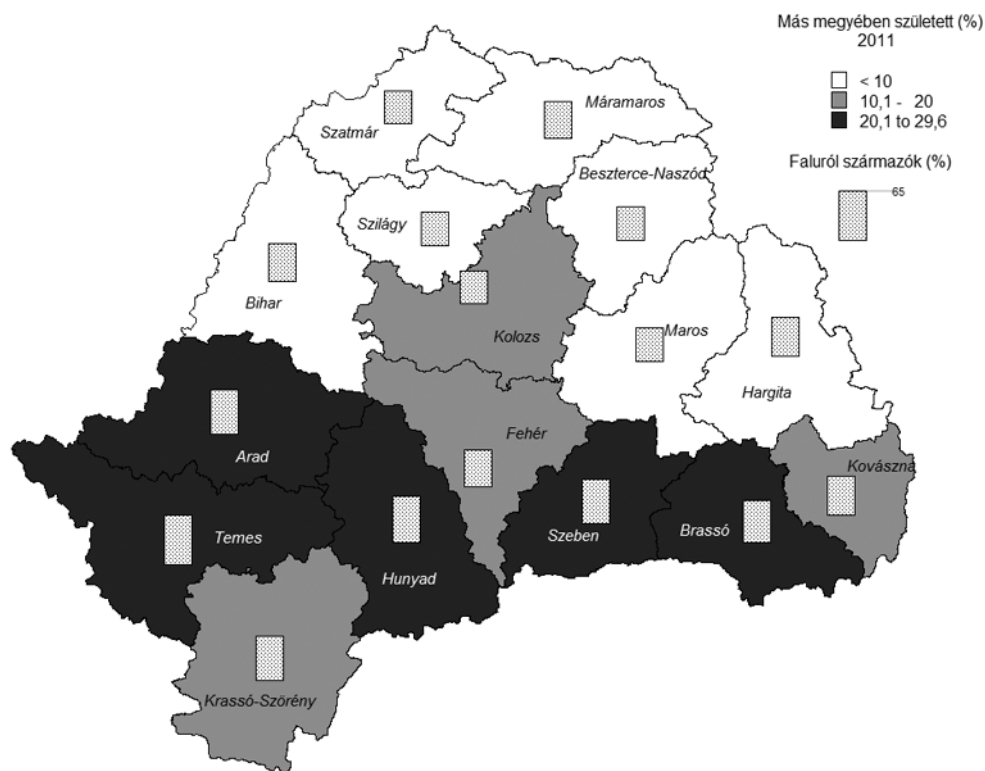

Forrás: Veres (2011): *Románia monográfia, az alapadatok: az 1992. évi népszámlálás eredményei* (INS 1994) és Sandu (1984).

Az 1992., 2002. és 2011. évek közötti migrációs folyamatok tulajdonképpen meggyengítették a korábbi migrációs rendszereket. A belső vándorlással más megyébe költözött népesség legtöbb megyében csökkent (8.3. ábra és 8.17. melléklet), alig néhány központban növekedett, de ez a növekedés sem fogható az 1948–1989 közötti migrációs folyamatok volumenéhez. Tulajdonképpen annyit állapíthatunk meg, hogy a főváros és a nagy történelmi régiók központjai, Kolozsvár és Iași vándorlási vonzereje növekedett, és emellett néhány, a rendszerváltás óta jelentős fejlődési pólussá alakult centrum, mint Nagyszeben vagy Temesvár, megtartotta, esetleg növelte vonzerejét, még akkor is, ha a korábbi migráns népesség egy része külföldre távozott onnan (Temesvár). Megfigyelhetjük továbbá azt is, hogy a rendszerváltás utáni időszakban, a bevándorolt népesség településtípus szerint is változott 2002–2011 között, a faluról származó népesség aránya a 2002. évi 67,1 százalékról 52 százalékra csökkent, és a tendencia az erdélyi megyékben és Bukarestben is hasonló. 2010-ben az összes lakhelyváltozásból 21 százalék volt faluról városra irányuló, míg a városról falura irányuló mozgások aránya 30 százalék fölötti volt (8.1. táblázat). Ezek az adatok tulajdonképpen azt mutatják, hogy a vándorlás a korábbi, alapvetően város-falu irányultságból több irányú lett, és jelentős mértékben jelen van a városi népesség rurális térségekbe való településének a tendenciája, sőt, ez lett 1997-től a domináns ten-

dencia (lásd Benedek 2006a. 51–64). Ennek két komponense van: az egyik az államszocialista urbanizáció következtében falusi gazdálkodóból városi munkássá vált népesség egy részének „foglalkoztathatatlanná” válásával elindult „visszavándorlás” a falu irányába, a másik pedig a nagyvárosok agglomerációs körzetében kialakuló szuburbán községekbe, kisvárosokba kitelepedő nagyvárosiak migrációja (lásd Benedek 2006b. 77–101), akik aztán a városba ingáznak dolgozni, tanulni, szórakozni.

8.3. ábra. A más megyékből bevándorolt személyek aránya összesen, Erdélyben, megyénként a 2011. évi népszámlálás alapján (%)

Forrás: A 2011. évi népszámlálás eredményei (INS 2013a). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

Az adatok alapján elmondható, hogy az 1977–1992 közötti periódusra nem igazolódik be az 1977 előtt érvényes, D. Sandu-féle kulturális konzisztencia hipotézise, miszerint a származási és a célmegyék kulturálisan viszonylag közelebb állnának egymáshoz. Ez azért nem érvényes már, mert az összes moldvai megye más régióbeli központok, főként erdélyi megyék vándorlási rendszeréhez tartozik (Brassóhoz, Temeshez tartozik a moldvai megyék háromnegyede), márpedig a moldvai megyék demográfiai viselkedése különbözik a dél-erdélyiekétől. Másrészt, Románián belül a kulturális különbségek talán a Bánság

és Moldova között a legnagyobbak a kultúra antropológiai értelmében (viselkedés, magatartás, értékrend, normák, étkezési szokások stb.). A 2002–2011. közötti időszakban pedig a belső vándorlás helyét jelentős mértékben a nemzetközi vándorlás vette át, ezért a belső vándorlás jelentősége visszaszorult.

Az ideiglenesen távol levő (költöző) népesség a belső vándorlás sajátos kategóriája. Ezek a személyek kevesebb, mint egy éve élnek távol a lakhelyüktől. A 2011. évi népszámlálás adatai alapján 201 952 személy ideiglenesen távol élt az állandó lakhelye megyéjétől, az országon belül. Ezek körében a férfiak enyhén felülreprezentáltak, 54 százalékban, és többségük, 56 százalék, falusi környezetből származik. A vándorlás célja szerint az ideiglenesen költözők egynegyede munkavállalás, 28 százaléka tanulmányok (tanulás), 24 százalékuk családi okokból változtatott lakhelyet, a további 3–3 százalék munkát keres vagy látogatás, üdülés miatt volt távol, valamint 17 százalék további, egyéb okokból él a származási megyétől eltérő lakhelyen. A férfiak sokkal (több, mint kétszer) nagyobb arányban élnek távol állandó lakhelyüktől munkavállalási okokból, mint a nők (lásd 8.4. táblázat).

8.4. táblázat. Az ideiglenes (kevesebb, mint egy éve) vándorlás bruttó arányszámai (ezer főre) összesen, a költözés okai, nemek és településtípus szerint, 2011 (%)

Nemek/ Településtípus	Ideiglenes költözők száma	A költözés okai						
		Munka- vállalás	Munka- keresés	Tanulmá- nyok	Üzleti ügy	Családi okok	Látogatás/ turizmus	Egyéb ok
abszolút számokban								
Összesen	201 952	50 735	5872	56 751	1041	47 685	5566	34 302
Férfiak	108 099	36 703	3738	25 197	676	21 298	2501	17 986
Nők	93 853	14 032	2134	31 554	365	26 387	3065	16 316
Városok	88 600	18 354	2325	14 821	749	29 053	3748	19 550
Községek	113 352	32 381	3547	41 930	292	18 632	1818	14 752
százalékban								
Összesen	100	25	3	28	1	24	3	17
Férfiak	54	34	3	23	1	20	2	17
Nők	46	15	2	34	0	28	3	17
Városok	44	21	3	17	1	33	4	22
Községek	56	29	3	37	0	16	2	13

Forrás: A 2011. évi népszámlálás eredményei (INS 2013a).

Az ideiglenesen elköltözöttek száma és aránya jelentős mértékben eltér a megyék között. A nagyságrendek érzékeltetése érdekében megyénként összehasonlítottuk az ideiglenesen távol levők arányát az országon belül és külföldön. A legnagyobb arányú ideiglenes „kinnlévőséggel” rendelkező megyék többnyire Moldvában és Havasalföldön vannak: Vrancea 56, Dâmbovița 53, Suceava 50, Botoșani, Tulcea 45, Bákó 44,5, Neamț 42 és Iași megye 41 ezrelékkel. Erdélyben Máramaros 73,9, Szatmár 56, Beszterce-Naszód 38 és Krassó-Szörény megye 37 ezreléknyi népessége él országos átlagon felül ideiglenesen tá-

vol, ebből országos átlagban a 19,1 ezrelékből 10 ezrelék, azaz egyharmaduk az országon belül, a meg egyközi vándorlás vonatkozásában él t ávol. Megyénként jelentős eltérések vannak az ideig lenes vándorlás mértékét és célját illetően. Például egyes megyékben, mint Argeş (9,5 ezrelék) és Buzău (12,8), megegyezik a külföldi és belföldi ideig lenes elvándorlók számaránya, máshol, különösen ahol az összes ideig lenes kivándorló aránya magas, a külföldre költözöttek arányaiban is jóval meghaladják a belföldre költözöttekét, az országos kétharmad-egyharmad arányhoz képest is (Máramaros, Szatmár, Neamţ). A legtöbb megyében viszont az országos eloszláshoz hasonlóan aránylanak egymáshoz a külföldre és belföldre költözöttek (lásd 8.5. táblázat).

8.5. táblázat. Az ideig lenes (kevesebb, mint egy éve) vándorlás bruttó arányszámai (ezer főre) megyénként, 2011 (%)

	Összesen ideig lenesen távol levők	Külföldön tartózkodók	Más megyében tartózkodók	Más megyékből érkezett
Románia	29,2	19,2	10,0	10,0
Fehér	22,3	12,9	9,4	8,1
Arad	21,5	15,9	5,6	8,2
Argeş	18,9	9,5	9,5	7,5
Bákó	44,5	30,3	14,2	9,8
Bihar	23,5	15,5	8,0	8,8
Beszterce-Naszód	38,6	26,7	11,9	9,0
Botoşani	50,8	34,1	16,6	8,9
Brassó	26,0	16,7	9,2	11,6
Brăila	22,3	9,6	12,7	8,5
Buzău	25,7	12,8	12,8	8,4
Krassó-Szörény	37,2	25,7	11,5	8,0
Călăraşi	17,0	10,4	6,6	3,2
Kolozs	21,9	12,0	9,9	17,1
Constanta	23,1	14,3	8,8	10,4
Kovászna	33,6	25,9	7,7	5,2
Dâmboviţa	53,0	44,2	8,7	4,5
Dolj	32,0	17,9	14,1	15,0
Galaţi	34,2	21,7	12,6	10,5
Giurgiu	8,4	4,4	4,0	3,2
Gorj	26,6	12,2	14,4	10,2
Hargita	32,5	23,1	9,4	6,0
Hunyad	21,9	13,2	8,7	5,8
Ialomiţa	20,0	10,3	9,8	5,2
Iaşi	41,1	27,8	13,3	15,7
Ilfov	5,1	2,6	2,5	2,6
Máramaros	73,9	62,3	11,5	7,3
Mehedinţi	27,5	15,4	12,1	9,0
Maros	31,0	22,0	9,0	7,7

	Összesen ideiglenesen távol levők	Külföldön tartózkodók	Más megyében tartózkodók	Más megyékből érkezett
Neamț	42,6	30,4	12,2	10,0
Olt	27,4	14,8	12,6	6,4
Prahova	18,2	9,3	8,9	5,9
Szatmár	56,4	50,2	6,2	4,8
Szilágy	32,5	22,3	10,2	6,3
Szeben	22,4	15,0	7,4	11,5
Suceava	50,4	39,5	10,9	10,1
Teleorman	26,9	12,5	14,4	5,7
Temes	22,3	13,7	8,6	12,8
Tulcea	45,5	23,7	21,8	16,6
Vaslui	32,6	14,5	18,2	11,0
Válcea	28,4	12,8	15,6	10,5
Vrancea	56,2	37,7	18,5	12,8
Bukarest	6,0	4,1	1,9	17,2

Forrás: A 2011. évi népszámlálás eredményei (INS 2013a)

8.2. A BELSŐ VÁNDORLÁS HATÁSA ERDÉLYBEN A MAGYARLAKTA TERÜLETEKRE

Elemezve a fő migrációs fluxusok irányát Románia megyéi között, a történelmi régiókra való tekintettel, megfigyelhetjük, hogy Erdély megyéiből nem irányulnak fő migrációs fluxusok a történelmi régió kivülre, még Bukarest felé sem (akkor sem, ha nem tekintünk el a fővárostól az osztályozás során). A hipotézis ellenőrzéséhez elég, ha összevetjük a migrációs rendszereket a történelmi régiókkal, és valóban, Temes megyébe, amelynek 1977–1992 között Bukaresthez fogható a vonzereje, összesen három Erdélyen kívüli megyéből érkeznek elsőfokú fluxusok. A Temes–Hunyad migrációs rendszer keretében ezekbe a központokba is még három megyéből érkeznek vándorlók (lásd 8.6. táblázat).

8.6. táblázat. A vándorlás iránya megyék száma szerint, régióként 1992-ben

Származási régió	Célrégió				
	Dobrudzsa	Munténia	Moldva	Olténia	Erdély
Dobrudzsa	1	1	–	–	–
Munténia	0	8	1	0	0
Moldva	1	0	5	0	2
Olténia	0	1	0	1	3
Erdély	0	0	0	0	16

Forrás: Az 1992–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a).

Ha a Bánságot külön történelmi régióknak tekintjük, akkor ez a hipotézis annál is inkább igazolódik, mivel a Temes–Hunyad migrációs rendszer megyéinek többsége Bánságon kívüli.

De a Brassó központú migrációs rendszer is három Erdélyen kívüli kivándorlási megyével rendelkezik az összesen hétből, azzal együtt, hogy ebből két megye migrációja a rendszer alközpontja, Bákó felé orientálódik. A másodfokú fluxusok azonban megerősítik az elsődleges központ szerepét egy migrációs rendszeren belül (Brassó 10 megye számára jelent másodfokú bevándorlási központot, köztük több moldvai megyének).

A rendszerváltást, illetve az 1990. évi migrációs átrendeződéseit követően 1992-től a megyeközi vándorlás jellege átalakul, és már nem követi az államszocializmus idején kialakult trendeket. Az 1992–2002 közötti időszakban a belső vándorlás legjellemzőbb tendenciája, mint előbb láttuk, a megyén belüli, városról falura való vándorlás: 2000-ben az összes mozgás 33 százaléka városról falura történt, szemben a fordított irányú mozgás 23 százalékos arányával, ez a különbség pedig 2003-ban és 2010-ben is fennmaradt, sőt a falu–város irányú migráció aránya tovább csökkent. Emellett felerősödik a nemzetközi vándorlás, amely részben átveszi a belső, így a régiók közötti vándorlás helyét is.

Ahhoz, hogy megállapíthassuk az államszocializmus idején jellemző belső migrációs mozgások arányát és valós szerepét a romániai magyar kisebbség arányának változásában az egyes megyékben, megvizsgáltuk városokban a bevándorlók arányát és területi származását azokban a megyékben, ahol a magyar lakosság jelentősebb számban él, összevetve más megyékkel.

8.7. táblázat. A megyeközi vándorlás aránya élettartam szerint néhány megyében, 1992, 2002, 2011

Megyék	Bevándorlók aránya más megyéből (%)*		
	1992	2002	2011
Fehér	15,7	11,9	11,3
Arad	29	23	22,8
Brassó	34,2	32	28,0
Kolozs	15,6	13,9	15,6
Kovászna	15,7	14,3	12,4
Hargita	10,6	10	9,5
Iași	10	11	11,4
Szeben	23	19	21,5
Temes	35,5	35,4	29,6
Bukarest	41	39,3	41,5
Országos átlag	17	15,8	15,6

* Élettartam szerinti vándorlás, az 1992-es népszámlálás szerint, születési hely és állandó lakhely szerinti adatok alapján.

Forrás: Az 1992–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a).

A 8.4 és 8.7. táblázatok alapján jól látható, hogy Kolozs, Kovászna és Hargita megye esetében a más megyékben születettek aránya 10–15 százalék között-körül mozgott 1992-

ben és 2002-ben, ami még mindig az országos átlag (17, illetve 15,8%) alatt volt, Kolozs és Kovászna megyében közelítette az országos átlagot (erre még visszatérünk). Bihar, Maros, Szatmár, Szilágy megyében még ennél is alacsonyabb a bevándorlás, 8–10 százalékos értékek jellemzőek. Másrészt, az ezen megyékbe való bevándorlás mértéke nem haladja meg a szomszédos, nagyobb román többségű megyékben mért, belső vándorlás átlagát (lásd 8.3. ábra).

Hogy megvizsgáljuk a nagyobb számú magyar lakossággal rendelkező megyékben a bevándorlók területi származását, kiszámítottuk a kibocsátó megyékből bevándorlók százalékos arányát – az összes bevándorló számán belül – a bevándorlók számának sorrendjében.

8.8. táblázat. A bevándorolt* népesség megoszlása a születési hely megyéje szerint, a főbb magyarlakta megyékben 1992, 2002, 2011 (%)

Származási megyék sorrendben									
1992									
Célmegye	1.	%	2.	%	3.	%	4.	%	5.
Hargita	Maros	30	Bákó	13	Kovászna	10	Neamț	8	Brassó
Kovászna	Hargita	23	Brassó	22	Maros	11	Bákó	10	Kolozs
Maros	Hargita	43	Fehér	20	Kolozs	19	Beszt.-N.	8	Szeben
Kolozs	Szilágy	20	Maros	15	Fehér	14	Beszt.-N.	11	Máram.
Bihar	Szilágy	19	Szatmár	12	Kolozs	10	Arad	8	Fehér
Szilágy	Kolozs	21	Szatmár	14	Máram.	11	Bihar	10	Hunyad
Szatmár	Máram.	30	Szilágy	14	Bihar	13	Kolozs	7	Hunyad
2002									
Célmegye	1.	%	2.	%	3.	%	4.	%	5.
Hargita	Maros	29	Bákó	12	Kovászna	10	Neamț	8	Brassó
Kovászna	Brassó	29	Hargita	20	Maros	10	Bákó	9	Kolozs
Maros	Hargita	20	Kolozs	10	Fehér	9	Beszt.-N.	9	Szeben
Kolozs	Szilágy	19	Maros	13	Fehér	12	Beszt.-N.	11	Máram.
Bihar	Szilágy	18	Szatmár	10	Kolozs	10	Arad	8	Fehér
Szilágy	Kolozs	20	Máram.	14	Szatmár	12	Bihar	11	Hunyad
Szatmár	Máram.	32	Szilágy	13	Bihar	12	Kolozs	7	Hunyad
2011									
Célmegye	1.	%	2.	%	3.	%	4.	%	5.
Hargita	Maros	28	Bákó	12	Kovászna	11	Neamț	8	Brassó
Kovászna	Brassó	24	Hargita	21	Maros	10	Bákó	9	Kolozs
Maros	Hargita	19	Kolozs	10	Fehér	9	Beszt.-N.	9	Szeben
Kolozs	Szilágy	16	Maros	11	Fehér	12	Beszt.-N.	10	Máram.
Bihar	Szilágy	18	Szatmár	10	Kolozs	10	Arad	7	Fehér
Szilágy	Kolozs	20	Máram.	13	Szatmár	13	Bihar	11	Hunyad
Szatmár	Máram.	30	Szilágy	12	Bihar	16	Kolozs	6	Hunyad

* Élettartam során, azaz életük során a megyébe bármikor bevándorolt népességet jelöli.

Forrás: Az 1992–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a).

A 8.8. táblázat a magyarlakta megyékbe más megyékből bevándorlók százalékos eloszlását mutatja az első öt megye esetében, sorrendben. Ezekből az adatokból kiolvashatjuk, hogy milyen megyékből történt elsősorban a bevándorlás, amely az összes bevándorló 65–70 százalékát képezi, azt is láthatjuk, hogy 1992–2011 között a megyék sorrendje csak

ritka esetben változott, például Maros megyében, de új megye nem jelent meg az első öt között, ami arra utal, hogy 1990 után nem voltak jelentős bevándorlási fluxusok újabb megyékből.

A kelet-erdélyi elhelyezkedésű Kovászna és Hargita megyében a szomszédos moldvai (Bákó és Neamț) megyékből bevándorlók aránya jelentősebb. A többi megye esetében a vándorlók túlnyomórészt a szomszédos vagy más erdélyi megyékből érkeztek. Számszerűen nézve a moldvai megyékből elvándorlókat, 1992-ben például Kolozs megyében összesen 7978 moldvai születésű személy élt, 7%-át képezve azoknak, akik életük során oda vándoroltak; Maros megyében 5892 moldvai megyékben született egyén élt, ami 8%-át teszi ki az életük során odavándorlóknak.

Az adatok rámutatnak, hogy a moldvai megyékből kiáramló megyeközi vándorlásnak nem volt döntő jelentősége az észak-erdélyi városok etnikai összetételének megváltozásában. A román nemzetiségű népesség arányának növekedése és a magyar nemzetiségűek arányának csökkenése elsősorban a megyén belüli, másodsorban az Erdélyen belüli megyeközi migrációnak tulajdonítható. Ennek fő oka, hogy a vidéki népesség többsége, Kovászna és Hargita megyét leszámítva, mindenhol román nemzetiségű. A Moldvával szomszédos székely megyékben jelentősebb volt ugyan a moldvai megyékből származó bevándorlás, mégis, számszerűleg ebben az esetben sem volt olyan nagyságrendű, hogy Kovászna és Hargita megye vagy az ottani városi népesség etnikai többségét megváltoztatta volna, mint ahogy ez a következő (8.9. és 8.10.) táblázatokban látható.³¹

Megvizsgáltuk, hogyan alakult a fő magyarlakta megyék lakossága a magyar nemzetiségűek arányának függvényében, a megyék, a városok és a megyeszékhelyek lakosságának szintjén, hogy felbecsülhessük a magyarlakta megyékbe való bevándorlás hatását 1930–2011 között. Megállapítható, hogy 1930–2002 között Hargita, Maros, Szilágy és Szatmár megyékben a magyarok aránya 1–5 százalék között csökkent, míg Kovászna megyében mintegy 8, Biharban viszont 12, Kolozs megyében pedig 14 százalékkal. Ez utóbbi három megyében lényeges szerepe volt a változásban a más megyékből történő bevándorlásnak, a bevándorlók többsége pedig román nemzetiségű kellett hogy legyen, mert a városi népességen belül a magyarok aránya lényegesen csökkent: Biharban felére, Kolozs megyében pedig közel harmadára (lásd 8.9. és 8.10. táblázat). Ezt követően a 2002–2011 közötti időszakban a magyarság arányának változása a legtöbb megyében nem számottevő, egy százaléknál kisebb, akár csökkenésről, akár növekedésről beszélünk, kivételt képez Kolozs megye, ahol a magyarok aránya 17,3-ról 15,9 százalékra csökkent, a városi népességen belül viszont 20-ról 15 százalékra változott. Ennek magyarázata lehet, hogy, amint a 3. fejezetben láttuk, a Kolozs megyei magyarok öregedési indexe sokkal magasabb a megye teljes népességénél (bár az is magasnak számít Romániában), és a korfa is előregedett népességet mutat, amelyben a természetes szaporodás jobban apasztotta a magyarok sorait az össznépességénél. Emellett, mint a korfán is látható volt, a bevándorolt népesség csak a 20–24 évesek esetében kiugró, úgy tűnik, hogy a korábban Kolozsvá-

31 Balánbánya kis bányaváros, sajátos eset, a kommunizmus idején vált várossá és román többségűvé, ám 1990 után fokozatosan részben elnéptelenedik és elszegényedik a bányászat visszaszorulásával, így a város periférikus jelentőségű, és kivételnek tekinthetjük, hiszen 1990 után népességének egy része elköltözött: visszaköltözött származási helyére.

ron tanuló magyar fiatalok kis mértékben telepedtek le ott, míg a megyében az élettartam szerinti bevándorlás mértéke 2002–2011 között mintegy 1,7 százalékkal növekedett. Tehát, bevándorlás útján, a városi népességen belül a román népesség korábbi arányain felül gyarapodott, s ezáltal a magyarok aránya csökkent. Más magyarlakta megyékben a bevándorolt népesség aránya nem növekedett (lásd 8.9. táblázat).

8.9. táblázat. A magyar nemzetiségű lakosság arányának változása 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyékben (%)

Megye	1930	1956	1977	1992	2002	2011*
Hargita	86	88	85	84	84,6	85,2
Kovászna	82	81	78	75	73,8	73,7
Maros	44	46	43	41	39,3	38,1
Kolozs	31	29	23	19	17,3	15,9
Bihar	38	35	31	28	25,9	25,3
Szilágy	24	25	23	23	23,1	23,3
Szatmár	37	47	38	35	35,2	34,7

* Az ismert nemzetiségű népességen belül.

Forrás: Az 1930–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a).

8.10. táblázat. A magyar nemzetiségűek aránya a városi lakosság körében 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyékben (%)

Megye	1930	1956	1977	1992	2011*
Hargita	79	86	76	78	80
Kovászna	78	80	78	73	74
Maros	53	56	48	40	37
Kolozs	50	42	27	20	15
Bihar	64	55	41	34	30
Szilágy	48	45	31	23	20
Szatmár	54	60	42	38	38

* Az ismert nemzetiségű népességen belül.

Forrás: Az 1930–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a).

Megfigyelhetjük (8.11. táblázat), hogy az 1930., illetve 1956. évi állapothoz képest minden városban csökkent a magyarság aránya, de amíg Székelyföldön, Csíkszeredában és Sepsiszentgyörgyön a magyarság mégis megtartotta nagy többségét, addig Erdély más részeinek városaiban, így Kolozsváron, Nagyváradon és Zilahon a magyar többség 1977-re kisebbséggé vált. Marosvásárhelyen 2002-re jutott a magyarság kisebbségbe 46,7 százalékos aránnyal. Szatmárnémeti esetében, bár a magyarok arányában nem látványos a változás 1930 után (ám 1920 előtt és után a város nyelvileg túlnyomóan magyar anyanyelvű volt), a nyelvileg elmagyarosodott svábok és zsidók arányának csökkenése (elvándorlás, deportálás) és a románok arányának megnövekedése a város nyelvileg magyar domináns jellegét megváltoztatta. Az erdélyi városok etnikai összetételében 1992 óta nincsenek

nagy változások a migráció hatására, de a korösszetétel, a magyarság hangsúlyosabb elöregedése miatt a magyarság aránya kis mértékben csökkent 2011-re, leszámítva Székelyföldet, ahol ez változó, de inkább növekedik a magyar népesség aránya a városokban (lásd 8.11. táblázat).

Székelyföldön kívül, az erdélyi megyékben a belső vándorlás következtében az utóbbi 50 évben fokozatosan megváltozott a városi népesség etnikai összetétele, a román etnikumú népesség aránya számos városban lényegesen növekedett. Ezekben a megyékben azonban a román népesség, különösen falusi környezetben, de az össznépesség körében is, korábban is többségben volt (Kolozs, Szilág, Bihar, Szatmár, Máramaros, Fehér stb.), így a nagyarányú urbanizációs programok a vidéki népesség jelentős részét a városokba vonzották-telepítették 1948–1989 között. Erdély nyugati és déli részén azonban, számos városban a magyar népesség aránya még mindig magasabb, mint a megyei átlag. 1990–2011 között az etnikai arányok változása, a magyarság arányának lassú csökkenése már kismértékben tulajdonítható a belső vándorlási folyamatoknak, inkább a magyarság elöregedettebb korösszetételére és az 1988–1995 között viszonylag jelentős Magyarországra irányuló kivándorlásra vezethető vissza (amely aztán a magyarok termékenységében is visszatükröződött, az elvándoroltak „hiányzó gyermekei” által).

8.11. táblázat. A magyar nemzetiségű lakosság arányának változása 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyeszékhelyeken (%)

Megye	Megyeszékhely	Magyar lakosság aránya a megyeszékhelyen					
		1930	1956	1977	1992	2002	2011*
Hargita	Csíkszereda	89	86	-	78	81,8	81,5
Kovászna	Sepsiszentgyörgy	77	93	-	76	74,9	76,9
Maros	Marosvásárhely	58	76	62	51	46,7	45,2
Kolozs	Kolozsvár	47	50	32	22	19,0	16,4
Bihar	Nagyvárad	51	59	44	33	27,6	24,9
Szilág	Zilah	55	51	-	23	17,5	16,5
Szatmár	Szatmárnémeti	42	47	45	40	39,3	37,9

* Az ismert nemzetiségű népességben belül.

Forrás: Az 1930– 2011. évi népszámlálások eredményei (INS 1994, 2004, 2013a).

8.3. A NEMZETKÖZI VÁNDORLÁS

Az kommunizmus időszakában már jelentős volt a Romániából külföldre irányuló vándorlás. A kommunista rendszer szigorú kontrollt gyakorolt – a b első vándorláshoz hasonlóan – a külföldre vándorlás vonatkozásában is. Az útlevelek kiváltására csak kétfévente adtak lehetőséget, és használat után vissza kellett adni a kiállító hatóságnak. Ennek ellenére, létezett néhány módja, ahogyan egyesek elhagyhatták az országot: az etnikai migráció, a családgyeítés céljából eszközölhető kivándorlás stb. Az etnikai migráció, amely volumenében a legjelentősebb volt, azt jelentette, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, amennyiben volt olyan ország, amely befogadta, kérvényezhették a

kivándorlást. Ezáltal az ország zsidó és német kisebbségei az 1948. évi létszámuk töredékére zsugorodtak 1990-re. A ki vándorlás egy másik f ormája az illegális ki vándorlás, amely menedékjog kéréssel társítva az 1970-es, 80-as években elég gyakorivá vált (Horváth 2012. 199). Ennek értelmében, az 1980-as évek romániai társadalmi-gazdasági realitásainak ismeretében (érthető módon) nagyszámú magyar – de r omán, illetve más nemzetiségű is – hag yta el illegálisan az országot. Az erdélyi magyarok esetében nem csupán a rossz életkörülmények, hanem a magyarellen es nemzetiségi politika is ösztö nözte a kivándorlást.³²

Ebben az alfejezetben az 1990 u táni, külföldre irányuló migrációt fogjuk vizsgálni nemzetközi statisztikák és a 2011. évi népszámlálás adatai alapján. A hazai népesség-nyilvántartás kivándorlási adatai a jelen ségnek mindössze a t öredékét rögzítik, különösen 1990 után, amikor az elvándorlók jelentős része először turistaként távozott az országból.

A lehetőségeket a *migráció rezsimje* határozta meg: elsősorban az országból való kijutás lehetőségei (útlevélhez jutás, különböző kijutási szűrők, utazási költségek), másodsorban pedig a másik o rszágba való bejutás lehetőségei és korlátai (vízumkényszer léte/hiánya, feltételei, beutazási feltételek stb.). Ehhez társulnak a rezidens státusz megszerzésének körülményei, az illegális státusz és a kitoloncolás veszélye, a munkaszerzés lehetősége stb. (lásd Horváth–Anghel 2009a. 19). Horváth I. vizsgálta, hogy milyen migrációs lehetőségek voltak jellemzők 1990–2011 között Romániában, és a *migráció rezsimjének* változó lehetőségei alapján a teljes időszakot több rövidebb korszakra osztotta fel. Ezek a következők: 1990–1993/94, 1994–1997/98, 1998–2002, 2002–2007 és 2007 u táni időszak. A kezdeti időszak könnyebb kijutási feltételeit követően, később a kitelepedés körülményei szigorodtak, majd újra enyhültek, 2007-től pedig a korlátozások lényegében megszűntek számos EU-s ország irányában (Horváth 2012).

A korszakok fő választóvonalait vizsgálva látható, hogy a schengeni vízumkényszer 2002-ben megszűnt a román állampolgárok számára. Ezt követően elindult egy kivándorlási hullám az Európai Unió nyugati felébe, különösen Spanyolországba, Olaszországba, valamint kisebb mértékben Németországba, Franciaországba és Nagy-Britanniába. Mértékadó becslések szerint mintegy 2 millió főre tehető a 2005-ben külföldön dolgozó román állampolgárok száma. Hogy e kivándorlás hogyan alakult regionálisan, azt nem tudhatjuk pontosan, de a 2011. évi népszámlálás alapján tudjuk, hogy Erdély és a Bánság lakosai is jelentős mértékben képviseltetik magukat a kivándorlók soraiban.

A nemzetközi vándorlás alakulásának empirikus vizsgálatát a jelenség időben és térben való kiterjedtsége miatt e fejezet keretei között nem áll módunkban részletesen vizsgálni. Röviden áttekintjük, hogy a 21. század f ordulóját követően, Románia európai integrációs folyamatának kibontakozásának időszakában, különösen a schengeni vízumkényszer román állampolgárok számára való megszűnése óta, 2002-től jelentősen megnövekedett a külföldi munkavállalás a r ománok körében, ami a nemzetközi vándorlás ütemét megnövelte. A romániai Statisztikai Intézet (INS) e vándorlási növekményt csak részlegesen rögzítette. A ki vándorlás évenkénti rögzítése hatékonyabb volt 1990–1999

32 A magyarellen es politika fő eszközei: a magyar oktatás fokozatos elso rvasztása, illetve részleges elrománosítása, a magyarság egyre fokozódó kiszorítása a vezető pozíciókból és a helyi közigazgatásból, a magyar nyelvhasználat korlátozása, a helynevek anyanyelven való használatának betiltása stb.

között, amikor a kivándorlás nehezebb volt. 1990-ben közel 100 000 kivándorlót jegyeztek, ezek száma fokozatosan csökkent a hivatalos statisztikában 1994-ig. E számok mögött még jelentős mértékben az 1989/1990-es rendszerváltás előtt kezdődött, főleg német és magyar etnikai kivándorlás utóhatása jelenik meg, a mikor a kivándorlók túlnyomó része kisebbségi volt. A romániai kivándorlás jellege fokozatosan megváltozik az 1990-es évek elején, mint ahogy Horváth–Anghel (2009) is rámutattak: a migráció állami ellenőrzése megszűnt, etnikai jellegét elvesztette, és motivációja túlnyomórészt gazdasági jellegű lett, formáiban változatossá vált. A hivatalos nyilvántartások kevésbé tudták megragadni a migránsokat, így hivatalosan 1999-re a kivándorlók száma évente 15 000 fő alá csökkent, miközben a bevándorlók száma emelkedni kezdett, 2000-re elérte a 11 ezer főt. A bevándorlók főleg Moldova Köztársaságból származó román etnikumúak voltak, ám ezt a bevándorlást a román hatóságoknak mérsékelniük kellett, az EU csatlakozási tárgyalások lezárása érdekében, ezzel együtt a moldovai bevándorlás 2007-től újra megnövekedett. A kivándorlást illetően elmondható, hogy a román statisztikák 1990–1999 között 304 434 állampolgár távozását rögzítették, azonban 2000–2009 között mindössze 109 301 állampolgár elvándorlásáról tudnak (8.12. táblázat).

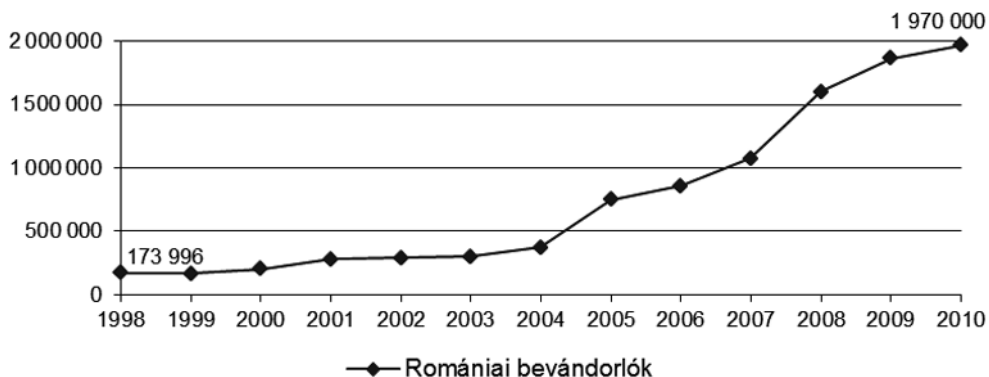
8.12. táblázat. Kivándorlók és bevándorlók száma Romániában, INS adatok, 1990–2009

Év	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kivándorlók	96 929	44 160	31 152	18 446	17 146	25 000	21 526	19 945	17 536	12 594
Bevándorlók		1000	1753	1269	878	4458	2053	6600	11 907	10 078
Év	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kivándorlók	14 753	9921	8154	10 673	13 082	10 938	14 000	8830	8739	10 211
Bevándorlók	11 024	10 350	6582	3267	2987	3704	7714	9575	10 030	8606

Forrás: INS: TEMPO ONLINE, 2011, szerkesztette Veres (2011).

A romániai kivándorlás változatos formákban zajlik, a vándorlók egy része turista státuszban, feketemunkákra távozik rövidebb-hosszabb időszakra, vagy felváltva tartózkodik 3–3 hónapot a célországban, illetve Romániában (Cingolani 2009. 180–183). Ám a rezidensként, az EU tagországaiban legalisan kinn tartózkodók száma is sokkal magasabb, mint amennyit Romániában rögzítenek. Az EUR OSTAT nyilvántartásának, ha egyes országokat illetően kissé hiányosan is, de sokkal átfogóbban sikerült összesítenie a romániai kivándorlást. Eszerint, 2010-re több mint 2 millió román állampolgár tartózkodott az EU tagállamaiban legalizált státuszban, akik az összes külföldi állampolgár 6,2%-át teszik ki a 27 tagállamban, és a második legnagyobb diaszpórát képezik a törökök után (Vasileva 2010). Az EUROSTAT 1998-ban 173 996, 1999-ben 168 461 román állampolgár tartózkodásáról tájékoztat az Európai Unió tagállamaiban, ezek jelentős részét még az 1990–1999 között Romániában rögzített 304 434 kivándorló között megtalálhatjuk, de a két szám mögött eltérő módszertan áll. A romániai legalizált státuszú kivándorlók száma a 2002. január elseji schengeni vízumkényszer megszűnésével megemelkedik 291 192 főre, de a statisztikákban a nagyarányú növekedés 2005-től jelenik meg, amikor 700 ezer fölé emelkedik a számuk, majd 2007-ben meghaladja az 1 millió főt, 2010-re pedig 2 millió fő közelébe kerül (lásd 8.4. ábra).

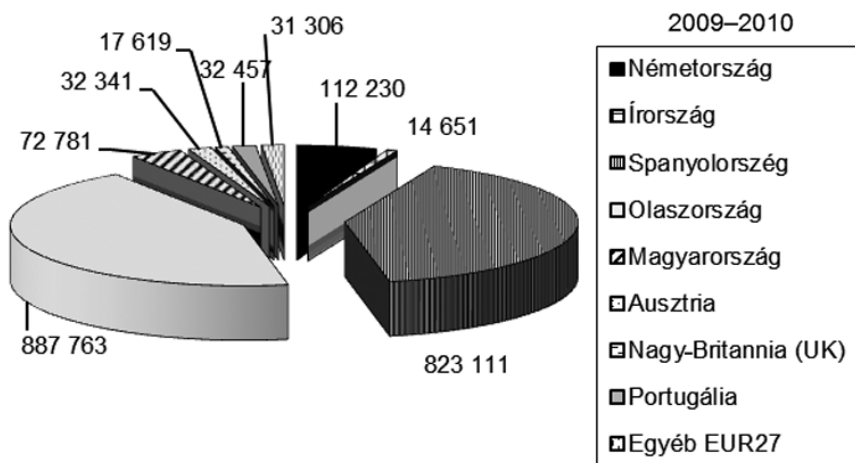
8.4. ábra. Az EU27 tagállamaiban rezidensként tartózkodó román állampolgárok száma, EUROSTAT-adatok, 1998–2010

Forrás: Veres (2011), az alapadatok forrása: EUROSTAT: Migration Statistics, 2011, a szerző saját számításai.

A kivándorlás célországait tekintve, a román állampolgárok túlnyomórészt két országot kedvelnek: Olaszországot és Spanyolországot. 2010-ben mindkét országban 800 ezer-nél több román állampolgár tartózkodott. Sorrendben a következő ország Németország, itt 112 230, Magyarországon pedig 72 781 román állampolgár tartózkodott, a többi országban ennél kevesebb (8.5. ábra).

8.5. ábra. Az EU tagállamaiban tartózkodó román állampolgárok száma, 2010

Megj. A Portugáliában és Nagy-Britanniában tartózkodókra vonatkozó adatok régebbiek.

Forrás: Veres (2011), az alapadatok forrása: EUROSTAT: Migration Statistics, 2011, a szerző saját számításai.

8.5. KIVÁNDORLÁS A 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS ALAPJÁN

A 2011. évi népszámláláskor összeírták azon személyek adatait is, akik huzamos ideje, azaz több, mint egy éve külföldre vándoroltak, amennyiben hozzátartozóik vagy szomszédok, a tömbházak adminisztrátorai tudtak róluk adatokat szolgáltatni. Ilyen módon 727 540 személyt regisztráltak, akik nem tartoznak bele az ország állandó népességébe. Ehhez az adathoz hozzátehetjük az ideiglenesen (kevesebb, mint egy éve) külföldre vándoroltak számát, 385 729 főt, akik viszont beletartoznak az ország állandó népességébe, így összesen 1 113 269 főről vannak adataink, amelyeket részletesebben megvizsgálunk a továbbiakban. Nagyságrendi szempontból úgy tekinthetjük, hogy az EU-ban 2010-ben regisztrált romániai kivándorlók számának (8.5. ábra) mintegy feléről sikerült a népszámlálás során adatokat gyűjteni, emellett feltételezhetjük, hogy az állandó népességhez soroltak között van egy további része azoknak, akik bár rövidebb ideje kivándoroltak, de még közvetlen családtagjaik maradtak az országban, akikkel a népszámlálási főkérdőívet is ki lehetett tölteni, így statisztikailag nem sorolhatók a kivándorolt népességhez. Továbbá, egy részüket nem sikerült egyáltalán elérni, és egy további részüket áttemelték a gazdasági adatbázisokból.

A huzamos ideje távol levők kivándorlási célországok szerint a következőképp oszlanak meg: közel fele (46,9%) Olaszországban és közel egynegyedük (23,5%) Spanyolországban élt, 5,5 százalék Nagy-Britanniában, 4,5 százalék Németországban, 3,2 százalék Franciaországban, 2,2 százalékuk Görögországban élt, 1,9 százalék az Egyesült Államokban, 1,6 százalék Belgiumban, 1,4 százalék Magyarországon, 1,2 százalék Ausztriában, 1,1 százalék Portugáliában, illetve Cipruson telepedett le, más országokban pedig kevesebb, mint 1 százaléka él az elvándorolt népességnek, a 2011. évi népszámlálás szerint. Nemenként kisebb eltérések vannak a célországok között: Olaszországba mintegy 2 százalékkal több nő, Spanyolországba ugyanannyival több férfi kitelepedettől vannak adataink. Településtípus szerint megfigyelhetjük, hogy az össznépességit közelítő, 54–46 százalékos az eloszlás. A fő célországokba, Olasz- és Spanyolországba vándoroltak körében enyhén felülreprezentáltak a vidéken élők, a Németországba, Nagy-Britanniába, Franciaországba és Magyarországra kitelepedők körében pedig a városi népesség a felülreprezentált, 60–70 százalékos fölényrel (lásd 8.13. táblázat és 8.20. melléklet).

8.13. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre elvándoroltak eloszlása célországok, nemek és településtípus szerint, 2011 (%)

Célországok	Románia	Férfiak	Nők	Városok	Ebből férfi	Községek	Ebből férfi
Összesen	100,0	50,1	49,9	54,0	48,1	46,0	52,5
Olaszország	46,9	47,1	52,9	47,6	43,5	52,4	50,3
Spanyolország	23,5	51,5	48,5	49,6	50,1	50,4	52,9
Németország	4,5	53,7	46,3	70,4	51,9	29,6	58,1
Franciaország	3,2	55,7	44,3	61,6	52,9	38,4	60,0
Nagy-Britannia*	5,5	55,8	44,2	72,4	54,6	27,6	59,0
Magyarország	1,4	53,0	47,0	68,3	51,2	31,7	56,7
Görögország	2,2	51,6	48,4	47,8	48,0	52,2	55,0
Belgium	1,6	56,0	44,0	59,9	54,6	40,1	58,2

Célországok	Románia	Férfiak	Nők	Városok	Ebből férfi	Községek	Ebből férfi
Ausztria	1,2	48,6	51,4	65,4	46,7	34,6	52,1
Portugália	1,1	55,5	44,5	48,0	54,1	52,0	56,7
AEÁ (USA)	1,9	49,4	50,6	84,5	48,7	15,5	53,4
Ciprus	1,1	59,7	40,3	54,4	56,9	45,6	63,1
Írország	0,9	55,9	44,1	61,2	55,8	38,8	56,2
Kanada	0,8	49,7	50,3	86,9	49,3	13,1	51,9
Hollandia	0,4	50,7	49,3	81,5	49,5	18,5	55,8
Csehország	0,2	71,7	28,3	55,3	71,8	44,7	71,7
Dánia	0,4	62,9	37,1	77,5	62,6	22,5	63,6
Svédország	0,3	56,7	43,3	74,0	54,9	26,0	62,0
Svájc	0,3	38,0	62,0	76,5	37,0	23,5	41,2
Norvégia	0,3	62,6	37,4	73,7	63,8	26,3	59,3
Egyéb ország	2,0	50,1	49,9	77,2	48,6	22,8	55,2
Nincs adat	0,0	33,3	66,7	87,5	33,3	12,5	0,0

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága.

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

Az ideiglenesen, azaz kevesebb mint egy éve távol levő népesség összetétele számottevően eltér a huzamos időre elvándoroltakhoz képest. A többségük, 65 százalékban, a községekből vándorolt ki. Célországok szerint, hangsúlyosabb arányban tartózkodnak Olaszországban (44%), ennél jóval kevesebben (18,4%) Spanyolországban. A huzamos kívándorlás arányaihoz képest többen mentek Németországba (7,5%), Franciaországba (5,6%), Nagy-Britanniába (4,9%) és Magyarországra (3,7% – lásd 8.14. táblázat).

8.14. táblázat. Az ideiglenesen távol levő (egy évnél kevesebb időre), külföldre vándorolt népesség eloszlása célországok, nemek és településtípus szerint, 2011 (%)

Célországok	Románia	Férfiak	Nők	Városok	Ebből férfi	Községek	Ebből férfi
Összesen	100	53	47	35	51	65	54
Olaszország	44,0	48,2	51,8	31,6	44,4	68,4	49,9
Spanyolország	18,4	51,5	48,5	28,8	49,0	71,2	52,5
Németország	7,5	61,6	38,4	45,7	59,1	54,3	63,7
Franciaország	5,6	62,6	37,4	30,4	63,3	69,6	62,3
Nagy-Britannia*	4,9	59,8	40,2	47,4	58,1	52,6	61,4
Magyarország	3,7	55,7	44,3	31,7	52,6	68,3	57,2
Görögország	2,5	57,8	42,2	26,2	55,5	73,8	58,6
Belgium	2,1	64,7	35,3	35,5	64,9	64,5	64,7
Ausztria	2,0	49,8	50,2	41,3	45,9	58,7	52,6
Portugália	1,4	58,7	41,3	21,1	58,2	78,9	58,9
AEÁ (USA)	1,0	48,4	51,6	77,7	48,2	22,3	48,9
Ciprus	0,9	61,2	38,8	35,3	57,0	64,7	63,5
Írország	0,7	55,8	44,2	39,7	53,9	60,3	57,0
Kanada	0,5	64,5	35,5	58,6	64,2	41,4	64,9

Hollandia	0,4	76,7	23,3	35,8	73,4	64,2	78,6
Csehország	0,4	70,4	29,6	58,1	72,4	41,9	67,5
Dánia	0,4	40,8	59,2	76,4	38,0	23,6	49,9
Svédország	0,4	66,7	33,3	53,2	63,0	46,8	71,0
Svájc	0,3	48,2	51,8	47,6	42,4	52,4	53,4
Norvégia	0,3	72,6	27,4	62,5	72,3	37,5	73,0
Egyéb ország	2,5	66,6	33,4	63,0	67,1	37,0	65,8
Nincs adat	0,0	35,0	65,0	85,0	35,3	15,0	0,0

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága.

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

A huzamos időre kivándorolt népesség életkor és célországok szerinti összetételét vizsgálva szembetűnik, hogy a 44 éves és annál fiatalabb népesség teszi ki az összes migráns 84 százalékát, míg az országban maradt állandó népességben ezek aránya 58,3%, a 65 év fölötti migráns népesség aránya pedig mindössze 1%. A fontosabb célországok között nincsenek jelentős eltérések a migránsok korstruktúrájában (lásd a mellékletben 8.18. táblázat).

Az ideiglenesen távol levő népesség összetételét megvizsgálhatjuk a távollét oka szerint is. A legnagyobb arányban, 63 százalék, munkavállalás céljából vándorolt ki, a férfiak esetében még többen, 69,2, a nőknél kevesebben, 56,4 százalékban. Munkakeresés céljából további 7 százalék népesség élt külföldön, és 15,6 százalék pedig családi okokból távozott, a többi okok aránya elenyésző. Családi okokból jóval több nő vándorolt ki ideiglenesen (20,6%), mint férfi (11,3%), ők feltehetően a kint dolgozó férjüket, párjukat követték. Az ideiglenesen távol levők iskolai végzettsége jóval alacsonyabb átlagosan, mint a 10 éves és idősebb romániai össznépességé. Csúpn 7 százaléknak van felsőfokú, és 30 százaléknak középfokú végzettsége, míg az össznépesség körében 15 százalék körül van az egyetemet végzettek aránya. A távollét oka és az iskolázottság között is összefüggés figyelhetünk meg: a szakiskolát végzettek körében dolgoznak a legnagyobb arányban (76,3%), az egyetemet végzettek körében kevesebben (58%), az elemi t végzettek körében pedig még kevesebben, ott nagy az aránya a családi okokból kint tartózkodóknak, feltehetően nagyszülők, idős szülők lehetnek (lásd 8.15. táblázat).

8.15. táblázat.

Az ideiglenesen (egy évnél kevesebb időre) távol levő, külföldre vándorolt népesség eloszlása az elvándorlás célja, nemek, településtípus és iskolázottság szerint, 2011 (%)

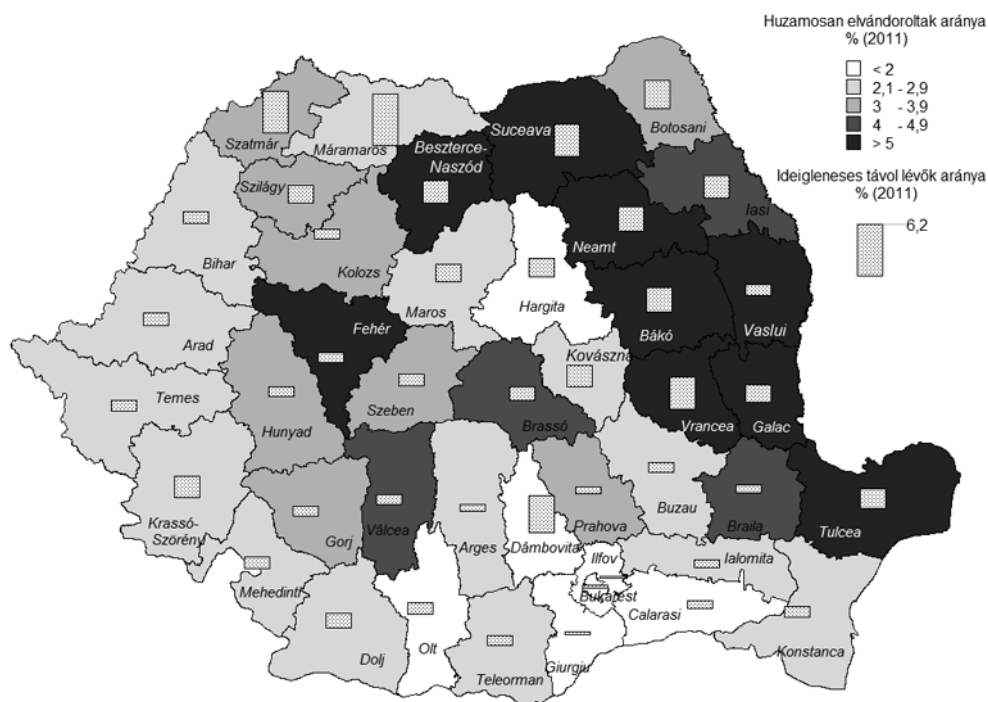
Nem/ iskolázottság	Ideigle- nesen távol levők Összesen	A távollét oka							
		Mun- kavál- lás	Mun- kake- resés	Tanul- má- nyok	Üzleti céllal	Családi okok	Látoga- tás/ turizmus	Egyéb ok	Ösz- szes
Románia	385 729	63,2	7,3	1,9	0,2	15,6	3,5	8,3	100,0
Férfiak	53	69,2	7,7	1,6	0,2	11,3	2,4	7,5	100,0
Nők	47	56,4	6,8	2,3	0,1	20,6	4,7	9,1	100,0
Városok	35	56,0	8,0	2,9	0,4	16,0	5,6	11,1	100,0
Községek	65	67,1	6,9	1,4	0,1	15,5	2,3	6,7	100,0
Összesen	100								

Befejezett iskolázottság									
Felsőfokú	7	58,0	7,0	5,7	1,0	10,6	6,9	10,7	100,0
Posztliceális és technikum	1	63,6	6,7	0,4	0,4	14,3	6,4	8,2	100,0
Középiskola	30	68,7	7,9	2,1	0,2	9,4	3,8	7,9	100,0
Szakiskola	17	76,3	7,4	0,0	0,1	7,2	2,8	6,2	100,0
Általános	32	69,7	7,6	1,2	0,1	11,5	2,8	7,2	100,0
Elemi	6	38,0	8,9	5,5	0,1	30,8	3,5	13,3	100,0
Iskolázatlan	1	18,0	10,5	4,5	0,2	39,1	2,6	25,1	100,0
Nem vonatkozik rá (10 év alatt)	5	0,0	0,0	2,6	0,0	85,0	2,3	10,0	100,0
Összesen	100								

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

Az ideiglenesen és huzamos időre külföldre vándoroltak arányát megvizsgáltuk egyenként: a két migráns kategória aránya eltérően alakul, nehéz szabályszerűséget találni a kettő között. Az is kérdés, hogy a népszámlálás során az egyes megyékben milyen utasításokat kaptak a távol levők összeírására, és a számlálás ideje alatt az utasítás változott-e. Információink vannak arról, hogy akik az utolsó évben hazalátogattak, sok esetben az ideiglenesen távol levők soraiba lettek felvéve még akkor is, ha életvitelszerűen több éve távol éltek romániai lakhelyüktől, ezért a két adatot kiegészítő információként kezeljük. A legnagyobb migráns népességgel a viszonylag rosszabb gazdasági helyzettel rendelkező dél-moldvai, dél-havasalföldi megyék és néhány erdélyi megye rendelkezik. Huzamos időre elvándoroltak aránya a legmagasabb, 6 százalék fölötti, Bákó, Beszterce-Naszód, Galați, Neamț, Suceava, Tulcea, Vrancea megyékben, az országos átlagot meghaladó, 3,6–6 százalék közötti arányban vannak „kintlévőségei” Fehér, Brassó, Brăila, Hunyad, Iași, Szatmár, Szilágy, Szeben, Vaslui és Vâlcea megyéknek. Az ideiglenesen távol levő népesség az országos, 1,9 százalékos arányt meghaladja Bákó (3%), Beszterce-Naszód, Botoșani, Krassó-Szörény, Kovászna, Dâmbovița, Galați, Hargita, Iași, Máramaros (6,2%), Maros, Neamț, Szatmár (5%), Szilágy, Suceava, és Vrancea megyékben. Mint láthatjuk, ebben a kategóriában van a fő magyarlakta megyék többsége is. Kiugróan magas, 5–6 százaléknyi, az ideiglenesen távol élők aránya két északi megyében, Máramarosban és Szatmárban (lásd 8.6. ábra és 8.22. táblázat), ahol ezek a migránsok sajátosan kétlaki életet élnek (Anghel 2008). Másrészt viszont, azzal is kell számolni, hogy a számlálás módja is lehetett eltérő a többi megyéhez képest, mivel máshol is vannak kétlaki életmódot folytató migránsok (Horváth 2012. 204–214, Alexe–Horváth et al. 2012, Horváth–Anghel 2009).

8.6. ábra. A huzamos időre (egy évnél többre) és ideiglenesen (egy évnél rövidebb időre) külföldre elvándoroltak aránya az állandó (teljes) népességből, megyénként, 2011 (%)

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a). A szerző számításai alapján a térképet készítette Török Ibolya.

A huzamos időre kivándorolt népesség korcsoportok szerinti eloszlását tekintve, megfigyelhetjük, hogy országos szinten a fiatal, 20–29 és 30–44 éves munkaképes korú, fiatal népesség felülreprezentált a kivándorlók körében, összesen több, mint 70 (29,9 és 41) százalékát adva az összes kivándorlónak, míg az össznépesség körében arányuk 37,3 százalék. A 65 éves és idősebb kivándorlók aránya mindössze 1 százalék, a 15 év alattiaké 9, ami ugyancsak elmarad az össznépességbeli 15,8 százaléktól. Megyénként nincsenek szignifikáns eltérések a migránsok korösszetételében, a tendenciák minden megyében hasonlóak. Néhány megyében megfigyelhető, hogy a 15 évesnél fiatalabb népesség aránya jóval a 8,9 százalékos országos átlag fölötti: Suceavában 14, Beszterce-Naszódban 13, Vrancea és Szatmár megyékben 11 százalék körüli (lásd a 8.19. és 8.23. táblázatot a mellékletben).

A nemzetközi bevándorlás Romániában kisebb jelentőségű, mint a kivándorlás, de létező jelenség. A 2011. évi népszámlálás időpontjában 133 368 fő élt Romániában, akiknek előző lakhelyük külföldön volt, és ezek többsége 2002 után telepedett le, 2007 óta számuk évről évre növekedik. A bevándorlás két fő formáját azonosíthatjuk be az adatokon: a szomszédos Moldova Köztársaságból és Ukrajnából bevándorló etnikai jellegű gazdasági vándorlást, valamint a nyugati országokból való visszatérést, hazavándorlást. A Moldova

Köztársaságból bevándoroltak száma 28 603, ami messze alulmarad az 1990 óta román állampolgárságot szerzett népesség számának, feltehetően a zömük továbbvándorolt. Ukrajnából 6685 fő vándorolt Romániába. A Nyugat-Európából hazatértek vagy onnan bevándoroltak száma összesítve ennél magasabb, Olaszországból 17 510, Spanyolországból 10 158, Németországból 6040 fő telepedett Romániába, ehhez még hozzávethetjük a Magyarországról át- vagy visszatelepedett 7214 főt. A többi országokból érkező népesség száma egyenként 5000 fő alatti.

A szegényebb ázsiai országokból származó bevándorlók aránya egyelőre nem jelentős. Kínából mintegy 2200 fő, Szíriából, Iránból és más ázsiai, afrikai országokból érkezők együttes száma is 10 000 fő alatt marad (Törökország nélkül), és ebben még a Romániában tanuló orvostan-hallgatók is benne vannak (lásd 8.24. táblázat a mellékletben). Nemzetiség szerint a bevándorlók 66,4 százaléka román, 6,3 százalék magyar, viszonylag jól közelítve az országos arányt, a többi etnikum aránya nagyon eloszlik, csupán a törökök és az olaszok aránya éri el a két százalékot, a többieké ez alatt marad (lásd 8.25. táblázat a mellékletben).

8.4. A ROMÁNIAI MAGYARSÁG KIVÁNDORLÁSA³³

A romániai magyarság kivándorlásának az ország össznépességétől eltérő dinamikája volt az elmúlt három évtizedben, ezért röviden áttekintjük ennek a jellemző vonásait. E kivándorlás dinamikájának elsősorban a Magyarországra irányuló nemzetközi vándorlás adott sajátos jelleget, amit egy sajátos etnikai vándorlásnak tekintenek: Gödri (2004), Horváth (2004), Fox (2009).

A magyarság vándormozgásának méréséhez csupán a legálisan nyilvántartott vándorlást tudjuk figyelembe venni. A Romániából kiáramló illegális migráció legfőbb célországa az 1989–90-es rendszerváltás előtti években Magyarország volt. E vándorlási hullám valamiféle mérésére a romániai mellett a magyarországi bevándorlási statisztikákat használhatjuk fel, tekintettel arra, hogy ott nyilvántartásba vették azokat, akik Magyarországra mint célországba vándoroltak, és menedékjogot kérve letelepedtek 1989 decembere előtt, tehát legális bevándorlóknak számítottak. Az 1977–1992 között Magyarországra kivándorolt román állampolgárok legnagyobb része magyar nemzetiségű volt, bár pontos kimutató nem létezik a magyar statisztikákban a bevándorlók etnikai-nemzetiségi hovatartozásáról. Az 1990 utáni években már igen kevés romániai személynek adtak Magyarországon politikai menedékjogot, így a magyar állampolgárság gyorsított eljárással való megszerzésének egyik alapfeltétele a magyar nemzetiség bizonyítása lett (leszámítva a családtagok beillesztését), aminek következtében 1991-től a romániai bevándorlók elhanyagolható része volt nem magyar nemzetiségű. Mivel 1984-ig nem ismerjük a Magyarországon regisztrált romániai bevándorlók számát, az 1977–1992 között kivándorolt romániai magyarok számát a következőképpen összesítjük: kiindulunk az évente Romániából bármilyen országba kivándorolt és nyilvántartott magyar nemzetiségűek számából (romániai nyilvántartás

³³ Az elemzés egy korábbi változata megjelent a Benedek (szerk.): *Románia. Tér, gazdaság, társadalom* c. monográfiában.

szerint), ehhez hozzáadjuk a Magyarországon regisztrált, Romániából kivándoroltak számát, kivonva belőle a Romániában regisztrált, Magyarországra kivándorlók számát (mert az már benne van a magyar nemzetiségű kivándorlók romániai statisztikájában). Ebből az értékből végül levonjuk a Romániába visszatértek számát a román források alapján. Az így kapott érték a Romániából Magyarországra kivándorlók minimális számát jelöli, ugyanis a valós érték valamivel magasabb, mert a Romániában nem regisztrált, Magyarországról harmadik országba való továbbvándorlást nem tartalmazza. Márpedig ez 1988–1991 között elég magas volt, különösen Németországba, ám a pontos nemzetiségi megoszlást nem ismerjük, különösen a magyarok arányáról nincs információnk.

A magyar és román statisztikák összevetése alapján megfigyelhető, hogy az 1988–1990-es periódusban vándorolt ki a legtöbbször magyar, a magyarországi források szerint több mint 48 ezer személy, ami az 1977–1992 közötti időszakban dokumentálható összes Magyarországra kivándorolt erdélyiek számának mintegy fele. Az 1977–1991 közötti időszakban összesen 111 976 erdélyi magyar telepedett ki az országból, és emellett még sokan átszöktek a határon és eltávoztak harmadik országba (lásd 8.16. táblázat). Ezeknek a kivándorlóknak a zöme 1987–1991 között távozott az országból (lásd Horváth 2004).

8.16. táblázat. A romániai magyar nemzetiségűek nemzetközi vándorlása, román és magyar források szerint, 1977–2011 között

Év	Romániai magyar kivándorlók*	Romániai vándorlók Magyarországra**	Romániai vándorlók Magyarországra*	Romániában nem regisztráltak	Romániába visszatértek*	A magyarok összes nettó migrációja
T	a	b	c	b–c	d	a+b–c–d
1977	1417		728			1417
1978	1361		521			1361
1979	1058		362			1058
1980	1388		338	0	0	1388
1981	1329		289	0	0	1329
1982	1855		494	0	0	1855
1983	1697		457	0	0	1697
1984	2540		773	0	0	2540
1985	2432	9445	761	8684	0	11 116
1986	4144	9445	1184	8261	0	12 405
1987	3845	10 445	1262	9183	0	13 028
1988	11 728	11 445	10 529	916	0	12 644
1989	10 099	11 445	11 163	282	0	10 381
1990	11 040	25 267	10 635	14 632	0	25 672
1991	7494	11 018	4427	6591	0	14 085
Összesen						
1977–1991	63 427	88 510	43 923	48 549	0	111 976
1992	3523	6587	4726	1861	106	5278
1993	3206	5991	3674	2317	150	5373
1994	2509	5483	1179	4304	101	6712

1995	3608	5685	2509	3176	252	6532
1996	2105	4888	1485	3403	117	5391
1997	1459	4629	1244	3385	396	4988
1998	1217	6076	1306	4770	394	5593
1999	696	7412	774	6638	235	7099
2000	788	8894	881	8013	163	8638
2001	647	10 648	680	9968	125	10 490
Összesen						
1992–2001	19 758	66 293	18 458	47 835	2039	66 094
2002	489	10 307	903	9404	102	9791
2003	661	9599	984	8615	88	9188
2004	1062	10 981	1553	9428	107	10 383
2005	460	8895	1013	7882	97	8245
2006	693	7000	900	6100	103	6690
2007	167	6735	266	6469	249	6387
2008	194	9987	354	9633	368	9459
2009	103	7104	331	6773	335	6541
2010	42	6581	266	6315	294	6063
2011	0	5804	514	5290	248	5042
Összesen						
2002–2011	3871	82 993	7084	75 909	1991	77 789
Mind						
1977–2011	87 056	237 796	69 465	172 293	4030	255 859

Források: * Román források alapján: Románia Demográfiai Évkönyve, INS (INSSE) 1996, 2001, 2006, 2011 és Tempo Online.

** Magyar források alapján: Demográfiai évkönyv, KSH, 1998, 1999, 2000, 2004, 2011 (a 2006 évi adat becslés).

A hivatalos adatok szerint, az 1992-es és 2002-es népszámlálások között, több mint 66 000 magyar nemzetiségű személy vándorolt ki Romániából Magyarországra, ebből több, mint 57 ezer úgy, hogy ott állampolgárságot szerzett. Az ideiglenesen kinn tartózkodók száma ennél sokkal magasabb, ám nehéz összesíteni, mert nem mindenki legalizálja azonnal kinttartózkodását. Ezeknek az „új” kivándorlóknak egyik sajátossága, hogy megtartják román állampolgárságukat, így egy részük hazatérhet. A 2002-es és a 2011-es népszámlálások között 77 789 magyar nemzetiségű személy kivándorlását tudjuk dokumentálni, főleg a Magyarországra bevándorlók számára alapozva. Összességében az 1977–2011 között eltelt 35 év alatt hivatalosan nyilvántartva mintegy 255 000 magyar nemzetiségű román állampolgár vándorolt ki Romániából, zömük Magyarországra, ahonnan viszont egy részük továbbvándorolt Nyugat-Európába. Ha hozzávesszük, hogy a népesség túlnyomó többsége termékeny korú volt, akkor felmérhetjük, hogy a kivándorlás a termékenység-kieséssel együtt mekkora létszámcsökkenést idézett elő a magyarság körében.

A 2002–2011 között, ezen belül hangsúlyosan 2007–2011 között zajlott kivándorlás során a romániai magyarok már munkavállalás céljából elsősorban nem Magyarországot választják célországként, hanem más európai országokat az Európai Unió nyugati feléből. Ezekről viszont nincsenek nemzetiségi bontású adataink. A 2011. évi népszámlálás szerint a huzamos időre elvándorolt népesség megyénkénti adatai alapján láthatjuk, hogy a huzamos időre elvándoroltak többsége máshová vándorolt, mint Magyarországra: Kovászna megyéből 70, Maros megyéből 85 százalék, míg Hargita megyéből 58 százalék.

*

Összegzőképpen a belső vándorlás trendjei alapján kimutatható, hogy az ország három kiemelkedő bevándorlási centrummal rendelkezett az 1989-es rendszerváltásig, ezek Bukarest, Brassó és Temesvár. A fő kibocsátó régiók az 1960-as évekig Olténia megyéi, majd az 1970-es évektől a moldvai régió megyéi veszik át a vezető szerepet a megyeközi vándorlásban.

A magyarlakta megyék vonatkozásában megfigyelhetjük, hogy a megyeközi vándorlás jelentősen megváltoztatta Bihar és Kolozs megyék nemzetiségi összetételét, így elsősorban a városi népességen belül a magyarság aránya 1930–2011 között felére-harmadára csökkent. A változás oroszánrésze 1990 előtt játszódott le, kis mértékben, Kolozs megyében 2011-ig folytatódott.

A nemzetközi vándorlás tekintetében elmondható, az 1980-as években és az 1990-es évek elején a gazdasági okokra visszavezethető ún. etnikai migráció jelensége csökkentette a népességszámot, a német és magyar kisebbségek anyaországba való vándorlásával. Az 1990-es évek közepe óta az országot nem a belső, hanem a külső, nemzetközi vándorlás jellemzi, különösen 2002-től egyre inkább erősödik az Európai Unió nyugati felébe irányuló migráció, gazdasági alapon. Ebben a folyamatban a fő kivándorlási területek a rosszabb gazdasági helyzettel rendelkező dél-moldvai, dél-havasalföldi megyék és néhány erdélyi megye (Beszterce, Szilágy, Szatmár, Máramaros).

MELLÉKLET

8.17. táblázat. A más megyékből bevándorolt személyek aránya összesen, Erdélyben, megyénként a 2002., 2011. évi népszámlálások alapján (%)

	Más megyében született (%)		Ebből vidékről származók (%)	
	2002	2011	2002	2011
Nyugati Bánság				
Arad	23	22,8	71,0	57,9
Krassó-Szörény	21,8	18,8	72,5	57,5
Hunyad	29,1	26,7	74,1	60,4
Temes	35,4	29,6	71,2	64,5
Északnyugat				
Bihar	9,3	9,1	59,3	49,5
Beszterce-Naszód	8,4	8,7	57,8	45,1
Kolozs	13,9	15,6	62,5	43,2
Máramaros	9,3	7,8	67,3	49,2

Szatmár	7,9	7,7	54,9	43,1
Szilágy	8,2	8,9	54,2	44,0
Közép				
Fehér	11,9	11,3	60,0	47,8
Brassó	32	28,0	73,1	55,5
Kovászna	14,3	12,4	59,2	50,2
Hargita	10	9,5	60,1	50,2
Maros	10,1	9,2	55,2	43,9
Szeben	19	21,5	70,1	57,1
Iași	11	19,9		43,7
Bukarest	39,3	41,5	71,4	53,9
Románia	15,8	15,6	67,1	52,0

Forrás: Az 2002–2011. évi népszámlálások eredményei (INS 2004, 2013a).

18.18. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre vándorolt népesség eloszlása célszágok és korcsoportok szerint, 2011 (%)

	15 év alatt	15–19	20–29	30–44	45–64	65 év fölött
Állandó népesség	15,8	5,5	13,3	24,0	25,4	16,1
Migránsok összesen	9	4	29,9	41,0	15,4	1
Olaszország	9	4	26,8	41,1	18,3	1
Spanyolország	10	4	29,1	42,0	13,7	0
Németország	5	3	35,7	39,8	14,3	2
Franciaország	10	3	34,4	39,6	11,6	1
Nagy-Britannia*	7	4	46,9	35,1	6,3	0
Magyarország	7	3	25,9	47,5	14,5	2
Görögország	9	4	29,3	44,5	12,4	1
Belgium	11	4	33,9	39,6	10,7	1
Ausztria	10	5	34,4	35,7	14,0	1
Portugália	11	5	29,6	40,3	14,2	0
AEÁ (USA)	4	2	23,9	46,9	17,6	5
Ciprus	6	3	41,6	39,7	9,4	0
Írország	12	3	33,2	41,9	9,1	0
Kanada	4	4	45,7	37,6	8,1	1
Hollandia	3	3	46,0	34,3	12,7	1
Csehország	4	6	58,6	26,4	4,6	0
Dánia	7	3	12,4	49,9	22,0	6
Svédország	8	3	35,5	40,7	11,3	2
Svájc	6	3	38,5	43,7	8,4	1
Norvégia	7	3	36,2	45,8	7,7	1
Egyéb ország	6	2	28,9	42,6	18,3	2
Nincs adat						

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága.

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

8.19. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre vándoroltak eloszlása korcsoport szerint, megyénként, 2011 (%)

	Migránsok			Korcsoportok				
	Száma	Aránya a népességből (%)	15 év alatt	15–19	20–29	30–44	45–64	65 év fölött
Románia	72 7540	3,6	8,9	4,0	29,9	41,0	15,4	0,8
Fehér	16 989	5,0	9,1	3,6	28,6	41,9	16,3	0,6
Arad	11 549	2,7	9,3	4,7	29,8	38,5	16,2	1,5
Argeş	16 172	2,6	6,4	3,5	30,0	43,9	15,5	0,7
Bákó	57 340	9,3	9,2	4,7	27,8	40,4	17,2	0,7
Bihar	13 292	2,3	10,2	3,5	31,5	41,5	12,3	1,1
Beszterce-Naszód	22 087	7,7	13,0	4,9	30,7	38,2	12,7	0,5
Botoşani	13 095	3,2	8,2	4,0	33,3	38,9	15,3	0,3
Brassó	26 472	4,8	6,4	2,6	29,5	41,5	18,8	1,3
Brăila	15 561	4,8	6,1	3,5	29,6	42,0	18,0	0,8
Buzău	10 034	2,2	7,0	3,4	29,1	42,5	17,5	0,4
Krassó-Szörény	7390	2,5	9,0	4,5	27,2	38,7	18,8	1,9
Călăraşi	5068	1,7	8,0	4,9	30,9	41,9	14,0	0,3
Kolozs	23 808	3,4	8,7	3,2	27,1	44,7	15,2	1,0
Constanţa	19 042	2,8	7,1	3,5	29,8	40,8	18,1	0,8
Kovászna	5377	2,6	7,4	2,7	32,3	39,4	17,1	1,0
Dâmboviţa	6328	1,2	8,6	4,9	28,4	42,3	15,3	0,5
Dolj	15 175	2,3	9,3	4,2	30,7	42,6	12,7	0,4
Galaţi	32 586	6,1	8,3	4,6	33,6	41,1	12,0	0,4
Giurgiu	4192	1,5	8,5	5,2	28,2	40,5	17,0	0,6
Gorj	11 284	3,3	7,8	3,8	34,5	40,5	13,1	0,4
Hargita	3445	1,1	6,5	2,6	31,8	46,5	11,7	1,0
Hunyad	15 215	3,6	6,1	3,5	30,2	41,7	17,6	0,9
Ialomiţa	6158	2,2	8,0	4,2	30,6	42,0	14,5	0,7
Iaşi	34 938	4,5	8,2	3,8	32,1	39,4	16,0	0,4
Ilfov	2425	0,6	6,9	3,7	31,8	44,0	13,0	0,7
Máramaros	13 551	2,8	10,1	3,9	31,4	39,4	14,5	0,6
Mehedinţi	7352	2,8	8,2	4,0	30,0	41,8	15,6	0,4
Maros	11 764	2,1	8,2	3,0	30,4	43,6	13,9	1,0
Neamţ	52 919	11,2	9,3	4,7	27,3	40,7	17,4	0,6
Olt	8268	1,9	7,3	3,7	32,2	42,3	14,2	0,3
Prahova	23 112	3,0	8,5	3,7	27,5	44,0	15,5	0,8
Szatmár	12 746	3,7	11,7	4,5	32,1	37,6	13,6	0,5
Szilágy	8344	3,7	8,8	3,3	32,7	38,7	16,0	0,5
Szeben	15 093	3,8	8,4	3,8	31,2	40,9	14,5	1,2
Suceava	49 160	7,7	14,2	4,6	31,4	37,7	11,7	0,4
Teleorman	8876	2,3	8,7	4,8	27,4	42,7	15,9	0,5
Temes	19 441	2,8	8,4	4,5	29,0	39,1	16,9	2,0

Tulcea	14 081	9,5	7,6	3,7	28,3	40,3	19,5	0,6
Vaslui	20 195	5,1	8,3	4,3	35,1	38,1	13,9	0,3
Vâlcea	17 914	4,8	9,0	3,8	29,2	44,9	12,6	0,4
Vrancea	23 657	7,0	11,2	4,6	25,9	43,4	14,5	0,5
Bukarest	26 045	1,4	5,8	2,8	27,7	44,8	16,5	2,5

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

8.20. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) Erdélyből külföldre elvándoroltak száma célországok és megyék szerint, 2011

Célország	Románia	Fehér	Arad	Bihar	Beszterce-Naszód	Brassó	Krassó-Szörény	Kolozs
Összesen	727 540	16 989	11 549	13 292	22 087	26 472	7390	23 808
Olaszország	341 296	3268	2546	3614	3666	12 775	2385	5308
Spanyolország	171 163	9315	3101	3200	13 061	3688	1848	9769
Németország	33 089	1185	1436	687	945	2063	986	926
Franciaország	23 205	685	1042	815	631	742	248	936
Nagy-Britannia*	40 378	546	514	804	605	1925	138	1645
Magyarország	10 291	134	152	1177	165	298	11	840
Görögország	15 851	182	144	119	168	298	152	193
Belgium	11 611	110	625	449	299	521	94	309
Ausztria	9075	161	497	415	567	250	653	353
Portugália	7651	58	294	87	216	56	211	174
AEÁ (USA)	13 941	393	360	495	410	1240	115	1452
Ciprus	8311	86	44	44	45	356	11	72
Írország	6848	298	166	301	876	284	32	310
Hollandia	3233	35	47	100	27	163	20	123
Csehország	1722	26	43	117	14	34	204	37
Dánia	3244	69	58	87	69	156	12	84
Kanada	5494	95	115	188	78	474	60	360
Svédország	2460	29	64	65	42	172	52	146
Svájc	2463	40	41	66	48	131	13	90
Norvégia	1933	28	26	47	33	109	11	70
Egyéb ország	14 257	246	233	413	122	737	134	611
Nincs adat	24	-	#	#			-	

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága.

3-nál kevesebb eset (személy)

8.20. táblázat (folytatás)

Célország	Kovászna	Hargita	Hunyad	Mára-maros	Maros	Szatmár	Szilágy	Szeben	Temes
Összesen	5377	3445	15 215	13 551	11 764	12 746	8344	15 093	19 441
Olaszország	2081	645	5369	4421	2496	4475	3094	2594	5606
Spanyolország	378	276	4408	3905	3199	911	2438	5347	4762
Németország	360	228	1030	382	1172	608	239	3489	3395
Franciaország	56	48	503	1512	272	1224	566	373	901
Nagy-Britannia*	264	197	1242	754	757	698	391	433	801
Magyarország	1576	1489	146	185	1621	941	506	63	95
Görögország	33	22	262	89	98	66	55	603	196
Belgium	24	27	241	208	125	663	118	195	399
Ausztria	84	78	349	371	216	664	158	278	872
Portugália	7	13	190	415	50	1402	77	119	379
AEÁ (USA)	113	93	274	409	455	362	304	476	584
Ciprus	61	26	165	32	157	31	19	69	76
Írország	18	12	196	158	212	146	50	117	166
Hollandia	17	18	68	66	104	26	15	62	81
Csehország	5	5	88	65	20	58	17	24	38
Dánia	39	37	83	85	90	95	36	77	98
Kanada	33	31	131	155	167	133	38	217	231
Svédország	38	44	60	47	89	54	34	97	99
Svájc	24	38	59	31	88	18	21	84	114
Norvégia	15	9	64	18	50	10	13	123	38
Egyéb ország	151	109	286	243	324	161	155	253	506
Nincs adat					#		-	-	4

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. # 3-nál kevesebb eset (személy)

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

8.21. táblázat. Az ideiglenesen távol levő (egy évnél kevesebb időre), külföldre vándorolt népesség száma célországok, nemek és településtípus szerint, 2011

Célország	Összesen	Férfi	Nő	Városi	Ebből férfi	Vidéki	Ebből férfi
Összesen	385 729	205 505	180 224	134 363	69 127	251 366	136 378
Olaszország	169 766	81 809	87 957	53 645	23 830	116 121	57 979
Spanyolország	71 102	36 637	34 465	20 471	10 035	50 631	26 602
Németország	29 084	17 913	11 171	13 299	7860	15 785	10 053
Franciaország	21 712	13 589	8123	6591	4173	15 121	9416
Nagy-Britannia*	19 071	11 406	7665	9044	5254	10 027	6152
Magyarország	14 104	7860	6244	4477	2354	9627	5506
Görögország	9508	5493	4015	2488	1381	7020	4112
Belgium	8257	5345	2912	2929	1900	5328	3445

Célország	Összesen	Férfi	Nő	Városi	Ebből férfi	Vidéki	Ebből férfi
Ausztria	7737	3855	3882	3199	1467	4538	2388
Portugália	5271	3096	2175	1111	647	4160	2449
AEÁ (USA)	3755	1816	1939	2916	1406	839	410
Ciprus	3651	2234	1417	1287	733	2364	1501
Írország	2767	1543	1224	1098	592	1669	951
Hollandia	1830	1180	650	1073	689	757	491
Csehország	1667	1279	388	597	438	1070	841
Dánia	1529	1076	453	889	644	640	432
Kanada	1464	597	867	1119	425	345	172
Svédország	1407	939	468	748	471	659	468
Svájc	1329	640	689	632	268	697	372
Norvégia	1028	746	282	643	465	385	281
Egyéb ország	9670	6445	3225	6090	4089	3580	2356
Nincs adat	20	7	13	17	6	3	

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága.

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

8.22. táblázat. Az ideiglenesen távol levő (egy évnél kevesebb időre) külföldre vándorolt népesség száma célországok szerint, megyéenként, 2011

Célország	Románia	Fehér	Arad	Argeş	Bákó	Bihar	Beszterce-Naszód	Botoşani	Brassó
Összesen	385 729	4408	6854	5794	18 682	8903	7640	14 082	9179
Olaszország	169 766	892	1366	2153	12 703	1905	1753	9609	4303
Spanyolország	71 102	1636	1132	1744	1452	1512	3566	1876	850
Németország	29 084	789	1477	325	757	617	672	508	1391
Franciaország	21 712	321	845	398	382	1171	293	293	301
Nagy-Britannia*	19 071	163	419	202	1047	496	216	315	466
Magyarország	14 104	92	162	11	544	1085	127	7	252
Görögország	9508	51	74	153	377	57	39	541	85
Belgium	8257	51	163	42	285	383	88	133	174
Ausztria	7737	56	328	150	120	328	304	96	121
Portugália	5271	7	87	11	58	66	39	130	30
AEÁ (USA)	3755	82	104	51	70	149	61	32	400
Ciprus	3651	23	21	153	88	21	12	104	87
Írország	2767	45	188	9	85	231	190	104	39
Hollandia	1830	18	32	26	156	64	14	58	39
Csehország	1667	10	68	70	35	155	32	38	27
Dánia	1529	20	34	8	23	38	36	31	51
Kanada	1464	31	44	15	36	49	25	27	98
Svédország	1407	20	45	26	52	31	32	28	72
Svájc	1329	20	25	35	45	31	53	32	48
Norvégia	1028	5	9	21	47	31	26	17	30
Egyéb ország	9670	76	231	191	320	483	62	101	315

8.22. táblázat (folytatás)

Célország	Brăila	Buzău	Krassó- Szörény	Călărași	Kolozs	Constanța	Kovászna	Dâmbovița	Dolj
Összesen	3080	5787	7607	3178	8267	9765	5448	22 954	11 811
Olaszország	1416	2572	2888	863	1986	3253	895	6810	5793
Spanyolország	661	1551	1264	1683	2150	1671	173	10 159	3337
Németország	217	217	1142	130	659	823	792	917	387
Franciaország	161	452	204	60	453	365	52	519	521
Nagy-Britannia*	171	203	91	122	635	545	201	1375	427
Magyarország	#	10	5	-	596	11	2561	7	9
Görögország	77	187	115	68	91	317	28	766	526
Belgium	38	64	122	42	148	168	36	1132	129
Ausztria	27	28	1142	3	179	68	70	105	55
Portugália	16	23	143	6	48	54	#	70	143
AEÁ (USA)	20	34	29	14	344	247	59	133	43
Ciprus	42	225	6	63	31	203	52	289	67
Írország	12	8	14	4	277	28	7	68	15
Hollandia	29	19	13	21	81	214	17	34	32
Csehország	22	14	147	8	17	22	19	50	26
Dánia	12	9	11	9	48	84	122	28	29
Kanada	9	9	23	3	79	38	24	54	32
Svédország	7	14	61	4	57	87	52	35	24
Svájc	12	15	24	4	34	40	42	36	14
Norvégia	16	12	4	3	49	190	12	21	25
Egyéb ország	113	121	159	68	305	1337	232	346	177

8.22. táblázat (folytatás)

Célország	Galati	Giurgiu	Gorj	Hargita	Hunyad	Ialomița	Iași	Ilfov	Máramaros
Összesen	11 630	1252	4152	7171	5510	2813	21 435	1022	29 841
Olaszország	7743	416	2160	687	2176	898	14 423	263	14 441
Spanyolország	1604	444	592	209	1056	841	2078	209	6033
Németország	340	159	228	896	681	177	798	95	872
Franciaország	195	66	212	131	243	337	493	76	3254
Nagy-Britannia*	356	24	162	394	389	168	795	94	1440
Magyarország	9	-	4	3705	52	3	11	-	232
Görögország	174	9	246	25	75	61	882	20	234
Belgium	123	17	68	93	146	19	219	24	609
Ausztria	44	7	35	148	135	9	153	12	720

Célország	Galati	Giurgiu	Gorj	Hargita	Hunyad	Ialomița	Iasi	Ilfov	Máramaros
Portugália	300	-	192	13	51	10	112	7	801
AEÁ (USA)	44	5	4	89	69	17	85	21	202
Ciprus	93	30	36	58	40	72	486	22	11
Írország	41	3	5	26	29	20	135	#	218
Hollandia	140	9	6	21	27	5	40	9	61
Csehország	15	#	10	19	82	10	55	6	184
Dánia	21	7	11	117	34	14	200	6	50
Kanada	21	3	12	28	32	10	56	14	111
Svédország	36	14	17	144	23	9	19	7	44
Svájc	33	5	7	168	19	12	37	21	37
Norvégia	40	-	83	17	19	10	40	5	13
Egyéb ország	258	32	62	183	132	111	318	109	274

8.22. táblázat (folytatás)

Célország	Mehedinți	Maros	Neamț	Olt	Prahova	Szatmár	Szilágy	Szeben	Suceava
Összesen	4091	12 120	14 290	6461	7079	17 276	5005	5951	25 067
Olaszország	1672	2205	10 950	2905	2368	5042	1785	795	13 437
Spanyolország	453	2268	1292	2255	2167	664	1076	891	1664
Németország	262	2130	329	230	405	679	359	2891	1693
Franciaország	436	407	235	148	430	5170	348	197	534
Nagy-Britannia*	70	462	434	180	303	1634	130	103	2425
Magyarország	#	2913	15	-	10	806	724	31	7
Görögország	357	99	262	247	149	75	19	202	1278
Belgium	508	127	118	23	147	699	70	84	1278
Ausztria	88	303	47	60	60	1054	107	154	478
Portugália	14	23	31	182	38	1014	54	14	1043
AEÁ (USA)	15	158	32	11	89	101	52	81	79
Ciprus	37	151	133	43	194	9	16	20	191
Írország	3	122	167	6	17	82	34	29	338
Hollandia	17	84	22	11	42	10	9	40	163
Csehország	33	45	25	12	83	52	76	12	44
Dánia	10	79	18	10	36	32	27	38	31
Kanada	6	40	22	6	40	55	16	73	24
Svédország	13	65	16	4	52	19	24	35	41
Svájc	22	112	14	12	41	8	6	45	18
Norvégia	#	24	8	6	25	3	11	23	38
Egyéb ország	73	303	120	110	383	68	62	193	263

8.22. táblázat (folytatás)

Célország	Teleorman	Temes	Tulcea	Vaslui	Válcea	Vrancea	Bukarest
Összesen	4755	9337	5055	5724	4747	12 819	7687
Olaszország	415	2712	2978	3087	2468	11 202	1378
Spanyolország	3461	1361	814	1106	737	554	856
Németország	133	2323	156	280	256	117	775
Franciaország	287	592	62	325	137	85	521
Nagy-Britannia*	100	286	130	357	367	326	848
Magyarország	#	60	-	4	6	#	26
Görögország	108	119	402	160	401	179	173
Belgium	16	223	37	75	43	57	236
Ausztria	9	706	31	23	21	14	139
Portugália	10	267	73	29	24	6	30
AEÁ (USA)	10	132	27	18	25	30	487
Ciprus	85	31	75	78	61	32	160
Írország	12	46	9	12	13	12	62
Hollandia	#	46	23	11	12	18	136
Csehország	-	33	15	14	17	6	57
Dánia	6	48	18	17	10	23	73
Kanada	13	55	9	14	14	14	180
Svédország	3	32	15	17	11	9	91
Svájc	3	39	7	13	11	6	123
Norvégia	7	8	49	7	12	10	51
Egyéb ország	74	207	125	77	101	117	1278

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága.

3-nál kevesebb eset (személy)

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

8.23. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre elvándoroltak száma korcsoportok és megyék szerint

	Összesen	15 év alatt	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65 év fölött	Migránsok aránya (%)
Románia	727 540	64 887	29 274	96 791	120 630	118 489	93 027	87 054	45 881	38 270	20 117	7633	5487	3,6
Fehér	16 989	1538	615	1913	2941	3037	2135	1941	1132	965	491	175	106	5,0
Arad	11 549	1070	541	1655	1791	1579	1485	1388	682	633	384	172	169	2,7
Argeş	16 172	1031	569	2120	2729	2677	2198	2220	1126	776	406	206	114	2,6
Bákó	57 340	5288	2705	7445	8483	8682	7291	7187	4011	3352	1837	646	413	9,3
Bihar	13 292	1357	470	1735	2446	2420	1734	1356	733	495	284	121	141	2,3
Beszterce-Naszód	22 087	2880	1085	2867	3909	3530	2712	2199	1306	916	420	156	107	7,7
Botoşani	13 095	1076	518	2082	2278	2004	1582	1512	898	734	298	77	36	3,2
Brassó	26 472	1681	688	3093	4712	4924	3227	2829	1752	1835	999	384	348	4,8
Brăila	15 561	944	549	2227	2377	2365	1977	2200	1024	971	604	204	119	4,8
Buzău	10 034	705	338	1279	1640	1645	1263	1360	644	648	357	110	45	2,2
Krassó-Szörény	7390	662	332	879	1133	1010	909	939	553	446	248	141	138	2,5
Călăraşi	5068	405	250	747	818	765	651	707	297	245	121	46	16	1,7
Kolozs	23 808	2081	757	2571	3885	4608	3327	2712	1451	1245	694	236	241	3,4
Constanţa	19 042	1346	661	2527	3148	3112	2319	2338	1238	1237	723	249	144	2,8
Kovászna	5377	398	147	695	1044	973	620	528	326	329	200	63	54	2,6
Dâmboviţa	6328	544	309	823	977	968	871	835	384	345	177	61	34	1,2
Dolj	15 175	1412	642	2022	2635	2516	1851	2101	894	646	278	112	66	2,3
Galaţi	32 586	2709	1485	5188	5768	5457	4243	3701	1584	1343	728	252	128	6,1
Giurgiu	4192	356	217	549	634	605	537	556	262	237	146	67	26	1,5
Gorj	11 284	876	428	1801	2095	1759	1314	1494	672	497	230	77	41	3,3
Hargita	3445	225	90	419	675	725	494	382	160	135	73	34	33	1,1
Hunyad	15 215	924	537	2083	2515	2399	1873	2076	1175	850	456	190	137	3,6
Ialomiţa	6158	492	260	907	976	890	827	872	368	319	156	48	43	2,2
Iaşi	34 938	2856	1332	5037	6193	5618	4247	3914	2204	2063	1009	321	144	4,5
Ilfov	2425	168	89	334	436	432	329	305	116	120	49	30	17	0,6
Máramaros	13 551	1366	535	1783	2469	2303	1678	1364	909	642	293	123	86	2,8
Mehedintîi	7352	605	296	1041	1163	1179	939	956	508	405	163	69	28	2,8
Maros	11 764	960	348	1379	2202	2213	1649	1262	680	527	301	127	116	2,1
Neamţ	52 919	4938	2487	6704	7730	7879	6921	6724	3671	3324	1670	561	310	11,2
Olt	8268	604	308	1178	1487	1341	1085	1072	568	395	155	52	23	1,9
Prahova	23 112	1957	852	2779	3584	3824	3150	3204	1450	1284	616	228	184	3,0
Szatmár	12 746	1488	579	1941	2152	2062	1497	1232	793	554	263	122	63	3,7
Szilágy	8344	734	276	1154	1572	1384	981	867	634	451	185	63	43	3,7
Szeben	15 093	1274	567	2000	2712	2653	1980	1539	858	708	423	203	176	3,8
Suceava	49 160	7003	2242	7047	8381	7961	5780	4789	2516	1960	981	305	195	7,7
Teleorman	8876	774	430	1104	1326	1402	1232	1156	602	464	248	93	45	2,3
Temes	19 441	1642	870	2532	3107	3027	2381	2198	1202	1069	652	371	390	2,8
Tulcea	14 081	1072	514	1810	2176	2081	1764	1826	1074	941	568	166	89	9,5

	Összesen	15 év alatt	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49	50–54	55–59	60–64	65 év fölött	Migránsok aránya (%)
Vaslui	20 195	1674	869	3363	3735	2950	2393	2352	1286	1003	400	116	54	5,1
Vâlcea	17 914	1620	682	2273	2954	2903	2687	2451	1133	707	300	126	78	4,8
Vrancea	23 657	2640	1087	2880	3247	3574	3400	3293	1506	1122	565	236	107	7,0
Bukarest	26 045	1512	718	2825	4395	5053	3494	3117	1499	1332	966	494	640	1,4

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

8.24. táblázat. Romániában letelepedett (külföldi és román) állampolgárok száma korcsoport és származási ország szerint, 2011

Származási ország	Személyek száma	15 év alatt	15–19	20–29	30–44	45–64	65 év fölött
Összesen	133 368	22 227	5721	22 771	30 706	18 052	33 891
Moldova Köztársaság	28 603	879	1992	8028	5885	2658	9161
Olaszország	17 510	6906	398	2027	4807	2698	674
Spanyolország	10 158	5000	186	1410	2688	816	58
Bulgária	9309	31	35	190	174	123	8756
Magyarország	7214	1223	351	769	1908	802	2161
Ukrajna	6685	80	101	378	572	331	5223
Németország	6040	786	504	942	1483	1318	1007
Törökország	4132	580	185	566	1747	984	70
AEÁ (USA)	3656	765	137	387	970	805	592
Orosz Föderáció	3643	38	21	90	160	376	2958
Görögország	3477	981	154	431	720	340	851
Franciaország	3196	733	156	777	841	456	233
Kína	2232	74	69	504	1058	509	18
Nagy-Britannia*	1993	525	38	385	638	327	80
Izrael	2133	280	168	524	469	543	149
SzírIA	1859	155	113	306	503	750	32
Ausztria	1368	295	104	175	357	285	152
Szerbia	1330	112	140	428	221	190	239
Kanada	1147	265	43	90	371	265	113
Portugália	1072	441	14	134	381	95	7
Tunézia	1010	19	72	769	78	24	48
Irak	986	72	47	176	295	349	47
Irán	928	59	21	77	350	398	23
Egyéb ország	13 687	1928	672	3208	4030	2610	1239

* Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága.

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

8.25. táblázat. Romániában letelepedett (külföldi és román) állampolgárok száma a letelepedés ideje és nemzetiség szerint, 2011

Nemzetiség	Előző lakhelyük külföldön volt	A letelepedés ideje Romániában								
		1940 előtt	1940–1944	1945–1989	1990–2006	2007	2008	2009	2010*	2010–2011**
Összesen	133 368	1566	7761	24 402	42 675	7334	10 686	11 813	12 198	14 933
Román	88 541	1371	7067	19 743	25 085	4546	7112	7536	7269	8812
Magyar	8355	98	315	1770	2815	483	595	743	744	792
Roma	1422	3	16	86	506	96	117	181	188	229
Ukrán	971	9	123	176	343	32	77	57	67	87
Német	2307	15	34	327	932	164	192	222	198	223
Török	3334	3	23	116	1921	233	209	267	280	282
Orosz-Lipován	1081	6	28	399	318	43	56	70	63	98
Tatár	102	-	13	27	37	3	4	8	6	4
Szerb	664	#	3	47	247	51	46	61	82	125
Szlovák	104	-	#	22	28	7	4	15	14	12
Bolgár	450	#	11	87	114	24	29	37	41	105
Horvát	38	#	-		13	#	5	4	5	4
Görög	1104	5	7	234	328	80	103	99	121	127
Olasz	2688	3	-	73	1232	196	248	321	279	336
Zsidó	624	5	9	94	267	40	34	38	69	68
Cseh	43	#	#	18	8	#	#	3	4	4
Lengyel	300	5	14	69	75	11	21	25	33	47
Kínai	1921	-	-		869	135	237	259	253	158
Örmény	227	14	26	44	100	11	6	12	5	9
Csángó	259	-	-	14	113	14	27	26	37	28
Macedón	239	10	39	101	33	3	10	#	7	34
Egyéb	15 166	7	16	763	6136	956	1218	1454	1820	2796
Nincs adat	3428	6	14	178	1155	202	334	373	613	553

* 2010. január–október

** 2010. november – 2011. október

3-nál kevesebb eset (személy)

Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013a).

9. ÖSSZEFOGLALÓ KÖVETKEZTETÉSEK

9.1. A NÉPESSÉG SZERKEZETÉNEK SAJÁTOSSÁGAI

A foglalkozási struktúraváltást illetően magyar vonatkozásban megállapítható, hogy Romániában 2002-re a piacgazdaságra való átmenet jelentős szerkezeti változásokat eredményezett. A változások egy része azonban komoly társadalmi és gazdasági problémákat okozott, illetve a problémák tulajdonképpen egyik területről a másikra áthelyeződtek. Így például az iparból kikerülő munkanélküliek egy része a mezőgazdaságba menekült, vagy a gazdaságilag aktív életkorban lévő népesség egy része korhatár előtti nyugdíjazással inaktívvá vált, ezáltal az a műgy is előregedés irányába mutató népesség aktivitási rátái csökkentek. Az ezt követő időszakban, 2002–2011 között a népesség aktivitási és foglalkoztatási rátái növekedtek, európai uniós kontextusban is a középmezőnybe kerültünk, de azon az áron, hogy az ország migráns „kinnlevősége” a második legnépesebbé vált 2010–11-re az EU-s tagországokban. A romániai foglalkozásszerkezet és az aktív népesség gazdasági szektoronkénti szerkezete eltér a fejlett posztindusztriális országokétól, még 2011-ben is csak a népesség 45 százaléka dolgozik a szolgáltató szektorban, de a kelet-közép európai új EU-s tagországok zömétől is eltér, a mezőgazdaságban dolgozó népesség nagy aránya miatt (lásd még Benedek 2011).

A magyar nemzetiségű népességet illetően, a népességszerkezet és az iskolázottsági szint vonatkozásában megfigyelhetjük a kedvezőtlen demográfiai trendek hatását országos összehasonlításban. A felsőoktatásba való bekerülés kisebb esélyét súlyosbítja az értelmiségi és tudományos foglalkozásúak kivándorlása, amit fokoz, hogy a magyarság a piaci szempontból jobban konvertálható jogász, közgazdász szakmákban 1992-ben erősen alulreprezentált volt, ám 2002–2011 között is az egyetemi hallgatók körében a bölcsész és humán szakterületeken tanulók messze felülreprezentáltak az országos átlaghoz képest (Kiss 2010c). A foglalkoztatottság és a munkanélküliségi ráta 2011-re kiegyenlítődik a magyarok és az össznépesség körében, de 2002-ben még a legtöbb megyében magasabb munkanélküliség jellemezte a magyarságot, mivel foglalkozási struktúrájuk jobban hasonlított a közép-európai országokhoz, kevesebben dolgoztak mezőgazdaságban és többen az iparban, mint az össznépelességen belül, ezáltal a rendszerváltás kibontakozásával a lépülő iparból kikerülő és a munkanélküliség veszélyének kitett réteg aránya nagyobb volt, mint a románok körében.

Az ezredforduló utáni években Romániában az oktatás expanziója a közép-európai országokhoz hasonló szintre fejlődött: a népesség közel 15 százaléka és a városiak egynegyede felsőfokú végzettséggel rendelkezik, de a népesség befejezett iskolázottsági szerkezete még magán viseli az 1989 előtti alacsony közép- és felsőoktatási beiskolázási keretszámok hatását.

A kibővült iskolai rendszernek nem sikerült eltüntetnie a társadalmi származási esélyegyenlőtlenségeket, három fő dimenzióban: a szülő iskolázottságának hatása, a lakóköznyezet, település típusa, amely Romániában jelentős életminőségbeli különbségeket közvetít – e kettőnek kifejezetten hátrányos az összekapcsolódása, így a falun élő, alacsony

iskolázottságú és bizonytalan anyagi háttérrel rendelkező szülők gyermekei számára az egyetemre jutás esélye alacsony. Ehhez hozzáadódik a harmadik dimenzió: az etnicitás. A bővülő anyanyelvű felsőoktatási piac ellenére a magyarság iskolázottságbeli lemaradása nem csökkent számottevően, bár az országos átlaghoz hasonlóan megduplázódott az egyetemet végzettek aránya (10 százalékra). A roma közösség körében, bár a korábbi időszakhoz képest többen vannak, akik továbbtanulnak egyetemen, még mindig óriási a lemaradás országos szinten.

9.2. A NÉPESSÉGCSÖKKENÉS OKAI A ROMÁNIAI MAGYARSÁG KÖRÉBEN

A 2002. és 2011. évi népszámlálások között, az Országos Statisztikai Intézet hivatalos közlése értelmében, Romániában az állandó (rezidens) népesség 1 559 333 fővel csökkent, azaz 7,2 százalékkal, a 2002. évi népességhez képest. A népességfogyás 24,8 százalékát a negatív természetes szaporodásnak, 75,2 százalékát pedig a kivándorlásnak tulajdoníthatjuk. Ennek értelmében, abszolút számokban a természetes fogyást 386 715 főre tették, így a kivándorolt népesség számát 1 172 618 főre becsülték (INS 2013a). Ez az érték a saját számításaink alapján, még ha a 2002. és 2011. évi népességfogyást csonka évek-re³⁴ számítjuk is, legalább 412 879 főre tehető, ami 26,5 százalékos képez a népességfogyásból. Kiss-Barna (2012. 38) számításai szerint is 416 146 fő az országos népességcsökkenés értéke.

Az erdélyi magyar népesség létszámcsökkenésének okait számszerűsítendő, először is figyelembe vettük a születések és a halálozások egyenlegét, a Statisztikai Intézet (INS) által közölt nemzetiségi bontású népmozgalmi adatok alapján. Mivel a magyar nemzetiségűnek bejegyzett élveszületések száma és a 2011. évi népszámlálás megfelelő koréves adatai között átlagosan csupán 1,2 százalékos az eltérés, a magyar népmozgalmi adatokat nem korrigáltuk országos szinten, csak egyes szóránymegyek esetében, ha az eltérés nagyobb volt, mint 15%, mivel a népszámlálás koréves adatai nem a naptári évet követik, így a kisebb eltérés ebből is adódhat (lásd 9.2. táblázat). Ha ehhez hozzávesszük a legfennebb 1 százalékos (10 ezrelék körüli) bruttó csecsemőhalandósági arányszámot, akkor is az eltérések átlagosan 2,2 százalékosak, így jóval kisebbek, mint az 1992–2001 közötti időszak közel 10 százalékos eltérései. Itt azonban figyelembe kell venni, hogy 2011-ben az ország 5,8 százalékanak nem ismerjük a nemzetiségét, mivel adminisztratív úton emelték át őket hivatalos nyilvántartásokból, megkérdezés nélkül. Figyelembe véve a populáció településtípus és területi-megyei eloszlását, becslést készítettünk, amelynek értelmében 56 487 főre valószínűsíthető a magyar nemzetiségűek száma az adatbázisokból átemelt népességből. Ezt hozzáadva a megszámlált magyar nemzetiségűek számához 1 284 110 főre tehetjük a romániai magyarok valószínű számát a 20,1 millió teljes romániai népességből 2011-ben. Feltételezhetjük, hogy ennek a „valószínű” magyar népességszámnak a koréves adatai már lehetnek akár 8–10 százalékkal magasabbak, mint a népesség-nyil-

34 A 2002. évre a természetes fogyás 70, a 2011. évre a 80 százalékát vettük be a tárgyidőszakba, a népszámlálások pontos naptári időpontjai miatt.

vántartás magyar születésszámai. Így a természetes fogyás értéke 2002–2011 között valóban tartalmazhatja a magyar nemzetiségűek asszimilációs veszteségét is. Annál is inkább, mert a vegyes házasságokból született gyermekek számaránya alapján (lásd 7.6. táblázat) valószínűsíthetjük, hogy 2002–2011 között a mintegy 12 százaléknyi román–magyar vegyes házasságban élő párok gyermekeinek átlagosan 71,3 százaléka románként jelenik meg a 2011. évi népszámlálásban, ez mintegy 43 százalékos veszteséget jelent a kiegyenlített helyzethez képest, amikor a gyermekek 50 százaléka válna magyar, és ugyanannyi román identitásúvá. Figyelembe véve, hogy a 2002. és a 2011. évi népszámlálás között magyar nemzetiségűnek regisztrált mintegy 100 000 újszülöttből 12% származik román–magyar vegyes házasságból, abból pedig 43 százalék asszimilációs veszteség, ez 5160 főt jelent.³⁵ Ha ehhez hozzávesszük, hogy szórványvidéken a román nyelvű iskolarendszer hatására felnőttkorban még a vegyes vagy az etnikailag homogén házasságokból származók közül is további ugyanekkora népesség választja a román identitást, akkor a magyarság asszimilációs veszteségét mintegy 10 000 főre tehetjük az utóbbi két népszámlálás közötti időszakban. Ez a veszteség tehát részben a negatív természetes szaporodáson belül jelenik meg, részben pedig azon kívül.

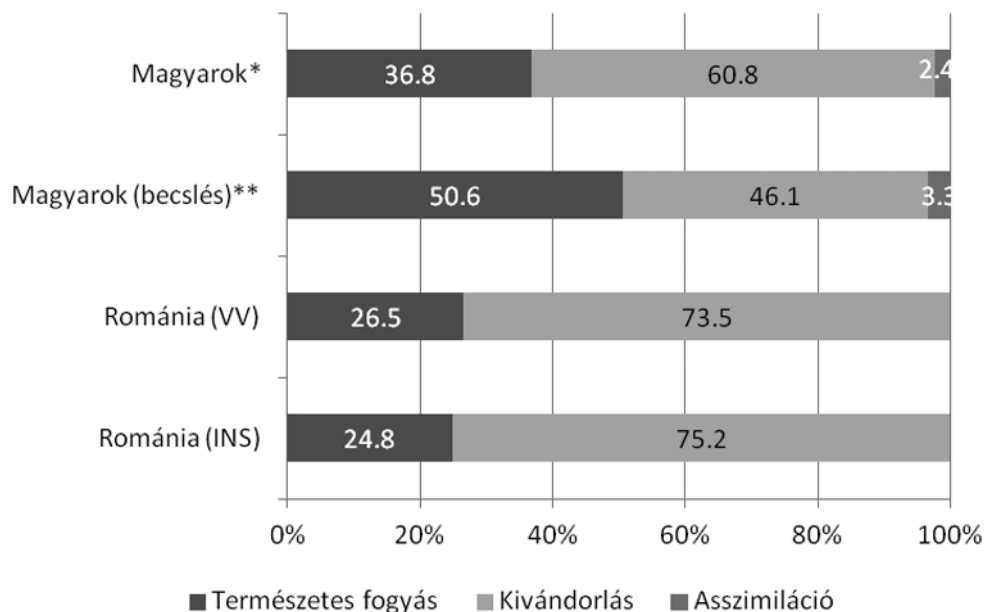
Összehasonlításképpen, míg 1992–2002 között a romániai magyarság közel 200 ezer fős létszámcsökkenésének valamivel több, mint felét tette ki a természetes fogyás (Veres 2004a, Kiss 2004), addig 2002 után ez számottevően kisebb arányt képez, amihez mind a termékenység növekedése mind pedig a halálozások számának mérséklődése, és a várható élettartam növekedése hozzájárult.

Összefoglalva, a 2002. és 2011. évi népszámlálások közötti időszakban a hivatalos, végleges népszámlálási eredmények alapján az erdélyi magyarok létszáma 206 754 fővel apadt. A létszámcsökkenés tényezői közül a születések és halálozások által meghatározott természetes fogyás aránya 36,8 százalék, amely magában foglalja a vegyes házasságokban született gyermekekre visszavezethető asszimilációs veszteséget, mintegy 2,4 százalékos arányban. A népességsökkenés nagyobb részét, mintegy 60,8 százalékát a külföldre irányuló, negatív migrációs egyenleg képezi, valamint a fennmaradó 2,4 százalék az egyéni asszimilációs veszteség. Az asszimilációs veszteség együttes aránya tehát 4,8 százalék körülire becsülhető. Az országos összehasonlításban a természetes fogyás nagyságrendje 25–26 százalék körüli, mintegy tíz százalékkal kisebb, mint a magyarok körében, és a migrációs veszteség a népességsökkenés háromnegyedét adja. Valójában a migrációs veszteség ennél nagyobb lehet, nem vagyunk meggyőződve, hogy az adatbázisokból átemelt népesség egy része vagy az ideiglenesen távol levők valójában ne lettek volna életvitelszerűen több, mint egy éve eltávozva az országból. Amennyiben az adatbázisokból átemelték köréből becsüljük a magyarok számát, az így megnövelt lélekszámból már csak 150 ezres nagyságrendű a népességfogyás. Ebből 50,6 százalékot tesz ki a természetes fogyás (a magában foglalt rejtett asszimilációs veszteséggel együtt), és a kis ebből felét képezi a kivándorlási veszteség, azon belül a becsült, 3,3 százalékot kitevő egyéb asszimilációs veszteség (lásd 9.1. ábra és 9.1. táblázat).

35 Az intergenerációs asszimilációs veszteséget Gyurgyik–Kiss (2010. 112) 6,4 százalékkal teszi 2002-ben, ami hasonló, talán egy százalékkal magasabb az általunk itt számított értéknél.

9.1. ábra.

A népességcsökkenés összetevői, Románia és erdélyi magyarok, 2002–2011 között (%)

* A természetes fogyás az 5100 fős nagyságrendű asszimilációs veszteséget is magában hordozza.

** A magyar nemzetiségűek becsült (1 284 110 fős) lélekszáma.

Források: Nem publikált népmozgalmi adatok, INS (2015) 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

Kiss-Barna (2012. 38) számítása szerint a 2002–2011 közötti természetes fogyás mintegy 66,8 ezer főre tehető, mivel az elveszületéseket az előzetes 2011. évi népszámlálási adatokkal és az 1992–2002 között jellemző sajátos trendekre alapozva mintegy 10 százalékkal felfelé korrigálták. A végleges 2011. évi népszámlálási adatok tükrében ez nem támasztható alá, de nem is zárható ki, mint ahogy az előbb kifejtettük, az ismeretlen nemzetiségűeken belül valószínűsíthető magyarok száma alapján.³⁶ Mindenesetre, ha ehhez hozzávesszük a vegyes házasságból származó, a biológiai és az etnikai reprodukció eltéréseiből adódó asszimilációs veszteséget, akkor a két számítás közötti eltérés már nem jelentős.

A népességfogyáson belül a természetes fogyás fő oka mind Románia-szinten, mind pedig a magyar népesség körében az alacsony termékenység, amely illeszkedik ugyan az európai termékenységsökkenési trendbe, de annak legalacsonyabb értékeit közelíti. A termékenység különböző mutatóinak elemzése alapján kiderült, hogy 1992–2002 között

³⁶ Kiss-Barna (2012) az elemzésük során jelzik, hogy a számításaik a végleges 2011. évi népszámlálási adatok tükrében korrekcióra szorulhatnak.

valójában nagyon alacsony, korrigálatlan női termékenységi mutatók az asszimilációs veszteségek egy részét is magukba foglalták. A termékenység mérsékelt ütemű, de határozott emelkedését figyelhetjük meg 2002–2011 között az erdélyi magyarok körében. Mint a termékenységgel foglalkozó alfejezetben láttuk, a 2011. évi népszámlálás adatai szerint az erdélyi magyar nők befejezett termékenysége nem kisebb, hanem kis mértékben nagyobb a román nemzetiségű nőknél a 40–55 éves korcsoportok körében. Feltevődik a kérdés, hogy amennyiben 2002–2011 között a magyar nők termékenysége nem alacsonyabb a román vagy az országos átlagértékeknél, miért csökkent mégis nagyobb mértékben a magyarság a születések és a halálozások negatív egyenlege miatt (miközben a halálozások között sincsenek jelentős eltérések).

A nagyobb mértékű természetes fogyás oka inkább abban rejlik, hogy a romániai magyarság korszerkezete előregedettebb az össznépességnél (sovány vigasz, hogy a román népesség is előregedési tendenciát mutat). A fokozottabb mértékű előregedés oka egyrészt a magyarság korai, még az 1980-as években elkezdődött termékenységcsökkenése, valószínűleg amiatt, hogy a magyarság eltérően reagált a hivatalos abortuszpolitika megszorításaira, mint a román többség (lásd Kligman 2000, Kiss 2010c. 75). Ennek következtében a korábbi pozitív természetes szaporodási egyenleg mintegy 10 évvel korábban szűnt meg, mint a román népesség körében. Az előregedés fokozódásához az is hozzájárult, hogy 1980–1992 között dokumentálhatóan több mint százezer magyar hagyta el Romániát (lásd 8.16. táblázat), így az alacsonyabb termékenység mellett magyarányú kivándorlási hullám is csökkentette a leginkább reprodukzív életkorban levő magyar korosztályok számát, és ebben az időszakban a román nemzetiségűek kivándorlása kisebb ütemű volt (Horváth 2004).

A romániai magyarság termékenysége regionálisan igen nagy eltérést mutat. Amíg a székelyföldi és partiumi teljes termékenységi értékek illeszkednek a közép-európai országos trendekhez, addig az Erdély déli és északi részében helyi szinten is kisebbségben élő magyarok átlagosnál alacsonyabb termékenységgel rendelkeznek. Ennek több oka van: egyrészt az egész régió (Dél-Erdély és Bánság) termékenysége alacsonyabb az átlagnál, másrészt ezekben a régiókban a magyarság magasabb arányban város lakó, akik körében alacsonyabb a gyermekvállalás szintje. Az alacsony termékenységi arányszámok másik oka, hogy a szórványmegyékben a születési adatok nemzetiségi regisztrációja feltehetően nem teljesen megbízható. Ám a szórványmegyékben élő magyarok többségének termékenysége akkor is országos átlagon jóval aluli, ha a népszámlálások koréves adataival korrigáljuk.

A romániai magyarok létszámfenntartásának megvalósítását összetett népességpolitikai stratégiával lehet elérni. Ennek alapja a hatékony országos családpolitika, a továbbtanulás és a magyar nyelvű iskolaválasztás többoldalú serkentése az asszimiláció megfékezése és az iskolázottsági esélyegyenlőség biztosítása céljából – és nem utolsósorban az életszínvonal olyan mértékű növekedése, amely a kivándorlást a jelenleginél mérsékelt üteművé teheti, ideális esetben megállíthatja.

9.1. táblázat. A népességcsökkenés összetevői, Románia és erdélyi magyarok, 2002–2011 között

Népességfogyás	Természetes fogyás*	Kivándorlás	Egyéb asszimiláció	Összesen
Százalékban				
Románia (INS)	24,8	75,2	-	100
Románia (VV)	26,5	73,5	-	100
Magyarok	36,8	60,8	2,4	100
Magyarok becsült**	50,6	46,1	3,3	100
Abszolút számokban				
Románia (INS)	386 715	1 172 618		1 559 333
Románia (VV)	412 879	1 146 455		1 559 333
Magyarok	76 013	125 741	5000	206 754
Magyarok becsült**	76 013	69 254	5000	150 267

* A természetes fogyás egy 5100 fős nagyságrendű asszimilációs veszteséget is magában hordoz.

** A magyar nemzetiségűek becsült (1 284 110 fős) lélekszáma.

Források: Nem publikált népmozgalmi adatok, INS (2015) 2011. évi népszámlálás végleges eredményei, (INS 2013b)

9.2. táblázat. A romániai magyar élveszületések 2002–2010 között és a 2011. évi népszámlálás koréves népessége*

	Magyar élveszületések (a)	2011 koréves adatok			Eltérés a születések %-ában
		Korévek	Szám (b)	Eltérés (b–a)	
2002	10 687	9 éves	10 887	200	1,9
2003	10 596	8 éves	11 009	413	3,9
2004	10 953	7 éves	10 822	-131	-1,2
2005	11 527	6 éves	11 318	-209	-1,8
2006	11 438	5 éves	11 441	3	0,0
2007	10 677	4 éves	10 685	8	0,1
2008	10 721	3 éves	11 054	333	3,1
2009	10 448	2 éves	10 774	326	3,1
2010	9853	1 éves	10 043	190	1,9
Átlag 2002–2011					1,2

* Ebben az időszakban a csecsemőhalandóság aránya 1% körüli, tehát a két adat közötti átlagos eltérés legfeljebb 2,2%.

Források: Nem publikált népmozgalmi adatok, INS (2015), 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013b).

VERES VALÉR: POPULATION STRUCTURE AND ETHNO-NATIONALITY IN ROMANIA (ABSTRACT)

By analysing the 2002 and 2011 censuses from Romania, this book analyses the population structure and demographic characteristics of the country according to nationality, with a special view to ethnic Hungarians.

This specialty book has three important aims:

On the one hand, based on the organisational and methodological characteristics of the 2011 census from Romania, we evaluate the final results, the population of the country and especially the data regarding ethnic composition, pointing out professional deficiencies and comparing these data to those from the 2002 census. We analysed the population categorised by organisers and data processing staff as „no data regarding nationality available”. We refer to them shortly as „nationality unknown”, while otherwise we use the „no data” category. We attempt to estimate – based on an algorithm applied in each county – the probable number of Hungarians among those whose nationality is unknown and thus we also try to determine the probable number of Hungarians among the country’s usual resident population. We also analyse how the organisation and the final results of the 2002 and 2011 censuses have been received by society in light of the contemporary Hungarian language media.

On the other hand, our aim is to analyse – by means of 2002 and 2011 census data and, as the case may be, other macro statistical data – how the structure of the Romanian society and population, the employment rate, the stratification according to occupation and the educational level of the population have evolved during the last decade. We analyse the characteristics of natural population movement and of internal and international migration processes. Following national trends, we analyse the special characteristics of these phenomena or processes. Then, we analyse the main characteristics of the Hungarian population from Transylvania, both by region and county. In order to have a better view of the evolution in time of certain phenomena, we have also used 1992 census data. Due to size limitations, we could not analyse regional or county level tendencies for all 2011 census data, stratification or demographic indicators.

Thirdly, as well known, determining the number of Hungarians from Romania, the authenticity of data regarding nationality within censuses and the distribution of the population according to different criteria is not only of concern for demographers but also for a much wider public. By means of data series, tables, maps and figures, this book tries to be of help to the wider public in knowing their way around the abundance of census data if they are trying to be informed about different nationalities from Romania and, within this, about Hungarians from Romania/Transylvania, in the light of numeric data and processes marked by series of numbers.

At the same time, this work also tries to offer help to politicians and to the opinion forming elite in interpreting population changes, especially their natural causes, in their correct context, placing them in the context of national and European demographic processes. Population decrease is a general problem in Europe, not only a problem affecting minorities.

Our emphasis is on reviewing the result of the 2011 census, firstly because these are current data, therefore it is for the first time that the data published and most data processing are

published for the first time. On the other hand, several papers were published regarding 2002 census data: see the work of Kiss (2004), Veres (2006), Csata-Kiss (2007), Papp (2008), Kiss (2010), Benedek (2011).

An analysis and evaluation regarding the composition according to nationality and the demographic factors concerning Hungarians from Transylvania was published based on the preliminary results of the 2011 census (Kiss-Barna 2012), but when the final results were published several data had suffered considerable changes, especially because new data were introduced when determining the usual resident population, due to which the validity of the census results and the validity and usefulness of data series regarding nationality among the final results required new analyses.

The investigation of the demographic relations characteristic to Hungarians and other national minorities from Romania is quite difficult. Basically, the evolution of the number of population may be followed up by means of census publications, as well as data published in demographic and statistic yearbooks respectively. In the case of national minorities, census data also serve for controlling population movement data. Furthermore, researches have to calculate-estimate the average yearly number of persons of different nationalities because these data are not published by the Institute of Statistics between two censuses.

If our aim is to analyse – from a social-demographic aspect and from the point of view of population composition – the Hungarian population from Romania/Transylvania as an independent entity, the question arises whether it may be viewed as an independent society or not. Reflexions on this issue are not new. We could see it in the perception of the collaborators of the Working Group for Communication and Anthropology (KAM) from Miercurea-Ciuc at the beginning of the 1990-ies. The essence of this approach is that although the Hungarian society from Romania may not be defined as such, it may be still established that Hungarians from Romania „function as a society” (Biró et. al 1995. 17). Tackling minority societies from the direction of collective identity was also an approach at hand for sociological investigations because thereby research themes regarding the stable elements of this „society” or those phases which are indeed influenced by the results and models of current minority political participation, the emissions and perception of internal political events from Hungary, as well as the economic, social and political changes from Romania could also emerge (see also Veres-Papp 2012).

Those endeavours pursuant to which Hungarian intellectual and political elites from Transylvania tried to define Hungarians from Transylvania as an independent entity could not be separated from process which resulted in the „birth” of this community as a national minority, being separated from the state in which this community used to belong to the dominant ethnic group (Horváth 2006. 160). The historical documentation of this process may be found in several historical works (see for ex. Bárdi 2004; Szarka 2004). Kántor Zoltán's conception – who conceives the Hungarian society from Transylvania based on Anderson's imagined communities – may be linked to this train of thought (Kántor 2000. 238–239).

Beginning with the 1990-ies, surveys regarding Hungarians from Transylvania have confirmed and made plausible an earlier conception about minority Hungarian societies and they have treated these societies as entities that can be analysed by themselves. Nonetheless, it would be a mistake to regard Hungarians living in minority as completely separate and therefore as a minority society which can be analysed by itself. (Kiss 2010a.166).

Trebici considers that the analysis of demographic processes in ethnically delimited communities is only justified if accompanied by a specific reproductive behavioural pattern

which is different from the others (Trebici-Ghinoiu 1986, 116–117). Unlike in certain American analysis, the ethnic variable appears as a delimiting variable, not as an explaining variable in the model construed for Hungarians from Transylvania. In this approach, when indicating the Hungarian population from Transylvania as the object of investigation, we do not presume a reproductive model which is different from the majority, because on the whole there are more arguments for the special characteristics of Hungarian reproduction than against them (Kiss 2010c, 177–178).

In our analysis we are also searching for answers related to elements that could be indicated as specific to the reproductive model of Hungarians from Transylvania. In the case of reproductive characteristics, we will not only search for characteristics at the level of population averages and characteristics lying behind time series, but also for characteristics resulting from the internal composition of the population.

The most important results of this volume may be summarised along two main directions:

1. The characteristics of population structure within the Hungarian population from Transylvania

As for the occupational structural change, we may assert that the transition to market economy has entailed significant structural changes by 2002. However, some of these changes have caused serious social problems or they actually „relocated” these problems from one domain to the other, such as for example from industry to agriculture or the fact that economically active people have become inactive. Between 2002 and 2011, activity and employment rates had increased and we climbed up to the middle of the field in an EU context as well, but at the price that the migrant „assets” of the country became the second most populated within EU member states by 2010–2011. The employment structure and the structure of the active population by economic sectors is different from „post-industrial” countries. Even by 2011, only 45% of the population work in the service sector and it is also different from the majority of Eastern and Central European new EU member states due to the high percentage of population working in agriculture (see also Benedek 2011).

As for the Hungarian population, as far as population structure and educational level are concerned, we may notice the influence of negative demographic trends from a comparative perspective. The smaller chances of entering the higher education system were worsened by the emigration of intellectuals and people with scientific occupations, which was intensified by the fact that in 1992 Hungarians were strongly underrepresented in occupations more easily convertible on the market such as legal and economic occupations. However, arts and humanities students were by far overrepresented among university students between 2002 and 2011 as compared to the national average (Kiss 2010c). By 2011, the employment and unemployment rate had levelled off both among Hungarians and the total population, but in 2002 Hungarians were characterised by a higher unemployment rate in most counties because their occupational structure resembled more that of Central and Eastern European countries, less people were working in agriculture and more in the field of industry as compared to the total population, therefore the percentage of people leaving failing industrial fields as a consequence of the regime change and facing the danger of unemployment was higher than among Romanians.

In the years following the turn of the century, the expansion of education has reached the level of other Central European countries: approximately 15% of the population and one fourth of people living in cities are higher education graduates. Yet, the structure of completed

education still bears the marks of the influence exerted by low schooling quotas applied to secondary and higher education before 1989.

This extended educational system has not proved successful in eliminating unequal access based on social origin with respect to the following three dimensions: one is represented by the influence of the parents' educational level, the other one by the type of living environment, locality which in Romania carries significant differences as for the quality of life. Due to this disadvantageous connection of two factors, children of parents living in villages, with low levels of education and an uncertain material background have smaller chances to attend universities. This is accompanied by the third dimension, namely ethnicity. Despite an extending higher education market in the mother tongue, Hungarians are still lagging behind as far as schooling is concerned, although the rate of university graduates has doubled similarly to the national average (to 10%). On the national level, there is an enormous backlog affecting Roma communities, although there are more students who pursue university studies as previously.

2. The causes of population decrease among Hungarians from Romania

According to the official communication of the National Institute of Statistics, between the 2002 and 2011 censuses Romania's usual resident population has decreased with 1.559.333 persons, i.e. by 7,2% as compared to 2002. 24,8% of this population decrease may be attributed to negative natural reproduction and 75,2% to emigration. Thus, natural decrease was estimated to be 386.715 persons in absolute numbers, therefore the number of people who had emigrated was estimated to be 1.172.618 persons (NIS 2013a). According to our calculations, even if we calculate population decrease for 2002 and 2011 as truncated years³⁷, this value may be estimated to be 412.879 persons, which represents 26,5% of the population decrease. According to the calculations of Kiss-Barna's (2012: 38) the value of population decrease is also 416.146 persons.

Summing up, in the period between the 2002 and 2011 censuses, based on the official, final census results the number of Hungarians from Transylvania has decreased by 206.754 persons. Among the factors of this population decrease, the percentage of natural decrease represented by the difference between births and deaths is 36,8%, which also comprises the approximately 2,4% loss due to assimilation which may be traced back to children born in mixed marriages. A greater part of the population decrease, approximately 60,8%, is represented by the abroad oriented negative migration balance, while the remaining 2,4% is represented by other assimilation losses. Therefore, the total loss due to assimilation may be estimated to be around 4,8%. In a national comparison, the rate of natural decrease is around 25–26%, i.e. almost 10% lower than among Hungarians and losses from migration account for three quarters of the population decrease. In reality, losses due to migration might be higher and we are not convinced that part of the population transferred from databases or those who are temporarily away are indeed part of the population who have migrated abroad. If we estimate the number of Hungarians from those transferred from databases, the population decrease is only 150.000 within the number of population increased this way. 50,6% is represented by natural decrease (together with the hidden assimilation loss that it comprises), while the smaller part is

37 We have included 70% of the natural decrease for 2002 and 80% of the natural decrease for 2011 in the current period, for the exact calendar dates of the censuses.

represented by migration loss, including other losses due to assimilation of approximately 3,3%.

Within population decrease, one of the main causes of natural decrease is represented by low fertility rates both among Romanians and Hungarians, which is in line with decreasing European fertility trends, but they are among the lowest values. The analysis of different fertility indicators revealed that such low fertility indicators as those characteristic to Hungarians from Romania could only be observed in the post-Soviet territory between 1992 and 2002. Between 2002 and 2011 fertility had a moderate pace, but we could definitely notice an increase among Hungarians from Transylvania. As already stated in the chapter on fertility, according to the 2011 census data, the completed fertility rate of Hungarian women from Transylvania is not lower – but to a small extent is even higher – than among Romanian women, within the 40–55 age groups. The question then arises why did the number of Hungarians decrease to a greater extent due to the negative balance between births and deaths (while significant differences could be noticed neither between deaths)?

This higher natural decrease is rather caused by the fact that the age structure of the Hungarian population is older than that of the total population (however, it is not comforting that the aging tendencies of the Romanian population are similar in the long run). On the one hand, this increased aging process is caused by the early – started already in the 1980-ies – decrease in the fertility of Hungarians, probably because Hungarians reacted differently to the limitations imposed by the official abortion policy than the Romanian majority (see Kligman 2000, Kiss 2010c. 75).

Maintaining the number of Hungarians from Romania could be achieved by means of a complex demographic strategy. This should be based on efficient national level family policies, continuing education and stimulating Hungarian language school choices in order to stop assimilation and ensure equality of chances with respect to schooling and, last but not least, an increase in the standard of living that could moderate the pace of emigration and ideally stop it.

FORRÁSOK

- CANSTAT (2003): *Buletin Statistic CANSTAT*, 1/2003, INS, Bukarest.
- INS (1994): *Recensământul general al populației și al locuințelor din România în anul 1992*, vol I-IV. Comisia Națională de Statistică, Bukarest.
- INS (2002): *Principali indicatori pe județe și categorii de localități*. Rezultate preliminare, INS, Bukarest.
- INS (2003): *Recensământul general al populației și al locuințelor din România în 2002. Rezultate finale I. Structura demografică*, INS, Bukarest (lásd még: www.insse.ro/recensamant).
- INS (2004): *Recensământul general al populației și al locuințelor din România în 2002. Rezultate finale IV. Structura etnică și confesională*, INS, Bukarest (lásd még: www.insse.ro/recensamant).
- INS (2006): *Anuarul Demografic al României*, 2006, INS, Bukarest.
- INS (2011): *Anuarul Demografic al României*, 2011, INS, Bukarest.
- INS (2013a): *Recensământul populației și al locuințelor din România, la 20 octombrie 2011, vol I. Populație – Structură demografică*, INS, Bukarest.
- INS (2013b): *Recensământul populației și al locuințelor din România, la 20 octombrie 2011, vol II. Populație – Structura etnică și confesională*, INS, Bukarest.
- INS (2013c): *Recensământul populației și al locuințelor din România, la 20 octombrie 2011, vol III. Populație – Structura social-economică*, INS, Bukarest.
- INS (1992–2011): *Nem publikált (rendelt) természetes népmozgalmi adatok, nemzetiségek szerint*, Románia, INS, Bukarest.
- INS (2015): *Nem publikált (rendelt) népmozgalmi és 2011. évi népszámlálási adatok* (Date nepublicate, comdate de la INS, Centrul National de Pregătire Statistică nr. 69/19.02.2015)
- KSH (1992): *Magyarország demográfiai évkönyve, 1991*. KSH, Budapest.
- KSH (1999): *Magyarország demográfiai évkönyve, 1998*. KSH, Budapest.
- KSH (2000): *Magyarország demográfiai évkönyve, 1999*. KSH, Budapest.
- KSH (2002): *Magyarország demográfiai évkönyve, 2001*. KSH, Budapest.
- KSH (2004): *Magyarország demográfiai évkönyve, 2003*. KSH, Budapest.
- KSH (2011): *Magyarország demográfiai évkönyve, 2010*. KSH, Budapest.
- KSH (2012): *Magyarország demográfiai évkönyve, 2011*. KSH, Budapest.
- KSH (2013): *Foglalkoztatási helyzetkép*. KSH, Budapest.
- KSH (2015) E ltartottsági ráták, öregedési index, KS H, Budapest (https://www.ksh.hu/thm/2/indi2_1_2.html)
- Tempo online: *Elektronikus adatbázis*, INS (<http://statistici.insse.ro/shop/> letöltve 2014. október–december és 2015. január–február).

HIVATKOZÁSOK

- Abraham, D. (1991): *Introducere în sociologia urbană*. Ed. Stiințifică, Bukarest.
- Alexe, I. – Horváth I. – Noica, R. – Radu, M. (2012): *The Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Romania*. Final Country Report, EC, Brussels.
- Andor M. – Liskó I. (2000): *Iskolaválasztás és mobilitás*. Iskolakultúra, Budapest.
- Andorka R. (1987): *Gyermekszám a fejlett országokban*. Gondolat, Budapest.
- Anghel, R. G. (2008): *Migrația și problemele ei. Perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*. Working Papers no. 4, ISPMN, Kolozsvár.
- Barkey, K. (2000): Negotiated Paths to Nationhood: A Comparison of Hungary and Romania in the Early Twentieth Century. *East European Politics and Societies*, 14 (3), 497–531.
- Bárdi N. (2004): *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Kalligram, Pozsony.
- Becker, G. (1981): Human Capital, Effort, and the Sexual Division of Labor. In: *A Treatise on the Family*. Harvard University Press, 54–79.
- Benedek J. (2006a): Urban policy and urbanisation in the transition Romania. *Romanian Review of Regional Studies* 1, 51–64.
- Benedek J. (2006b): A romániai urbanizáció jellegzetességei az utolsó évszázad során. In: Hajdú Z. – Győri R. (szerk.): *Kárpát-medence: települések, tájak, régiók, térstruktúrák*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 77–101.
- Benedek J. (szerk.) (2011): *Románia. Tér, gazdaság, társadalom*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.
- Berevoescu, I. – Chiribucă, D. – Comșa, M. et al. (1999): *Fețele schimbării*. Nemira, București.
- Biró A. Z. (szerk.) (1995): Változás és/vagy stabilitás (A romániai magyar társadalom szerkezetének és működésének fontosabb komponenseiről). In: *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Pro-Print, Csíkszereda.
- Blacker, C. P. (1947): Stages in population growth. *Eugenics Review*, 39, 81–101.
- Brubaker, R. – Feischmidt, M. – Fox, J. – Grancea, L. (2006): *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- Bugajski, J. (1995): *Ethnic Politics in Eastern Europe: A Guide to Nationality Policies, Organizations, and Parties*. Armonk, New York.
- Bukodi E. – Róbert P. (1999): A nők munkaerő-piaci részvétele és a gyermekvállalás. *Statistikai Szemle*, 77 (4), 201–224.
- Bukodi E. – Záhonyi M. (2004): *A társadalom rétegződése*. Népszámlálás 16. KSH. Budapest.
- Cingolani, P. (2009): Prin forțe proprii. Vieti transnaționale ale migranților români în Italia. In: Anghel, R. G. – Horváth I. (szerk.): *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*. Polirom, Iași, 176–194.
- Coale, A. J. (1969): The Decline of Fertility in Europe for the French Revolution to World War II. In: Behrman, S. J. et al. (szerk.): *Fertility and Family Planning: a World View*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Csata I. – Kiss T. (2007): *Népesedési perspektívák*. Kriterion, Kolozsvár.
- Csata Zs. (2004): Iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek az erdélyi magyar fiatalok körében. *Erdélyi Társadalom* 1 (2).
- Csata Zs. – Sala t L. – Péntek J. et al. (2010): *Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. Támponatok egy lehetséges stratégiához*. Ábel Kiadó, Kolozsvár.
- Csedő K. – Ercsei K. – Geambașu R. – Pásztor Gy. (2003): A kolozsvári elsőgenerációs városlakók. *Erdélyi Társadalom* 1 (2).
- Easterlin, R. A. (1980): *Birth and fortune*. Basic Books, Inc., Publisher, New York.
- Erikson, R. – Goldhorpe, J. H. (1993): *The constant flux*. Clarendon Press, Oxford.

- Erikson, R. – Goldhorpe, J. H. – Portocarero, Lucienne (1983): Intergenerational Class Mobility and the Convergence Thesis: England, France and Sweden. *The British Journal of Sociology*, 33, 303–343.
- Erdei I. – Papp Z. A. (2001): A romániai magyar hallgatók a felsőfokú képzésben. In: Bodó B. (szerk.): *Romániai magyar évkönyv*. Polis, Kolozsvár–Temesvár.
- EU (2013): *Report on Demography*. Eurostat Newsrelease, 49. (<http://ec.europa.eu/eurostat>).
- Eyal, G. – Szelényi I. – Townsley, E. (1998): *Making Capitalism without Capitalists: The New Ruling Elites in Eastern Europe*. Verso Books, London–New York.
- Eyal, G. – Szelényi I. – Townsley, E. (2001): *Capitalism fără capitaliști*. Omega. Bukarest.
- Fox, J. E. (2009): From National Inclusion to Economic Exclusion: Transylvanian Ethnic Migration Return to Hungary. In: Tsuda, T. (szerk.): *Diasporic Homecomings: Ethnic Return Migration in Comparative Perspective*. Stanford University Press, Stanford, 186–207.
- Frejka, T. – Sobotka, T. (2008): Fertility in Europe: Diverse, delayed and below replacement. *Demographic Research*, 19 (3), 15–46.
- Gábor K. (2002): A magyar fiatalok és az iskolai ifjúsági korszak. Túl a renden és az osztályon? In: *Ifjúság 2000. Tanulmányok*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
- Gábor K. (1993): A középiskolát végzettek közeposztályosodása. In: *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. Szociológiai Műhely, Szeged.
- Gallagher, T. (1999): *Democrație și naționalism în România 1989–1998*. Globall, București.
- Gilberg, T. (1974): Romania: Problems of the Multilaterally Developed Society. In: Gati, Ch. (szerk.): *The Politics of Modernization in Eastern Europe. Testing the Soviet Model*. Praeger Publisher, New York–Washington–London, 117–159.
- Ghețau, V. (1997): Evoluția fertilității în România. *Revista de Cercetări Sociale*, 1, 3–85.
- Ghețau, V. – Trebici, Vl. (1996): Populația României și minoritățile naționale: prezent și perspective. *Bibliotheca Demographica*, 2, Academia Română, București.
- Gödrö I. (2004): Ki, mikor és miért lesz bevándorló? A Romániából Magyarországra bevándorolt népesség jellemzői és migrációs motivációi. In: Kiss T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár.
- Gyurgyik L. (2004): *Népszámlálás 2011 [Szlovákia]*, Kalligram, Budapest–Pozsony.
- Gyurgyik L. – Kiss T. (2010): *Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és szlovákiai magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése*. EÖKIK, Budapest.
- Haraguş, M. (2011): Early motherhood in Romania: associated factors and consequences. *Revista de cercetare și intervenție socială*, 32, 63–85.
- Horváth I. (2004a): Az erdélyi magyarság vándormozgalmi vesztesége 1987–2001. In: Kiss T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár.
- Horváth I. (2004b): Az etnikai világ vegyes házasságok az erdélyi magyar lakosság körében: 1992–2002. In: Kiss T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár.
- Horváth I. (2006): *Kisebbségsszociológia. Alapfogalmak és kritikai perspektívák*. Cluj University Press, Kolozsvár.
- Horváth I. (2008): Culture of Migration of Rural Romanian Youth, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34; (5), 771–786.
- Horváth I. – Anghel, G. R. (2009): Introducere. In: Anghel, G. R. – Horváth I. (szerk.), *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*, Polirom, Iași, 13–44.
- Horváth I. (2012): *Migrația internațională a cetățenilor români după 1989*. In: Rotariu, T. – Voineagu, V. (szerk.): *Inerție și schimbare*. Polirom, Iași, 199–222.
- Huszár Á. (2013a): Foglalkozási osztályszerkezet (I.) – Elméletek, modellek. *Statistikai Szemle*, 91 (1), 31–56.
- Huszár Á. (2013b): Foglalkozási osztályszerkezet (II.) – Az osztályozás problémái. *Statistikai Szemle*, 91 (2), 118–131.

- Kamarás F. (2001): A termékenység irányzatai és jellemzői Európában. In: *Népesedés és népességpolitika*. Budapest.
- Kántor Z. (2000): Kisebbségi nemzetépítés – A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 11 (3), 219–241.
- Kerekes K. – Molnár J. (2011): Humán erőforrások (VI). In: Benedek J. (szerk.): *Románia monográfia*, ISPMN, Kolozsvár, 189–216.
- King, L. B. – Szelényi I. (2005): Post-Communist Economic Systems. In: Smelser, N. J. – R. Swedberg (szerk.): *The Handbook of Economic Sociology*. Princeton University Press – Russell Sage Foundation, Princeton – New York (first edition:1994), 205–229.
- Kligman, G. (2000): *Politica duplicității*. Humanitas, București.
- Kiss T. (2004): Az erdélyi magyar népességet érintő természetes népmozgalmi folyamatok: 1992–2002. In: Kiss T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár.
- Kiss T. (2010a): Támpontok az erdélyi etnikai rétegződési rendszer vizsgálatához I. *Pro Minoritate*, 2 (nyár), 3–28.
- Kiss T. (2010b): Támpontok az erdélyi etnikai rétegződési rendszer vizsgálatához II. *Pro Minoritate*, 3 (ősz), 3–42.
- Kiss T. (2010c): *Adminisztratív tekintet*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Kiadó, Kolozsvár.
- Kiss T. – Barna G. (2012): Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. *Working Papers* 43, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Kiadója, Kolozsvár.
- Kolosi T. (2000): *A terhes babapiskóta*. Osiris, Budapest.
- Lakatos M. – Záhonyi M. (2013): A 2001. évi népszámlálási rétegződési modell alkalmazása a munkaerő-felmérés rendszerében. *Statistikai Szemle*, 91 (6), 633–643.
- Lenski, G. E. (1966): *Power and Privilege*. University of North Carolina Press, Chapel Hill – London.
- Livezeanu, I. (1995): *Cultural politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building and Ethnic Struggle, 1918–1930*. Ithaca, New York.
- Mackay, H. (1997): *Generations. Baby Boomers, Their Parents and Their Children*. Macmillan, Sydney.
- Makkai L. (szerk.): *Erdély története*. I. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Magyari T. (2013): A román tanítási nyelv választásának motivációi erdélyi magyar családokban. *Erdélyi Társadalom*, 11 (1), 29–60.
- McCrindle, M. – Wolfinger, E. (2010): Az X YZ ábécéje. A nemzedékek meghatározása. *Korunk*, III. (11), 13–18.
- Monostori J. – Veres V. (2009): A fiatal népesség rétegződése a vidéki Magyarországon és Erdélyben. In: Spéder Zs. (szerk.): *Párhuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Kutatási jelentések, KSH NKI, Budapest, 219–242.
- Mureșan, C. (1999): *Evoluția demografică a României (1870–2030)*. University Press, Cluj.
- Mureșan, C. – Haraguş, P. T. – Haraguş, M. – Schröder, C. (2008): Romania: Childbearing Methamorphosis within Changing Context. *Demographic Research*, 19 (art. 23), 885–905.
- Murvai L. (2002): *A nemzetiségi nyelvű oktatás helyzete Romániában*. Studium, Kolozsvár.
- Nagy F. I. (2002): *Helyzetkép a romániai magyar oktatás jelenéről*. RMDSZ, Kolozsvár.
- Papp Z. A. (2008): Viszonyulások. Kis magyar (Kárpát-medencei) előítélet-térkép. *Kalligram*, 2.
- Questnel-Vallée, A. – Morgan, S. P. (2003): Missing the Target? Correspondence of Fertility Intentions and Behavior into the U. S., *Population Research and Policy Review*, 22 (5–6), 497–525.
- Róbert P. (2000): *Társadalmi mobilitás – a tények és a vélemények tükrében*. Századvég, Budapest.
- Róbert P. (2013): Társadalmi rétegek, osztályok vizsgálata a 2011. évi népszámlálás adatain. *Statistikai Szemle*, 91 (3), 314–319.
- Rotariu, T. (2003): *Demografie și sociologia populației*. Polirom, Iași.

- Rotariu, T. – Mezei E. (2012): Populația României. Volum, structuri și procese demografice. In: Rotariu, T. – Voineagu, V. (szerk.): *Inerție și schimbare*. Polirom, Iași, 17–44.
- Rotariu, T. – Voineagu, V. (szerk.) (2012): *Inerție și schimbare*. Polirom, Iași.
- Roussel, L. (1980): Mariages et divorces. Contribution à une analyse systématique des modèles matrimoniaux. *Population*, 35 (6), 1025–1040.
- Rychtariková, J. (1999, 2001): Is Eastern Europe Experiencing a Second Demographic Transition? *Acta Universitatis Carolinae*, 1, 19–44. (Magyarul olvasható a *Régió* 2001/1. számában.)
- Salat L. – Papp Z. A. – Csata Zs. – Péntek J. (2010): Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. In: Csata Zs. – Salat L. – Péntek J. et al. (2010): *Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. Támpontok egy lehetséges stratégiához*. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 9–125.
- Sandu, D. (1984): *Fluxurile de migrație în România*. Editura Academiei RSR, Bukarest.
- Spéder Zs. – Veres V. (2009): Gyermekvállalási szándékok, családnagyság. In: Spéder Zs. (szerk.): *Párhuzamok. Anyaország és erdélyi magyarok a századfordulón*. Kutatási jelentések (86), KSH-NKI, Budapest.
- Szarka L. (2004): *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*. Kisebbségkutatás Könyvek, Lucidus, Budapest.
- Szelényi I. – Szelényi S. (1996): E litcirkuláció vagy elitreprodukció. In: Andorka R. – Kolosi T. Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. TÁRKI, Budapest.
- Szilágyi N. S. (2004): Az asszimiláció és hatása a népesedési folyamatokra. In: Kiss T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár.
- Trebici, V. (1993): Tranziția demografică în România, tendințe noi. *Calitatea Vieții*, 2 (3), 127–133.
- Trebici, V. – Ghinoiu, I. (1986): *Demografie și etnografie*. Editura Stiințifică și Enciclopedică, București.
- Van de Kaa, D. J. (1987): *Europe's Second Demographic Transition*: Population Bulletin, 42 (1, March), The Population Reference Bureau, Washington.
- Varga E. Á. (1998): *Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből*. Püski, Budapest.
- Vasileva, K. (2010): Foreigners living in the EU are diverse and largely younger than the nationals of the EU Member States. *Population and social conditions. Statistics in focus – Eurostat*, 45.
- Vastagh Z. (2013): A társadalomszerkezet vizsgálata a népszámlálási adatokon – Lehetőségek és kihívások. *Statistikai Szemle*, 91 (4), 424–436.
- Veres V. (1996): The Evolution of the Internal Migration in Romania, *Studia Univesitatis Babeș-Bolyai, Sociologia*, Cluj, 1–2.
- Veres V. (1998): Pénz vagy tudás? A kolozsvári román és magyar egyetemisták társadalmi háttere és az értelmiségi utánpótlás sajátosságai. *Korunk*, III (6).
- Veres V. (2002): A romániai magyarság létszámcsökkenésének okai a XX. század utolsó negyedében. *Korunk*, III (2).
- Veres V. (2003a): Erdély természetes szaporodási folyamatai Európai kontextusban az ezredfordulón, *Korunk*, III (1).
- Veres V. (2003b): A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a posztiszocialista Erdélyben. *Erdélyi Társadalom*, 1 (1).
- Veres V. – Magyarai T. – Csata Zs. (2002): *Magyar fiatalok a Partiumban és Belső-Erdélyben az ezredfordulón*. Mozaik, 2001. Regionális gyorsjelentés. Max Weber TTK, Kolozsvár.
- Veres V. (2004a): A romániai magyarság természetes népmozgalma európai kontextusban, 1992–2002 között. In: Kiss T. (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion, Kolozsvár.
- Veres V. (2004b): A romániai magyarság termékenysége 1992–2002 között regionális összehasonlításban. *Erdélyi Társadalom*, 2 (1).
- Veres V. (2005): Schimbări în structura ocupațională și de venituri. România, în context est-central european. *Sociologie Românească*, (3) 4.
- Veres V. (2006): *Demográfia és népességszociológia*. Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.

- Veres V. (2011): Népeség (IV). In: Benedek J. (szerk.): *Románia. Tér, gazdaság, társadalom*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 127–167.
- Veres V. – Papp Z. A. (szerk.) (2012): *Szociológiai mintázatok. Erdélyi magyarok a Kárpát Panel vizsgálatai alapján*, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.
- Veres V. (2013): Népszámlálás 2011: A népességszám, foglalkozásszerkezet és iskolázottság nemzetiség szerinti megoszlása Romániában. *Erdélyi Társadalom*, 11 (2).
- Veres V. (2014): Társadalmi rétegződés és anyagi-jövedelmi különbségek Magyarországon és az erdélyi magyarság körében. *Szociológiai Szemle*, 24. (2).

ÁBRAJEGYZÉK

2.1. ábra. Románia népességének településtípus szerinti összetétele, 1930–2011.....	31
3.1. ábra. Romániai népességének 2011. évi korfája összehasonlítva a 2002. évvel.....	43
3.2. ábra. A romániai nemzetiségek nagy korcsoportok szerinti összetétele, 2011	48
3.3. ábra. A romániai magyar nemzetiségű népesség korfája, 2011.....	49
3.4. ábra. A romániai magyar nemzetiségű népesség korfája, 2002.....	50
3.5. ábra. A romániai magyarok nagy korcsoportok szerinti összetétele megyénként, 2011	51
3.6a. ábra. A városok magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011	57
3.6b. ábra. A községek magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011	57
3.7a. ábra. A Székelyföld magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011.....	58
3.7b. ábra. A Partium magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011.....	58
3.8a. ábra. Észak-Erdély magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011	59
3.8b. ábra. Dél-Erdély és Bánság magyar nemzetiségű népességének korfája, 2011	59
3.9. ábra. A magyar nemzetiségűek korfái néhány megyében, 2011	60
3.10. ábra. Magyar nemzetiségűek korfái néhány megyében, 2002.....	62
4.1. ábra. A beiskolázottak százalékos megoszlása iskolai szintenként Romániában, 1992, 2002, 2011 (%).....	74
4.2. ábra. Az erdélyi 0–29 éves magyar fiatalok száma korévenként, 2002, 2011	82
4.3. ábra. A 0–12 éves korú magyar népesség aránya Romániában, korévek szerint, 1992, 2002, 2011 (%).....	83
5.1. ábra. Az aktív népesség aránya a teljes népességből, az EU-hoz csatlakozó országokban, 2002.....	105
5.2. ábra. A foglalkoztatottak eloszlása gazdasági szektoronként 2002-ben, Közép-Európa (%).....	109
5.3. ábra. A foglalkoztatottak eloszlása fő munkaerőpiaci státuszkategóriák szerint, 2002, 2011 (%)	110
6.1. ábra. A nyers (bruttó) élveszületési arányszámok Romániában, településtípusok szerint, 1930–2013 (‰)	139
6.2. ábra. A nyers (bruttó) halálozási arányszámok Romániában, településtípusok szerint, 1930–2013 (‰)	139
6.3. ábra. Teljes termékenységi arányszámok Romániában, 1956–2013, településtípusok szerint (1990–2013)	140
6.4. ábra. A romániai megyék nyers élveszületési arányszámai, öt évente, 1990–2010.....	143
6.5. ábra. A romániai megyék teljes termékenységi arányszámai, öt évente, 1990–2013.....	145
6.6. ábra. A nyers halálozási arányszám Romániában, megyénként, öt évente, 1980–2010 (‰)	147
6.7. ábra. A csecsemőhalandóság 1000 élveszületetre, településtípusok szerint 1990–2013 (‰)	148
6.8. ábra. A csecsemőhalandóság arányszáma (1000 élveszületetre) megyénként, 1990–2013	149
6.9. ábra. A romániai megyék természetes szaporodási arányszámai, 1990, 2010, 2013	150
6.10. ábra. Születéskor várható átlagos élettartam nemenként és megyénként, 1990–2013.....	152
6.11. ábra. A romániai magyarok bruttó születéseinek és halálozásainak arányszáma, 1000 főre, 1977–2002 (az 1977–1991 közötti értékek becslések)	162

6.12. ábra. A romániai magyar nemzetiségű nők korspecifikus termékenységi arányszámai településtípusok szerint, 2011 (‰)	165
6.13. ábra. Az erdélyi magyarok teljes termékenységi arányszámai régióként, 1997, 2002, 2011	167
6.14a. ábra. Az erdélyi magyarok TFR-értékei regionálisan, településtípusok szerint, 1997.....	168
6.14b. ábra. Az erdélyi magyarok TFR-értékei regionálisan, településtípusok szerint, 2002	168
6.14c. ábra. Az erdélyi magyarok TFR-értékei regionálisan, településtípusok szerint, 2011.....	169
6.15a. ábra. Teljes termékenységi arányszám (TFR) értékei a magyar népességre, megyénként és településtípusonként Erdélyben, 2002	172
6.15b. ábra. Teljes termékenységi arányszám (TFR) értékei a magyar népességre, megyénként és településtípusonként Erdélyben, 2011	173
7.1. ábra. Házasságkötések és válások 1000 főre Romániában, megyénként, 1990–2008 (‰)....	183
7.2. ábra. Átlagéletkor az első házasságkötéskor, településtípusonként és nemenként, 1990–2013	185
8.1. ábra. Belső vándorlás (bruttó) arányszáma Romániában 1968–2002 között (‰)	201
8.2. ábra. A fő bevándorlási központok és fluxusok Romániában 1977-ben és 1992-ben.....	207
8.3. ábra. A más megyékből bevándorolt személyek aránya összesen, Erdélyben, megyénként a 2011. évi népszámlálás alapján (‰).....	208
8.4. ábra. Az EU27 tagállamaiban rezidensként tartózkodó román állampolgárok száma, EUROSTAT-adatok, 1998–2010.....	219
8.5. ábra. Az EU tagállamaiban tartózkodó román állampolgárok száma, 2010	219
8.6. ábra. A huzamos időre (egy évnél többre) és ideiglenesen (egy évnél rövidebb időre) külföldre elvándoroltak aránya az állandó (teljes) népességből, megyénként, 2011 (‰).....	224
9.1. ábra. A népességcsökkenés összetevői, Románia és erdélyi magyarok, 2002–2011 között	243

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1.1. táblázat. A 2002. évi népszámlálással kapcsolatos elemzett sajtócikkek száma napilapok szerint, 2002	14
1.2. táblázat. A 2011. évi népszámlálással kapcsolatos elemzett sajtócikkek száma napilapok szerint, 2011–2013	20
2.1. táblázat. Románia népességének nemzetiségi megoszlása a népszámlálások alapján, 1992–2011	30
2.2. táblázat. Románia népességének összetétele nemzetiség szerint, régióként, és Erdélyben megyénként(%), 2011	33
2.3. táblázat. A népesség összetétele anyanyelv szerint, régióként, és Erdélyben megyénként (%), 2011	34
2.4. táblázat. A magyar nemzetiségű népesség száma és csökkenése (százalékban) Erdélyben megyénként, népszámlálási adatok, 1992, 2002, 2011	35
2.5. táblázat. Állandó és becsült romániai magyar népességszám megyénként, a magyar és az ismeretlen nemzetiségűek száma alapján.....	37
2.6. táblázat. Románia népességének nemzetiségi megoszlása a népszámlálások alapján 1930–2011.....	38
2.7. táblázat. Románia népességének száma nemzetiség és megyék szerint, 2011. évi népszámlálás	39
2.8. táblázat. Románia népességének száma anyanyelv és megyék, régiók szerint, 2011. évi népszámlálás.....	40
3.1. táblázat. Románia népességének korcsoportok szerinti összetétele nemek és településtípus szerint, 2002, 2011.....	43
3.2. táblázat. Öregedési és eltartottsági ráták Romániában, nemek és településtípus szerint, 2002, 2011	45
3.3. táblázat. Öregedési és eltartottsági ráták Romániában, fejlesztési régiók szerint, 2002, 2011	46
3.4. táblázat. Öregedési és eltartottsági ráták a romániai nemzetiségekre, nemek szerint, 2011 ...	47
3.5. táblázat. Öregedési és eltartottsági ráták a romániai magyarok körében, megyék szerint, 2011	53
3.6. táblázat. A népesség korcsoport szerinti összetétele nemekre, településtípusra bontva. Fejlesztési régiók szerint, Románia 2002.....	64
3.7. táblázat. A népesség korcsoport szerinti összetétele nemekre, településtípusra bontva. Fejlesztési régiók és megyék szerint, Románia 2011	65
3.8. táblázat. Öregedési és eltartottsági ráták Romániában, megyék szerint, 2002, 2011	66
3.9. táblázat. Öregedési és eltartottsági ráták a romániai nemzetiségekre, nemek szerint, 2011 ...	68
3.10. táblázat. A romániai nemzetiségek korcsoport szerinti összetétele nemenként, 2011.....	69
4.1. táblázat. A 10 éves és idősebb népesség iskolai végzettsége Romániában összesen és a 15–29 éves korcsoportok, százalékos eloszlásban, az 1992., 2002. és a 2011. évi népszámlálások alapján	73
4.2. táblázat. A beiskolázottak eloszlása iskolai szintenként és nemenként, 2002, 2011 (%).....	75
4.3. táblázat. A beiskolázottak eloszlása iskolai szintenként és az oktatás tulajdonformája szerint, 2002, 2011 (%)	75
4.4. táblázat. A felsőfokú képzésben tanuló hallgatók aránya korcsoporton belül, 2002, 2011, Románia (%).....	76
4.5. táblázat. Az egyetemen tanulók eloszlása az állandó lakhely típusa szerint, 2002, 2011 (%). 77	

4.6. táblázat. A 10 év fölötti népesség iskolai végzettsége Romániában összesen és a magyar nemzetiségű népesség körében, 2002 és 2011 (%)	78
4.7. táblázat. A 10 év fölötti népesség iskolai végzettsége, nemenként, nemzetiség szerint, 2011 (%).....	79
4.8. táblázat. A 10 év fölötti népesség iskolázottsága nemek és településtípus szerint, nemzetiségenként, 2011 (%)	80
4.9. táblázat. A beiskolázottak aránya nemzetiségenként és iskolai szintenként Romániában, 1992	84
4.10. táblázat. A tanuló fiatalok aránya nemzetiségenként és iskolai szintek szerint Romániában, 2002	84
4.11. táblázat. A tanuló fiatalok aránya nemzetiségenként és iskolai szintek szerint Romániában, 2011	84
4.12. táblázat. A beiskolázott népesség eloszlása iskolai szintenként, nemzetiségek szerint, 2002 (%).....	86
4.13. táblázat. A beiskolázott népesség eloszlása iskolai szintenként, nemzetiségek, nemek és településtípus szerint, 2011 (%).....	86
4.14. táblázat. A magyar nemzetiségű beiskolázott népesség eloszlása iskolai szintenként, életkor (korévek) szerint, 2011 (%).....	87
4.15a. táblázat. Magyar nemzetiségű beiskolázottak az oktatás nyelve szerint, 2002	89
4.15b. táblázat. Magyar nemzetiségű beiskolázottak az oktatás nyelve szerint, 2011.....	89
M4.11. táblázat. A 15–29 éves magyar fiatalok száma és aránya Romániában 2002-ben.....	91
M4.12. táblázat. A beiskolázottak száma szintenként, a főbb nemzetiségek szerint Romániában a 1992-es népszámlálás szerint.....	91
M4.13. táblázat. A beiskolázottak száma szintenként, a főbb nemzetiségek szerint Romániában a 2002-es népszámlálás szerint.....	91
M4.14. táblázat. A tanulók oktatási szintek szerinti százalékos eloszlása Erdélyben, a román többségű megyékben, 2002.....	92
M4.15. táblázat. A népesség legmagasabb iskolázottsága nemzetiség szerint Erdélyben, megyénként, 2011 (%)	92
M4.16. táblázat. A beiskolázott népesség száma iskolai szintek, nemzetiségek, nemek és településtípus szerint, 2011	96
M4.17. táblázat. A 15–29 éves népesség megoszlása, beiskolázottak és végzetek, Románia és a magyar nemzetiségűek, 2011.....	98
5.1. táblázat. Aktivitási ráták Romániában, nemek és településtípus szerint, 2002, 2011 (%)	104
5.2. táblázat. Foglalkoztatási ráták Romániában, nemek és településtípus szerint, 2011(%)	106
5.3. táblázat. A munkaképes korú és az idős népesség foglalkoztatási rátái az Európai Unióban, 2011.....	107
5.4. táblázat. A foglalkoztatottak eloszlása nemzetgazdasági ágazatok szerint Romániában, 2002, 2011 (%)	108
5.5. táblázat. Aktivitási, foglalkoztatottsági és munkanélküliségi ráták Romániában 1992-ben és 2002-ben (%).....	111
5.6. táblázat. Az inaktív népesség összetétele 2002, 2011 (%).....	113
5.7. táblázat. A gazdaságilag aktív népesség aránya nemek és településtípus szerint, nemzetiségenként, 2002, 2011 (%).....	114
5.8. táblázat. A foglalkoztatottak és a munkanélküliek megoszlása nemek és nemzetiség szerint, 2002, 2011 (%)	115
5.9. táblázat. Az aktív népesség megoszlása foglalkoztatottság, településtípus, nemek és nemzetiség szerint, 2002, 2011 (%).....	116
5.10. táblázat. Az inaktív népesség megoszlása nemek és nemzetiség szerint, 2011 (%).....	117

5.11. táblázat. A foglalkoztatott népesség megoszlása nemek és nemzetiség szerint, 2002, 2011 (%)	118
5.12. táblázat. A foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok és nemzetiség szerint, 2011 (%).....	120
5.13. táblázat. A romániai és a magyar foglalkoztatott népesség eloszlása foglalkozási főcsoportok szerint, 2002, 2011 (%).....	122
5.14. táblázat. A foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok, nemek és nemzetiség szerint, 2011 (%).....	123
5.15. táblázat. A foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok, településtípus és nemzetiség szerint, 2011 (%).....	124
5.16. táblázat. A magyar nemzetiségű foglalkoztatott népesség megoszlása foglalkozási főcsoportok, településtípus és nemzetiség szerint, régióként és megyéenként, 2011 (%).....	126
5.17. táblázat. A romániai magyarok száma aktivitás, nemek és településtípus szerint, 2002	127
5.18. táblázat. A népesség száma aktivitás, foglalkoztatottság, nemzetiség, nemek és településtípus szerint, 2011	127
5.19. táblázat. A romániai magyar foglalkoztatott népesség száma fő foglalkozási csoportonként, 2002	129
5.20. táblázat. A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok és nemzetiség szerint, 2011	130
5.21. táblázat. A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, Románia, településtípus és nemzetiség szerint, 2011	130
5.22. táblázat. A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, nemek és nemzetiség szerint, 2011	131
5.23. táblázat. A foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, nemek és nemzetiségek szerint, 2011	132
5.24. táblázat. A magyar nemzetiségű foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok, fejlesztési régiók és megyék szerint, 2011	133
5.25. táblázat. A magyar nemzetiségű foglalkoztatott népesség száma foglalkozási főcsoportok és nemek szerint, megyéenként, 2011	134
5.26. táblázat. Az inaktív népesség megoszlása nemek, településtípus és nemzetiség szerint, 2011 (%).....	136
5.27. táblázat. Az inaktív népesség száma és megoszlása nemek és településtípus szerint, 2002	137
6.1. táblázat. Élveszületések 1000 főre Romániában régióként, 1990–2013	142
6.2. táblázat. Teljes termékenységi arányszámok fejlesztési régiók szerint, Románia, 2003–2013	144
6.3. táblázat. Halálózások 1000 főre Romániában régióként, 1990–2013.....	146
6.4. táblázat. A születéskor várható átlagos élettartam nemenként és régióként, 1990–2013....	151
6.5. táblázat. Az élveszületések százalékos eloszlása Romániában nemzetiségenként, 1992–2011	154
6.6. táblázat. Az elhalálozottak eloszlása nemzetiségenként Romániában, 1992, 1997, 2002	154
6.7. táblázat. A 15 éves és idősebb női népesség eloszlása az elveszületett gyermekek száma szerint, nemzetiségekre, 2011	156
6.8. táblázat. A 15 éves és idősebb női népességben az 1000 főre eső gyermekek átlagos száma átlagban és korcsoportok szerint, nemzetiségekre, 2011	157
6.9. táblázat. A romániai össznépesség és a magyarok természetes szaporodásának bruttó arányszámai, 1992–2002 (1000 főre)	163
6.10. táblázat. Teljes termékenységi arányszámok, Románia és a romániai magyar nemzetiségűek, 1997, 2002, 2011	166
6.11. táblázat. A romániai magyarok teljes termékenységi arányszámai megyéenként és településtípusonként, 1997, 2002, 2011.....	174

6.12. táblázat. Teljes termékenységi arányszámok fejlesztési régiók szerint, 2003–2013	174
6.13. táblázat. A természetes szaporodás (fogyás) mértéke a fő nemzetiségek szerint Romániában, 2002–2011 között (abszolút számok)	175
6.14a. táblázat. A 15 éves és idősebb női népesség a gyermekek száma szerint, nemzetiségekre bontva, 2011	176
6.14b. táblázat. A 15 éves és idősebb nem házas női népesség száma, a gyermekek száma szerint, nemzetiségekre bontva, 2011	176
6.15. táblázat. A házasság nélküli párkapcsolatban élők aránya, gyerekek szerint, nemzetiségenként (%)	177
6.16. táblázat. A romániai magyarok teljes termékenységi arányszámai megyénként és településtípusonként, a népesség-nyilvántartási adatok alapján, 2011	178
6.17. táblázat. A 2002. évi 0 évesek és az elveszületések száma (anyakönyvi adatok), magyar nemzetiségűek megyénként, 2002	179
6.18. táblázat. A romániai magyarok általános termékenységi arányszámai megyénként és településtípusonként, koréves, 2002-es népszámlálási adatok alapján, 1997, 2002.....	179
7.1. táblázat. Házasságkötések és válások arányszáma, 1000 főre, Romániában településtípusonként, 1990–2013 (2008-ig ötévente , ‰)	182
7.2. táblázat. Válások arányszáma 100 házasságkötésre, Románia, megyék és régiók szerint, 1990–2013 (%).....	184
7.3. táblázat. A népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint, 2011 (%)..	186
7.4. táblázat. A népesség összetétele családi állapot, nemek és a fő nemzetiségek szerint, Románia, 2011 (%).....	188
7.5. táblázat. A 15 éves és idősebb népesség összetétele családi állapot, nemek és a fő nemzetiségek szerint, Románia, 2011 (%)	189
7.6a. táblázat. Magyar–román vegyes házasságok/partnerkapcsolatok száma és eloszlása a házastárs nemzetisége szerint, Románia, 2011.....	191
7.6b. táblázat. Magyar–román vegyes házasságok/partnerkapcsolatok száma, a gyermekek nemzetisége szerint, Románia, 1992, 2002, 2011	191
7.7. táblázat. Válások arányszáma, 1000 főre, Románia régióiban és Erdély megyéiben, 1990–2013 (‰)	192
7.8. táblázat. Átlagéletkor az első házasságkötéskor Erdélyben, nemek, fejlesztési régiók és megyék szerint.....	193
7.9. táblázat. A román nemzetiségű népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint, 2011 (%)	194
7.10. táblázat. A magyar nemzetiségű népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint, 2011 (%)	195
7.11. táblázat. A roma (cigány) nemzetiségű népesség összetétele családi állapot, nemek és korcsoportok szerint 2011 (%)	196
7.12. táblázat. A férfi és a női népesség korcsoport szerinti összetétele a fő nemzetiségek szerint (%)	197
7.13. táblázat. A népesség összetétele családi állapot szerint, valamint a partnerkapcsolatban élők aránya fejlesztési régióinként és Erdélyben megyénként, 2011 (%)	198
8.1. táblázat. A belső vándorlás irányainak eloszlása településtípusonként 1968–2010 között (%)	200
8.2. táblázat. A migrációs vonzási mutatók értéke megyénként 1966, 1977, 1992 és 2011	203
8.3. táblázat. A belső vándorlás célmegyéinek változása 1966–2011 között.....	205
8.4. táblázat. Az ideiglenes (kevesebb, mint egy éve) vándorlás bruttó arányszámai (ezer főre) összesen, a költözés okai, nemek és településtípus szerint, 2011 (‰).....	209
8.5. táblázat. Az ideiglenes (kevesebb, mint egy éve) vándorlás bruttó arányszámai (ezer főre) megyénként, 2011 (‰).....	210

8.6. táblázat. A vándorlás iránya megyék száma szerint, régióként 1992-ben	211
8.7. táblázat. A megyeközi vándorlás aránya élettartam szerint néhány megyében, 1992, 2002, 2011	212
8.8. táblázat. A bevándorolt népesség megoszlása a születési hely megyéje szerint, a főbb magyarlakta megyékben 1992, 2002, 2011(%)	213
8.9. táblázat. A magyar nemzetiségű lakosság arányának változása 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyékben (%)	215
8.10. táblázat. A magyar nemzetiségűek aránya a városi lakosság körében 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyékben (%)	215
8.11. táblázat. A magyar nemzetiségű lakosság arányának változása 1930–2011 között a főbb magyarlakta megyeszékhelyeken (%)	216
8.12. táblázat. Kivándorlók és bevándorlók száma Romániában, INS adatok, 1990–2009	218
8.13. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre elvándoroltak eloszlása célszágok, nemek és településtípus szerint, 2011 (%)	220
8.14. táblázat. Az ideiglenesen távol levő (egy évnél kevesebb időre), külföldre vándorolt népesség eloszlása célszágok, nemek és településtípus szerint, 2011 (%)	221
8.15. táblázat. Az ideiglenesen (egy évnél kevesebb időre) távol levő, külföldre vándorolt népesség eloszlása az elvándorlás célja, nemek, településtípus és iskolázottság szerint, 2011 (%)	222
8.16. táblázat. A romániai magyar nemzetiségűek nemzetközi vándorlása, román és magyar források szerint, 1977–2011 között	226
8.17. táblázat. A más megyékből bevándorolt személyek aránya összesen, Erdélyben, megyénként a 2002., 2011. évi népszámlálások alapján (%)	228
8.18. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre vándorolt népesség eloszlása célszágok és korcsoportok szerint, 2011 (%)	229
8.19. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre vándoroltak eloszlása korcsoport szerint, megyénként, 2011 (%)	230
8.20. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) Erdélyből külföldre elvándoroltak száma célszágok és megyék szerint, 2011	231
8.21. táblázat. Az ideiglenesen távol levő (egy évnél kevesebb időre), külföldre vándorolt népesség száma célszágok, nemek és településtípus szerint, 2011	232
8.22. táblázat. Az ideiglenesen távol levő (egy évnél kevesebb időre) külföldre vándorolt népesség száma célszágok szerint, megyénként, 2011	233
8.23. táblázat. A huzamos időre (egy évnél több ideje) külföldre elvándoroltak száma korcsoportok és megyék szerint	237
8.24. táblázat. Romániában letelepedett (külföldi és román) állampolgárok száma korcsoport és származási ország szerint, 2011	238
8.25. táblázat. Romániában letelepedett (külföldi és román) állampolgárok száma a letelepedés ideje és nemzetiség szerint, 2011	239
9.1. táblázat. A népességcsökkenés összetevői, Románia és erdélyi magyarok, 2002–2011 között (%)	245
9.2. táblázat. A romániai magyar élveszületések 2002–2010 között és a 2011. évi népszámlálás koréves népessége	245

ISBN 978-973-595-890-9